

Krožek za družbena vprašanja

Virgil Šček

37

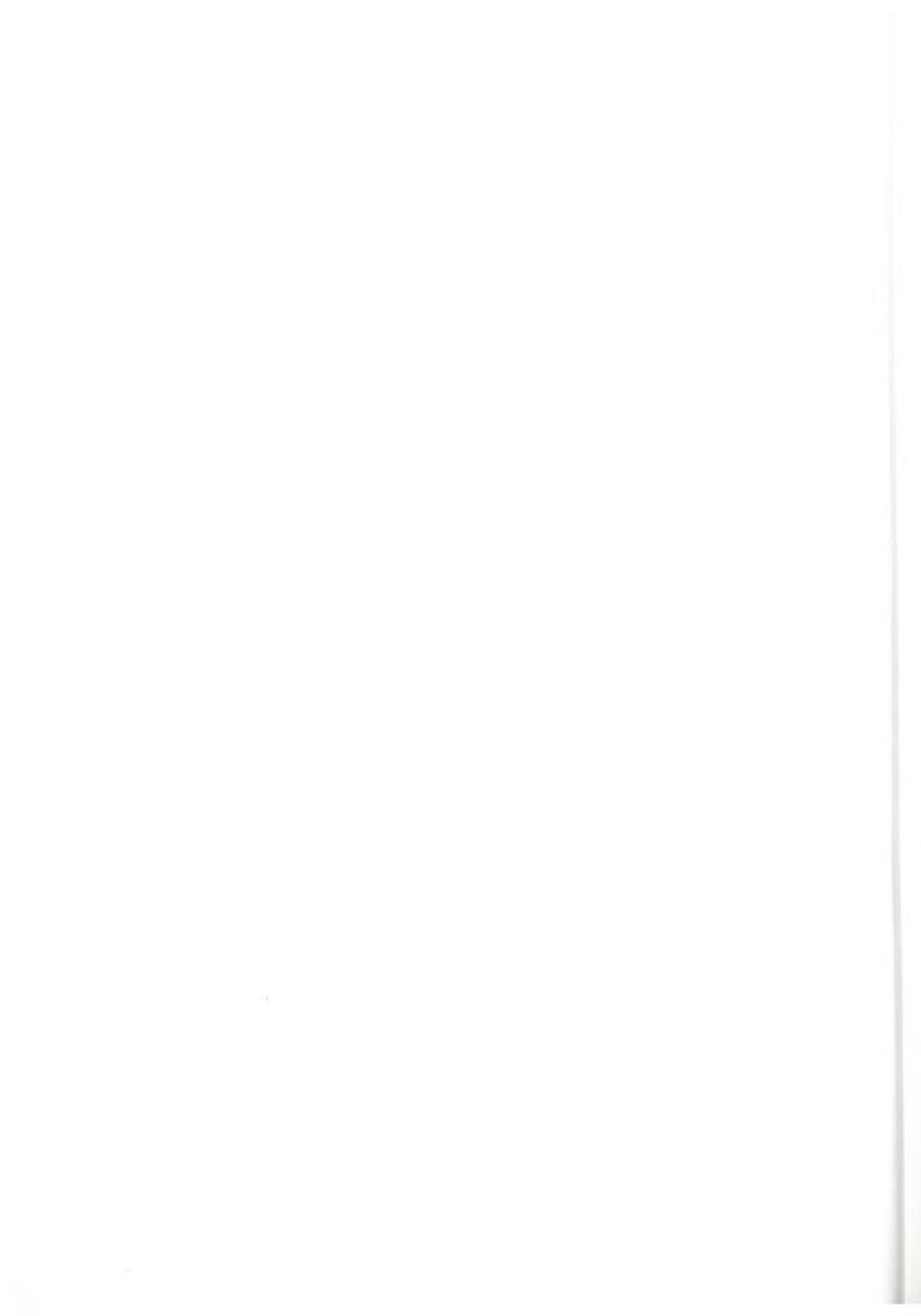
Zbirka Zgodovinskega časopisa

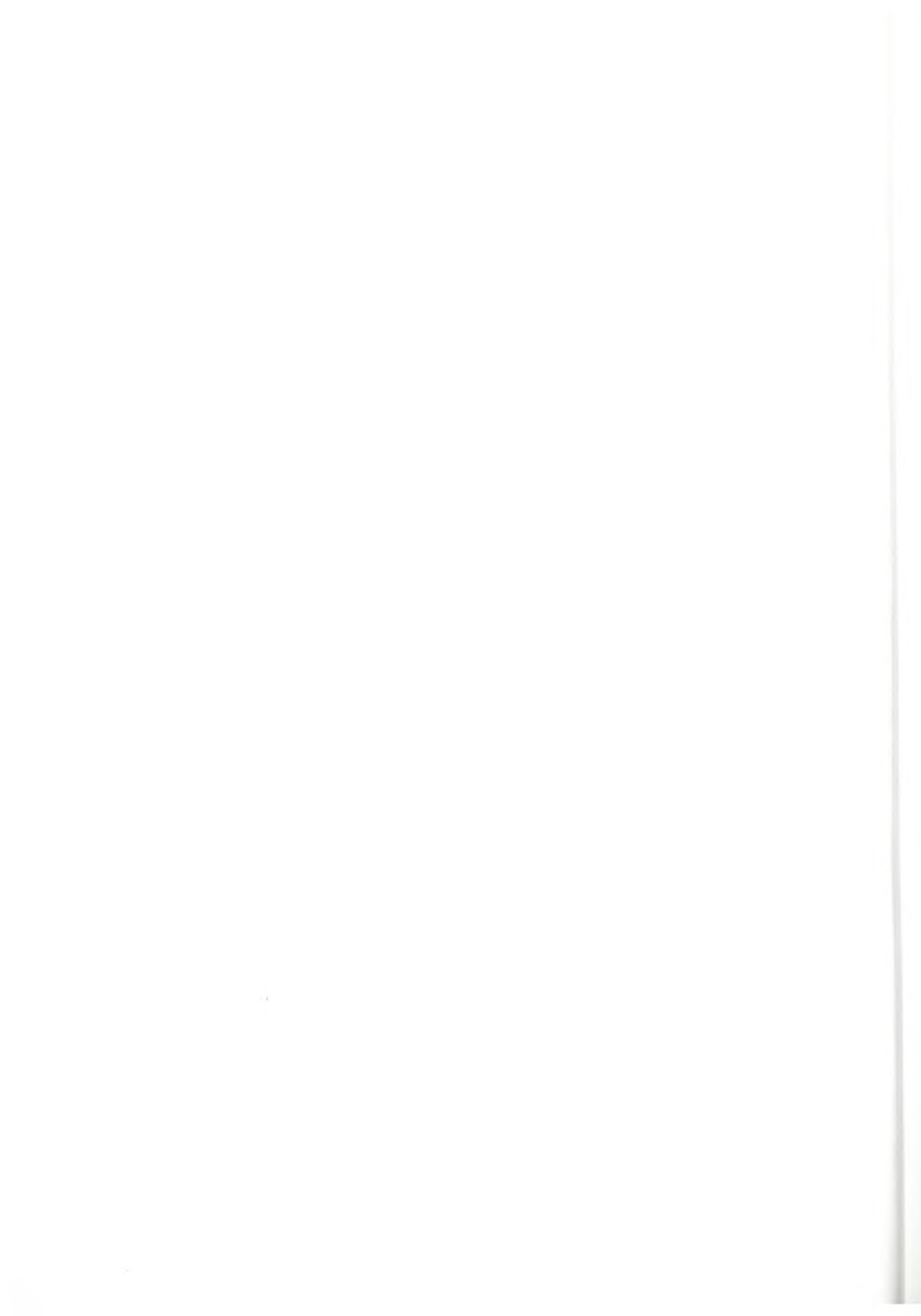
28

Peter Rustja

Otokar Rybář
v dunajskem parlamentu
II. del

Trst 2003

Krožek za družbena vprašanja

Virgil Šček

37

Zbirka Zgodovinskega časopisa

28

Peter Rustja

Otokar Rybář
v dunajskem parlamentu
II. del

Trst 2003

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in študijska knjižnica, Trst

929 Rybář O.
329(453.33=163.6) "18/19"
328 (436) "18/19"

RUSTJA, Peter

Otokar Rybář v dunajskem parlamentu /
Peter Rustja. - Trst : Krožek za družbena
vprašanja Virgil Šček ; v Ljubljani :
Zveza zgodovinskih društev Slovenije,
2001-2003. - (Krožek za družbena
vprašanja Virgil Šček ; 34 ; 37) (Zbirka
Zgodovinskega časopisa ; 24 ; 28)

Del 2. - 2003

1880556

Ta knjiga je izšla kot 37. zvezek knjižne zbirke *Krožka za družbena vprašanja Virgil Šček* v Trstu
in kot 28. zvezek *Zbirke Zgodovinskega časopisa*,
ki ga izdaja *Zveza zgodovinskih društev Slovenije* v Ljubljani.

34122 Trst - Ul. G. Gallina 5
Tisk: Graphart
Trst, 2003

Kazalo

PREDGOVOR	13
NE RAZUMEJO NAS!	17
Ne razumejo nas!	17
(Edinost, 30. julija 1911)	
PRVI NASTOP NA DUNAJU	20
Interpelacija poslanca dr. Rybára in tovarišev na ministra za železnice radi prireditve slovenskih napisov na postajah Vrdela in Rocol in Trst državne železnice Trst-Jesenice	20
(Edinost, 20. julija 1907)	
ZA PRAVICE NA JEZIKOVNEM IN ŠOLSKEM PODROČJU ..	22
INTERPELACIJA ZARADI RABE SLOVENSKEGA IN HRVAŠKEGA JEZIKA	22
(Edinost, 26. julija 1907)	
Govor državnega poslanca dr. Otokarja Rybára v seji poslanske zbornice dne 4. decembra 1907 v debati o nujnem predlogu poslanca Masaryka glede garancij za svobodo vede in vseučilišč	23
(Edinost, 15. decembra 1907)	
RAZMERE V SODSTVU	47
Interpelacija posl. dr. Rybára, Mandića in tovarišev na pravosodnega ministra glede zavlačanja imenovanj sodnih uradnikov v Trstu	47
(Edinost, 19. julija 1907)	
POLEMIKE S SOCIALISTOM PITTONIJEM	49
Nekoliko pripomb k govoru poslanca Pittonija	49
(Edinost 24. julija 1907)	
O ZNAČAJU AVSTRIJE	51

Govor državnega poslanca d.ra Otokar-ja Rybář-a v seji zbornice poslancev dne 29. maja 1908	51
(Edinost, 16. junija 1908)	
ITALIJANSKA UNIVERZA V TRSTU?	71
Italijansko vseučiliščno vprašanje. Stvarni popravki državnega poslanca d.ra Rybářa proti trditvam državnega poslanca d.ra Bugatto v seji zbornice poslancev dne 15. decembra 1908	71
(Edinost, 19. in 20. decembra 1908)	
SKRB ZA ŠOLE KOT STALNICA	78
Dnevne vesti. Za slovensko obrtno šolo v Trstu	78
(Edinost, 25. marca 1909)	
Državni zbor	78
(Edinost, 19. junija 1909)	
K govoru dr. Rybářa v državnem zboru minulega petka	79
(Edinost, 20. junija 1909)	
Za slovenski pouk na državnih ljudskih in meščanskih šolah. Interpelacija poslanca dr. Rybářa in tovarišev na njega pravzvišenost gospoda naučnega ministra v seji zbornice poslancev dne 25. novembra 1909	79
(Edinost, 5. decembra 1909)	
Govor državnega poslanca dr.a Rybářa v seji zbornice poslancev dne 1. decembra 1909	82
(Edinost, 4., 5., 6., 7. in 8. decembra 1909)	
Odkod pa je dr. Pitacco?!	100
(Edinost, 7. decembra 1909)	
Še nekaj o govoru dra. Pitacco v drž. zboru 1. t. m.	102
(Edinost, 8. decembra 1909)	
ENAKOPRAVNOST JEZIKOV V MONARHIJI	103
Govor drž. poslanca dra. O. Rybářa kakor generalnega govornika pro za predlog poslanca Choca in tovar. glede vršenja policije na Češkem ..	103
(Edinost, 10., 11., 12., 13. in 14. decembra 1909)	
ITALIJANSKI LIBERALCI IN SLOVENSKE ŠOLE	113

Vseučiliščno vprašanje. Govor državnega poslanca dr. Otokara Rybářa v seji zbornice poslancev dne 16. marca 1910	114
(Edinost, 27. marca 1910)	
PONOSEN NA ČEŠKEGA OČETA	141
Govor državnega poslanca dr. O. Rybářa na razpravi o reformi poslovnika v seji zbornice poslancev dne 10. maja 1910	141
(Edinost, 14., 15. in 17. maja 1910)	
PRORAČUNSKA RAZPRAVA 1910	151
Govor drž. poslanca dr. Rybářa na proračunski razpravi v seji zbornice poslancev dne 14. junija 1910	152
(Edinost, 17., 18. in 19. junija 1910)	
POLEMIKE S PITACCOM	159
Rybář contra Pitacco. V seji zbornice dne 7. dec. Povodom stvarnih popravkov	160
(Edinost, 11. decembra 1910)	
POLEMIKE S ČEHI	166
Češko pravo in Slovenci	166
(Edinost, 24. in 25. maja 1910)	
REVIZIJA LJUDSKEGA ŠTETJA 1910	171
36.000!	171
(Edinost, 20. julija 1911)	
Prebivalstvo na podlagi občevalnega jezika glasom ljudskega štetja ...	172
(Edinost, 25. julija 1911)	
Naše štetje in magistratovo štetje	175
(Edinost, 26. julija 1911)	
Za revizijo ljudskega štetja. Interpelacija posl. dr. Rybářa in tovarišev, stavljena v seji poslanske zbornice dne 25. julija 1911 na njegovo ekscelenco, g. ministra za notranje zadeve	176
(Edinost, 27. julija 1911)	

To je ljudsko štetje!	179
(Edinost, 28. julija 1911)	
PREMEŠČANJE ZAVEDNIH USLUŽBENCEV	179
Za politično svobodo državnih uslužbencev	180
(Edinost, 28. julija 1911)	
SPET O UNIVERZI	180
Italijanska pravna fakulteta. Govor poslanca dr. Otokarja Rybáča v seji državnega zbora dne 24. oktobra 1911	181
(Priloga "Edinosti", 1. novembra 1911)	
TRŽAŠKA OBČINA NAGAJA SLOVENCEM	197
Proti šikaniranju v vojaških stvareh od strani tržaškega magistrata. Interpelacija posl. prof. Matka Mandića, d.ra Rybáča in tovarišev na g. ministra za deželno obrambo	197
(Edinost, 4. novembra 1911)	
AFERA V TRSTU, POROTA, ZAPLEMB A EDINOSTI	200
Korupcija pri c. kr. državnih železnicah	200
(Edinost, 7. decembra 1911)	
Interpelacija poslancev dr. Rybáča, Spinčića, dr. Gregorina, Mandića in tovarišev na njihove ekscelece gosp. ministrskega predsednika, gosp. justičnega ministra in g. ministra notranjih zadev v zadevi razveljavljenja porotniške liste v Trstu	202
(Edinost, 7. marca 1912)	
Boj za sestavo tržaške porote. Vprašanje posl. d.ra Rybáča do predsednika zbornice v seji dne 5. marca 1912	206
(Edinost, 8. marca 1912)	
Včerajšnja zaplemba "Edinosti"	208
(Edinost, 7. marca 1912)	
Zaplemba "Edinosti". Zopetna interpelacija dr. Rybáča	209
(Edinost, 8. marca 1912)	
Rybár IN KOROŠEC	211
Sejno poročilo	212
(Edinost, 12. junija 1912)	
ANEKSIJA BOSNE IN HERCEGOVINE	214

Poslanec dr. Rybář o aneksiji Bosne in Hercegovine	214
(Edinost, 21. junija 1912)	
Jugoslovansko in avstrijsko vprašanje	215
(Edinost, 23. junija 1912)	
ZAPOSTAVLJANJE NA SODIŠČU	217
Proti oviranju slovenskih porotnih razprav po odvetniški zbornici.	
Interpelacija poslanca dr. a Rybára in drugov na ekscelenco	
g. ministra za pravosodje	217
(Edinost, 21. junija 1912)	
Dopust za uradniške kandidate. Govor drž. posl. dra. Rybára	
v zbornici poslancev dne 12. junija 1912	220
(Edinost, 29. in 30. junija ter 1. julija 1912)	
POMORSKA VPRAŠANJA, JAVNA SKLADIŠČA	228
Državni zbor. Sejno poročilo	228
(Edinost, 5. julija 1912)	
Za uslužbenca tržaških javnih skladišč	229
(Edinost, 5. julija 1912)	
ZATIRANJE ITALIJANOV?	230
Govor poslanca dra. Rybára. Stvaren popravek v seji zbornice	
poslancev dne 2. julija 1912	230
(Edinost, 7., 8., 9. in 10. julija 1912)	
DOKONČNI PODATKI O LJUDSKEM ŠTETJU	239
Izid revizije ljudskega štetja v Trstu in Gorici	240
(Edinost, 13. julija 1912)	
ZUNANJA IN NOTRANJA POLITIKA	241
Dogodki na Balkanu in njihov pomen za avstrijske Slované. Govoril	
posl. dr. Otokar Rybář v seji zbornice poslancev dne 29. maja 1913 ...	242
(Edinost, 6., 7., 8. in 9. junija 1913)	
Odgovor poslancu dru. Pitaccu. Govoril dr. Otokar Rybář	
v seji zbornice poslancev dne 29. maja 1913	252
(Edinost, 10., 11. in 12. junija 1913)	
V karakteristiko avstrijskih Nemcev! Komentar govora 29. maja 1913 .	258
(Edinost, 10. junija 1913)	

PREZIRANJE MANJŠIH NARODOV	259
V obrambo malih narodov. Govoril posl. dr. Rybář na seji državnega zbora 30. majnika t.l.	259
(Edinost, 15. in 16. junija 1913)	
Za neodvistnost poslancev. Govoril posl. dr. Rybář v seji državnega zbora dne 30. majnika t. l.	264
(Edinost, 18. in 19. junija 1913)	
VOLITVE V TRŽAŠKI MESTNI SVET 1913	268
Sijajna zmaga na vsej črti	268
(Edinost, 24. junija 1913)	
PROTI KORUPCIJI IN ZA NEODVISNOST SODNIKOV ...	280
Govor držav. poslanca dra. O. Rybářa v seji poslanske zbornice dne 13. nov. 1913	280
(Edinost, 19., 20. in 21. novembra 1913)	
NAPAD NA TRŽAŠKE DIJAKE	288
Odmev tržaških laških nasilstev na Dunaju. Intervencija pri vladi	288
(Edinost, 14. marca 1914)	
VOJNA RAZOČARANJ	289
Za neodvistnost poslancev. Govor državnega poslanca dr. Otokarja Rybářa v II. seji drž. zbora, 5. junija 1917	289
(Edinost, 1. in 2. julija 1917)	
ZA PRISTNA KRAJEVNA IMENA	295
Interpelacija poslanca dr. Rybářa, dr. Gregoriča, Fona in tovarišev na vseskupno ministrstvo glede uradne rabe italijanskih krajevnih imen za kraje, hribe in reke v slovenskem ozemlju	295
(Edinost, 1. julija 1917)	
VOJNA RAZOČARANJ	297
Govor v zbornici poslancev dne 28. junija 1917.	298
(Edinost, 8. in 9. julija 1917)	
POZORNOST DO SODSTVA	305

Za naše sodne uradnike	305
(Edinost, 17. julija 1917)	
SLOVENCİ, NEMCI, ITALIJANI	306
Govor poslanca dr. Otokarja Rybářa v seji zbornice poslancev dne 2. oktobra 1917	306
(Edinost, 7., 9., 10. in 11. oktobra 1917)	
MED INTERPELACIJAMI: 40.000 BENEŠKIH SLOVENCEV	317
Jugoslovanski klub za beneške Slovence	317
(Edinost, 8. novembra 1917)	
Vprašanje poslanca dra Rybářa in tovarišev na c. kr. Vlado v občē v zadevi uradnega poitalijančevanja jugoslovanskih krajevnih imen in rabe italijanskega jezika v čisto slovenskih krajih	319
(43. seja XXII. sesije poslanske zbornice, 27. 11. 1917)	
Vprašanje poslanca dra. Rybářa in tovarišev na Njega Ekcelenco gospoda ministrskega predsednika glede žaljivega in resničnim potrebam nasprotujočega preziranja slovenskega prebivalstva v Gorici	322
(49. seja 22. sesije poslanske zbornice 5. decembra 1917)	
BEGUNCI, REFORME, VOJNE RAZMERE	324
Govor posl. dr. O. Rybářa v poslanski zbornici dne 30. nov. 1917	324
(Edinost, 9. in 11. decembra 1917)	
Neznosne prometne razmere na Južni železnici	329
(Edinost, 28. decembra 1917)	
CENZURA NA POHODU	331
Interpelacija poslanca dra. Rybářa in drugov na gospoda trgovinskega ministra glede neznosnih tazmer na c. kr. poštnem in brzovajnem ravnateljstvu v Trstu	331
(Poslanska zbornica, 58. seja 22. sesije 6. februarja 1918)	
VELEIZDAJA IN IREDENTIZEM	337
Govor posl. dr. Rybářa v seji državnega zbora 23. januarja t. l.	337
(Edinost, 26., 27. in 28. januarja 1918)	
POŠTA V BORŠTU	347

Interpelacija posl. dr. Rybáři, Spinčiča in tov. na c. kr. ministra notranjih stvari in c. kr. trgovskega ministra radi nerednosti na c. kr. pošti in c. kr. orožništvu v Borštu in pri c. kr. orožništvu istotam .	347
(Edinost, 25. marca 1918)	
OVADUŠTVO	351
Ovaduštvo proti dr. Korošču	351
(Edinost, 11. oktobra 1918)	
ZADNJI GOVOR	354
Govor posl. dr. Rybáři v seji državnega zbora 8. t. m.	355
(Edinost, 13. oktobra 1918)	

PREDGOVOR

Pred nami je še drugi in zadnji del študije tržaškega zgodovinarja mag. Petra Rustje Otokar Rybář v dunajskem parlamentu.

V prvem delu smo objavili uvodno študijo akademika prof. dr. Vasilija Melika, življenjepis dr. Otokarja Rybára skupno s kopico portretov in družinskih slik ter uvod Petra Rustje v problematiko, nadalje povzetke celotne izdaje v slovenščini, italijanščini, nemščini in češčini. Prvi zvezek je tako dostopen široki srednjeevropski javnosti.

V tem obsežnem zvezku pa so, skupno s komentarjem mag. Petra Rustje, ki je zbral in uredil gradivo, vsi Rybáreви govori v dunajskem parlamentu in nekatera poročila o njegovih nastopih. Ni pa čisto vseh tistih parlamentarnih vprašanj, ki jih je skupinsko vložil z drugimi poslanci.

Dragoceno in malo znano gradivo iz časa največjega vzpona tržaških Slovencev ponatiskujemo, kot je sproti izhajalo v tržaški Edinosti, z izvirnimi naslovi vred. Jezikovne patine časa se nismo dotaknili, posegli smo le pri zapisovanju priimka posl. Rybára, ki smo ga poenotili kljub delno različnim zapisom v izvirnikih. Slovenski pravopis svetuje opuščanje posebnih znamenj češke pisave, vendar smo se odločili za izvirni češki zapis priimka, na katerega so bili protagonist knjige, a tudi njegovi svojci zelo navezani. Bere in sklanja se pač, kot če bi bilo zapisano "Ribarž".

S to knjigo se končuje niz "belih priročnikov", ki smo jih posvetili najprej delu primorskih poslancev v rimskem parlamentu med obema vojnama (štiri knjige), nato pa delu zastopnikov tržaških Slovencev v dunajskem parlamentu v času Avstro-Ogrske Ivanu Nabergoju (1873-97) in Otokarju Rybáru (1907-18).

Nadaljuje pa se plodno sodelovanje z Zvezo zgodovinskih društev v Ljubljani, saj je ta knjiga 37. zvezek knjižne zbirke Krožka za družbena vprašanja Virgil Šček iz Trsta in obenem 28. zvezek Zbirke Zgodovinskega časopisa, ki jo v Ljubljani izdaja uredništvo osrednje slovenske historične revije Zgodovinski časopis.

Ob izidu knjige se seveda zahvaljujemo avtorju za pomembno delo, ki ga je opravil, Matjažu Rustji za zamudne korekture, zadruzi List, arh. Pavlu Magnaniju in tiskarni Graphart pa za skrbno grafično in tiskarsko delo. Za finančno pomoč gre naša zahvala Ministrstvu Republike Slovenije za kulturo in Ministrstvu Republike Slovenije za šolstvo, znanost in šport, ki redno finančno podpirata Zgodovinski časopis, Zadružni kraški banki na Opčinah, Svetu slovenskih organizacij v Trstu in - kot upamo - deželni upravi Furlanije-Julijske krajine.

*Krožek za družbena vprašanja
Virgil Šček*

**DR. OTOKAR RYBÁŘ
V DUNAJSKEM
PARLAMENTU
1907-1918**

NE RAZUMEJO NAS!

Rybářevo politiko v dunajskem parlamentu bi lahko zaradi obravnavanih tem označili kot nadaljevanje prizadevanj poslanca Ivana Nabergoja.

Takratno slovensko politiko obeh predstavnikov "Edinosti" v dunajskem parlamentu, Gregorina, ki je bil sicer izvoljen na Goriškem, in Rybára, dobro opiše članek z naslovom "Ne razumejo nas". V njem sta nazorno nakazana tako razlika med gledanjem na strankarsko in narodno politiko v Ljubljani in v Trstu, prav tako pa je izpostavljen sistem vrednot, ki je narekoval akcijsko enotnost in narodno slogo.

Ne razumejo nas! **(Edinost, 30. julija 1911)**

Hudo in ojstro je potegnila burja po slovenskih deželah. Po predalih nekaterih listov je valovilo ogorčenje. Šumelo in hreščalo je po gozdu slovenskega novinarstva. Posebno so se razburkali elementi v Ljubljani. Iz prestolnice naše, od kjer bi toli krvavo potrebovali vsopdbuje za še intenzivnejše delovanje in še odločnejše boje za utrditev slovenske pozicije ob morju Jadranskem, so švigale na tržaške Slovence iz oblakov - nerazumevanja strele jeze, ogorčenja, krivičnih očitanj in groženj.

Poročila, ki so nam prihajala iz Ljubljane, so pripovedovala, da tam sploh ne govore drugem nego o "izdajstvu" dr.a Gregorina in dr.a Rybára.

Kako huda, kako težka, a ob enem tudi kako krvavo krivična obtožba, kakoršnja morejo izrekati ti ljudje, ki so se zagrizli v strankarsko strast in ki jim je strankarsko nasprotstvo potemnelo vid.

To je ravno razlika med nami in njimi, ki so nas te dni obsipali z najhujimi obtožbami: oni presojujejo vse dogodke, tudi one v centralnem parlamentu, se stališča domačega boja, mi pa jim sledimo se stališča splošne narodne koristi, vedno v svesti si, da je tudi kak sacrificio d'intelletto, položen v kritičnih časih v prilog te splošne koristi, je le postulat pravega, čistega rodoljubja, torej vse prej, nego - izdajstvo!

Ne razumejo nas, in tega našega stališča. Nočejo razlogov radi katerih ne odklanjamo kooperacijo tudi klerikalcev, ako smo uverjeni, da take kooperacije zahteva skupna narodna korist.

Naši boji v Trstu in v Istri so še vedno *narodni* boj v najimennitnejim pomenu te besede. In gospoda naprednjaki in klerikalci v Ljubljani in širom slovenskih pokrajin naj se ne varajo nikar: dolgo bo še trajalo, da bomo tu križali s sovražniki meče v *narodnem* boju; po zahtevah naravnega razvoja je tudi pri nas - kakor v vseh kulturnih deželah - diferenciranje po političnem mišljenju neizogibno. *In tako diferenciranje* - čujte, gospoda! - *obstaja tudi pri nas že dolgo!* Naj si torej ne domišljajo nikar ne na napredni ne na klerikalni strani, da še le oni sedaj pripravljajo dobo "ločenja duhov"! Razlika je le ta, da se pri nas jedni in drugi zavedajo, da ker zgradba skupnega narodnega doma še davno ni dovršena, in da se vsi preživo zavedajo narodne odgovornosti, ki bi jo naložili na-se pred sodnim stolom zgodovine slovenskega naroda oni, ki bi radi razlik v političnem mišljenju hoteli motiti delo zgradbe skupnega doma, ki bi zažgal plamen, ki bi sicer smodil naš dom, pri katerem pa bi mogel greti on - svoj strankarski lonček.

Ne, čut odgovornosti nasproti skupni narodni stvari, čut pravega in čistega rodoljubja je v narodu na tržaškem preintenziven, da bi hotel kdo nalagati velikansko odgovornost s tem, da bi v psihologičnih trenutkih, ko imamo vsi občutek, da se vendar bolj in bolj bližamo odločitvi v narodnem boju, hotel rušiti slogo.

Mi tržaški in istrski Slovenci smo si ohranili stare idealne pojme po potrebi in vrednosti boja za nacionalne cilje. Ostali smo zvesti idealom nacionalizma, ker vidimo v tem glavni fundament, na katerem se more graditi vse drugo, kar sestavlja življenje in snovanje naroda in tudi diferenciranje po političnih strankah. In vsi oni, ki danes zasmehujejo naše "narodnjakarstvo" in "rodoljubkarstvo" me morejo podtajiti dejstva, da so ti "narodnjakarji" in "rodoljubkarji" gradili podlago tudi za njihov razvoj v Trstu, pa naj so naprednjaki, klerikalci, socijalisti, ako le res hočejo ohraniti svoji struji *slovensko* bistvo.

Ker pa je ta podlaga še ni definitivno dograjena, let še ni utrjena proti vsem sovražnim navalom, ker še ni absolutno zavarovana za vso bodočnost, imajo vsi zavedni Slovenci v naših krajih živo zavest, da svojim sodelovanjem, na skupnem delu za bodočnost skupnosti gradijo tudi podlage, za pozneje uveljavljanje svojih posebnih političnih naziranj v okvirju.

Evo vam gospoda pojasnila za tisto tržaško od vas tako nazivano tržaško "breznačelnost" in "slogaštvo"! V resnici pa je to le posledica velikega načela zvestobe in razumevanja potreb slovenskega rodoljublja! Evo vam pojasnila, zakaj pri nas odklanjamo borbo za klerikalizem in liberalizem - pojasnila, zakaj mi v razlikah političnega mišljenja nočemo videti ovire proti skupnemu delu.

Ali ravno teh naših nagibov nočejo umeti gospoda tam zunaj. Zato mečejo kamenje na nas, da smo izdajce na načelih, katerim ne odrekamo opravičenosti, *katerim pa absolutno ne priznavamo prednosti pred dolžnostmi, ki jih imamo nasproti skupnosti!*

Ker nas ne razumejo, nam očitajo breznačelnost; mi pa imamo zavest, da služimo *za bodočnost na ogroženih krajih odločilnemu velikemu načelu, ki je: najprej skupni dom, potem še-le stranke v njem!* Kdor nas umeje, tega prosimo pomoči, oni pa, ki nas ne umevajo, naj le mečejo kamenje na nas!

PRVI NASTOP NA DUNAJU

Že v prvem parlamentarnem nastopu je Rybář poudaril specifičnost slovenskega političnega delovanja tudi znotraj dunajskega parlamenta. Kot drugi slovenski poslanec iz Trsta na Dunaju je Rybář v svojih posegih opozarjal na nespoštovanje pravice do rabe slovenskega jezika, v tem primeru na železnici.

Interpelacija poslanca dr. Rybářa in tovarišev na ministra za železnice radi prireditve slovenskih napisov na postajah Vrdela in Rocol in Trst državne železnice Trst-Jesenice (Edinost, 20. julija 1907)

Za postaji Vrdela in Rocol, ležeči na ozemlju občine tržaške, kakor tudi za zaključno postajo Trst nove železniške črte Trst Jesenice so se postajna označenja in drugi napisi priredili in razobesili, prezrši slovenski *deželni* jezik, le v nemškem in italijanskem, oziroma celo le v italijanskem jeziku.

Po otvoritvi te nove železniške črte je protestovalo avtohtonno slovensko prebivalstvo na ljudskih shodih in po deputacijah, javno ni na kompetentnih oblastih, proti takemu nespoštovanju slovenskega jezika, ter je dalo izraza svoji nevolji tudi na dan otvoritve, opustivši vsako odichenje.

Da se niso priredili slovenski napisi, to je baje posledica nekega poročila namestništva, ki je za omenjene postaje predlagalo le nemško-italijanske napise.

Na kake motive se je opiral ta predlog, to ni znano podpisanemu, za slučaj pa, da se omenjeno poročilo sklicuje na vspehe zadnjega ljudskega štetja, glasom katerih tvori slovensko prebivalstvo manjšino v

gori imenovanih krajih, treba temu nasproti povdarjati, da je moralo biti namestništvu prav dobro znano, da ljudsko štetje, izvedeno po magistratnih organih, kar se tiče občevalnega jezika, ne odgovarja resničnim razmeram *kakor so to prejšnji italijansko-liberalni zastopniki Trsta sami pripoznali* povodom razprave o volilni reformi. Vrhu tega bi bilo moralo imeti namestništvo pred očmi, da po obstoječih zakonih in predpisih za železniški promet *imajo tudi narodne manjšine pravico do upoštevanja njih jezika kakor deželnega jezika.*

Ne moremo si domnevat, da vladi niso bila znana ta določila, kakor tudi razmere prebivalstva, in moramo torej izreči domnevanje, da so bili za oni predlog in za pozneje odločitev odločilni *politični motivi*, namreč obzirnost do tedaj še vsemožne italijanske narodno-liberalne stranke, ki hoče vse Primorje, posebno pa tržaški teritorij predstavljati kakor čisto-italijansko ozemlje.

Ta prizadevanja italijansko-liberalne stranke je pač umevno. Da pa ima tudi vlada interes na tem, da bi se Primorju - v nasprotstvu z resničnimi odnošaji - dajala italijanska vnanjost, tega pa ni lahko smatrati kakor možno.

Pa tudi prebivalstvo samo je na zadnjih državnozborskih volitvah izvršilo temeljito korekturo na umetnem vspehu ljudskega štetja, in je, oddavši nad 10.000 glasov za slovensko-narodne in slovensko-socijalistične kandidate pač zadostno dokazalo, da je tržaška okolica, v kateri stojita postaja Rocol in Vrdela, skoro čisto slovenska dočim ima mesto tržaško znatno slovensko manjšino.

Z ozirom na to si dovoljujejo podpisani staviti nastopno vprašanje:

“Ali je Vaša ekscelenca voljna odrediti nemudoma, da se na postajah Vrdela, Rocol in Trst postajna označenja in drugi napisi prirede tudi *v slovenskem jeziku?*”

ZA PRAVICE NA JEZIKOVNEM IN ŠOLSKEM PODROČJU

Podobno kot Nabergoj se je tudi Rybář med svojim poslanskim mandatom ukvarjal z vprašanjem uporabe slovenskega oziroma hrvaškega jezika v uradih. Iz naslednjega krajšega poročila, ki ga je objavila "Edinost", je razvidno, da je bilo to vprašanje nekakšna stalnica, in to ne le v parlamentarnih debatah.

Interpelacija zaradi rabe slovenskega in hrvaškega jezika

(Edinost, 26. julija 1907)

Radi rabe slovenskega oziroma hrvatskega jezika od strani finančne prokurature in davčnih uradov v svojih na sodiščih uloženih spisih nasproti slovenskim oziroma hrvatskim strankam je uložil posl. *dr. Rybář* v seji poslanske zbornice minolega torka interpelacijo na finančnega ministra. V tej interpelaciji se sklicuje interpelant na naredbo finančnega ministerstva iz leta 1861, v kateri se finančni prokuraturi *nalaga, da se v sodnih spisih poslužuje jezika stranke*, kateri so dotični spisi namenjeni. Kadar dobimo stenografični zapisnik priobčimo to interpelacijo v polnem obsegu.

Rybář je prizadevanja Slovencev za lastno šolstvo v mestu vključil v naslednji govor v okviru širše debate o šolstvu oziroma o pravici do svobode znanosti in univerz.

Rybář je v prvem delu svojega govora pojasnil stališče glede potrebe po večjem upoštevanju potreb Jugoslovanov, in

torej tudi Slovencev, znotraj monarhije. Nato se je dotaknil vprašanja slovenskega vseučilišča ter pohvalil akcijsko enotnost vseh slovenskih strank glede tega vprašanja, ob tem pa ostro kritiziral večinske liberalne politike v zvezi z nacionalnim vprašanjem.

Na koncu posega se je Rybář polemično obrnil tudi do prvaka čeških poslancev Masaryka.

**Govor državnega poslanca dr. Otokarja Rybára v seji
poslanske zbornice dne 4. decembra 1907 v debati o
nujnem predlogu poslanca Masaryka glede garancij
za svobodo vede in vseučilišč
(Edinost, 15. decembra 1907)**

Visoki zbor! Z vseh strani razlega se klic po spoštovanju prepričanja, po svobodi vesti in naziranja in ne zamerite mi zato, ako porabljam v tem trenutku priliko, da zahtevam tudi s svoje strani spoštovanje do našega prepričanja in da predno se spravim na nujni predlog, o katerem se sedaj razpravlja, reagiram proti napadom na našo prepričanje, ki so bili se strani vlade vprizorjeni proti nam potom njenih časnikarskih glasil.

V prejšnjem tednu izšel je v oficijoznem "Fremdenblattu", v večerni izdaji, članek, v katerem so bili nekateri zastopniki "Zveze južnih Slovanov" napadani na najostreji način, in sicer zato, ker je bil te dni vložen nujen predlog, na katerem so se nahajali tudi podpisi teh členov naše Zveze.

Gospoda moja! Ta članek, ki je bil očevidno inspiriran od vlade, je jako značilen za postopanje avstrijske vlade, kakoršno je bilo od zdavnaj nasproti nam Jugoslovanom. Jugoslovane smatra se za nekaj, kar se lahko zanemarja. Zida se na našo izkušeno zvestobo. Jugoslovani so bili

- morem to tukaj reči, ne da bi se ravno s tem prav posebno bahal - od zdavnaj ena najzvestejših in najtrdnjejših opor avstrijske vlade, da, oni so bili naravnost nemi in brezvoljni hlapci avstrijske državne ideje (Klici: Žalibog). Rekel sem, da se s tem ravno ne baham. Od stoletij sem so bili Jugoslovani, izlasti pa Hrvatje in Srbi na Hrvatskem in Slavonskem boj proti navalom Osmanov. Bili so oni, ki so tvorili zidovje, za katerim so se drugi avstrijski narodi utegnili mirno razvijati.

In celo v časih največje sile, ko so podlegli celo vitežki Madjari, niso jugoslovanske dežele naše monarhije prišle nikoli pod turški jarem. Taka je bila njihova odporna sila, take so bile njihove zasluge za zapadno kulturo, da so Hrvatje zadobili častni naslov "untemurale Christianitatis", in potem, ko je pojemał sijaj in moč polumeseca, tedaj je porabila zopet avstrijska vlada ravno Jugoslovane, Hrvate, kakor najostrejše, najhujše sredstvo proti težnjam Italijanov po svobodi.

Na laških boriščih padali krvaveli so ravno hrvatski graničarji in tako velika je bila njihova udanost za avstrijsko državno idejo, tako velik, bi rekel, njihov avstrijski fanatizem, da je ime "Croato" zabodilo v Italiji najgrši pomen, da se še dandanes pod imenom "Croato" zadobilo avstrijsko nasilno vlado v Italiji.

Tudi l. 1848 - gospoda moja, morda utegne biti neprijetno, da se tega spominjam, ali je treba, da se ravno v tem trenutku spominjam tega - tudi leta 1848, kadar so se danes toli oboževani Madjari uprli pod Kosuthom proti dedni in rodni dinastiji, bili so tedaj ravno Jugoslovani, ki so vzdržali prvi naskok rebelov in izkazali dinastiji najzvestejše in najvspešnejše službe.

In tako tudi v najnovejšem času, v l. 1878, kadar je šlo za to, da se okupira Bosno in Hercegovino ali pravzaprav odtrga ju turški državi, bili so ravno hrvatski in slovenski regimentje, ki so morali najprej v boj, in dalmatinska deželna bramba, ki se jo je porabilo izven dežele, dasi to ni bilo tedaj dovoljeno.

Tudi iz novejšega časa morem navesti izgledov. Ko se je hotelo namreč na Ogrskem zlomiti šovinizem Madjarov, gledali so zopet z

Dunaja doli na Hrvate in so se spomnili, da tam živi narod, ki ni še madjariziran in ki je še sposoben v to, da kljubuje Madjarom. Tako so do najnovejšega časa Jugoslovani vsikdar služili avstrijski državni ideji.

Kedar pa so se tudi na-se spomnili in zahtevali ozire za-se, tedaj so bili na Dunaju jako začudeni, da celo ogorčeni in razkačeni, ker si Jugoslovani upajo zahtevati kaj tudi za-se, da si upajo, ne dalje služiti vladi verno in brezvoljno, temveč misliti tudi z lastno glavo in se po tem ravnati. V takem trenutku - in to se godi tudi sedaj - se te Jugoslovane, ki so za našo dinastijo žrtvovali svojo kri in svoje imetje, žigosa kakor veleizdajice.

Tudi mi smo bili počaščeni s tem častnim naslovom od madjarskih novin. Potem izročajo Slovane na milost in nemilost onim, proti katerim jih je bila avstrijska vlada porabila kakor predbojevnike.

To se godi tudi sedaj in tako se je dogajalo vedno.

Izročilo se je Hrvate, potem, ko so se zavzeli za avstrijsko državno idejo, Madjarom na milost in nemilost. Tako se je tudi storilo na Primorskem z nami Slovenci.

Nas se je iz ozirov na dozdevno zaveznico, Italijo, prepustilo italijanski liberalni stranki na milost in nemilost.

Omenil sem ta-le dejstva, ki pravzaprav niso v tesni zvezi s predmetom današnje razprave, ker je vzbudil v meni te spomine članek v "Fremdenblattu", o katerem sem spregovoril začetkoma.

Ta članek očita nekaterim členom naše Zveze, da so podpisali v tem trenutku nujen predlog v podpiranje obstrukcije.

Kar se je sešel ta na podlagi splošne volilne pravice izvoljeni *ljudski* parlament, razpravljalo se je izključno le o nujnih predlogih. Do drugih razprav pa sploh ne prihajamo.

Stranka skuša nadkriljevati stranko v vlaganju ljudstvo osrečujočih predlogov in je ni skoraj stranke v tej zbornici, ki bi se ne udeleževala tega tekmovanja, kakor je jako dobro povedal gospod kolega dr. Lecher. Tu ni razlike med vladnimi in opozicijskimi strankami, med

strankami, ki so zastopane v vladi, in takimi, ki stojijo izven nje. In to se dogaja do zadnjega časa, da, celo do danes.

Človek bi zato mislil, da v tej zbornici, kjer se tako dela, ni smatrati vlaganja nujnih predlogov ravno zločinom.

To velja pač, kakor sem prej omenil, za vse druge stranke, ne pa za Jugoslovane. Nas se meri z drugim merilom. Nam se zamerja to, kar se ni zamerilo nikaki stranki, tudi ne najbolj opozicijski stranki. In to je tembolj čudno, ker so bili celo se strani vladnih strank, ki so izjavile po svojih zastopnikih, da bodo tako dolgo glasovale proti vsakršnemu nujnemu predlogu, dokler ne bodo spravljene pod streho takozvane državne potrebščine, ravno nekoliko dni pozneje zopet stavljeni nujni predlogi.

Jugoslovanom se to zamerja, njim se napravlja iz tega hudo očitanje in napada se jih na najsrametnejši način. In vendar, ako si stvar pogledamo, kaj se je pravzaprav zgodilo?

Z naše strani ni bil stavljen noben nujni predlog, zaboga ne! Narobe, moram tu konstatirati, da smo mi morda edina stranka v tej zbornici, ki ni še vložila nikakega nujnega predloga in ki tudi ni še spregovorila v nikaki nujnostni debati.

In vkljub temu zadošča okolščina, da se na enem nujnem predl. nahajajo podpisi članov naše "Zveze", da se spušča nad nas vso tropo oficijoznega novinstva, da bi nas opsovalo na najhujši način. Postavilo se je - kar se ni še zgodilo nasproti nobeni stranki - te člane s polnimi imeni na sramotilni oder, in še več, dražilo in hujskalo se je proti njim njihove volilce na najinfamnejši način in ta članek je bil potem seveda razposlan od korespondenčnega biroa takoj brzajavnim potom na vse "kraljevine in dežele", kakor tako pravijo, in vladni listi v provincijah so spustili tudi enake članke proti nam (Mejklic), tako tudi "Triester Zeitung".

To navidezno zgražanje ni le frivolno, nasprotujoče vsej dosedanji praksi, ampak je tudi popolnoma neopravičeno.

Gospoda moja! Ne pravim tega, da bi dotične gospode opravičeval in jaz sam nisem bil napaden v "Fremdenblattu", ne govorim torej

pro domo; ampak le, da izkažem čast resnici, moram konstatirati to, in gospodje morejo čitati v dotičnih stenografičnih protokolih. Dotični nujni predlog - gre namreč za nujni predlog Hlibovickega, kateri predlog je bil tudi v "Fremdenblattu" povodom za napad - nosi datum od 4. julija t.l. in je bil tedaj sestavljen in podpisan, tedaj, ko ni bilo še nikako državno zločinstvo, ko je bilo vladi celo ljubo, ako so se vlagali nujni predlogi, in gospodje - rekel bi - novinarski šmoki se ne morejo opravičevati niti s tem, da niso tega vedeli, kajti na predlogu stoji datum.

Dalje prihaja k temu še ena okolnost. Dotični pisec članka je ime enega poslancev potajil, ki je bilo tudi na predlogu, kateri poslanec pa pripada jedni vladnih, ali pa vsaj tistih strank, ki so vladali blizu in kateremu se je hotelo prizanesti, in ki se ga ni hotelo izpostaviti. (Klici: Kako se imenuje?) Na imenu ni nič, jaz sem to navedel le, da dokažem, da se je vedelo, kaka je stvar z onim nujnim predlogom, da je bil prej sestavljen in da je bil vložen brez vednosti dotičnih podpisancev, kakor se je kaj tacega zgodilo že tudi gospodom od drugih strank. Ali to ni ženiralo in ne ženira seveda teh gospodov pri oficijoznih listih. Šlo je zato, da se zopet enkrat udari po Jugoslovanih, šlo je zato, da se jih kaznuje radi tega, ker so bili tako drzni, da so imeli o tej stvari drugačno mnenje, nego je ima vlada, ker so nasproti nagodbi zavzeli nasprotno stališče.

No, gospoda moja, res je, da so jugoslovanski zastopniki večinoma in tudi ob zadnjem glasovanju o proračunu glasovali za vlado, ali ob vsem velikem spoštovanju in simpatiji, ki jo gojimo sosebno do gospoda ministerskega predsednika, in ob vsem pripoznavanju, ki je ne odrekamo njegovi dobri volji glede naših dežel, bi vendar hoteli ob tej priliki opozoriti na *to, da si svojega vedenja ne puščamo od nikogar predpisovati* in da dotlej - dokler ne bodo na Dunaju kazali nikakega razumevanja za obupne boje slovanskih narodnosti *v oni drugi strani države* za svojo ekzistenco - tudi mi ne bomo kazali nikakega razumevanja za to nagodbo - za to nagodbo, ki je le nadaljevanje in nadaljni logi-

čni razvoj nagodbe od leta 1867, ki je po našem mnenju vzrok, prvotni vir vsemu trpljenju narodnosti v oni drugi polovici. (Pohvala.)

Gospoda moja! Torej ne iz opozicije proti obstoječi vladi - ne govorim tega morda iz strahu, ampak konstatujem le jedno dejstvo - ampak v dobro umevanem ljudskem interesu in tudi v interesu avstrijske državne ideje, rekel bi, pobijamo mi to nagodbo, in si dovoljujemo biti drugzega mnenja, nego je vlada ter protestiramo najodločneje proti temu, da se hoče na tak način izvrševati presijo na nas, kateremu pritisku se nikakor ne smemo vdati in se tudi ne vdamo. (Odobranje.)

Sploh je čudno, da se tu že drugi dan drže dolgovezna akademična predavanja o svobodi vesti, pouka in učenja in da se neki govor, izgovorjen na nekem zborovanju, porablja kakor povod za manifestacijo za svobodo vere, govor, ki ga je sicer res izustil odličen strankarski voditelj, kateri govor pa je bil vendar tudi le manifestacija, ne da bi bila za tem govorom res že nastopila - lahko bi rekel - tako imenovana klerikalna armada: in da se je dalje - pravim: čudno je to - pred kratkim v tej zbornici vložil protest proti proganjanju Poljakov na Poznanjskem, kateremu protestu smo se seveda mi Jugoslovani pridružili iz vsega srca, da se torej za vse druge zahteva svobodo prepričanja, varovanje narodnosti, da se pa ob enem pripravlja sklep trgovske pogodbe z državo, da hoče se potom državnopravne pogodbe stopiti v tesno razmerje s to državo, v kateri ena narodnost, namreč madjarska, najhuje, najbrutalneje tlači vse druge narodnosti, ne izvzemši nemške. (Pohvala.)

Gospoda moja! Platonično izkazovanje simpatij za to ali ono narodnost je že jako lepa stvar, ali pomagano s tem ni prav nič. Nam ne koristi čisto nič, da se je tu vložila interpelacija radi dogodkov v Černovi; *z dejanjem se mora pokazati*, da se ima res srce do tlačениh narodnosti na Ogrskem, da se res hoče, da se bo spoštovala tudi svoboda vesti, da se tudi tam narodnosti ne bodo tlačile.

In razmere so v resnici veliko hujše. V Prusiji se ekspropriirajo zemljišča, na Ogrskem pa *otroci*, tam se strelja jednostavno na ljudi, in

vzlic temu se noče nič vedeti o tem, se nam zamerja, ker se zavzemamo za te narodnosti.

Moglo bi se morda reči: Ali, v prvo to ne gre, da se vtikamo v razmere tuje države, in v drugo: taka akcija tudi nič ne koristi. Ali to isto se je govorilo tudi glede protesta radi Poljakov in danes čitam v "Neue Freie Presse", da je ta protest že imel en uspeh, kajti vse stranke v Prusiji izjavljajo, da predloga o Poljaki, v formi, v kateri je bila vložena, ne more postati zakon, ter povdarjajo, da - če tudi je vmešavanje od naše strani, kakor pravijo, bilo nedopustno - vendar je treba ozir jemati na razpoloženje v Avstriji; in jeden svobodomiselnih poslancev, Gothein, je izjavil (čita):

"Tako lahkim srcem vendar ne smemo prezirati ozlovoljenja v najbližji sosednji deželi, ki je z nami v zgodovinskem tradicionalnem prijateljstvu, kajti ne smemo misliti ni najmanjše, da bi nemški liberalci, ki so se v avstrijskem državnem zboru izrekli zoper tak naskok proti nemški državi, odobraval prusko poljsko politiko. Ne, gospoda moja! Oni je v resnici ne odobrujejo, in tako smo dosegli, da smo vse narode v Avstriji razburili proti nam."

To se je konstatiralo v pruskem deželnem zboru. Če je torej skoraj enoglasni protest imel tak učinek, menim, da bi odločna akcija te iste zbornice imela nasproti šovinističnim Madjarom še večji in važnejši uspeh, nego ga je imela naša - odkrito rečeno - bolj ali manjše platonična protestna akcija proti predlogi, tičočji se Poljakov.

Če pa se nam že noče pomagati, pa naj se respektira vsaj naše prepričanje, naj se nas pušča na miru, naj se nam dovoli, da izkažemo narodnostim na Ogrskem svoje simpatije na način, ki ga smatramo mi kakor pravega in primernega. Mi se na tej svoji akciji ne dajamo voditi od gladu po kakem ministerskem portfelju ali po kakih drugih koncepcijah. Ne, mi delamo to iz polnega prepričanja, iz čuta solidarnosti, ki so z nami krvno plemensko sorodne in katerim bi hoteli pomagati, in naj so naše moči tudi šibke. (Pohvala in ploskanje.)

Po tem uvodu, ki naj se mi ga ne zameri, prihajam k nujnemu predlogu, o katerem se sedaj razpravlja.

Gre za garancijo v prid varstva svobode vere in vesti na vseučiliščih.

Ako bi predlog ne pomenjal drugega nego manifestacijo za svobodo naziranja, potem bi se pridružil jaz, pridružili bi se mi vsi z vsem veseljem.

Ravno mi Slovenci, mi zastopniki najmanjšega naroda na Avstrijskem... (Poslanec dr. Ploj: Italijani so še manjši!) Ali oni imajo močno oporo v inozemstvu. Ravno mi moramo želeti, da se ne omejuje svoboda duševnega razvoja; kajti le ob neoviranem razvijanju duševnih zmožnosti, ki dremajo v našem tako dolgo zatiranem narodu, moremo mi vzdrževati konkurenčni boj s starimi in močnimi kulturnimi narodi, ki nas obkoljujejo, le z uma svetlim mečem moremo braniti in ohraniti svoj obstoj.

Radi tega stremimo, gospoda moja, za tem, da postanejo tudi našemu narodu pristopne pridobitve vede, in v tem oziru, kakor sem prepričan, ni razlike med dvema ali tremi strankami, ki se v naši tesni domovini večkrat in pravzaprav jako ostro prepirajo. Da, moram reči, bil je krasen, vznešen trenotek, ko so nastopili leta 1901 toliko liberalni, kolikor konservativni ali klerikalni Slovenci, kakor se jih tudi imenuje, soglasno in v najlepši solidarnosti za ustanovitev slovenskega vseučilišča na slovenskih tleh.

Mi Slovenci nismo torej za omejevanje, temveč nasprotno, mi smo se vedno potegovali za pospeševanje in negovanje znanosti ter se bomo se tudi za njo potegovali.

Ampak predlogu je pridejana motivacija, ki si jo moramo mi nekoliko bližje pogledati, in zlasti je predlog doživel v javnosti, v novinah interpretacijo, ki jo moramo tudi pretresovati in nasproti kateri moramo nastopati.

Predlog se namreč sklicuje na izjave, ki so padle na katoliškem shodu. Dasi sem prepričan - ob poštenem značaju gospoda predlagatelja

ne morem niti za mah dvomiti, da se je on res hotel potegovati le za svobodo naziranja, za svobodo vere in vesti, za svobodo uka in pouka - vendar moram poudarjati, da se v javnosti smatra ta predlog kakor protest proti očitaniu nestrpnosti, kakor protest proti nameravani omejitvi svobode uka in pouka.

Zlasti je nemško svobodomiselnost in liberalno novinstvo - ali kakor se je imenuje tu na Dunaju: "židovsko liberalno" novinstvo - ki misli, da je prišel trenotek, ko naj zbere zopet bojevnike za enakost in svobodo, kakor pravi, okolo svojega praporja in jih vodi.

Ako se stvari tako razlagajo - in mi kakor politična stranka imamo jemati ozir na to - se moram jaz vprašati kakor naroden Slovenec: Je-li očitanje nestrpnosti, ki se je predbaciva zlasti nemškim vseučiliščem, opravičeno ali ne? Grozi zares nevarnost svobodi uka in pouka?

Potem moram reči: To očitanje nestrpnosti je opravičeno, ali nestrpnost se izvršuje samo sè strani, ki se danes obrača ravno proti tem manifestacijam, ki se tukaj postavlja kakor braniteljica svobode misli. (Res je!)

Svobodi uka in pouka preti tudi nevarnost, ali ravno z one strani, ki danes protestira proti omejanju svobode uka in pouka. (Pohvala.)

Dasi nisem jaz - izjavljam to odkrito - nikoli nastopal kakor klerikalec, niti me niso nikoli takim smatrali - nasprotno, zmerjali so me večkrat liberalcem - moram vendar kakor Slovan, kakor avstrijski Slovan pogledati, kako stvari stojé.

In tu zadošča mal kratek pregled zgodovine zadnjih let, da, celo zadnjih dni, da pokažem, da se je nestrpnost proti nam Slovanom izkazavalo in potrjalo ravno z one strani, ki sedaj nastopa kakor zastopnica in boriteljica svobode. (Mejklici.)

Poreče se nam: Tu ne gre za narodno nestrpnost - kajti o tej jaz govorim - ampak za versko nestrpnost.

Ako je kedo zares liberalnega, zares svobodnega mišljenja, potem ne sme bit liberalen le v verskih, ampak tudi v narodnih stvareh. (Pritrjevanje.)

In, gospoda moja, ravno nemški vseučilišni profesorji, profesorji, ki so pripadali nemškim svobodomiselnim strankam, prizadeli so največje rane slovanskim narodom Avstrije (Pritrjevanje), ne morda toliko kakor vseučilišni profesorji, dasi spregovorim tudi o tem, ampak kakor politiki, kakor državniki, kakor voditelji usode Avstrije, kakor ministri.

Spominjam, gospoda moja, le na obe ministerstvi Auerspergovi, "meščansko" ministerstvo in Lasserjevo ministerstvo, zvano Auerspergovo, v katerih obeh ministerstvih so imeli veliko besedo in igrali veliko ulogo nemški vseučilišni profesorji. Spominjam tu le na imena Herbst, Glaser, Unger, Brestl, Hasner i.t.d. To je bil cvet nemškoliberalne stranke, to je bil višek moči nemškoliberalnega razumništva; in pod temi vladami - rekel bi, na tak način, ni poprej ni pozneje - zatiralo se je vsa prizadevanja za svobodo, vsako svobodno gibanje Slovanov na najbrutalnejši način (Pritrjevanje).

Gospoda moja! Omejil bi se rad v tem oziru na to, da prečitam iz nekega zgodovinskega dela odstavke, ki jako dobro karakterizuje ta liberalni režim iz onih dob. To zgodovinsko delo govori o Lasser-Auerspergovi dobi, in tam se glasi (Čita):

"Na Češkem in Moravskem besnela je grozovlada, češki narod je bil postavljen izven zakona. Razpuščanje društev, omejevanje avtonomije, zasledovanje poedincev, z eno besedo zatiranje češkega življa v vseh smereh je bilo na dnevnem redu. Posebno divjalo se je proti češkim novinam. Urednike in izdajatelje vlačilo se je pred drugojezične porotnike, obsojalo, zapiralo v ječe - taka je bila svoboda naziranja, spoštovanje prepričanja (Mejklici). - Kaznovalo se je z najtežjimi globami, ki so se odbijale od kavcij, in če so se sredstva izkazala ne zadosti izdatnimi, se je časnikarska podjetja zasledovalo potom objektivnega postopanja, namreč z neprestanimi zaplenjanji (Poslanec Neumann: Persekucije leta 1868!). Da, in tudi pozneje.

In, gospoda moja, to delegiranje tujih, drugojezičnih porotnih sodišč - gre namreč za delegiranje se strani višjega deželnega sodišča v

Pragi, za delegiranja okrožnih sodišč v Hebu, Češki Lipi, Litomericah in Mostu za tiskovne procese proti češkim žurnalistom - to delegiranje, gospoda moja, veste-li, kdo je je povzročil? Tedanji justični minister dr. Glaser, tudi nemški vseučilišni profesor.

In kako, gospoda moja, sodijo o tem vprašanju celo nekateri nemški liberalci, naj vam predočim z nekaterimi besedami. Prečitam namreč iz spisa "30 let iz življenja žurnalista". Pisatelj pravi tozadevno (čita):

"Odkrito povedano, sem jaz nasprotnik takih izjemnih odredb, ker, čim se jih uporablja, se lahko tudi zlorablja. Vlada pa ni mogla v tem slučaju drugače nastopati. Nahajala se je, kakor so meni pravili, v stiski; ravno v taki stiski se je tudi nahajalo ministerstvo, ko je moralo proglasiti nad Prago izjemno stanje."

In potem zaključuje (čita):

"Take odredbe pomagajo prav malo, so pa z ozirom na svoje posledice jako nevarne, zlasti če pride na krmilo reakcionarna vlada."

Dokler gre torej za zatiranje Slovanov, so odredbe do neke mere opravičene; ker pa bi mogla kaka reakcionarna vlada uporabiti te odredbe tudi proti liberalcem, le zato so iste nevarne. (Pritrjevanje.) To karakterizuje jako dobro svobodoljubje teh takozvanih nemškosvobodomi-selnih strank.

Ali tudi z drugih strani presoja se tedanje razmere na način, ki ni za nemške svobodomislece prav nič laskav. Tako pravi dr. Gustav Kolmer v svojem znanem delu "Parlament in ustava na Avstrijskem" glede metode, o kateri govorim, sledeče (čita):

"Baron Koller je bil imenovan namestnikom na Češkem; general naj bi z močno roko napravil mir in red v deželi, potrl nevarno upornost Čehov. Koller je dobil obširna pooblastila, da spolni svojo nalogo. Kakor vojak je ubogal ukaze, ki so mu jih dajali; zaželjeni cilj je mogel doseči le v neizdatni meri in je povečal le ogorčenost Čehov. S pomočjo bajonetov napravil je za malo časa red, propoznavanje ustave pa se je dalo doseči z nasiljem." (Mejklici.)

In v ministerstvu, gospoda moja, so sedeli tedaj nemški vseučilišni profesorji kakor ministri!

Očita se še sedaj nekdanjima predsednikoma Abrahamoviczu in Kramažu in smatra se zločinom, da se spravila policijo v to zbornico.

Gospoda moja! Ta izgled govori več nego vsa moja kritika. Generala so imenovali namestnikom, z bajoneti so hoteli udušiti gibanje Čehov za svobodo (Pritrjevanje). In nasproti Slovencem se ni postopalo drugače. Uradniki, ki se niso bili morda priključili klerikalni stranki, ampak ki le niso hoteli zanikati svoje slovenske narodnosti, bili so kaznovani, profesorje so premeščali v najbolj oddaljene kraje, le da se jih odtrga od rodne zemlje, da sta jim onemogoči delovanje po svojem narodnem mišljenju (Pritrjevanje).

Tako so torej izdelale razmere, ko so Nemci - tudi če so bili vseučilišni profesorji - vodili usodo Avstrije.

Ravno danes sem čital v časopisu - če se ne motim, bila je to "Neue Freie Presse" - da imajo nemškosvobodomiselne stranke vendar neko zaslugo, namreč to, da so ustvarile državne temeljne zakone, v katerih so zajamčene vse svobode. To bo pač do neke meje resnično in, če bi bila ta pohvala povsem opravičena, ne bi je hotel nemškim liberalcem nikakor krutil. Ali jaz bi si vendar dovolil opozoriti na to, da so bili namreč državni temeljni zakoni ustvarjeni leta 1867, torej po veliki katastrofi leta 1866, ko je bila Avstrija izbacnjena ven iz Nemčije in Italije in spravljena na rob propada. Tedaj je *morala* Avstrija skleniti mir z Madjari in tudi se ni smela spreti z drugimi narodnostmi. Kajti, ako bi se bili tedaj upali dati kako nesvobodomiselno ustavo, ako bi bili odrekli narodnostim enakopravnost, kaj bi se bilo tedaj zgodilo, to si morejo gospodje prav lahko predstaviti. Ako se pomisli na dobo, v kateri so bili ustvarjeni državni temeljni zakoni, potem se nam zasluga nemških liberalcev ne zdi posebno velika.

Kako pa izgleda strpnost, toleranca na nemških vseučiliščih, to je že na kratko omenil gospod profesor Mayr, seveda se svojega stališča.

Dovolite mi, da kakor Slovenec malce razjasnim tudi s slovenskega stališča te razmere, da potem razumete, da ne moremo gojiti simpatij do stranke, ki nastopa danes kakor zastopnica svobode in svobodne misli.

Že več let sem se uprizarja demonstracije pri vsaki umestni in neumestni priliki proti profesorjem in dijakom nemške narodnosti, da celñ proti profesorjem nemške narodnosti, ako hočejo biti pravični nasproti nam.

Spominjam tu na neko demonstracijo iz l. 1883-1884. Šlo je za demonstracijo proti vseučiliščnemu profesorju Maassenu, proti profesorju, ki si je svojedobno - ako se ne motim - ob svojem nastopu zadobil simpatije nemško-svobodomislecev, ker se je bil izrekel proti dogmi o nezmotljivosti. In ta profesor, ki je bil tedaj na vseh nemških vseučiliščih slavljen radi tega njegovega postopanja, ta profesor je bil v zimskem semestru l. 1883-1884 od nemških dijakov vzmerjan in insultiran na uprav surov način in zakaj? Zato, ker je imel poguma, kakor virilist, kakor rektor nemške univerze, izjaviti se za opravičenost češke zahteve po čeških ljudskih šolah. Tedaj so se vsi nemškoliberalni vseučiliščni dijaki zagnali vanj že v poletnem semestru 1883, še več pa v zimskem semestru 1883/84. Jaz sem bil sam priča teh prizorov, ker sem takrat študiral, in kmalu bi bil postal tudi zaseben vdeleženeec, ker udarci so kar frčali okolo naših glav (Veselost). Tako se je postopalo proti njemu in le zato, ker je nasproti nam Slovanom zavzel pravično stališče. Pozneje - vseh demonstracij ne navedem, najvažnejše pa bi vendar rad omenil, da pokažem, da je zares opravičeno očitanje nestrpnosti, ki jo tu predbacivam nemškim univerzam - leta 1898, so se zopet vršile demonstracije. Tu moram pa omeniti nekega dogodka, ki se je bil zgodil pred demonstracijami in ki je tudi jako značilen za mišljenje nemških profesorjev.

Opominjam namreč tu za izrek oziroma oklic, ki ga je priobčil profesor iz nemške države Teodor Mommsen v "Neue Freie Presse" od 31. oktobra 1897 na Nemce v Avstriji. V tem oklicu pravi ta mož

znanosti, ta toli proslavljeni učenjak, kakor je profesor Mommsen - pravi in kliče Nemcem: "Bodite trdi! Butica Čehov se ne spametuje, ali za udarce je pristopna tudi ona" (Živahni mej-klici) "Če bi bil rekel to kak schönenerjanski vseučilišni dijak, ne bi bilo to sicer tudi zanj častno - gospod profesor dr. Mahler je rekel včeraj, da se mora mladini odpustiti marsikaj, - ali sivolas učenjak, dika znanosti, kakoršen je spoštovan tudi od nas, ki se ne sramuje kaj takega poslati v svet, je karakterističen za mišljenje teh gospodov. (Čujte! Čujte!)

Nikako čudo ni bilo, ako so se po takem oklicu, po takem, rekel bi, hunske klicu na nemško dijaštvo v letu 1898, ko je bila izdana znana prepoved o zastavah, vršile na nemških vseučiliških najhujše brutalnosti. Zato so bili najhujše opsovani vsi tisti profesorji, ko so si upali držati predavanja - svobodomiselnih dijakov so bili namreč sklenili, da preprečijo vsa predavanja. Mej temi profesorji je bil na dunajskem vseučilišču profesor Jagič, kateremu so klicali "Abzug Krovot!" in ki so mu seveda predavanje preprečili. Potem je bil neki nemški profesor, bil je profesor Marx, ki se ni kotel dati po terorizmu ovirati in ki se je pripravljaj za predavanje, a to poslednje je bilo preprečeno z nasiljem. Ko namreč profesor Marx ni hotel zapustiti učne dvorane, so mu kričali: "Shuft, pereat, izdajalec naroda", tako da je bil profesor Marx konečno prisiljen bežati v svoje semenišče, kjer je spregovoril do semeniščnikov nastopne karakteristične besede: "V nemški državi sem tudi videl dijaških demonstracij, ali toliko surovosti, kolikor tukaj na Dunaju, še nisem doživel - sramujem se." (Čujte! Čujte!)

Tu bi vplel neko opombo. Mnogo se govori o terorizmu socijalnih demokratov. V tem očitaniu utegne biti kaj resnice. Ali kaj je šele terorizem teh vseučilišnih slušateljev nasproti terorizmu socijalnih demokratov?! Socijalni demokratje rekrutirajo največji del svojih pristašev iz nižih mas, iz ljudi, ki ne morejo presojeti vseh konsekvenc svojega vedenja. Tu pa gre za visokošolce, za akademične meščane, za cvet naroda, za cvet inteligence. Socijalno-demokratičnim delavcem se šteje v zlo, ako nastopajo proti štrajkolomcem - pravijo, da je to

omejevanje svobode dela. Kaj pa je potem to?! Tudi ti vseučilišni slušatelji so tiste profesorje in tiste dijake, ki hočejo nadaljevati delovanje univerze, smatrali kakor štrajkolomce in so nastopali proti njim z nasilnimi sredstvi s pretepanjem, palicami itd., so s silo preprečili nadaljevanje predavanj. Ljudje, ki tako postopajo, nimajo pravice predbacivati delavcem, ako nastopajo proti štrajkolomcem.

Ne pravim tega, da bi opravičeval napade na štrajkolomce, ampak omenjam le, da pokažem, kako krivični so, ko gre za druge, a kako zahteva za-se popolno svobodo dočim se noče spoštovati in ceniti svobode in prepričanja drugih.

Ob isti priliki se je demonstriralo in randaliralo tudi proti profesorju Zuckermandlu, torej tudi proti nemškemu profesorju, ker se je drznil držati predavanja. Njegova dvorana za predavanje je bila zaprta in dijaki, ki so bili zunaj, nemški, nemškonacijonalni in nemškosvobodomiselni dijaki so nabijali s palicami in pestmi po zaprtih vratih in so slednjič udrli dve deski teh vrat. Neki nemški dijak, ki je bil notri in ki je hotel svoje tovariše opozoriti na nepristojnost njih postopanja, je pomolil glavo skozi eno teh odprtih. Čim so zunaj stoječi dijaki to opazili in so menili, da je to kak Slovan, so udarili s palicami po njem, ga zasramovali in ga pretepli do krvavega. Tedaj se je celo vlad čutila primorano, da je tako postopanje stigmatizirala in obsojala in tedanji ministrski predsednik je rekel zbranim rektorjem visokih šol nastopne besede: "Visoke šole so mesta, kjer se ima gojiti znanost, so mesta pouka, ni smeti jih pa zlorabljati v politične pojave in hrupne demonstracije." - Da se izrazim na kratko: tako nestrpni so bili nemški dijaki ne le nasproti nam Slovanom, ampak tudi proti drugim narodnostim.

Jednega slučaja bi še rad omenil, ki je tudi značilen in ki kaj dobro kaže, kako hoče na nemških vseučiliščih gospodujoče nemškonarodno dijaštvo in profesorstvo preprečati vsako uveljavljenje, oziroma vsako dohajanje drugih razven nemško-nacijonalnih elementov.

Opominjam na dogotke, ki so se odigrali po imenovanju profesorja Maksa Dvořaka, Čeha, za zgodovino umetnosti na tukajšnjem

vseučilišču. Nemško-nacijonalno dijaštvo je priredilo najhuje demonstracije proti nekemu nemškemu profesorju, namreč proti profesorju dr.u Wickhoffu, možu, ki so ga smatrali za povzročitelja tega imenovanja. Te demonstracije so bile tako ne vredne akademičnih meščanov, da se je čutil primoranega celo tedanji rektor nastopiti proti istim. Dal je namreč pribiti na črno tablo nastopni oklic:

“Nasproti obstoječi prepovedi so se danes v prostorih vseučilišča pevale strofe nekih pesmi z očitnim namenom demonstriranja. Ko izrekam svojo grajo na teh dogotkih, pozivljam dijake nujno, naj se v bodoče vzdrže vsakršne demonstracije, ker bi bil sicer - izvrševaje svojo dolžnost za vzdrževanje akademičnega reda - prisiljen postopati z vso strogostjo proti vsakomur, ki bi kalil mir na naši univerzi. Rektor.”

Ta oklic pa je imel ravno nasproten vspeh. Kajti poslej so nemško-nacijonalni in nemško svobodomiselni dijaki naperili svoje demonstracije proti dr.u Dvořaku samemu, ko je poskušal začeti s predavanji. (Posl. dr. Ploj: To je svoboda učenja!) To je svoboda pouka, o kateri se trdi, da je v nevarnosti, ali od tiste strani, ki jo hoče braniti. (Posl. Fresl: Ali je “Neue Freie Presse” tudi tedaj pisala proti temu?!) To bom omenjal. Rektor se je seveda zavzel za profesorja; to se pravi: ni samo ob sebi umevno. V tem slučaju le je bilo naravno, ker je šlo za profesorja Philipovicha. Predočal je dijakom nepristojnost njihovega vedenja.

Vspeh je bil, da so nemški dijaki sedaj demonstrirali tudi proti rektorju, da so si hoteli izsili vstop v pisarno rektorata in da so le prizadevanja pedelov mogla preprečiti napad na pisarno rektorata. Od tistega časa imajo pisarne rektorata kakor spomenik za ta junaški čin železen zapah, da se v slučaju ponavljanja morejo preprečiti take stvari (Mej-klici).

Ko se je sedaj demonstriralo proti profesorjem in proti rektorju, se je obrnilo besnilo pretvezno nemškosvobodomiselnih in nemško-nacijonalnih dijakov proti slovanskim dijakom. V avlo, oziroma v predvežo se došli v velikem številu in so zapeli “Die Wacht am Rhein”.

Jaz se nikakor ne zgražam na tem, meni se vidi to do neke mere naravno, kajti sam sem nacijonalec. Kar pa se mi ne vidi opravičeno in absolutno ne umevno, to je, da so hoteli nemško-nacijonalni dijaki prisiliti slovanske dijake, da bi sneli klobuke in da bi tudi peli "Die Wacht am Rhein." (Veselost.)

Tako je spoštovanje prepričanja, to je svoboda vesti, ki jo propovedujejo oni. (Klic: To nima nič opraviti s svobodo učenja.) Gotovo, to nima nič opraviti s svobodo učenja, ker se nam dopušča, ne da bi se učili.

Tudi proti tej brutalnosti je nastopil rektor in je izdal sledeči oklic. Prosim, ta oklic je za nas dragocen, ker se tu izvaja celo od poklicane strani, da je bilo postopanje dijakov nevredno (čita):

Dijakom! V moje obžalovanje so bili moji opomini brezvspešni. Avla univerze, kraja nemške kulture in npravstvenosti, je bila danes pozorišče bojev, ki so se nadaljevali na ulicah. Obžalujem to najgoblje, da so se nemški dijaki osramotili pred javnostjo s tem, da so kolege druge narodnosti in družega mišljenja s pretepanjem s palicami in pestmi prepodili z akademičnih tal (Čujte! Čujte!).

Nadejati se je, da organizem nemškemu dijaštvu ni vse jedno, da se njihovo postopanje najstrožje obsoja od akademičnih oblasti in od pretežne večine dijakov. Ali grajati moram najodločneje tudi to, "da so z vseučilišča izrinjeni - to so bili Slovani - "s kamenjem in sramotenjem nadaljevali prepir na nevreden način".

Tu je bil namreč prišel tlak. Ni se hotelo nemških dijakov preveč razdražiti in trditi se je moralo, da so tudi slovanski dijaki metali kamene. Oni pa so se le branili, ko so bili napadeni. Da pa so bili Nemci napadalci, ki so s palicami pretepali slovanske dijake, to je razvidno že iz tega, da se je končno akademični senat čutil primoranega nastopiti in da je bilo več dijakov kaznovanih in sicer je bilo šest njih relegiranih, trije so dobili Consilium abeundi in dva sta dobila pred zbranim senatom ukor. To so bili vsi sami nemško-svobodomiselni dijaki. S tem zaključujem ta kapitelj, ta opis.

V Gradcu tudi ni bilo bolje. V Gradcu je bilo, kakor mi piše neki dijak, v letu 1897-1898 za slovenske dijake združeno z nevarnostjo za življenje govoriti na ulici ali v kavarni glasno slovenski. (Čujte!) V ono malo kavarn, v katerih so jih sploh trpeli, morali so slovenske časopise čitati povsem na skrivem in na nekem izvestnem kraju, da so sploh obveščali o stvareh. Ako so napravili izlet, je naščuvana množica takoj obvestila nemške burše, da so hiteli tja, izvrševati na Slovencih svojo kulturno misijo. Podobno je bilo v letih 1904 in 1905. Postopali so tedaj na enak način.

Omenil sem že poprej, da se je postopalo ne le proti Slovanom, ampak tudi proti nekemu drugemu kulturnemu narodu - nam niti ne priznavajo tega, mi smo manje vredni, inferijorni.

Mislil postopanje proti Italijanom. Mi Slovenci v Primorju smo v največjem in najhujem boju proti tisti stranki med Italijani, ki je tukajšnjim nemškimi svobodomislečem duševno sorodna namreč proti italijansko *napredni ali italijansko liberalni*, ki je istotako liberalna ali svobodomiselna, kakor nemško svobodomiselna. Ker sem resnično liberalen, ker spoštujem prepričanje vsakogar in privoščam tudi Italijanom višo naobrazbo, kakor jo zahtevam za-se, omenjam tudi teh dogodkov. Omenjam na kratko, da so leta 1901 povodom predavanja profesorja Menestrina v Inomostu, ki je imel predavati na italijanskem jeziku, nemško svobodomiselni in nemškonacionalni dijaki uprizorili najhujše demonstracije. Dogodki v letu 1904, ko so italijansko fakulteto porušili do tal, so še preživo v spominu, da bi bilo potrebno opozarjati nanje. Ti italijanski dijaki so morda po 99 odstotkih liberalni, to torej niso klerikalni dijaki, ampak so tudi liberalni dijaki, ali tudi proti njim se je tako postopalo le zato, ker so zahtevali pouk v svojem jeziku.

Reči bi se moglo: Ali to velja glede dijaštva, ki - kakor je priznal tudi profesor Mahler - pogosto nastopa in se daja zavajati do činov, ki jih ni možno spraviti v soglasje s svobodnostnimi idejami ali profesorji stoje na drugem stališču.

Ali, gospoda moja, jaz sem omenil že poprej, da v političnem življenju ti profesorji, nemški profesorji kakor politiki in ministri niso stali na nič drugačnem stališču, ampak so - ker imajo več moči - napravili tudi večo škodo. (Odobranje.) Toda še več. Saj nočem trditi, da vsi profesorji tako delajo: proti temu se zavarujem, ali večina njih dela tako, večina je prešinjena istim duhom nestrpnosti kakor dijaki, in če tudi ni, pa nima poguma, da bi nastopila proti dijakom (odobranje), in s tem še vspodbuja dijaštvo, da nadaljuje v demonstracijah, v tlačenju vseh nemških narodnosti.

Ali tudi drugače uveljavljajo ti gospodje svoje mišljenje. G. profesor Mayr je omenil slučajev, ko se je profesorjem, ki pripadajo njegovi politični smeri, onemogočalo ali vsaj otežavalo, da bi se habilitirali. Kaj pa naj porečemo še le mi Slovenci?! Kaj se dogaja še le z našimi učenjaki, ako se hočejo na vseučiliščih habilitirati? Slučaja d.ra Dvořaka sem že omenjal, ali dovoljujem si navesti še drugih slučajev. Pred kakimi petimi leti sta hotela dva slovenska dijaka, ki sta se že literalno uveljavila in ki sta bila pohvaljena od profesorjev glede njiju znanostne kvalifikacije, dobiti stipendije za nadaljevanje svojih študij v inozemstvu, sosebno v Nemčiji, torej gotovo ne v panslavistične namene. Nasprotno: hotela sta ravno v Nemcih spopolniti svoje znanje. Ko je bil tudi rektor dotične univerze povprašan za mnenje, je izjavil, da teh dveh dijakov ne pozna, in vendar je bila to dvojica najpridnejših dijakov, ki nista zamujala niti enega predavanja, ki sta bila pohvaljena tudi od profesorjev glede njiju sposobnosti in pridnosti, in če bi bilo tudi res, da ju rektor ne pozna - saj rektor res ne more poznati vseh dijakov - pa bi bila njegova dolžnost poizvedovati pri dotičnih strokovnih profesorjih; ali ker je šlo le za Slovenca, jednostavno ni hotel, da bi dobila stipendijo, je hotel preprečiti, da bi nadaljevala svoje študije. Jeden njiju je vzlic temu nadaljeval svoje študije v Nemčiji in je dobil od profesorja Lista najlaskaveja priznalna pisma in najlepša spričevala, torej je bil to, kakor se vidi, mož, ki bi bil res zaslužil to podporo. Neki drugi Slovenec se je hotel habilitirati na graški univerzi; njegovo prošnjo pa je držal profesorski kolegij

jedno leto v kniznici in našli so sto in sto izgovorov, dokler ni po enem letu, naveličan čakanja, prišel na dunajsko univerzo.

Mogel bi navesti še druge slučaje, ampak moglo bi se eventuelno vedeti, za katere osebe gre in to bi jim moglo škoditi. Zato pravim odkritosrčno: ne upam si navajati še nadaljne slučaje! (Čujte! Čujte!) Taka je svoboda uka, ki se jo hoče danes braniti, ki je pa noben drugi tako ne krši in stišče, kakor jo ravno od one strani. (Odobranje.)

Ali dovoljujem se navesti še eno okolnost, ki je tudi značilna za mišljenje in naziranje teh nemških profesorjev. Od nekega časa sem daje se profesorskim kandidatom, ki nimajo sreče biti nemške narodnosti, izlasti pa Slovencem na skušnjah sè strani ne vem ali enega ali dveh profesorjev ob klasifikaciji sledečo klavzulo glede sposobnosti.

Gre namreč za profesorske kandidate, ki imajo potem delovati kakor profesorji na srednjih šolah. V teh spričevalih je rečeno: "Sposoben za poučevanje nemščine izvzemši *nemško jezikovno ozemlje*" ali "*izvzemši nemške zavode*." Pred vsem je to protizakonito, ker profesorji imajo enostavno klasificirati: ali "sposoben z odliko" ali "sposoben" ali pa "nesposoben". Omejitve na nemške zavode ni.

Drugič je to nasproti nam Slovencem največja krivica, pravcato zasmehovanje te sposobnosti, ki se jo s tem podeljuje. Kajti mi nimamo nobenih srednjih šol, mi nimamo nobene popolne slovenske gimnazije. Mi imamo le eno edino občinsko nižjo realko, na kateri se pa poučuje tudi nemški. Kje torej naj najdejo zavetje ti kandidatje, ako jim ostajajo zaprti nemški zavodi in niso vsposobljeni za poučevanje na nemških zavodih? (Poslanec Neumann: In o tem ne ve nič naučni minister?) Ve prav dobro.

Ta klavzula je pa tudi skrajno nepravilna. Ker nimamo še nikakih srednjih šol, potem je pač jasno, da smo vsi mi in tudi ti kandidatje študirali na nemških srednjih šolah in užvali svojo strokovno izobrazbo na nemških vseučiliščih. To je torej največji testimonium paupertatis za te šole, ako niso nemške srednje šole in nemške univerze tekom 12 let v stanu vcepiti slovenskim dijakom toliko znanja nemščine, da bi mogel

poučevati na nemškem zavodu. (Poslanec Marckl: Saj poučujejo nemščino na utrakvističnih gimnazijh večinoma Slovenci! Zakaj ne poučujejo ti boljše nemščino?!) Ti znajo boljše nemški, nego marsikateri Nемеc.

Isto se je pripetilo tudi nekemu kandidatu, ki je absolviral gimnazijo v Inomostu, torej v popolnoma nemški deželi, kjer ni imel prilike, da bi morda s slovensko govorico kvaril svojo nemščino, ki si jo je naučil v šoli, v Inomostu, torej v pranemškem mestu, kakor se to trdi, in na pranemškem zavodu. Profesor mu je hotel staviti v spričevalo rečeno omejevalni klavzulo, še le, ko ga je kandidat opozoril na to in mu rekel: "Gospod profesor, jaz sem se vendar učil v Inomostu!", še le tedaj je profesor odnehal in mu ni pisal te klavzule v spričevalo.

Tudi v manje važnih stvareh se kaže ta nestrpnost nasproti slovenskim dijakom, na primer glede prilepljanja njihovih naznanil, ki je dovoljeno Nemcem, ni pa dovoljeno Slovanom. Tako se na pr. v Gradcu takega naznanila niti ne vidira, ako ni nemško naznanilo na prvem mestu itd. (Mej-klici.) To so sicer vprašanja podrejene važnosti in se jih dotikam le mimogredé.

Sè strani gospoda profesorja dr. Mahler-ja je bilo včeraj povdarjeno, da se ta od mene opisovana nestrpnost vrši enako proti Židom, da so tudi Židje zatirani. No, gospoda, jaz sicer nisem antisemit, to sem že večkrat povdarjal; ali vendar bo morda umestno preiskovati, da-li je ta pritožba popolnoma opravičena?

Gospoda moja! Kdo so bili oni, ki so kakor državniki, kakor poslanci, kakor ministri, kakor žurnalisti prepovedal plemensko mržnjo proti nam Slovanom?! Od profesorjev in ministrov, ki sem jih omenil, so nekateri židovskega pokoljenja. Žurnalisti, izlasti nemški žurnalisti, so skoraj vsi židovskega pokoljenja in ravno "Neue Freie Presse", ki se jo je tolikokrat imenovalo tekom današnje debate, ki se sedaj predstavlja kakor boriteljica svobode, je psovala in napadala na najbolj infamen način vse slovanske narodnosti, teptala v blato njih najsvetejše ideale in skozi dolga leta prepovedovala plemensko mržnjo. Ako smešijo - to je

morda banalno, ali moram vendar omeniti - celó slovanske nosove, potem, gospoda moja, se ni temu čuditi, da tudi Nemci začenjajo ogledovati si židovske nosove in zavedati se, da, če smo mi drugega plemena, so ob enem drugega plemena tudi Židje.

Kolikor paradokсно tudi zveni to: *antisemitizem je dete židovskega liberalizma*, je le posledica nadaljnega razvoja te plemenske mržnje, ki so jo ravno Židje propovedali proti nam (Živahna pohvala). Profesor Mahler naj se zato obrne na drug naslov, in sicer do svojih verskih in plemenskih sodrugov! Njim naj očita, da so ravno oni do današnjega dne in še dandanes pozivali neprostano na boj proti Slovanom, in to le zato, ker govorijo drug jezik, ker nismo z Nemci istega rodu, iste krvi. Hoteli so se vrniti med Nemce, ali opazili, prijeli so jih in, kar so oni prej metali proti nam, meče se sedaj proti njim samim. Morajo le reči: *mea culpa, mea maxima culpa!* (Dobro! Dobro!)

Gospoda moja! Po onem, kar sem rekel, je pač umljivo, da je očitiranje nestrpnosti žalibog le preveč utemeljeno; in da slovanski dijaki na nemških univerzah žive, toliko, kar se tiče njih društvenega življenja, kolikor na skušnjah, rečem lahko, pravo mučeniško življenje, da so naravnost postavljeni izven zakona. Niti tega se ne more reči, da se jih le trpi; ne, ravno trpi se jih ne; a potem, ako si žele proč z univerz, ako zahtevajo, da se jim ustanovi vseučilišče v njih jeziku, potem se ravno nemški svobodomisleci obračajo proti tej zahtevi.

Nas torej ne trpijo na svojih vseučiliščih, ob enem pa tudi nočejo, da dobimo svoje univerze! (Živahna pohvala.)

Oni hočejo, gospoda moja, da ostanemo narod kmetov in pastirjev, kakoršen smo bili do konstitucionalne dobe, hočejo, naj le naprej služimo, kakor je hotela od nas tudi avstrijska vlada, nočejo, da se tudi nam podeli svoboda uka in pouka.

In zakaj vse to? Iz tega samega razloga, ker mi, oziroma naši dijaki nimajo sreče, da bi se bili porodili kakor Nemci.

Isti ljudje, ki se bajč borijo za svobodo mišljenja, ki zahtevajo zase svobodo in spoštovanje prepričanja, ti isti ljudje zatajujejo takoj vsa svoja liberalna načela, ako gre za drugojezične.

To je ista svoboda, isti liberalizem, ki je vladal tudi pri Rimljanih, namreč svoboda, liberalizem, ki ni mogel obstojati brez suženjstva. Rimljani so bili liberalnega mišljenja, dokler je šlo za lastno osebo; brez sužnjev pa niso mogli obstajati, in tak svobodomiseln režim bi hoteli nemški svobodomiselnici tudi danes še ustanoviti na Avstrijskem.

Zaklicalo bi se tu tem gospodom z vso pravico, kar je dr. Peká v odgovor na prej omenjeni Mommsenov oklic povedal temu nemškemu učenjaku.

Pisal je tedaj (čita): "Sedaj ne gre seveda za vero, ampak za narodnost, ali tudi v tem ste se dali prevariti po nesramni, frivolni laži onih, ki naznanjajo širom sveta, da se Nemce na Avstrijskem zatira; tudi tu ne veste Vi gotovo nič o tem, da si češki narod na Češkem še do danes ni priboril popolne enakopravnosti z nemško manjšino, da na Moravskem njegova pretežna večina še živi pod gospodstvom Nemcev, da je v Šleziji njegov položaj še slabši in da so na Ogrskem 2 ½ milijona njegovih pripadnikov - kakor se to godi tudi glede več nego dveh milijonov Nemcev - strti kulturelno in politično do pravcate grobne tišine. Vi" - namreč Mommsen - "ste svoje veliko evropsko ime, ne da bi poznali našo zgodovino in naše razmere, vrgli proti nam na tehtnico s svojim krutim oklicem proti "apostolom barbarizovanja". Vi ste pa isto ime ob enem tudi oskrunili, spojivši je s stvarjo, ki je nepravilna in nemoralna, s programom narodnega zatiranja, z apostolatom barbarizovanja v pravem smislu besede! Seveda, ne kakor učenjak, gotovo pa kakor človek izgubljate s tem na svoji veličini v očeh vseh onih, ki so si ohranili smisel za pravico, za humaniteto in civilizacijo sploh!"

In sedaj, gospoda moja, prihajam do zaključka. Tako izgleda svoboda, ki jo nam svobodomiselni Nemci hočejo priboriti.

Če pa s tem primerjamo in pretresujemo postopanje onih strank, proti katerim je naperjena današnja protestna akcija, potem moram, dasi

nisem klerikalec - ponavljam to - izjaviti, da so bile te stranke, starokonservativci in današnji krščansko socialci proti nam vedno mnogo bolj tolerantni in vstrpljivi nego oni, ki so se vedno bahali s svojim svobodomiselnim naziranjem.

Gospod profesor dr. Masaryk se je skliceval na dr. Grègra in Tilšera. Prav; oba poslanca sta tedaj, ko sta bila še tukaj osamljena - mislim, da je vsa stranka obstajala iz troje ali četero ljudij - branila ta načela, podpirala sta nemške svobodomiselnne stranke, ki so proti nam tako nastopale. Pozneje pa, ko so prišli Mladočehi do večega števila mandatov, ko so morali prevzeti odgovornost za češko politiko, morali so tudi oni popustiti na stran marsikaj in preiskovati, katera stranka da je pripravljena iti z njimi, oziroma jih ne napadati; in prišlo je do tega, da so morali Mladočehi iti skupno s takozvanimi klerikalci in krščanskimi socialci, istotako, kakor so delali prej Staročehi.

In tudi danes vidimo mladočeške ministre poleg ministrov iz krščanskosocialne stranke. (Mejklici v češkem jeziku sè strani poslanca dr. Masaryka). Agrarci delajo ravno tako in če bo gospod profesor Masaryk imel kedaj večo stranko, prepričan sem, da ne bo ravnal drugače. Tako so storili celo socialni demokratje na Bavarskem, ki so se ob volitvah združili celo s pristaši centruma, s hujšimi klerikalci, nego-li avstrijski, v svrhu, da zlomijo nestrpnost liberalcev. Konstatiram jednostavno le dejstvo: Sè svobodomiselnega stališča bo marsikdo to smatral obžalovanja vrednim, ali svoboda, ki je le svoboda v zatiranju drugih narodnosti, taka svoboda za me ni svoboda. (Pohvala. - Posl. Edvard pl. Stransky: Kaj je pa v Ljubljani! - Mejklici.) Ali dovolite, kaj je v Ljubljani? Se-li Vam tam kaj zgodi? Vi ste tam gospodarji situacije. Ponavljam torej: Marsikdo bo to obžaloval sè svobodomiselnega stališča. Dokler pa dozdevni svobodomisleci niso zares svobodomiselni, dokler ne postanejo zares liberalni, tako dolgo ne moramo iti z njimi in tem manje jih podpirati.

S tem sem prišel do konca svojega govora. Mi Slovenci zahtevamo pred vsem drugim, da se nas pusti živeti. Mi se borimo za svoj obstanek

in onim, ki se borijo proti nam, ki nam odjemljejo to existenco ali nam jo hočejo ogreniti, ne moremo podati roke. (Živahna pohvala in ploskanje.)

RAZMERE V SODSTVU

Rybář je v parlamentu, podobno kot njegov predhodnik Nabergoj, predstavljal tudi interpelacije v zvezi s splošnimi vprašanji, ki so zadevala mesto Trst in okolico.

Kot odvetnik je seveda s posebno pozornostjo sledil dogajanju na sodnem področju, kot izhaja iz naslednje interpelacije.

Interpelacija posl. dr. Rybáři, Mandića in tovarišev na pravosodnega ministra glede zavlačanja imenovanj sodnih uradnikov v Trstu (Edinost, 19. julija 1907)

Po želji prebivalstva, iskajočega pravice, pritiska v zadnjih letih pravosodna uprava na sodnijske oblasti prve in druge instance, da hitro rešujejo posle, izlasti pa, da hitro rešujejo civilne pravdne, katera hitrost je semterje natančnosti celo škodljiva.

Pravosodno ministerstvo bi se morali za njegovo prizadevanje glede hitrosti v pravosodju gotovo splošno pohvaliti, ako bi si isto pred vsem tudi stavilo nalogo, da najhitreje rešuje tudi lastne agende in da ni z zavlačevanjem z imenovanji izpraznjenih sodniških mest samo največ krivo na motenju in počasnosti pravosodja.

Ravno v tem letu so se na najboljčutnejši način pokazale v Primorju škodljive posledice, ker niso bila izpraznjena sodnijska mesta več mesecev spolnjenja.

Vsled upokojenja sta bili na deželnem sodišču v Trstu že meseca oktobra in novembra 1906 izpraznjeni dve mesti deželnih svetovalcev. Meseca januarija in februarija 1907 sta bila potem upokojena dva druga deželna svetovalca. Ker je vrhu tega eden svetovalcev dež. sodišča že od meseca decembra radi bolesti na dopustu, je na deželnem sodišču takrat manjkalo pet svetovalcev, kar znači ob itak že malem statusu v Trstu na eni strani prav znatno obremenjenje poslujočih moči, a na drugi strani so v pravosodstvu ovirane stranke in njihovi zastopniki.

Če možno še huje so razmere na trgovskem in pomorskem sodišču v Trstu. - Njega predsednik je bil že v minolem letu pridodeljen najvišjemu sodišču, dočim so trije svetovalci tega trgovskega sodišča odšli že meseca novembra in decembra minolega leta, deloma vsled premeščanja, tako, da se je vse konceptno osebje reduciralo na enega pridodeljenega adjunkta, ki se je, kakor je vedel in znal, moral omežati na reševanje tekočih ulog.

Šest mest se je spolnilo še le koncem maja tega leta, torej šest mesecev potem, ko je bilo prvo mesto izpraznjeno.

S tem se pa nikakor ni odpomoglo pomanjkanju moči, ker so novoimenovani deželnosodni svetovalci morali do spolnitve njihovih mest ostati na svojih dosedanjih mestih, in ako se bo pri tem spolnjevanju rabilo isti tempo, bodo morali še dolgo tamkaj ostati.

S takim postopanjem so najprej občutljivo oškodovani uradniki v gmotnem oziru, in sicer ne le oni, ki imajo biti najprej povišani, marveč posebno tudi uradniki nižih činovnih razredov, izlasti neplačani pravni praktikantje in avskultantje, ki morajo vsled tega opravljati državi sodnijske posle mesece, da celo leta, ne da bi dobili kako odškodnino.

Vsled pomanjkanja referentov trpi pa, kakor je to začetkom omenjeno, tudi občinstvo, ki išče pravico, vsled česar se je v Trstu začela baviti s tem vprašanjem tudi širja javnost.

POLEMIKE S SOCIALISTOM PITTONIJEM

Na političnem področju je bil odnos s socialistično stranko napet. "Edinost" je prvi govor socialističnega poslanca Valentina Pittonija na Dunaju komentirala takole:

Nekoliko pripomb k govoru poslanca Pittonija (Edinost 24. julija 1907)

Včeraj že smo naglasili, da veči del tega, kar je socialni demokrat in zastopnik I. tržaškega volilnega okraja g. Valentin Pittoni izvajal ob svojem prvem nastopu v zbornici na Dunaju, bi gotovo rad podpisal in podčrtal sleherni italijanski nacijonalec. Res, kaj primerno je neki nemški list označil tendencijo Pittonijevega prvega nastopa, rekši: "*Ni stavil nobene nove zahteve in od nobene ni odstopil.*" To se pravi: Pittoni si je prilastil ves nacijonalni program italijanskih nacijonalistov!

In najbolj jasno je bilo to v onih pasajah v govoru Pittonijevem, kjer je izrekel grajo bivšim italijanskim poslancem. Ni grajal namreč ničesar na narodnih postulatih Italijanov, ampak grajal je poslance, ker niso znali doseči tega, kar so zahtevali.

No, kakor rečeno, to nas ni presenetilo. Le odkritost, s katero si je g. Pittoni prisvojil ves nacijonalistični program, nas je presenetila. Ali da se umejemo: nikakor nam ni namen, da bi hoteli to odkritost pisati g. Pittoniju v knjigo grehov. Ne, nam mora biti taka odkritost le ljuba, ker le olajšuje narodni stranki uravnanje svojega razmerja do drugih strank.

Namen naš torej ni, da bi se razgrevali radi tega, ker je g. Pittoni razkril italijanska čustva v srcu svojem. Le zavriniti hočemo nekatera njegova izvajanja, ki niso v soglasju z resnico, oziroma s praktično vsakdanjo politiko stranke, ki jo vodi isti g. Pittoni.

Tu pa tam je namreč socialistični govornik lepo teoretiziral in marsikak njegov zaključek bi veljal, če bi bile premise, na katere je gradil svoje trditve, tudi res veljavne. Ali to je ravno karakteristično na stranki, ki jo vodi g. Pittoni: dejanja se le prepogosto ne vjemajo z besedami. Tu vam je na primer g. Pittoni govoril med drugim o zahtevi po uvedanju splošne volilne pravice tudi za deželne zборе. Govornik je grajal vlado, ker se protivi tej zahtevi in zakrivlja s tem, *da v Trstu, Istri in v Furlaniji ne more priti do normalnih odnošajev!*

Mi bi tu kaj radi stisnili gospodu Pittoniju roko in mu zaklicali: soglašamo, dobro ste govorili! Ali nekaj je, ki ne da veselju do izraza: beseda noče z jezika in roka se stiska v pest. Spomin na nedavne dogodke je, ki nas opozarja, kako je bila ravno socialistična stranka v Trstu, torej stranka, ki jo vodi govornik, tista, *ki je se svojim postopanjem glede tržaške volilne reforme storila vse možno, da ne pride do normalnih odnošajev.* Ali točneje povedano: italijanska socialistična stranka je bila, ki je hotela uprav izsiliti, da se odobri od italijanske liberalne stranke predložena volilna reforma za tržaški deželni zbor in mestni svet!! Kaj bi bila posledica temu?! Rečena volilna reforma gre očitvidno za tem, da v političnem življenju tržaškem naravnost nulificira slovanski živelj. Ob probujeni zavednosti tržaških in okoličanskih Slovencev je bilo neizogibno, da taka namera naleti na najsrditejši odpor pri njih, ki jim gre za življenje, *ki pa hočejo živeti!!* Navstal bi srdit boj, razmere bi se še bolj zastrupile, narodni boj bi se nadaljeval v najodurnejših oblikah! Vse to je morala vedeti italijanska socialna demokracija. Saj je pozneje "Lavoratore" sam izjavil, da je vedel vsaki inteligent že v naprej, da predložena volilna reforma ne more zadobiti sankcije. Ali naj si mislimo, da je socialističnemu glasilu res še le pozneje prišlo to spoznanje v glavo? Ne mi izključujemo možnost, da ne bi bila socialna demokracija že popred na jasnem glede posledic, ki bi nastopile neizogibno, ako bi od italijanske liberalne stranke izdelana volilna reforma postala zakon. In vendar je italijanska socialna demokracija zahtevala z zagriženo srditostjo, da volilna reforma mora postati zakon taka, kakoršnja je - brez

vsacega ozira na najhuje razburjenje, ki je valovilo na slovenski strani že ob razpravi o volilni reformi in ki bi bilo, v slučaju odobrenja, brezdvomno zaplapolalo v velikanski plamen, ob katerem bi se bile narodne in politične razmere še bolj zastrupile in podivjale in od normalnih razmer bi bili oddaljeni bolj, nego kedaj poprej!! *Se-li to pravi delati za vzpostavljenje normalnih razmer?!* Morda bi hotel kdo staviti vprašanje: kakovo razmerje med obema narodnostima v deželi bi bilo po mnenju italijanske socialne demokracije - normalno?! Ali si želi italijanska socialna demokracija razmerja enakih med enakimi, ali superijornih nad inferijornimi?! Po vsem, kar se je že zgodilo in kar smo že čuli iz italijansko-socialističnih ust in čitali v italijansko-socialističnih glasilih, gornje vprašanje res ni povsem neopravičeno. In teh dvomov v slovenskem taboru glede razmerja, kakor si je italijanski socialni demokratje žele med Italijani in Slovani v teh pokrajinah, ni razpršil g. Pittoni niti s tem, da se je ob prvem svojem nastopu z besedo toplo zavzel za *narodno avtonomijo!*

O ZNAČAJU AVSTRIJE

Na seji 29. maja 1908 je Otokar Rybář svoj govor začel v slovenskem jeziku, po zgledu zlasti čeških in poljskih poslancev.

Govor državnega poslanca d.ra Otokar-ja Rybář-a v seji zbornice poslancev dne 29. maja 1908 (Edinost, 16. junija 1908)

Visoka zbornica! Navada je v tej visoki zbornici, da zastopniki nenemških narodnosti svoje govore začenjajo v svojem materinem

jeziku. Temu primeru hočem slediti tudi jaz in se torej v uvodu svojega govora posluževati svojega slov. materinega jezika. S tem mi zastopniki nenemških narodnosti nikakor nočemo oteževati razpravljanj v tej visoki zbornici, temveč hočemo le naglašati svojo pravico do enakopravnosti.

Posebno veselje pa navdaja pri tem mene, zastopnika okolice tržaške, ker mi je možno tu v prestolnici naše države posluževati se svojega jezika, mej tem ko se mi to brani v domovini, kjer se nas slovenske zastopnike napada in zlostavlja, ako v svojem domačem občinskem zastopu povzdigamo svoj glas v slovenskem jeziku (pritrjevanje in hambaklici).

Na to je govornik nadaljeval nemški:

Ali za ali proti vladi?

Visoka zbornica! Vsaka razprava o državnem proračunu stavlja politične stranke pred vprašanje, da-li naj se izjavijo za ali proti vladi, kajti po starem parlamentaričnem običaju odobrenje proračuna ni le dovoljenje denarnih sredstev, potrebnih za nadaljnje vodstvo državnih poslov, ampak v njem se zavzemlje tudi stališče ali za ali proti vladi, to je ob enem tudi vprašanje zaupanja ali nezaupanja nasproti obstoječi vladi.

Nu, ta nastop je lahek povsodi tam, kjer vlada stopa pred parlament z jasnim in odkritim veroizpovedanjem, kjer je vlada, kakor resnično parlamentarična, homogena vlada, eksekutivni organ politične stranke, ki tvori večino dotičnega parlamenta. Težko pa je to zavzetje stališča pri nas v Avstriji, kjer imamo posla z vlado, sestojeko iz najrazličnejših elementov, ki si ravno zato ne upa niti ne sme upati, da bi v kakem spornem političnem, narodnem ali socialnem vprašanju podala iskreno, jasno izpoved, ki je marveč politično brezbarvnost - rekel bi skorej: politično brezznačajnost - morala določiti v svoj program in jo tudi v resnici določila.

Iz tega razloga je bilo pač marsikomu v tej visoki zbornici težko odločiti se med pro in contra in posebno velja to za nas Jugoslovane, to tem bolj, ker mi tudi po osebnih odnošajih nismo vezani na to vlado. Ako

bi hoteli slušati glas svojih volilcev in ugoditi njihovi želji, *bi morali stopiti v najostrejšo opozicijo proti vladi.* (Pritrjevanje.)

Priznavam sicer, da v južnih krajih naših selišč razmerje vladnih organov nasproti našemu slovenskemu in hrvatskemu oziroma srbskemu narodu ni tako hudo, kakor je na severu našega teritorija. Tu so, sosebno na južnem Štajerskem in južnem Koroškem, razmere v zadnjem času postale take, da trdijo od mnogih strani, da se celo pod najhujšimi nemškoliberalnimi vladami ni tako hudo zanemarjalo in tlačilo naših sorojakov, kakor se to dogaja danes.

To tudi ni nikako čudo. Ako si ogledujemo sestavo današnje vlade, opažamo, da se v njej, posebno, kar se tiče nemškega naroda, nahajajo stranke, ki so se doslej pobijale do noža. Tu sede takozvani svobodomiselnih poleg krščanskosocijalnih in starokonservativnih zastopnikov nemških strank. Nemške stranke so morale na kakov način obmejiti svoje sfere interesov in svoj delokrog; sicer bi bilo v ministerstvu samem došlo do prerekanja, ki pa ni resne naravi.

Jaz dobivam utis, da se je ta ločitev delokroga sfere interesov zgodila na ta način, da se je krščanskosocijalni, oziroma starokonservativni nemški stranki prepustilo čisto nemške kronovine, dočim so jezikovno mešane, izlasti pa našo slovensko deželo prepustili takozvanim nemško-svobodomiselnim strankam in jih puščajo, da tam gospodarijo, kakor se jim izljublja, da le ne motijo krščanskih socijalcev v čisto nemških deželah.

Vzlic temu je v predvečerajšnji seji gospod poslanec za Solnograd, dr. Stölzel, izavil, da je celo med Nemci nepopularno glasovati za vlado, ali se je celo udeleževati. Če to velja za Nemce, ki so vedno in tudi danes še privilegovani narod, koliko težje in nepopularneje je to za nas, ki se sploh ne udeležujemo na vladi in nas ta poslednja zanemarja v vsakem pogledu, posebno v narodnem, kulturnem in do najnovejšega časa tudi v gospodarskem pogledu.

Vlada ne nastopa proti nam kakor naša vlada. Po vseh svojih organih, od centralnih pa do najnižjih oblasti nastopa proti nam, kakor kako

ptuje gospodarstvo, posluhuje se večinoma ptujega jezika in je tudi ob najboljih intencijah, ki eventuelno vodijo vlado, neizogibno, da kmet, da naš sorojak, ki jezika vlade ne umejo, to vlado smatra kakor ptujo in da nje gospodarstvo občuti in smatra kakor ptuje gospodarstvo.

Da pa nismo mi, gospoda moja, vzlic temu zavzeli strogoopozicionalnoga stališča in smo v minolem letu glasovali za proračunski provizorij, se je to zgodilo iz dveh razlogov. V prvo vidimo in moramo priznati, da so v tej vladi zastopani tudi slovanski narodi; vidimo dva zastopnika češkega in dva poljskega naroda v ministerstvu in zato si moramo reči: če bi proti tej vladi stopili v opozicijo, bi slabili s tem pozicijo tistim ministrom, ki imajo v tej vladi itak že težko stanje in jako težko pozicijo.

Ne more biti naša naloga, da bi jim še bolj oteževali stališče, in to tem manje, ker bo sedanji sestavi zbornice poslancev na podlagi sedaj veljavnega volilnega reda, žal, nimamo nade, da bi postalo bolje, da bi mogli slovansko večino privedi v to zbornico. Moramo računati z danimi razmerami. Saj politika je stremljenje po moči in svrhu politika je: dosega moči! Vsaka politična stranka, ki hoče, da se jo smatra resno, mora stremiti po moči. Te moči mi ne moremo doseči, ali gledati moramo, da ob danih razmerah dosežamo to, kar je dosegljivo, gledati moramo, da vpliv naših ministrov - ker te slovanske ministre smatramo tudi kakor svoje ministre, ker nam ni možno imeti svojih sorojakov kakor ministre - kolikor možno podkrepljamo in da zbiramo vse moči proti pritisku naših narodnih nasprotnikov. Ali tudi iz nekega drugega razloga, ki je bolj materijelne naravi, smo se doslej pričakovaje vedli nasproti vladi, in to je: obljuba vlade, da za jug monarhije, ki je obljuden večinoma od slovanskih narodov in ki ga mi zastopamo, *uvedo gospodarsko akcijo*.

V koliko da vlada tudi izpolni dano obljubo, to je morda drugo vprašanje.

Doslej so le čisto mali prvi začetki k temu: sosebno v Primorju nismo še čisto nič občutili od vse te akcije. Če prav iz teh razlogov

zavzemljemo nasproti vladi stališče pričakovanja, moramo vendar izjaviti, da bo morala vlada ubrati vse drugačne poti, če bo hotela računati na našo trajno podporo in če se hoče - kar je še veliko važneje - priboriti zaupanje naših volilcev, zaupanje naroda, ki ga mi zastopamo.

Več pažnje jugu monarhije! Zistem se mora spremeniti!

Z nami more nevolja volivcev pomesti, ali narodi ostajajo in morajo poslati nekaj drugačnih zastopnikov, ki bodo morda radikalneje in ostreje nastopali proti vladi. *Vlada mora torej posebno računati z jugom monarhije*; saj more - ker je vpliv naše monarhije v Nemčiji odpravljen in ker so nas iz Italije ven vrgli - obračati svoj pogled le na Balkan, ker na Balkanu so tla za naše gospodarsko razpečevanje, posebno pa za našo trgovino.

Ali na Balkanu si vlada ne pridobi simpatij prebivalstva, dokler svoje lastne Slovane pritiska ob steno! (Odobrovanje.)

Izjavljam tu takoj, da tu ne gre samo za privoljenje posamičnih gospodarskih poboljškov, za kakoršnje bi bili sicer vladi tudi hvaležni, ako bi jih dobili; *ampak gre marveč za spremembo političnega zistema.* (Odobrovanje.)

Ako si hoče vlada pridobiti naše zaupanje, ako hoče, da se bomo v Austriji čutili kakor na svojem domu, potem ne sme nastopati proti nam kakor tujinski nasilnik - skoro bi rekel - kakor tujinski osvojitelj.

Dokler vlada na našem teritoriju po svojih oblastih in svojih uradnikih nastopa proti nam kakor nemški in italijanski nasilnik, dokler tudi na gospodarskem polju podpira le ptuja narodna podjetja, dotlej ne moremo smatrati sebe kakor enakopravne Avstrijce, *marveč le kakor podrejene in tlačene Slovane* (Posl. Šilinger: Sužnje!) Skoraj!

Moram pa takoj povdariti, da mi nismo sovražniki *nemškega naroda*; mi nikakor ne sovražimo med nami živečih sodržavljanov nemškega jezika, tudi ne nemških priseljencev, uradnikov in trgovcev. Nasprotno: o slovanskih narodih je znano, da so jako tolerantni; saj je

slovansko gostoljubje obče znano. Sovražimo pa nemške prisvojevatelje, branimo se proti tistim ptujcem, ki hočejo na naših tleh, v naši domovini usiliti nam svoj jezik.

Mi tudi nismo proti učenju ptujih jezikov; narobe: mi se radi učimo ptuje jezike. Ali zahtevamo, da naša mladina vsaj v začetkih dobiva pouk v materinem jeziku, da se naša mladina najprej temeljito nauči svojega jezika in da se še le potem lotuje učenja ptujih jezikov. Dogaja pa se ravno nasprotno. Pokazati treba le na južno Štajersko in Koroško.

Ali celo v našem Primorju, ki je tako oddaljeno od nemškega ozemlja, skuša se s ponemčevanjem, troši država - kar se more dokazati - tisoče in tisoče za nemško šolo, dočim ne daja za naše niti novčiča. (Posl. dr. Markov: Nemška marka!) Ne, to so naši avstrijski davki, ki se izdajajo za germanizacijo.

Istotako nismo sovražniki italijanskega naroda; narobe. Posebno, kar se tiče Dalmatincev, je znano, da ljubijo in negujejo italijanski jezik in literaturo kakor svojo lastno.

Ali mi se branimo z vsemi močmi proti tistim italijanskim politikom, strankam in uradnikom, ki nam po šolah in uradih usiljujejo svoj jezik, ki nas hočejo pripraviti za izvestno više idejale, kakor se navadno glasi v dotičnih govorih. Mi pa se kratkomalo ne puščamo več raznarodovati, mi smo se vzbudili k življenju in *imamo tudi pravico do življenja*.

Teorija dveh duš

Gospoda moja! V tem pogledu se spominjam pripombe, ki jo je neki Italijan, ki ni iz našega Primorja, ampak iz Trentina, in sicer gosp. tov. Malfatti, napravil o neki priliki, v minolem letu, ako se ne motim. Pritoževal se je namreč kakor Italijan radi tega, da Nemci Tirola nočejo privoliti Italijanom avtonomije za Trentin in da jih tlačijo v narodnem pogledu. On je torej proti narodnemu tlačenju. V istem govoru *pa se je potezal za italijansko nadvladje v našem Primorju*. To se je označalo kakor teorijo dveh duš, ki je karakteristična za izvestne italijanske politike. A žal, da je ta teorija dveh duš *tudi teorija naše vlade*.

V Dalmaciji, kjer je komaj 2% Italijanov - prav za prav poitalijančenih Slovanov - vlada še dandanes notranji italijanski uradni jezik. Istotako imamo tudi v našem Primorju, v Istri, v Trstu in v velikem delu Goriške notranji italijanski uradni jezik - tudi v čisto slovanskih okrajih - dočim jo v družih okrajih z naredbami določen nemški uradni jezik, čeprav v vsem Primorju ni nikakih avtohtonih Nemcev.

Avstrija ni narodna, ampak je narodnostna država

Gospoda moja! Povspeševanje italijanskega elementa je bilo umevno, dokler je Avstrija aspirirala na vlogo prve italijanske sile v Italiji. Značilno je namreč, da se je Avstrija, oziroma vladarska hiša - istotako, kakor je z ozirom na svoje nemške dedne dežele hotela v nemški zvezi držav nastopati kakor nemška sila prednjačica - z ozirom na tedanje svoje - bilo je pred letoma 1866 in 1859 - italijanske provincije in z ozirom na izvestne sorodniške odnošaje do vladarjev gotovih malih italijanskih držav v Italiji, hotela gerirati kakor italijanska sila-prednjačica.

Ali, gospoda moja, te aspiracije so dobile prvi udarec v letu 1859 in so bile potem v letu 1866 popolnoma pokopane na obe strani. Avstrija ni danes ne nemška ne italijanska sila prednjačica in tudi ne sme biti. Tudi ne sme sploh nastopati kakor nemška narodna država, kajti dve narodni državi ne moreta obstajati jedna poleg druge, ker mora priti do rivalitet in končno mora priti do absorbiranja ene države po drugi. Katera država bi bila v našem slučaju absorbirana - o tem pač ne treba nadalje razpravljati na tem mestu. Dobro bi bilo, ako bi tudi gospodje iz nemško narodnih strank imeli pred očmi, *da je Avstrija pač država narodnosti, da pa nikdar ne more biti nemško-narodna jednotna država.*

V tem pogledu so Vsenemci nekoliko konsekventnejši. *Oni priznavajo, da Avstrija kakor nemška država ne more ostati samostojna država;* oni so doslednejši in morda tudi odkritosrčnejši.

Avstrija hoče vzdrževati fikcije

Avstrija pa se še vedno ni odpovedala svojim aspiracijam, posebno pa ne aspiraciji, da se na jugu kaže kakor italijanska država. Hrepenenje po Italiji je bilo namreč staro svojstvo nemških cesarjev; Italija je bila prva ljubezen Habsburžanov, a prva ljubezen ne zarjavi. (Veselost.) Posledica temu je bila in je, da so - ko je bila Avstrija izrinjena iz Italije - morali ohraniti vsaj fikcijo, da je Avstrija še vedno deloma italijanska država, oziroma, da ima italijanske kronovine.

Toda, sedaj nimajo nobenih čisto italijanskih kronovin. Narobe: kjer bivajo danes Italijani, so Slovani v večini; a da bi vzdržali to fikcijo o talijanskih kronovinah, moralo se je vsemu dati vsaj italijansko označje, moralo se je upravljati v italijanskem smislu, moralo se je vse vsaj na zunaj prikazavati kakor italijansko, da bi se še dalje ohranjale aspiracije do gotovih provincij, ki so nam bile vzete.

Politika v Primorju - posledica trozveze

K temu je prišla, gospoda moja, vsaj za nas Slované nesrečna trozveza in vsled iste oziri na Italijo. Ti oziri na občuljivost gotovih gospodov v Italiji so bili krivi, da se je nas Slované v Primorju pritiskalo ob steno, da se je pod gotovimi vladami skoraj do zadnjega časa Italijane celo bolj protežiralo - to povem tukaj povsem odkrito in hočem to tudi dokazati - nego se je protežiralo Nemce v jezikovno mešanih kronovinah.

Italijani posedujejo namreč privilegijev, ki jih celo Nemci nimajo. Mi imamo n.pr. v Trstu - gospodje so to morda videli, že na zunaj pada v oči - više deželno sodišče, katerega delokrog se razteza na vse Primorje, v katerem Primorju je, kakor sem prej omenil, v nekaterih okrajih nemški jezik uradni jezik, a vkljub temu ne najdete na vsem poslopju ne le slovenskih, marveč niti nemških napisov, ampak le italijanske napise.

Naše namestništvo - ko so vendar namestništva skoraj povsod pravzaprav več ali manje zastopniki nemškega birokratizma - naše namestništvo si ni upalo napraviti sploh kak napis, le da se s tem ne žali

občutljivosti Italijanov. Namestništvo je torej pri nas v Primorju povsem brezjezično. (Posl. Neumann: V Gorici je tudi brezjezično!) Okrajno sodišče v Kopru je tudi brezjezično.

Tudi v drugih ozirih je tako. Tako se poštnе tiskovine, da se ne žali Italijanov, da se ne žali njihove občutljivosti, ne izdajajo trojezično, dočim se izdajajo v Galiciji trojezično, in če se ne motim v Dalmaciji tudi trojezične tiskovine.

Pri nas ne sme slovenski jezik priti na tiskovine, kajti to bi bilo žaljenje narodnega čuta Italijanov in zato jih niti ne dobivamo, oziroma, ako jih zahtevamo, dobivamo nemško slovenske tiskovine, toda to je treba posebej zahtevati. Tako je tudi v mnogih drugih ozirih.

Vkljub temu trdijo vsaj zastopniki italijansko-liberalne stranke v naši deželi, da so zatirani, da so v narodnem pogledu zanemarjeni in utemeljujejo to s tem, da nimajo vseučilišča. Torej dobro; jaz jim privoščam vseučilišče; izjavljam odkrito, da nisem nikdar nastopil proti zahtevam po italijanskem vseučilišču. Prav tako odkrito pa moram reči, da je ta italijansko-liberalna stranka uporabljala vseučiliščni postulat kar naprosto kakor agitacijsko sredstvo, kajti izjavila je "Trieste o nulla", to se pravi, vseučilišče mora v Trst, ali pa sploh nočemo vseučilišča. Ako se kdo tako kapricira, ako se na tak način odklanja ponudbo vlade - hotela jim je dati vseučilišče - tedaj dokazuje to dovolj, da mu ni za vseučilišče, marveč da hoče jednostavno imeti agitacijsko sredstvo.

Taka je stvar tudi glede srednjih šol. Na lanski proračunski debati je kolega Pittoni omenil in to tudi označil kakor oškodovanje Italijanov, da v Trstu ne vzdržuje občinskih srednjih šol država, marveč občina. To je res; toda vlada je že ponovno ponudila italijanski večini mestnega sveta, da hoče vsprejeti to šolo v lastno režijo; italijanska večina je pa to ponudbo vselej z ogorčenjem odbila. (Posl. Weidenhoffer: Zakaj?) Ker se boji, da ne bi avstrijska vlada vodila teh šol v duhu, kakor jih vodi sedaj italijanska večina. Torej čisto politični vzroki. Dočim se druga mesta in druge narodnosti obračajo na vlado ter jo prosijo, naj jim odpre srednjih šol, je tukaj vlada pripravljena, te šole prevzeti, toda večina tega

noče, ker bi potem nad temi šolami ne plaval več dotični italijanski duh, marveč avstrijski duh.

Menim, da je to dovolj v dokaz, da vsaj v Primorju Italijani nimajo nikakega vzroka, da se pritožujejo o tlačanju; nasprotno, da imamo mi vzroka dovolj za pritožbe, ker se smatramo oškodovane, kar hočem še dokazati. Kajti, dočim zahtevajo Italijani do vlade celo vseučilišče, nočejo dovoliti nam v Trstu, kjer smo tudi doma, kjer imamo svoje zastopnike v mestnem svetu - gotov dokaz, da imamo tam tudi politične moči - niti preproste ljudske šole (Čujte, čujte!), da ne govorim o vladi, kajti vlada se vede nam nasproti prav tako, kakor italijanska večina: ne da nam ljudskih šol (kar konečno sicer ni nje naloga), ali nam ne da tudi srednjih in strokovnih šol, o čemer hočem še nekoliko govoriti.

Temu zistemu mora biti konec. Mi ne zahtevamo nikakega nadvladja, mi zahtevamo enakopravnost. Sploh je povsem neumljivo, kako se more v Austriji in sicer v avstrijskem Primorju še imeti interes na tem, da se vodi italijansko politiko.

Prav v najnovejem času se ob italijanski meji gradijo trdnjave, nameščajo se batalijoni v krajih, kjer ni bilo prej nikdar posadke, očitno z namenom, da se našo mejo ojači nasproti ljubemu zavezniku. To utegne biti s strategičnega stališča prav lepo in dobro, ako se tu že naprej skrbi; toda jaz sem prepričan, da ne bodo koristile ni trdnjave ni topovi, ako ne bo dotično prebivalstvo zvesto Avstriji.

Zakaj smo izgubili Italijanske provincije?!

Tudi leta 1859 in 1866 nismo na bojiščih izgubili italijanskih pokrajin. Na bojiščih in na morju sta naša armada in naša mornarica zmagali, ali vzlic temu smo te pokrajine izgubili, jednostavno po plebiscitu. Kdor je bil v Benetkah, je zmožel videti rezultat glasovanja na plebiscitu. Za Italijo je bilo tedaj oddanih nad 600.000 glasov, za Avstrijo 49. In tako bo tudi v Primorju, ako se bo napredovalo po potu, na katerem se nahajamo sedaj. Avstrija bo imela zopet vojake, morda bo tudi

zmagala, ali vse to ne bo nič pomagalo, ako bo enkrat prebivalstvo raznorodjeno, ki je bilo dozdej vedno zvesto Avstriji.

Kako naj se reši narodno vprašanje!

Seveda je težko pokazati sredstvo, kako naj se reši to narodno vprašanje. Od različnih strani se je že stavljal predloge. Jaz izjavljam povsem odkrito - in vem, da se s tem morda stavljam v nasprotje s kolegi iz različnih prijateljskih klubov, da, morda celo s kolegi iz svojega lastnega kluba -, *da absolutno ne soglašam z načinom, kakor je hotel to stvar rešiti gospod ministerski predsednik.*

Že kolega Roblek je izjavil, da mi absolutno ne moremo vsprejeti načina, da bi se narodna in jezikovna vprašanja rešila po deželah. Ministerski predsednik je lani omenil, da smatra za edino primerno, da se to vprašanje reši kosoma in pri tem se je skliceval na izgled Anglije. Toda ravno, kar se tiče narodnega vprašanja, je izbral tu zelo nesrečen izgled; kajti irsko vprašanje danes še vedno ni rešeno, niti kosoma, niti po deželah, niti jednotno.

Sploh ne gre, da se hoče tako važno vprašanje, ki se tiče nas vseh, ki bivamo v Avstriji, reševati po kosih, oziroma po deželah. Dokler imamo jednotno avstrijsko državljanstvo, mora imeti isto tudi jednotno vsebino. Mi moramo imeti, kakor Avstrijci, v eni kronovini iste pravice, ki jih uživamo v drugi kronovini. Nikakor ne gre, da se za različne dežele izdaja različne zakone, in izlasti mi Slovenci - to moram reči povsem odkrito - *ne bi mogli vsprejeti ureditve po deželnih zborih.* Kajti, izvzemši Kranjsko, smo v vseh deželah v manjšini; in kaj da imamo pričakovati od nemške večine, o tem ni treba da govorim dalje.

Mi privoščamo drugim narodnostim njihove državne pravice, ali tega mi absolutno ne moremo vsprejeti. Tudi pri drugih narodnostih, n.pr. pri Slovanih v Šleziji, bi ne bilo izvedljivo, da se jezikovno vprašanje uredi na način, po katerem bi prav za prav prišla do besede le večina.

Mi stojimo - to izjavljam povsem odkrito - na stališču, da pridejo narodi le tedaj do enakopravnosti, *ako se jim da samodoločba, samo-*

uprava, narodna avtonomija. Meje kronovin zamorejo obstajati vzlic narodni avtonomiji; proti temu ni prav ničesar prigovarjati. Ako tudi se n.pr. Čehi navdušujejo za svojo kraljevino - ob davni zgodovini, ki jo ima za seboj češki narod, ima pravico, da zahteva jednotnost svojega kraljestva - zamorejo vendar obstajati meje kronovin; toda v kronovinah samih je možno rešiti jezikovno vprašanje le potom narodne avtonomije. Kajti, dokler ostane stvar tako kakor je sedaj, da narodni nasprotniki, ki se nam nasproti nahajajo v večini, odločajo tudi o naših kulturelnih in narodnih vprašanjih, se ne moremo nikdar sklicevati na kako pravo, na kak zakon, ampak pojde vedno le za vprašanje milosti.

Za vsako šolo moramo prositi, beračiti in se bojevati, vsako šolo, ki se nam jo je dovolilo od strani naših narodnih nasprotnikov, ali pa od strani vlade, smatra se kakor politično koncesijo, da, celo glasovanja kupujejo s tem, da se eni ali drugi narodnosti dovoljuje kaka šola. (Posl. Neumann: Mi potrebujemo zakonito pravno varstvo za manjšine!)

S tem ne pridemo daleč. Dokler si ne bo posamični narod svoje šole sam plačeval, mu bodo njegovi narodni nasprotniki vedno očitali, da vzdržujejo tujo šolo iz svojih sredstev. To je sramotilno za posamičen narod; sramotilno za nas, ako nam Italijani očitajo: Mi vam ne damo šole, ker ne plačujete toliko davkov kakor mi.

To ni res; da naj se nam narodno avtonomijo, mi že dobimo potrebni denar, da bomo mogli vzdrževati svoje šole. Tudi iz drugih vzrokov je to potrebno.

Kako naj se konstituira narodnosti!

Dandanes nastopamo v tej zbornici kakor zastopniki te ali one narodnosti - toda na podlagi katerega zakona smo pooblašteni, da se smatramo kakor zastopnike, recimo slovenskega naroda, ali gospodje na moji desni strani kakor zastopniki nemškega naroda?!

Trebalo bi tudi vprašati: so-li nemški svobodomiselnih poslanci zastopniki nemškega naroda, ali so to krščanski socialci?

So-li češki agrarci zastopniki češkega naroda, ali so Mladočehi, oziroma morda radikalni Čehi?!

Človek bi prišel v največjo zadrego, ako bi tu hotel odgovoriti, in gotovo bi prišlo do konkurence med posamičnimi strankami. Narodnosti bi se moralo jednostavno *juridično* konstituirati, imeti bi morala zastopstvo, organ, ki bi bil potem opravičen nastopati ob vprašanjih, tičočih se narodnosti, in konočno bi se moralo to zaključiti in imeti svoj konec v narodnem ministru - rojaku.

Zahtevamo ministra - rojaka

Mi imamo sedaj tudi ministre-rojake. Toda, kako so navstali ministri-rojaki? Prvi minister-rojak ni bil pravzaprav minister-rojak v današnjem smislu. Bil je to minister za kronovino Galicije. Pozneje se je prelevil v poljskega ministra-rojaka.

Prav tako so tudi drugi ministri-rojaki postali kakor taki. Kak pa je njihov delokrog? Imamo li zakon o tem, kak delokrog da ima minister-rojak? Vsaki ima toliko pravice, kolikor si jo sam jemlje, oziroma, kolikor mu jo dovoljujejo drugi.

In prav čudno je, da imajo ministre-rojake prav tisti narodi - ako izvzamemo češki narod, ki potrebuje v resnici močnejšega zastopstva - ki imajo itak že upravo v svojih rokah: kakor nemški in poljski.

Vsa birokracija je nemška, izvzemši Galicije. Nemci imajo resortne ministre, vse gori do vladarske hiše je vse nemško in napolnjeno z nemškim duhom. Sedaj imajo ministra-rojaka, ki jih ščiti, res ne vem proti komu: mali narodi pa, ki so v resnici tlačeni, ki so povsem zanemarjeni, *nimajo nobenega ministra-rojaka, nimajo nobenega, ki bi jih branil.*

Ko smo se svoječasnno obrnili na njegovo ekscelenco ministerskega predsednika ter smo se tozadevno pritožili, nam je rekel: *Saj sem jaz vaš minister-rojak!* Vsa čast njegovi ekscelenci, ministerskemu predsedniku, *toda jugoslovanskega ministra-rojaka si vendar le nekako drugače predstavljamo!*

Nekaj podatkov o šolstvu

Sedaj bi rad - ker mi je odmerjeno le malo časa - na kratko dokazal po nekih podatkih, kako se za nas v Primorski skrbi, kar se tiče šolstva. Tukaj sem si sestavil nekoliko podatkov, da tudi pritožbe Italijanov, češ, da so glede šolstva zanemarjeni, spravim v pravo mero.

Pri naslovu visoke šole ni postavljen za Slovence niti en krajcar, za Italijane pavšal 24.830 K. K temu prihajajo še plače onih italijanskih profesorjev, ki so imenovani za inomoško vseučilišče.

Srednje šole: Za vse Slovence je postavljeno 427.000 K, za Italijane, ki jih je polovica manje nego Slovencev - to se nanaša na vse Slovence, ne le na one v Primorski - pa 293.462 K.

Za slovensko realko ni sploh postavljen niti krajcar, ker slovenske realke ni - in tudi ni nobene čisto slovenske gimnazije, marveč le nemško-slovenske, kakor je to že omenil kolega Roblek - pač pa je postavljena podpora 5000 K za slovensko spodnjo realko v Idriji, dočim je postavljeno za Italijane 61.980 K.

Za podporo učiteljskih kandidatov ni za Slovence vseh dežel postavljen niti krajcar, dočim je postavljeno za Italijane 6000 K.

Za obrtne šole je za eno obrtno šolo v Ljubljani postavljen znesek 114.363 K, za Italijane 454.860 K.

Za trgovske šole, navtične šole itd. za Slovence niti krajcarja, za Italijane 250.967 K.

Gospoda moja! Ne da bi jaz tega ne privoščil Italijanom. Narobe! Jaz hočem celo priznati, da bi se za njih moglo in tudi moralo več storiti, toda, ako se nam izlasti na Primorskem, često predbaciva, da nam vlada daja prednost, pa dokazujejo te številke, da temu ni tako.

Na Primorskem je stvar še mnogo hujša in tu pridodajem še one zneske, ki se izdajajo za nemške šole, da si je na vsem Primorskem le 19.000 Nemcev, in sicer v Trstu 8880, večinom uradniki in nekoliko trgovcev, v Gorici 3000 in v Istri, namreč v Puli in Opatiji, 7000.

Za srednje šolstvo, in sicer za gimnazijo, so na Primorskem ne izdaje za Slovence niti vinar, za Italijane 69.836 K, za Nemce 318.00 K.

(Čujte! Čujte!) Za realke se ne izdaja za Slovence niti vinar in za Italijane tudi nič - v tem pogledu smo enakopravni (Veselost in mejklici) - za Nemce 252.000 K. (Čujte! Čujte!)

Glede obrtnih in trgovinskih šol sem že prej omenjal, da ne dobivamo na Primorskem niti vinarja, dočim dobivajo Italijani skupaj za obrtno in trgovinsko šolstvo približno 500.000 K.

Za ljudsko šolstvo ne dobivamo mi Slovenci seveda nič, Italijani tudi nič, ker ti imajo zadosti občin v svojih rokah, imajo deželni šolski svet itd., ki skrbi zanje. Zato pa se izdaja za nemške ljudske šole na Primorskem, kjer Nemcev ni, 338.000 K. (Čujte! Čujte! - Mejklici.)

Ker že gospoda to žele, omenim takoj tudi razmere v Trstu. V Trstu obstajati pravič dve nemški državni ljudski šoli, ena na Lipskem trgu, druga v ulici Fontana. Potem je dekliška ljudska in meščanska šola na Lipskem trgu, nadalje državna ljudska šola v Puli. Razun tega dobiva tamošnja nemška mornariška ljudska šola tudi subvencijo in se izdaja še 16.620 K za nemški pouk v onih krajih, kjer ni nemških šol. Te nemške šole so nekaj posebnega. Te nemške ljudske šole v Trstu označajo Nemci neprestano kakor nemško posest, na katerih, kakor pravijo, imajo poučevati le nemške učne moči. (Mejklici.)

Saj jaz ne nastopam - to povdarjam - proti nemškim šolam kakor takim, marveč hočem le povedati, kako skrbi država za Nemce in kako za nas! Za Nemce izdaja stotisočake kron, *za nas nima niti vinarja*. To sem hotel povedati, ne pa da bi jim ne privoščil šol.

Hočem pa tu še omeniti, da te nemške šole, vsaj kar se tiče nemških otrok, *niso čisto nič potrebne*. Imam tu letna poročila, in sicer iz leta 1904-05, 1905-06; poslednje sem žalibog pozabil vzeti s seboj. Tu je razredov, - častita gospoda se lahko to ogledajo - kjer so nemški otroci zastopani po dveh, treh, štirih ali petih otrocih. O tem se lahko prepričate. Ali v teh nemških ljudskih šolah in nemških srednjih šolah študira in mora v prvi vrsti študirati naša slovenska deca, ko nima v Trstu slovenskih ljudskih šol, in potem tudi mnogo italijanske dece. (Poslanec pl. Stransky: To je dobro, tako se morajo priučiti nemščini!) Jaz sem že

povdaril, da se hočemo učiti tujih jezikov, na narodni podlagi. Najprej se hočemo učiti svoje materinščine in potem drugih jezikov.

Kam se prihaja s takim načinom pouka, s takimi pedagoškimi načeli, to naj dokaže klasifikacija na nemški gimnaziji v Trstu za prvi semester. Tu so štirje razredi, kjer je bilo *do 70 odstotkov dijakov klasificiranih z drugim ali tretjim redom*.

Gospoda moja! Evo, detajliranega opisa! Jasno je torej, da moramo mi iz pedagoških in seveda tudi iz nacionalnih ozirav zahtevati, da dobimo šole.

Naše justične razmere

Gospoda moja! Jaz bi imel še mnogo govoriti o naših razmerah. Moram se pa omejiti, ker čas mi je kratko odmerjen. Rad bi še na kratko govoril o naših justičnih razmerah.

Priznati moram, da so se justične razmere pri nas v zadnjem času izboljšale v jezikovnem pogledu. Ali imamo še vedno porotna sodišča, na katerih se morajo naši ljudje braniti s pomočjo tolmača.

V obsežju deželnega sodišča tržaškega, h kateremu pripada šestero skoro čisto slovenskih in le en po večini italijanski okraj, namreč Trst z okolico, se liste porotnikov sestavljajo tako, da porotniki ne umejo obtoženca; državni pravdnik, branitelj itd. govore le italijanski in dotičniku naznanjajo le na zaključku: Dobili ste pet mesecov! To je vse. Sicer se vrši vse s pomočjo tolmača.

Dalje imamo trgovsko in pomorsko sodišče s prisedniki-lajiki.

Ti prisedniki se imenujejo po predlogu trgovske in obrtne zbornice. Nu, trgovska in obrtna zbornica se konsekventno brani predlagati prisednike, večče slovenskemu jeziku. Tako se godi v trgovinskem mestu, ki ima tri četrtine svoje trgovine na Balkanu, ki ima posla s slovanskimi klienti. V Trstu se torej branijo imenovati slovenski prisednike. Malo drugače je pri preiskovalnih sodnikih. Preiskovalni sodniki v Trstu sestavljajo konsekventno le italijanske zapisnike.

Na tem mestu moram omenjati najvišje sodišče. To sodišče napadajo od vseh strani, kar se tiče meritoričnega dela v razsodbah. Ni tu mesta, da bi govoril o tem. Ali nečesa bi omenjal tu.

§ 27, Statuta najvišega sodišča, patent od 7. avgusta 1850., pravi, da je sicer razpravni jezik najvišega sodišča nemški, če se je pa razprava vršila v drugem in ne v nemškem jeziku, mora najvišje sodišče svojo razsodbo z razlogi vred izdati v tistem jeziku, v katerem se je vršila razprava v prvi instanci, in pa v nemškem jeziku.

To velja za vse narode in celo za Maloruse, ki se toliko pritožujejo; le za nas Slovence to ne velja. Vzlic tej zakoniti določbi ni najvišje sodišče izdalo niti ene slovenske razsodbe. In tu, gospoda moja, se čudijo, da to zavetišče pravičnosti, ta čuvar zakona, izdaja meritorno nepravilne razsodbe, da krivo interpretira zakon. Saj ne spušta niti jasnih zakonskih določil, čim se le-ta nanašajo na Slovence.

Tudi moram tu kakor Slovenec in kakor slovenski jurist omenjati povsem neverjetnih odnošajev na Koroškem. Nočemo, da bi se zdelo, da mi puščamo koroške Slovence same; nasprotno moram povdarjati, da to, kar se godi s Slovenci na Koroškem, občutimo tudi mi, kakor da se godi na našem lastnem životu. Kar se tam dogaja, to je v zasmeh vsakemu pravovodstvu, v zasmeh justici. Ne ravnajo se več po naredbah. Poprej so govorili, da slovenske stranke imajo pravico razpravljati pred sodiščem v slovenskem jeziku. Sedaj se to ne prakticira več tako ampak, če je za nasprotno stranko, in če je to tudi slovenska stranka, prišel nemški odvetnik, se ne sme več slovenski razpravljati. Še več. Za obe stranki sta prišla slovenska advokata. Čim gre za stvar, o kateri se razpravlja na mestnem delegiranem okrajnem sodišču v Celovcu, se niti slovenskemu odvetniku ne dovoljuje, da bi razpravljal v slovenskem jeziku. Prišlo je tako daleč, da se preiskava da-li je mati ali morda oče dotične slovenske stranke nemškega pokoljenja (Veselost.), ker se potem takoj deducira: to ni več čisto slovenska stranka! In to se dogaja pod ministerstvom srednje črte, ki se sklicuje na svoj čut pravičnosti.

Germanizacija po železniškem ministerstvu

Zelo germanizatorično nastopa pri nas tudi železniško ministerstvo. Nas se je osrečilo z drugo železniško zvezo z zaledjem in na tem smo prav hvaležni. Za kar pa ne moremo biti hvaležni, to so germanizatorične tendence, to je, germanizacija, ki se jo izvršuje pri nas z vso močjo na vsej črti. Pri nas ni nikake nemške postaje, v Primorski ni nikakega avtohtonega nemškega prebivalstva, a vzlic temu je večina postaj zasedena po nemških uradnikih. Da, na Jesenicah je bil nedavno imenovan nemški zdravnik in se je prezrlo vse slovenske prosilce; ne vem, kako se bo oni zdravnik razumeval s slovenskimi bolniki. Nedavno je bil podnačelnikom za prometni oddelek v Trstu imenovan Nemeč z Dunaja, in sicer se je mimoišlo *šest viših revidentov in dva stareja revidenta*, a omenjeni uradnik nima *o tamošnjih deželnih jezikih niti pojma*.

Tukaj sta enakopravna slovenski in italijanski jezik in sta na enak način pritisnjena nazaj; mi pa moramo najodločneje nastopiti proti tem germanizatoričnim tendencam njegove ekscelence gospoda Derschatte. Popolnoma prav je, da je tudi kakor minister ostal nemški strankar, toda mi zahtevamo, da se nemški strankar kaže tam, kjer je na mestu, v nemških kronovinah, ne pa pri nas, kjer ni nobenih Nemcev.

Povišanje plač državnim uslužbencem v Trstu

Gospoda moja! Zaključujem. Le prav na kratko, da zadostim svoji dolžnosti in ker sem prepričan, da je v materijelnem oziru potrebno potezati se za to, da se konočno vendar enkrat jemlje ozira na državne uradnike in državne služabnice, s kratka na državne nameščence v Trstu. Gospodarske razmere so se tamkaj tako zasukale, da državni uslužbenec danes ne more izhajati s svojimi dohodki.

Po štrajkovskem gibanju ali pravzaprav z zažugano pasivno rezistenco je bilo železniško ministerstvo prisiljeno dovoliti svojim uradnikom pristaniščno doklado. Ako je bilo to za uradnike železniškega ministerstva dobro in potrebno, je gotovo tudi potrebno za vse druge

panoge uprave. Zato bi najtopleje in srčno prosil vlado, da stori vendar enkrat svojo dolžnost, in kakor je dovolila doklado v drugih mestih, da dovoli tudi za Trst pristaniščno doklado.

Nadalje omenjam tukaj posamične kategorije, s katerimi se v resnici sramotno postopa. Tako niso kancelijski oficijanti in kancelijski pomočniki oziroma oficijantinja in pomočnice stabilne; vzlic temu, da opravljajo pravzaprav uradniške službe, niso vendar v boljsem položaju nego kak dninar: vsaki trenotek se jih lahko odpušča iz službe.

Njihova zahteva gre za tem, da postanejo vendar enkrat stabilni; želijo in so tozadevno že uložili spomenico, da se za njih ustanovi XII. činovni razred, in da pridejo po 15-letnem službovanju v XI. činovni razred.

Tukaj mi je tudi omeniti, da so bile n. pr. pri policijskem ravnateljstvu vsprejete kancelijske pomočnice, oziroma praktikantinja, ki že nad 2 ½ leta služijo državi, ne da bi bile dobile zato niti krajcarja. (Čujte! Čujte! Mejkljici.) Naravnost sramotno je, kako nastopa država kakor delodajalka nasproti onim, ki se nahajajo v gospodarsko slabem položaju. (Pritrjevanje.)

Nujno potrebna je ureditev službenih odnošajev in povišanje plač davčnih eksekutorjev, sodnijskih eksekutorjev, pilotov, cestnih pometlačev; priporočam vladi, da vzame enkrat v obzir tozadevne spomenice.

Poljedelske potrebščine okolice

Dalje bi opozoril vlado, zlasti gospoda poljedelskega ministra, na okolico tržaško, ki jo imam čast zastopati.

Naša okolica, tržaški teritorij, slovi po svojem vinu; proseško vino uživa dober glas do visoko sem gori. Danes je malone polovica vinogradov uničenih od trtne uši in opustošenih in ljudje si raji iščejo zaslužka v mestu, ker so bili jednostavno prepuščeni samim sebi.

Imeli smo poljedelskega potovalnega učitelja; premestili so ga v Sežano, in tam mora sedaj skrbeti za štiri okraje, dočim bi imel dovolj

skrbi v enem samem; saj je vino edini poljedelski pridelek naše pokrajine. Stavil bi za to prošnjo na vlado, naj poskrbi potovalnega učitelja za našo okolico, oziroma, če bi to ne bilo možno, za okolico in slovenski del Istre s sedežen v Trstu.

Dalje bi tudi prosil, naj se dovoljujejo podpore slovenski kmetijski družbi, in sicer iz sledečih razlogov: V drugih vinorodnih deželah imajo takozvana brezobrestna posojila. Dovoljevanje teh posojil pa je vezano na dovoljevanje enakega zneska s strani dotičnega deželnega zбора.

Naš tržaški deželni zbor pa, ki ni imel nikoli srca za okolico, ki se s njimi enostavno ni sklenil tega zakona, in mi ne dobivamo radi tega nikakih brezobrestnih posojil.

Kdo je kriv naših razmer?

Da so se razmere pri nas razvile tako hudo, da smo tako zanemarjeni v narodnem in tudi gospodarskem oziru, na tem je krivda na naših narodnih nasprotnikih; a je v velikem delu tudi krivda naše vlade, ki je enostavno pozabila na nas. Ali majhen del krivde imamo tudi mi sami. Mi ne vidimo še nevarnosti, ki nam preti, mi še ne vidimo, *kako naš narodni nasprotnik prodira se severa čim dalje bolj proti jugu* - mi imamo boljšega in nujnejega opravila, nego *da se razmesarjamo radi nekaterih kulturnih in političnih vprašanj*.

Apel na složnost!

Jaz bi na tem mestu, predno zaključim, apeliral na vas južne Slované, da se, kakor smo se mi združili s svojimi brati iz Dalmacije in Istre, tudi naši drugi bratje, ki so morda v enem ali drugem vprašanju drugega mnenja nego mi, pridružijo vam, da bi sledili izgledu Nemcev, ki so v zadnjih sejah ponovno in z raznih strani poudarjali, *da hočejo pustiti na stran vse kulturne in politične razlike, da bodo složno nastopali za pravice in koristi svojega naroda*. (Odobranje.)

Ako ta apel pada na rodovitna tla, mislim, da bodo tudi oni zadovoljni, ki me sedaj nočejo morda slušati. (Živahno odobravanje in ploskanje. Govorniku so čestitali od več strani.)

ITALIJANSKA UNIVERZA V TRSTU?

Vprašanje italijanskega vseučilišča, ki naj bi ga odprli v Trstu, je romalo tudi na Dunaj. Rybář se je v svojih nastopih večkrat negativno izrazil glede tega vprašanja. Tako v naslednjem posegu, s katerim je odbil argumentacije italijanskega poslanca Bugatta.

Italijansko vseučiliščno vprašanje. Stvarni popravki državnega poslanca d.ra Rybára proti trditvam državnega poslanca d.ra Bugatto v seji zbornice poslancev dne 15. decembra 1908 (Eдинost, 19. in 20. decembra 1908)

Je-li Primorje italijanska dežela?

Visoka zbornica! V včerajšnji seji se je izljubilo gospodu poslancu d.ru Bugatto, da je v svojem govoru o italijanskem vseučiliščnem vprašanju kritikoval vedenje Jugoslovanov nasproti temu vprašanju in da se je izjavil na način, ki se je kazal v kaj neugodni luči nasproti njegovemu sicer precej objektivnemu vedenju glede razmer v Primorju. Izrekel je trditev, ki očitno ne odgovarja resnici in jaz, kakor zastopnik enega tržaških volilnih okrajev se čutim - izlasti, ker se je bavil tudi s

tržaškimi šolskimi razmerami - primoranega, da proti temu nastopim in stvarno popravim očitne neresnice in vedoma izrečena zvrčanja (Mejklici). Vedoma ali nevedoma - jaz menim, da se mi posreči dokazati, da se je tudi vedoma zvrčalo.

Najprej moram nastopiti proti trditvi, kakor da le mi Jugoslovani nastopamo proti Trstu kakor sedežu bodočega italijanskega vseučilišča, ali - kakor se je izrazil gospod zastopnik furlanskih kmečkih občin, - da smo prevzeli nalogo, da proti Italijanom v njihovi lastni hiši igramo "hausknechta". V njihovi lastni hiši! S tem je hotel g. poslanec Bugatto menda trditi - kakor je že tako čitati v italijanskih primorskih novinah dan na dan -, da je Primorje italijanska provincija. Pripada namreč k petero italijanskih avstrijskih dežel, o katerih je govoril tudi tovariš Bugatto. To je jedna od tistih navadnih prepotencij primorskih Italijanov. Kdor potuje po Primorju, se more uveriti takoj, da je vse Primorje od Bovca, od Predela pa do južne točke Istre prek in prek slovansko in da so Italijani naseljeni le po nekaterih mestih, ki prav za prav niti italijanska niso, ampak le poitalijančena, ker se tam naseljeni avtohtoni Slovani po znanem in glasovitem vzorcu povsem jednostavno reklamirajo za Italijane. Kako italijansko je Primorje, to so pokazale najboljše zadnje državnozbornske volitve. Moj tovariš dr. Laginja je namreč kandidiral tudi v dveh takoimenovanih italijanskih volilnih okrajih in je prišel v obeh v ožjo volitev z italijansko-narodnima kandidatomoma. V vsem je dobil dr. Laginja v Istri več glasov nego vsi trije italijanski poslanci (Čujte! Čujte! - Poslanec dr. Bugatto: Kaj nam dokazuje to?) To ni vaša hiša, da je vsaj tudi naša. (Mejklici poslanca Bugatto.) Vi ste rekli "v naši hiši" in to moram popraviti (Mejklici).

V Trstu smo tudi mi doma

Prihajam k Trstu; ker gospod tovariš dr. Bugatto želi pojasniti tudi glede Trsta, mu hočem podati pojasnil.

Vi ste v Trstu doma. Ali tudi mi smo tam doma in to so pokazale zopet državno-zbornske volitve; in sicer je bilo v vseh petih tržaških

volilnih okrajih oddanih 8406 glasov za italijansko-narodno stranko, a za slovensko-narodno stranko 8096 glasov, torej le 300 glasov manje v vseh petih volilnih okrajih in ne samo v okolici. Socijalni demokratje so zauželi za-se 9468 glasov, od katerih je bila najmanje tretjina slovenskih glasov. V okolici sami je bilo oddanih za socijalno demokracijo 1469, skoraj izključno slovenskih glasov. Brez pretiranja se more torej mirno trditi, da je v Trstu na zadnjih volitvah glasovalo 11.000 slovenskih volilcev. (Poslanec Bugatto: To so trditve in ne stvarni popravek! Jaz nisem govoril o tem.) Jaz hočem le stvarno popraviti, da Primorje in Trst nista le vaša hiša, ampak, kakor sem že rekel, tudi naša hiša. Tudi mesto tržaško samo, o katerem je govoril gospod tovariš Bugatto, je na zadnjih volitvah v štirih mestnih volilnih okrajih oddalo 3670 slovensko-narodnih glasov nasproti 7712 italijansko-narodnih, torej tretjina narodnih glasov je bila v mestu slovenska. V spričo takih rezultatov treba precej korajže za trditev, da sta Primorje in Trst le hiša Italijanov in da je nam igrati v njej le ulogo **hišnega hlapca**.

Na statistiko se hočem sklicevati le na kratko. Celo po ljudskem štetju, ki so je napravile skoro izključno le italijanske mestne občine, tvorijo Slovani v Primorju večino. Kako se je ljudsko štetje izvajalo, tega mi ni treba tu opisovati.

Ali smo res le Jugoslovani proti Trstu?

Tudi to ni res, da le mi Jugoslovani nastopamo proti Trstu. (Mejklic poslanca dr. Bugatto.) Zdi se, da se g. tovariš Bugatto ne spominja več svojega govora, ali on je rekel v svojem govoru (čita): "V trenutku, ko nikdo nima več kaj oporekati proti Trstu..." (Poslanec dr. Bugatto: Noben pameten človek!) Jaz hočem g. poslanca Bugatto jednostavno opozoriti na govora, ki sta v minolem tednu izustila v tej zbornici krščansko socijalna poslanca Baechle in prof. dr. Mayr ki sta se oba izjavila proti Trstu kakor sedežu italijanskega vseučilišča (Mejklici). Torej tudi pripadniki drugih strank so se izjavili proti Trstu, in da sta ta dva poslanca tudi pametna, tega, menim, ne bo oporekal ravno gospod

tovariš Bugatto svojima krščansko socijalnima tovarišema iz nemške krščansko-socijalne stranke. (Poslanec dr. Bugatto: Ta govora se razveljavljata.) Ne, ne razveljavljata se nikakor.

Trieste o nulla

Tudi ni res, kakor je trdil poslanec Bugatto, da je naš namen, ali da se vsaj zdi, da je to naš namen, da hočemo sploh preprečiti Italijanom ustanovitev vseučilišča. Ako je kdo kriv na tem, da Italijani do danes nimajo vseučilišča, ali vsaj pravne fakultete, so to Italijani sami s svojim znanim mottom: *Trieste o nulla!* Ta Trieste o nulla se je glasno razglašal na vseh shodih, po vseh časopisih. Ali Trst ali pa nič, se glasi vedno. (Klic: Gospod pl. Koerber jim je hotel ustanoviti fakulteto.) Da, to je znana predloga glede Rovereta.

Zakaj se izjavljajo Italijani za Trieste o nulla? To gotovo ne iz pedagoških razlogov, pač pa gotovo ne zato, ker sploh žele pridobiti si vseučilišče, marveč hočejo imeti Trst kakor sedež tega vseučilišča in nobeno drugo mesto, jednostavno *iz političnih razlogov, ker hočejo utrditi in povečati svojo moč nasproti Jugoslovanom v Trstu*. In nasproti takemu mottu, nasproti takemu Trieste o nulla bomo pač mi jednostavno istotako oestro nastopali, kakor nastopajo Italijani za svoj Trieste o nulla.

Sploh je kaj čudno, da se danes tudi poslanec Bugatto precej jasno postavlja na stališče Trieste o nulla. Še minolega leta je stranka, ki jej pripada poslanec Bugatto, izrecno izjavila, da zameče to stališče Trieste o nulla in da bi raje imela vseučilišče v kakem malem mestu, nego nikakega vseučilišča. Danes stoji gospod Bugatto na drugačnem stališču.

Mi smo za italijansko vseučilišče, to smo naglašali že opetovano; popravljam torej stvarno, da ni res, da hočemo mi preprečiti ustanovitev vseučilišča za Italijane, da nastopamo proti takemu vseučilišču. Nasprotno: jaz sam sem osebno v tržaškem mestnem svetu o opetovanih prilikah - vzlic temu, da je italijansko-narodna večina na najbrutalnejši način nastopala proti nam - izjavljal: Mi Slovenci smo za italijansko

vseučilišče, ali zavarovati se moramo proti Trieste o nulla, protiviti se moramo proti Trstu kakor sedežu tega vseučilišča!!

Slovensko ljudskošolsko vprašanje

Sedaj prihajam k slovenskemu ljudskošolskemu vprašanju, s katerim se je tovariš Bugatto posebno bavil. Odkrito moram priznati, da so me pripombe in izjavljanja gospoda tovariša Bugatto jako presenetila. G. tovariš Bugatto je ob tem vprašanju ubral ton, ki smo ga sicer navajeni čuti le od ultra-irredentističnih listov, "Indipendente" in židovsko-liberalnega "Piccolo". (Mejklic poslanca dra. Bugatto.) Navesti hočem dejstva.

Gospod tovariš Bugatto je zatrdil, da so glasom dobljenih informacij v delu Trsta, obljudenem od Slovencev, v predmestjih in v okolici od 81 ljudskošolskih razredov vzdržuje 61 razredov s slovenskim učnim jezikom.

To ni resnično in popravljam stvarno, da občina tržaška vzdržuje slovenske ljudske šole le v okolici, v takozvanem teritoriju, ki je odnekdaj izključno slovenski, ne pa v družih delih mesta, obljudenih od Slovencev.

Kakor sem omenil že poprej, so zadnje državnozbornske volitve pokazale, da Slovenci bivajo tudi v mestu tržaškem samem. Tam so štirje volilni okraji in v nobenem teh ne obstoji slovenska šola, tovariš Bugatto pa se je postavil na isto stališče, na katerem se nahajata italijanski občinski svet in sosebnostni odsek tega občinskega sveta, da otroci naj hodijo v teritorij, v vasi v šolo. To je ravno tako, kakor če bi na Dunaju zahtevali, naj otroci iz notranjega mesta ali iz Leopoldovega hodijo v šolo v Nussdorf ali Klosterneuburg. *To je jednostavno moderno barbarstvo* (Pohvala in ploskanje), ako se od malih, mestnih otrok zahteva, naj hodijo v okolico, v vasi v šolo. Sicer pa so gospôda Italijani sami mnenja, da mali otroci naj ne hodijo tako daleč v šolo, kajti, gospoda moja, slovenski mestni otroci naj le hodijo v okolico v šolo, ali italijanskim otrokom ni treba hoditi iz okolice v mesto, kajti, za te

poslednje *obstoje paralelke v okolici sami!* (Čujte!) Italijanom se torej zdi prav, da se za njihove otroke, za otroke njihove narodnosti ustanavljajo paralelke v okolici (Klic: V slovenski okolici!) Da, slovenski okolici... *naši otroci pa naj hodijo iz mesta v vasi v šolo!* (Mejkljic poslanca Bugatta.)

Tega nisem rekel nikoli, ker predobro vem, da v okolici, ki ima slovensko kmečko prebivalstvo, obstoje slovenske šole. V tem svojem nazoru soglaša tovariš Bugatto, kakor sem že omenil, popolnoma z vednjem in postopanjem šolskega odseka tržaškega občinskega sveta, ki je imel do najnovejega časa skozi mnogo let brezverskega žida za predsednika, a krščansko-socijalni gospod Bugatto (Veselost) smatra kakor združljivo se svojim krščansko-socijalnim svetovnim naziranjem, da v tej točki soglaša z brezverskim židom. K temu mu privoščam dober tek. (Veselost. - Klic: In dober želodec! - Živahna veselost.)

Potem je tovariš Bugatto tudi trdil, da je upravno sodišče že odločilo o stvari in da on... (Poslanec dr. Bugatto: Ne, rekel sem le, da niste še podali dokaza!) To stoji izrecno - imam stenografični protokol pred seboj - "tozadevni pritožbi upravno sodišče ni ugodilo." Popravljam stvarno, da temu ni tako. Upravno sodišče se je bavilo s stvarjo še le, ako se ne motim, pred dvema leti in je razsodbe nižih istanc, ki so prošnjo za ustanovitev slovenskih šol odklonile, **razveljavilo in odredilo nova poizvedovanja. Stvar je torej še v reševanju.** Ni torej res, da upravno sodišče ni ugodilo naši prošnji, ampak nasprotno: odredilo je nova poizvedovanja o naši prošnji. Tudi to svojo trditev je tovariš Bugatto posnel iz italijansko-liberalnega lista "Piccolo", ki je ravno pred tremi dnevi zapisal to trditev.

Z ozirom na trditev gosp. poslanca Bugatto, da tudi nismo doslej dokazali potrebno število otrok v mestu tržaškem, pa popravljam stvarno, da je potrebno število slovenskih otrok v mestu tržaškem že dokazano, in sicer imam tu najprej letna poročila treh nemških državnih ljudskih šol v Trstu; menim, da v te vire ne more biti nikakega dvoma. Po

teh letnih poročilih je bilo ob zaključku šolskega leta 1907-1908 v različnih razredih nič manj nego 752 slovenskih otrok! (Čujte! Čujte!)

Na slovenski zasebni ljudski šoli ni bilo nič manj nego 824 slovenskih otrok, na slovenski pripravnici pa 170 otrok. Vsega skupaj je bilo torej na teh šolah 1748 slovenskih otrok v mestu tržaškem. Tu pa otroci, ki obiskujejo italijanske občinske ljudske in meščanske šole, sploh niso všteti, ker gospoda italijanski mogotci v občinskem zastopu niti ne dopuščajo določati narodnosti otrok - iz lahko umljivih razlogov. (Čujte! Čujte!)

Poleg Italijanov in ne pod njimi!

Slednjič je gosp. tovariš dr. Bugatto z ozirom na to, kar je navedel, tudi izrekel trditev, da mi Jugoslovani hočemo gospodovati. Popravljam stvarno, da ni tako. Mi nočemo gospodovati, marveč hočemo biti povsem jednostavno - enakopravni, hočemo tam, kjer tvorimo avtohtono prebivalstvo, uživati iste pravice, ki jih gospoda Italijani za-se zahtevajo in ki jih jim mi tudi privoščamo iz vsega srca. **Ali mi nočemo biti v Primorju hišni hlapci, ampak poleg Italijanov gospodarji, kakor Italijani!** (Pohvala.)

Predsednik: Prosim, da se omejate na stvaren popravek. Vi pa polemizujete neprestano, to je zloraba poslovnega reda.

Poslanec dr. Rybář: Še posebno pa nočemo biti zapostavljeni za Italijani iz kraljestva, ki nahajajo v Trstu vse, česar si le žele: dela, pouka itd. Mi hočemo v Trstu čisto jednostavno živeti **poleg Italijanov, ne nad njimi, ali tudi ne pod njimi!** (Pohvala in ploskanje.)

SKRB ZA ŠOLE KOT STALNICA

Kot je razvidno iz naslednjih poročil "Edinosti", je bilo vprašanje slovenskega šolstva v Trstu še vedno stalnica političnega dela. Šolsko vprašanje je predstavljalo politično vprašanje, ki so ga tržaški Slovenci po sili razmer iz Trsta prenašali na Dunaj, saj v Trstu ni bilo ne posluha ne politične volje, da bi se vprašanje slovenske javne šole v Trstu rešilo.

Dnevne vesti. Za slovensko obrtno šolo v Trstu (Edinost, 25. marca 1909)

Državni poslanec dr. Otokar Rybář, ki je že v minoli parlamentarni sezoni uložil predlog za ustanovitev slovenske obrtne šole v Trstu, je ta predlog na eni zadnjih sej ponovil.

Državni zbor (Edinost, 19. junija 1909)

Dr. Rybář se je pritoževal o žalostnih šolskih razmerah v Primorju in posebej v Trstu. Govoril je o italijanski pravni fakulteti. Pridružil se je komplimentom, katere je napravil naučni minister Italijanom, a je izjavil, da je dovoljenje italijanske pravne fakultete v sedanjem času kupčija, ki ni posebno častna za Italijane.

Dr. Rybář je poslušalo mnogo poslancev pazljivo in burno odobravalo. Tudi naučni minister si je delal bilješke. Koncem govora je dr. Rybářu mnogo poslancev čestitalo.

K govoru dr. Rybáři v državnem zboru minulega petka

(Edinost, 20. junija 1909)

V svojem govoru je dr. Rybář polemiziral proti trditvam ministerkega predsednika, ki je hotel dokazati, da vlada zelo skrbi za Jugoslovane. Vlada skrbi za nemške šole v Trstu najsijajneje. Tu sta dve nemški deški in v dekliški šoli, nemška meščanska šola, nemški gimnazij in nemška realka. Od otrok, ki obiskujejo nemško protestantovsko ljudsko šolo je samo 213 Nemcev, 203 Italijani in 24 Slovencev; protestantskih je samo 209 otrok. Med temi je 2000 slovenskih otrok navezanih edino le na eno privatno slovensko šolo. A da so Slovenci v Trstu avtohtono prebivalstvo, so sijajno dokazale volitve teh dni.

Omenjajoč razmere pri ravnateljstvu državnih železnic v Trstu, je opazil, da je ravnateljstvo dovolilo, da se uslužbencem odtrga pri mesečni plači prinose za "Schulverein". Nemške srednje šole v Gorici obiskuje komaj 15 do 20 nemških dijakov. Drugi so Slovenci in Italijani.

Če ima pri vseh teh s številkami podprtih dokazih vlada še pogum govoriti v svoji objektivnosti in jednaki skrbi za vse narode, je to čisto navadna ironija. Naravnost nesramna je pa obljuba ministra grofa Stürgkha, da se bode vlada v bodoče ozirala na kulturne potrebe posameznih narodov v kolikor bodo to dopuščala sredstva, ki so na razpolago. To že ni več ironija, to je naravnost roganje. Potem ko vlada porabi vsa sredstva za Nemce, ne ostane seveda za Slovane nič. Za Nemce ima vlada vedno dovolj sredstev, a za nas nikdar!

Za slovenski pouk na državnih ljudskih in meščanskih šolah. Interpelacija poslanca dr. Rybáři in tovarišev na njega pravzvišenost gospoda

naučnega ministra v seji zbornice poslancev dne 25. novembra 1909

(Edinost, 5. decembra 1909)

C. kr. ljudske in meščanske šole v Trstu obiskujejo tudi precej otrok slovenske narodnosti.

Ta pojav je treba tolmačiti s tem, da se edina slovenska zasebna šola v Trstu nahaja predaleč od centra mesta in od mestnih delov, ki leže ob obrežju, ter da omenjena šola radi pomanjkanja prostorov ni sredstev ne more vsprejemati vseh slovenskih otrok, katerih število narašča od leta do leta.

Ker je iz goriomenjenih razlogov mnogim slovenskim starišem nemožno, da bi delali svojim otrokom pouk v materinem jeziku, dajalo nemškimi državnim šolam prednost pred italijanskimi občinskimi tudi iz razloga, ker bi se po učnem načrtu c. kr. ljudskih in meščanskih šol *moralo* učiti tudi slovenščino kakor učni promet.

Ali žal, da se pouk slovenščine na teh šolah skoro popolnoma zanemarja. Slovensko časopisje se je v tem oziru že opetovano pritoževalo o pomanjkljivosti pouka slovenščine. Tudi "Edinost" od minule srede toži bridko o nezadostnem in zanemarjenem pouku slovenščine na omenjenih šolah.

Pritožbe se nanašajo pred vsem na organizacijo pouka. Slovenski učenci petih ljudskošolskih razredov so namreč glede pouka slovenščine porazdeljeni le v dva oddelka. Na dlani je, da je tu izključeno tudi le deloma temeljito obdelovanje predmeta in da napredek nemožen. Brez ozira na to pa morajo učenci višjih razredov izgubljati zanimanje, ob neprestanem ponavljanju onega, kar so že čuli. Pa tudi iz razlogov glede prostora je omenjena razdelitev nezadostna. Tako se na pr. učenci šestih paralelnih razredov družega in tretjega razreda deške ljudske šole na trgu Lipsia tlači v en šolski razred, kar ima za posledico, da mora po šest otrok sedeti v klopi, ki je namenjena za štiri otroke.

Druga neprilika je pomanjkanje za pouk slovenščine namenjenih učnih moči. Dogaja se neredkokrat, da v slučaju, da je učitelj ali učiteljica, ki jej je poverjen pouk slovenščine, obolela, ostaja dotični oddelek po cele tedne brez poučevanja, ker ni na razpolago nadomestujočih učnih moči. Otroke se pošilja v takem slučaju enostavno domov, ali pa prihaja učitelj, ki ne umeje niti besedice slovenski in ki poučuje tako, da pušča kakega učenca kaj čitati.

Posledica temu je da po tri- do štiriletnem učenju slovenščine, prihajajo učenci na srednje šole, ne da bi imeli kak pojmo o sloveniški pravilnem sklanjanju in spreganju, ker se pomorejo izražati samo v narečju, ki ga čujejo v domači hiši.

Temu se bomo čudili tem manje ako pomislimo, da nekateri učitelji, oziroma učiteljice govore v takozvani slovenski uri le *nemški*, ter poučujejo tako, kakor da bi imeli posla z nemškimi otroci, ki nimajo o slovenščini niti pojma. A pri tem treba pomisliti, da se k temu pouku ne dopušča niti otrok slovenskih staršev, ako ne govore gladko slovenski. Slovensko prebivalstvo v Trstu mora tem odločneje zahtevati izboljšanje pouka slovenščine na imenovanih državnih šolah, ker niti občina, niti država nočeta za več nego 2000 slovenskih otrok v Trstu ustanoviti in vzdržavati niti ene slovenske ljudske šole.

Tudi tržaški Slovenci imajo pravico do gojitve svoje narodnosti in svojega jezika, predvsem pa do ljudskošolskega pouka v materinem jeziku, zbog česar si dovoljujejo podpisani vprašati:

1. Ali so Vam ekscelenci znane opisane pomanjkljivosti v pouku slovenščine na c. kr. ljudskih in meščanskih šolah v Trstu?

2. Ali je Vaša ekscelenca pripravljena *odrediti temeljito reorganizacijo in izboljšanje tega pouka in skrbeti v bodoče za strogo nadzorstvo?*

V poslanski zbornici je italijanska stališča o šolah za slovensko manjšino predstavil poslanec Pitacco. V njegovih zbranih poslanskih govorih so govor z dne 1.12.1909 naslovili

kar "Proti zahtevi po šolah za manjšine". Dr. Rybář, ki se je med Pitaccovim govorom že oglašal z medklici, je na isti seji spregovoril v zvezi z istim vprašanjem. V govoru, ki ga je v nadaljevanjih objavila "Edinost", je predstavil ne le slovenska stališča v zvezi s šolskim vprašanjem, ampak se je dotaknil tudi vprašanja medetničnih odnosov tako v Trstu kot v monarhiji nasploh.

Govor državnega poslanca dr.a Rybářa v seji zbornice poslancev dne 1. decembra 1909

(Edinost, 4., 5., 6., 7. in 8. decembra 1909)

Med Nemci in Italijani

Visoka zbornica! Povsem čuden, ali, žal, konsekventno opetujoč pojav v Avstriji je ta, da se tam, kjer žive drug poleg drugega Italijani in Nemci, oziroma, kjer morajo skupaj sedeti v upravnih zborih, dogajajo prepiri in celo pretepi. Opozarjam samo na razrušenje italijanske fakultete v Wiltenu po tamošnjih dijakih in po sodrgi iz Inomosta. Tedaj je bil najgloblje ogorčen ves italijanski tabor Avstrije. Kričalo se je proti Nemcem, kričalo o zatiranju. Tudi sicer vidimo, kako so si Nemci in Italijani v laseh. Trentinci n.pr. je nimajo pristrčneje želje, nego da bi se rešili od svojih nemških sodeželanov.

Združeni proti Slovanom

Ko pa gre za to, da se Slovanom, posebno pa Slovencem in Hrvatom, katera si bodi želja ne izpolni in nastopi proti njim, tedaj pa pozabljajo Nemci in Italijani takoj na vse spore in prepire, sklepajo fronto proti nam in zahtevajo od vlade, naj nam absolutno ničesar ne dovoli, - oni sami pa nam itak ničesar ne dovoljujejo. Tako se je zgodilo tudi da-

nes. Vloženi so bili trije nujni predlogi, ki jim je namen, da bi narodnostnim manjšinam zagotovile šole v materinem jeziku. Kakor je že omenil moj neposredni predgovornik, so **Italijani najmanjša manjšina v Avstriji**. In tu bi si morali misliti, da bodo Italijani pozdravljali te predloge z največjim veseljem, ker bi bila s tem tudi njihovim manjšinam - o katerih zatiranju se je pritoževal vendar tudi g. tovariš Pitacco - dana možnost za vzdrževanje manjšinskih šol. Ali ne! Ta pojav, ki se vedno opetuje, je nastopil tudi danes: **neposredni g. predgovornik se je takoj postavil na stran Nemcev** in je proglasil ta predlog ne le nepotrebnim, marveč naravnost kakor nevarnim za Italijane. Že ta okolnost dokazuje, menim, zadostno, da tožbe, ki jih je g. predgovornik prednašal tu o zatiranju Italijanov v Primorju, gotovo niso opravičene, ker sicer bi bil moral kar z obema rokama poseči po teh nujnih predlogih, da bi tlačenim italijanskim manjšinam pripomogel do manjšinskih šol.

Kaj je pravi vzrok tem ital. tožbam?!

Nu, mi, ki dobro poznamo razmere v Primorju, poznamo vzrok in tudi g. predgovornik ga je prav za prav čisto odkrito povedal. Rekel je, da oni se boje, da bi s tem osvajevalna politika Slovencev dobila oporo. Oni se morajo - istotako kakor siromašni Nemci na Dunaju - braniti pred slovensko invazijo v Trstu! (Veselost. Poslanec dr. Pitacco: Še veliko huje!) To je

kaj dragoceno pripoznanje

ker dokazuje, da smo v Trstu (Posl. dr. Pitacco: Ne le v Trstu!), torej v Primorju relativno še veliko močnejši, nego Čehi na Dunaju, a vzlic temu nam noče dati naših narodnih pravic, vzlic temu nam nočejo dovoliti manjšinskih šol. (Posl. dr. Pitacco: *Vi zavijate!*) Jaz ne zavijam prav ničesar! Italijani imajo pač v Primorju vse. To dokažem tudi. Da, Italijani v Trstu imajo prav za prav **več pravic, nego katero si bodi pleme v monarhiji**, posebno, kar se tiče šolstva. In zakaj?

Italijani v Trstu odločajo o življenju in smrti naših šol

Povsod drugod v monarhiji ne velja samo državni šolski zakon, ampak obstoje tudi deželne šolski zakoni, na podlagi katerih so imenovani, oziroma se volijo potem okrajni šolski sveti, deželni šolski sveti itd.

Pri nas v Trstu nimamo nikakega šolskega zakona; pri nas v Trstu je občinski svet tržaški: okrajni šolski svet, deželni šolski svet, sploh oblast, ki izvršuje imenovanja; ta obč. svet je, kakor znano, v rokah somišljenikov g. predgovornika. Oni so torej oblast, ki izvršuje imenovanja, oni imajo pravico do nadzorovanja. (Posl. dr. Pitacco: Pravice do nadzorstva ne!) Prosim, le v pedagoškem pogledu ima tudi okrajni šolski nadzornik, oziroma deželni šolski nadzornik neke male pravice; sicer pa je občinski svet, oziroma magistrat tržaški tista oblast, ki ustanovlja šolo, jo vzdržuje, imenuje učitelje, ima nadzorstvo - torej pravico, *ki je nima nobena druga pokrajina v Avstriji*. (Posl. dr. Pitacco: Ali ni naša krivda, da deželni šolski zakon v Trstu ni bil potrjen!) Prosim, na tem ste krivi vi, ker je vlada že večkrat predložila deželnemu zboru načrt deželnega šolskega zakona, toda dež. zbor ga ni nobenkrat vsprejel. Vaša krivda je torej, ker vi imate večino v deželnem zboru. (Posl. dr. Pitacco: Ne, ker deželni zbor je bil pripravil neki zakonski načrt, ki obseza vse že obstoječe norme, a vzlic temu ni bil odobren za Trst!) Ker ste si v njem izgovorili posebne privilegije, ki jim vlada absolutno ni mogla pritrčiti. Tako stoji stvar!

Ako se celo tam, kjer imajo v deželnem šolskem svetu poleg zastopnikov učiteljstva, cerkve itd. kaj govoriti tudi državni organi, neredko dogajajo krivice nasproti slovanskemu prebivalstvu - spominjam le na to, kar je tovariš Grafenauer povedal glede Koroške - potem si lahko mislimo, kaka je stvar še le v Trstu, ko je vse to v rokah naših najhujših narodnih in političnih sovražnikov, kjer ima deželnozborska, oziroma večina občinskega sveta tržaškega sklepati in odločevati takorekoč *o življenju in smrti naših šol* in o usodi naših

učiteljev!! (Poslanec dr. Pitacco: Dovolil bi si le neko pripombo, ako dovolite!) Prosim, oglasiti se morete za stvarni popravek; čas moj je le kratko odmerjen, ne morem nič oddati. (Veselost.)

Italijani polnijo nemške šole!

Tovariš Pitacco je torej tožil v najganjlivejši obliki o zatiranju v Istri in Trstu (Veselost) in je mej drugim omenjal tudi c. kr. šole, ki imajo le nemški učni jezik. O tem sem - gospodje se morda še spominjajo - že opetovano govoril in sem se pridruževal tožbam Italijanom. Ali jedno pripombo si še dovoljujem, ki sem jo bil napravil že v tržaškem občinskem svetu. Da namreč nemške šole tako prosperirajo, na tem imajo nemalo zaslugo *italijanski stariši*, ki pošiljajo svoje otroke v nemške šole vzlic dejstvu, da imajo na razpolago italijanskih šol v izobilju. Res je sicer, da tudi slovenski stariši pošiljajo svoje otroke v te šole, ali oni morajo storiti, ker drugih javnih šol nimajo.

Naša šola pri Sv. Jakobu

Ekzistira le ena slovenska zasebna šola pri Sv. Jakobu, v delavskem delu mesta, a je od središča oddaljena tako, da je otroci z Velikega trga ne morejo obiskovati.

Kakor rečeno, obstoji le jedna slovenska šola, a njeni prostori so napolnjeni tako, da je do 100 otrok stlačenih v en razred - tako se godi v enem mestu! (Čujte! Čujte! - Posl. dr. Pitacco: Mestni gimnazij je tudi prenapolnjen!) O tem bom še govoril. Vzrok prenapolnjenju je v tem, da družba, ki uživa - kakor je omenjal g. tovariš Pitacco - to kolosalno podporo vlade, ne more med revnim slovenskim prebivalstvom nabrati potrebnih sredstev, da bi kupila novo poslopje in vzdrževala učitelje. (Posl. dr. Pitacco: Od kodi pa prihajajo ti otroci?!) To so otroci starišev, bivajočih v Trstu!

Izborna lekcija posl. Pitacca

A ker je g. Pitacco že omenjal to, mu hočem odgovoriti takoj. Gospod poslanec Pitacco je rekel, da se ti različni advokatje, državni uradniki itd. priseljujejo od zunaj. Nu, jaz menim, da je vendar samo ob sebi umevno, da advokat ne odvarja svoje pisarne na Učki (Veselost), ampak v središču, da prihaja v deželno glavno mesto, naj pa je že to po večem delu italijansko ali ne - to je vsejedno. Istotako samo ob sebi umevno je, da uradniki ne morejo uradovati tam gori v gorovju, ampak tam, kjer je sedež oblasti. Čuditi se moram torej, da je dr. Pitacco to iztaknil.

Istotako čudno je, kar je rekel glede delavcev. To je vendar samo ob sebi umevno, da gredo delavci tja, kjer so industijalci, a ti niso tam gori na Krasu, ampak v mestih. Ako bi mogli Italijani dobiti zadostnega števila italijanskih delavcev, bi gotovo - o tem morete biti prepričani - najeli takih. (Posl. dr. Pitacco: O delavcih nisem govoril!) Vendar omenjali ste jih! (Posl. dr. Pitacco: Ne, samo odvetnike!)

Italijani vsprejemajo torej slovenske delavce le zato, ker jih potrebujejo - istotako, kakor v severnih krajih potrebujejo čeških delavcev. Slovenske delavce bi bili že zdavnaj izgnali iz Trsta, ako bi jih ne potrebovali tako krvavo.

To sem hotel omeniti, da se te nemške šole vzdržujejo večinoma od otrok italijanskih staršev. Relativno največje število otrok v nemških šolah je italijanske narodnosti.

Če hoče tovariš Pitacco pozneje čuti kak privatissimum, mu morem predložiti letni program. N. pr. v deški ljudski šoli na trgu Lipsia je okrog 200 nemških otrok, nad 300 italijanskih in 200 slovenskih. Relativno večino imajo torej Italijani. (Posl. Pitacco: ker je naš gimnazij prenapolnjen!) To so ljudske šole, jaz govorim tu le o ljudskih šolah. To je torej okolnost, zakaj je bilo na teh ljudskih šolah tudi v zadnjem letu zopet osnovanih toliko paralelk.

Komunalni gimnazij in realka v Trstu

Nu, gospod tovariš Pitacco je res ganljivo tožil tudi radi gimnazija in realke. Razložil je vso zgodovino trpljenja teh dveh zavodov. Le na jedno okolnost je pozabil. Res je, da država vzdržuje v Trstu nemški gimnazij in nemško realko, dočim italijanski gimnazij in italijansko realko vzdržuje občina. Pri vsej tej stvari, ki jo je pripovedoval, je g. tovariš Pitacco pozabil na okolnost, da se je vlada že opetovano obrnila do mestnega magistrata (Oporekanje) ter ga pozvala, naj ti dve srednji šoli prepusti državi v oskrb. A tržaški mestni svet je vsakokrat odbil ta predlog z največjim ogorčenjem. (Mej-klici.) Da, še več. Jaz sam sem v tržaškem mestnem svetu opetovano stavil predlog, naj bi se zopet obrnili do vlade ter zahtevali od nje, da vsprejme ti šoli! (Posl. dr. Pitacco: Zakaj pa? To povem tudi.) In v zadnji seji finančne komisije, ki se je vršila pred mesecem dnij, sem ta predlog ponovil. Ali za ta predlog je glasoval edino le socialni demokrat, dočim so somišljeniki g. Pitacco glasovali proti z največim ogorčenjem. Zakaj? Tudi to sem že povedal in prosim, naj se mi ne očita, da denunciram, ker tako je bilo povsem jednostavno govorjeno v tržaškem mestnem svetu. Spominjam n. pr. le na govor mestnega svetovalca Depiera, ki je rekel: "Da duh, ki vlada v c. kr. srednjih šolah (Čujte! Čujte!) ni za naše otroke; mi hočemo, da se otroci vzgajajo v našem duhu!" (Mej-klici.) To je vzrok. (Oporekanje od strani posl. Pitacco.) Prosim, čitajte zapisnik! Morda ste bili vi sami poleg, ko je občinski svetovalec dr. Depiera čisto odkrito rekel: "Dokler imamo mi kaj besede v mestnem svetu, ne damo iz rok svojih srednjih šol. Nočemo, da bi prišle vladi v roke." (Poslanec dr. Pitacco: Da, *ker potem* bi imeli takoj slovenske paralelke!) To vas boli! Raje trpite krivico, nego da bi mi dobili pravico! Vidite, **taka je tista politika tlačenja Italijanov**: raje trpite krivico, nego da bi mi dobili pravico! (Poslanec dr. Pitacco: Isto delate ob vseučiliščnem vprašanju!!) O tem bomo tudi še govorili.

Logika Italijanov!

Taka je stvar s tožbami radi srednjih šol. Ako bi se vlada nam približala s takim predlogom, si morete misliti, da bi mi posegli z obema rokama. Vrhu tega je kaj čudno, da isti Italijani tržaški, ki nočejo izročiti vladi srednjih šol, zahtevajo od iste vlade, da *jim otvori vseučilišče*. Tu imajo torej zaupanje do vlade; ko pa gre za srednje šole, nimajo tega zaupanja! Kje je tu logika, kje konsekvence - to naj gospodje izračunajo sami s seboj. (Mej-klic posl. Pitacco.)

Pomen zadnjih volitev

Nu, poslanec Pitacco je govoril tudi o potrebi ustanovitve slovenskih šol v Trstu in je seveda izjavil, da so slovenske šole v Trstu čisto nepotrebne, ker da služijo le v to, da podpirajo osvojevalno politiko Slovencev. Potem je rekel tudi: "*Zadnje volitve prav za prav niso ničesar dokazale!*" Nu, gospoda moja, kaj da so dokazale zadnje volitve, to ve danes že vsa Avstrija; menim torej, da bi bilo odveč, ako bi govoril o tem. Naglasiti bi hotel le to okolnost, da na zadnjih občinskih volitvah za četrti razred ni bil na glavni volitvi izvoljen niti eden kandidatov. (Klic: Noben slovenski kandidat!) Ne v mestu sploh nobeden - v okolico pa so bili izvoljeni slovenski kandidatje. (Klic: Kjer so baje sami Italijani!) Da, kjer so baje sami Italijani! Na prvi volitvi ni mogel torej prodreti noben kandidat, a Slovenci, ki so v Trstu *quantité négligeable*, ki niti ne ekzistirajo, so prišli nič manje nego v treh okrajih v ožjo volitev. Če bi Slovencev res ne bilo tu, bi tudi slovenski kandidatje ne mogli priti v ožjo volitev. Ta okolnost dokazuje pač zadostno, da je v Trstu dovolj Slovencev. V enem volilnem okraju se je celo zgodilo, da italijansko-liberalna stranka sploh ni prišla v ožjo volitev, ampak so prišli naši, slovenski kandidatje, v ožjo volitev s socialno-demokratskimi. Tam so bili italijanski liberalci nam nasproti celo v manjšini.

Menim, to dokazuje zadostno, da je dovolj Slovencev, in sicer takih, ki so morali biti že dlje časa v Trstu nastanjeni, kajti po določilih volilnega reda za ta volilni razred... (Posl. dr. Pitacco: Za državne

uslužbence ne velja to določilo!) Res je, ali niso vsi državni uslužbenci v četrtem volilnem razredu. Delavci pa morajo biti vsaj tri leta nastanjeni. To so ljudje, ki morajo imeti istotoliko pravic kakor oni, ki se priseljujejo iz Furlanije ali iz Istre itd.

Katero prebivalstvo je v Trstu stanovitno?

Sploh je jako čudno - in to ne velja le za tovariša Pitacco, to velja tudi za nemške meščanske stranke, - ako se hoče vedno delati razliko med takozvanim stanovitnim prarodnim prebivalstvom in pa pomikajočim, priseljevajočim se prebivalstvom. (Klic: Tudi ministerstvo dela to razliko!) Da, to je tudi teorija ministerstva! Gospoda moja! Ako se danes, v dobi železnic, parnikov in zrakoplovov itd., še govori o "priseljenem prebivalstvu", in ako se tem takozvanim "priseljencem" hoče zato odrekati politične pravice tu v Avstriji sami, kamor so gotovo pristojni, potem to ni le krivično, ampak tudi nedemokratično. Kdor hoče biti pravi demokrat, mora tudi temu prebivalstvu, priznavati politične pravice ter privoliti, da tudi ono prispeva, da more - recimo - dotična občina dalje voditi svojo upravo.

Sicer pa bi opozoril tozadevno še na neko drugo okolnost. Žal, da nimam tu zadnje statistike, vspehov zadnjega ljudskega štetja, da bi mogel navesti natanjčne številke - ali približno morem vendar nekaj navesti. Gospod tovariš Pitacco je sam pripoznal, da je okolica tržaška po večem delu slovenska; on trdi le, da je mesto po velikem delu, ali - kakor pravi - skoro popolnoma italijansko. Nu, če si ogleda statistiko in prisposablja, koliko odstotkov domačega, to je: v Trstu pristojnega prebivalstva je v okolici, a koliko v mestu, pride do čudnih razmer. V okolici posebno v zgornji iznaša v Trst pristojno prebivalstvo do **80**, da, celo do **85** odstotkov; v Trstu samem pa tvori sem pristojno prebivalstvo komaj **30** do **40** odstotkov!!! Vprašujem: katero prebivalstvo je torej v Trstu stanovitno in prarodno - slovensko ali italijansko?! To so številke, o katerih resničnosti se je možno prepričati vsaki hip.

Pisava naših imen

Nu, tovariš dr. Pitacco je ob tej priliki predložil tudi razne druge narodne pritožbe in posebno ga boli spreminjanje imen. On imenuje to spreminjanje imen! To je pojav, ki se je pokazal pri vseh slov. narodih, da so namreč z uvedenjem slovanskega pravopisa začeli jednostavno tudi slovanska imena pisati slovansko. To je vendar čudna zahteva, da naj bi mi svoja slovanska imena pisali po italijanskem pravopisu! Zakaj? Ker poprej ni bilo tega novega pravopisa. To je ravno tako, kakor če bi mi zahtevali od Italijanov, naj pišejo svoja imena z latinsko ortografijo. Gotovo bi najodločneje protestirali proti, a ravno tako morajo pripoznati tudi nam, da pišemo svoja imena s tisto ortografijo, ki je sedaj uvedena za naš jezik! Kako daleč je pa sicer prišlo s prejšnjim italijanskim pravopisom, o tem naj povpraša gospod tovariš dr. Pitacco v zemljiško-knjižnem uradu v Trstu. Tam najde slovenska imena - naj navedem v izgled le imeni Piščanc in Lavrenčič - pisana na 10, 15 in 20 različnih načinov, ki so vsi italijanski, ali krivo pisani. Sedaj se jednostavno uvaja naša jednotna ortografija in gospodje Italijani nimajo pravice, da bi nam to branili.

Pitacco proti slov. uradovanju

Tudi se je tovariš dr. Pitacco jezil proti temu da so - se ne vem natančno, ali utegne biti temu 20 let - uradniki začeli... (Poslanec dr. Pitacco: 16 ali 14 let sem!) Jaz sem prišel v Trst leta 1888 in sem videl že tedaj, kako so bili uradniki tako drzni, da so na sodišču za slovenske stranke sestavljali slovenske zapisnike in kako so kasneje prišli - *horribile dicta* - celo slovanski advokatje, ki so nadaljevali to delo. Nu, gospoda moja, ako se danes zahteva, da narod, kakoršen je slovenski ni kakoršni so sploh slovanski narodi, da sploh kak narod v Avstriji nima pravice, da v svojem jeziku, v svojem materinem jeziku, v svojem občevalnem jeziku - če hočete - vlaga spise na sodišču - taka zahteva, gospoda moja, se obsoja sama po sebi. (Mej-klic od strani posl. dra. Pitacco!) Samo ob sebi umevno je vendar, da slovenske stranke vlagajo

svoje spise v svojem jeziku. Če se pa ni godilo tako nekdanj, je bila to ravno kričeča krivica, proti kateri smo protestirali in proti kateri bomo vedno protestirali. Ravno italijanskemu protokoliranju je bila posledica, da so bili obtoženci zaslišani s pomočjo tolmačev. (Posl. dr. Pitacco: Jaz mislim le na prošnje za javne knjige.) Tudi! To se je zgodilo, a navstajale so naravnost neverjetne razsodbe, ki jih je moralo kasacijsko sodišče jednostavno razveljavljati.

Za naš književni jezik!

Ali gospodu tovarišu Pitacco, se menda zde zemljiške knjige sveto pismo, v katero smejo vpisavati samo Italijani. Slovenci pa nimajo nobene pravice do zemljiških knjig. Jaz pa opozarjam na okolnost, da se velik del tržaškega teritorija, namreč vsa okolica, nahaja v slovenskih rokah, mesto pa po večem delu v italijanskih. To prebivalstvo, ki je glede površja tal v manjšini, bi hotelo v zemljiški knjigi večini vsiliti svoj jezik. Tudi to je tako nelogično, da si lahko prihranim vsako nadaljno zavračanje. Tovariš dr. Pitacco je rekel tudi, da so te vloge sestavljene v jeziku, ki ga prebivalstvo ne umeje. Rekel sem že poprej, da je ta prigovor čuden in značilen (za način boja od strani italijanskih liberalcev v Primorju). Oni zahtevajo, da se vloge na sodišču sestavljajo v dijalektu dotičnega prebivalstva, in to zahtevajo Italijani Primorja, kjer je znano, da Furlani govore dijalekt in da - ako niso obiskovali šol - niti absolutno ne umejo italijanskega književnega jezika. Opozarjam dalje na okolnost, da so - ko je bil sloviti proces Palizolo delegiran iz Sicilije v Milan - morali *dotične* italijanske priče, obtožence itd. *zaslišavati s pomočjo tolmača*; dalje na okolnost, da kralj italijanski, ko je potoval po Romani in ga je pri tem pozdravil neki italijanski župan, **ni umel od tega govora niti ene besedice**, tako, da so morali privedi tolmača, *ki je italijanskemu kralju raztolmačil, kar mu je njegov italijanski podanik govoril v italijanskem jeziku!!* To je nekaj samo ob sebi umevnega in ne bi govoril o tem, da ni tovariš Pitacco hotel izkoriščati tudi te okolnosti. Umevno je, da navaden kmet ne umeje sodnijskega sloga; ali tudi kak tržaški

meščan in delavec iz starega mesta razumeta kako italijansko razsodbo ravno tako malo, kako malo umeje tirolski kmet visoko nemščino, v kateri je sestavljena kako nemška razsodba.

Pitacco proti slovenskim uradnikom

Gospod kolega dr. Pitacco se je izpodtikal tudi na dohajanju slovenskih uradnikov v italijansko pravno sfero, v italijansko posest.

Že prej sem omenil, da je samo ob sebi umevno, da morajo iti uradniki tja, kjer se nahaja sedež oblastnije, in ker je Trst tako srečen, da je sedež večih pokrajinskih osrednjih oblastnij - v Trstu je deželno sodišče, više deželno sodišče, finančno ravnateljstvo, poštno ravnateljstvo, finančna prokuratura itd. - je tudi samo ob sebi umevno, da morajo iti uradniki v Trst, čim dospejo do višega činovnega razreda, prav tako, kakor mora češki uradnik priti na Dunaj, če se mu je posrečilo priti v ministerstvo. Gospod poslanec Pitacco je navedel tudi nekoliko številke in rekel: Med toliko in toliko uradniki državnih železnic ... (Posl. dr. Pitacco: Rekel sem državnih slug!), državne uradnike prav modro izvzemlje, ker ve, da nismo srečni, da bi prihajali v više činovne razrede. Omenil je državne sluga in prav posebno državne železničarje. Na srečo imam tukaj neko statistiko, toda kolega Pitacco je bil tako previden, da je rekel, med toliko in toliko stotinami državnih slug je le toliko in toliko Italijanov. Iz tega se mora sklepati, da so drugi vsi Slovenci. Da ni tega pri državnih železnicah, dokažem takoj. - Na ravnateljstvu državnih železnic v Trstu je med 200 uradniki 160 Nemcev, 23 Slovencev, 10 Italijanov, 7 Čehov in Hrvatov, torej na ravnateljstvu, kjer ni niti pedi nemških tal, je med 200 uradniki 160 Nemcev. Na volilnem mestu sploh ni nobenega Slovana. (Posl. Pitacco: Tudi ne nobenega Italijana!) Tudi ne, radi tega se ne bi smeli mi v tem oziru med seboj prepirati, marveč složno postopati proti skupnemu sovražniku. Med 270 poduradniki je 160 Nemcev, 50 Italijanov, 50 Slovencev in 10 drugih narodnosti, v tem oziru smo si torej enaki, ali nasproti Nemcem še vedno v manjšini. To je na ravnateljstvu samem. Na progi, ki se nahaja skoz in skoz, izvzemški

kratke proge v Furlaniji, na slovenskem ozemlju, je od 266 uradnikov, ki imajo biti neprestano v dotiki s prebivalstvom, 116 Nemcev, 9 Slovencev, 24 Hrvatov in 33 Italijanov, torej tudi tam so Nemci zopet v ogromni večini. To je pač res, da je med nižjim osebjem odstotni postavek slovenskih uslužbencev večji; ali to je umevno samo ob sebi. Za nižje službe smo dobri, gospoda Italijani in Nemci si iščejo boljih služeb, lopato prepuščajo nam. (Mej-klici.)

V Primorju italijanščina državni jezik!

Gospod posl. Pitacco je tudi trdil, da se zanikuje, da ne znajo italijanski uradniki slovenščine. To je zopet trditev, ki je ne bo mogel dokazati. Poznati hočem, da se med italijanskim uradništvom nahaja neki odstotni postavek, ki je večš slovenščine, toda večina teh uradnikov ni večša slovanskemu jeziku, dočim slovenski in hrvatski uradniki sploh ne morejo avansirati, ako ne razumejo italijanščine; to je posebno na sodišču, na pošti in političnih oblastnih. In zakaj? Ker na Primorskem ni državni jezik prav za prav nemški, marveč italijanski. Više deželno sodišče v Trstu še danes nima drugega napisa nego le italijanski, in to v kronovini, katere večina je slovenska. (Posl. dr. Pitacco: Zato ima Piran dva napisa! - Klic: Nobenega nima!) Nobenega nima, ker Italijani nimajo raje nobenega, nego dva napisa. Raje trpijo, kakor omenjeno, krivico, kakor da bi nam privoščali mrvico pravice.

Strah Italijanov pred slovenskimi šolami

Gospod poslanec Pitacco se je dotaknil tudi števila slovenskih učencev na trgovinski akademiji in obrtni šoli v Trstu, da s tem dokaže, da je neopravičena naša zahteva po trgovinski akademiji in po obrtni šoli.

Gospoda moja! Ta argumentacija je čudna. Mi zahtevamo trgovinsko akademijo in obrtno šolo, ker naši otroci ne morejo obiskovati italijanskih šol, ker otroci iz okolice, ki so pohajali slovenske šole, jednostavno italijanščine ne govorijo in ne razumejo. Otroci slovenskih roditeljev, ki so v mestu samem pohajali italijanske ljudske šole, se

raznarodijo, ako prestopijo na trgovinsko akademijo ali pa v obrtno šolo. To je ravno politika, ki jo vodi tržaški občinski svet, to je edini razlog: oni hočejo naše otroke raznaroditi. (Posl. dr. Pitacco: O ne!) Vi protestujete proti temu, toda pokojni dr. Venezian, ki je bil priznani voditelj italijansko-liberalne stranke v Trstu, je kar naravnost izjavil: Mi tudi ne moremo dati slovenskih šol v mestu; ako to storimo, *je v par letih Trst slovenski!* Boje se in s tem priznajo, da je odstotni popravek slovenskega prebivalstva v Trstu tako velik, da bi šel italijanski značaj Trsta rakom žvižgat, ako bi se dalo Slovincem najprimitivneje pravo, ki ga smejo zahtevati. (Mejklici.) Kakor Čehi, tako ne zahtevamo tudi mi od nobenega italijanskega očeta, da pošilja svoje otroke v slovenske šole. Mi zahtevamo naše šole le za nas in naše otroke in ne za Italijane, ki ustanovljajo z Lego Nazionale raznarodajoče šole. (Prigovor od strani posl. Pitacco.)

Lega Nazionale

Italijani so z "Lega nazionale", zdi se mi, ustanovili v Primorju 25 privatnih šol, toda v takih krajih, kjer se nahajajo slovanski otroci, ki nimajo nobene javne slovanske šole in ki se jih hoče s tem privabiti v italijansko šolo, da jih potem raznarodijo. Kajti, kjer je potreba kake italijanske šole, kakor n.pr. v Istri, imajo Italijani svoje šole, ker deželni šolski svet in deželni odbor, ki se nahaja v njihovih rokah, jim davajo takoj šol, dočim se moramo mi z vsemi silami boriti za najmanjšo šolo, večkrat 25 let, kako n.pr. za šolo v Trstu. Šole "Lege nazionale" so nepotrebne, ker imajo le namen osvojevalne politike. (Mejklic posl. dr. Pitacco.) Vi pač ne boste hoteli trditi, da v Krkavcih, v pomjanski občini, obstaja italijanska šola za italijanske otroke? (Posl. dr. Pitacco: Šola v sv. Kolombanu ima 180 učencev!) To je tudi taka šola! Kajti okolica koperska je tudi slovenska. To je ravno napačno mnenje, ki ga imajo mnogi o Primorju, da verujejo, da je vztočni del Istre slovenski, zapadni pa italijanski. To je jednostavno fikcija in - pravim odkritosrčno - neresnica. Kajti le mesta ob obali so italijanska, vsa dežela pa, izvzemši okolice

višnjanske in rovinjske, je slovenska. Taka je tudi glede bujskega okraja, vkljub statistiki, ki so jo napravili gospoda v Bujah. Mi prav dobro poznamo to deželo, dovolj smo jo prepotovali peš, da si zamoremo vstvariti pravo sodbo. To je žalostno in s tem pridem sedaj do onega faktorja, ki je več zakril na tem razvoju nego Italijani sami, in to je:

C. kr. avstrijska vlada

Gospod kolega *Spinčić* je to dokazal že o neki drugi priliki: Celó pod beneško republiko se ni v Istri toliko italijančilo, kolikor v zadnjih sto letih po avstrijski vladi. (Mejklici.) Beneška republika je za Istro tiskala slovanske knjige. (Posl. dr. Bugatto: Tedaj ni bilo nikakega narodnega čutstva!) To je ravno. Benečanska republika je tiskala za Istro benečanske knjige, dočim avstrijska vlada stavlja ovire otvoritvi tudi najmanjše šole v Istri. Omenjam v izgled le šolo v Plavijah pri Miljah, kjer je revno prebivalstvo samo zgradilo šolsko poslopje in kjer vlada skozi leta mi hotela namestiti učitelja.

Narodnosti naj se konstituirajo!

In s tem prehajam k visoki vladi, oziroma - čisto na kratko - k govoru, ki ga je imel g. naučni minister včeraj o tem predmetu. Gospod minister je izrazil dva pomisleka proti nujnim predlogom. Pred vsem je rekel: Ali, kdo naj plačuje potem, kdo nosi troške za manjšinske šole? Saj narodnosti niso konstituirane!

To je res, ali to je ravno temeljno zlo avstrijske ustave, da narodnosti, o katerih se tu toliko govori, ki se najsrdisteje bore med seboj, *juridično ne ekzistirajo*.

Kajti narodnosti niso konstituirane, kakor je dr. Renner toli lepo dokazal v svoji znani knjigi. Ne obstoje juristično, nimajo nobenega organa, ki bi mogel uveljavljati pravice narodnosti. Mi imamo sicer člen XIX drž. temeljnih zakonov, ki govori tudi o pravicah narodnosti, o zaščiti o gojenja narodnosti. Ali kdo je legitimiran za nastopanje v imenu narodnosti? Vedno le posamična oseba; ta pa ne more le za se zahtevati

šole, ampak najti treba še družih 40 tacih oseb, ali ne narodnosti kakor take, ampak zopet le kakor posamični individui, ki naj skupno z ono osebo izvojujejo pravico do šole. To je ravno temeljno zlo, da avstrijska vlada in da tudi mnoge stranke nočejo uvideti, *da do poravnave narodnostnega prepira ne morejo priti, ako se narodnosti ne konstituirajo in jim da organe, ki bodo govorili v njih imenu!*

Kaj nam koristi kak sporazum tu med nami, če pa ostali soplemenjaki tega sporazuma ne pripoznajo, kakor se je n.pr. svojedobno dogodilo o Staročehom. Če pa bi bil tu organ, ki bi imel na podlagi zakona pravico v imenu naroda, potem je poravnava tudi veljavna, pa naj volilci rečejo, kar hočejo. To bi morala vlada uvideti! In če res hoče dovršiti veliko delo, naj predloži v tem smislu zakonski načrt in reši to vprašanje, katerega na vse zadnje ni tako težko rešiti.

Vlada - proti in za deželno avtonomijo!

Gospod naučni minister se je baval tudi z vprašanjem kompetence in je izjavil, da po njegovem mnenju spadajo ti nujni predlogi v deželne zборе. To je res kaj čudno. Ista vlada je predložila tu jezikovne predloge, in sicer jezikovne predloge, ki se nanašajo le na eno kronovino (Mej-klic) in v teh predlogah je določil, o katerih mi, ki nismo tam doma, nimamo niti najmanje ideje. Mi moremo k večemu le na podlagi statistike vedeti, da-li je, recimo, okraj litomišelski jezikovno mešan; ali v koliko je to in v koliko so občine jezikovno mešane, to se odteza naši sodbi, a vlada nas hoče siliti, naj se tudi mi posvetujemo o stvari, ki se nas ne le popolnoma nič ne dotika, in o kateri prav za prav ne moremo izreči nikake sodbe. In ta vlada se postavlja proti predlogu, ki se ne tiče samo kake posamične kronovine, ampak mora zadevati vso monarhijo, na takozvano deželno-avtonomistično stališče ter pravi, da to spada v deželne zборе. Zakaj ne moremo biti za to - o tem spregovorim na kratko pozneje.

Želel bi pa reči še nekaj. Tedaj, ko so bile uložene jezikovne predloge, so prigovarjali temu zastopniki češkega naroda in tudi Poljaki,

rekši, da to spada v kompetenco deželnih zborov. A sedaj, ko so isti Čehi, ki stoje sicer na stališču deželne avtonomije, obraščajo enkrat do centralnega parlamenta in iščejo kompetence državnega zbora, je ista vlada, *ki jih pošilja nazaj v deželne zbore*. Da, vlada bi morala z obema rokama poseči potem in se veseliti, da Čehi vendar enkrat zapuščajo stališče deželne avtonomije ter se obračajo do centralnega parlamenta. (Posl. Hrasky: Tega nismo zapustili!) Recimo, da bi je bili zapustili, po mnenju vlade. Mesto tega prihaja sedaj s pomisleki glede deželne avtonomije.

Zakaj smo Jugoslovani za državni zbor!

Zakaj moramo biti mi Jugoslovani za to, da se to vprašanje razpravlja v državnem zboru in ne v deželnih zborih, to je - menim - na dlani. Kar se na pr. tiče nas Slovencev, imamo mi le v enem deželnem zboru večino, to je: na Kranjskem. V vseh družih deželnih zborih - in mi smo zastopani v precejšnjem številu deželnih zborov - smo mi v manjšini in stojimo nasproti večinam, ki se - kakor dokazuje današnji govor gospoda tovariša Pitacco in nedavna govora gospoda tovarišev Marckhela in Doberniga - že sedaj, ko se je napravil le poskus, da bi se stvar v državnem zboru, ne morda rešile, ampak le študirale, *najodločneje branijo proti temu, da bi ta stvar eventuelno veljala, tudi za Štajersko, Koroško in recimo tudi za Trst!* Mi, gospoda moja, naj bi šli v deželne zbore, naj bi iskali tam svoje pravice, kjer je že danes ne dobivamo!

Vladina - dvojna mera glede manjšinskih šol

Ta pripomnja naučnega ministra kaže ravno, da vladi absolutno nedostaje prave volje, da bi se lotila stvari in da bi karsibodi storila za narodnostne manjšine, ako gre za nas Slované. A če gre za Nemce, zavzemlje vlada hitro povsem drugo stališče. V tem pogledu je govor gospoda naučnega ministra v resnici jako interesanten. Rekel je namreč, da je slučajev - in sicer je navel dve kategoriji takih slučajev - ko vlada vzdržuje manjšinske šole. To je v prvi vrsti tam, kjer gre za vrsto uradniških in častniških otrok itd.

Gospoda moja! To stališče je zares karateristično ne le za vlado, ampak tudi ta nemško meščanske stranke sploh, katerim pripada g. naučni minister. On ni niti čutil, kako kričečo krivičnost je prav za prav izrekel s tem, kako žaljenje je storil nam, oziroma našim starišem. (Pohvala.) In zakaj? Uradniški in častniški otroci imajo pravico do manjšinskih šol; *če pa gre za otroke delavcev in kmetov, o tedaj pa: kmet, to je vse kaj drugega!* To niso viša bitja, ki morejo zahtevati, da se jemlje ozira nanje, kakor so otroci uradnikov in častnikov. (Poslanec Šilinger: *To morajo biti nemški uradniki!*) To se umeje ob sebi.

To je stališče nemško-meščanskih strank, to je tudi stališče vlade. Ko gre za pripadnike edelvolka (Klici: Herrnvolka!), da herrnvolka, je državi v dolžnost, da jim da šole. Če pa gre za navadne delavce in kmete, tedaj moramo mi, kakor se dogaja to n.pr. pri nas v Trstu, sami vzdrževati te šole. In taka vlada zahteva od nas, da bi jej poverili svoje zaupanje, da bi jej dovoljevali - ne vem kaj vse. - Ta stavek, izrečen - o tem sem uverjen - brez nikakega zlobnega postranskega namena, karakterizira najostreje in najjasneje intencije in mišljenje, ki je nadahnjena od njega ta vlada. (Odobrovanje.)

Kako se dele prispevki za šolstvo!!!

Ali gospod naučni minister je omenil še neke druge kategorije šol, in je, bržkone zato, da bi dal neko protitežje - saj je čutil, da je stvar malce, recimo, odijozna - rekel: Je še neka druga kategorija in v to spadajo vsi prispevki, ki se preliminarno dovoljujejo za nemško in italijansko šolstvo paritetično v južnem Tirolu, potem v Istri za nenemško šolstvo in v Dalmaciji za šolstvo. Imam tu državni proračun za leto 1910, naslov 18, ljudsko šolstvo, § 16, prispevek za splošno ljudsko in meščansko šolstvo, in tu nahajam postavljenih za Primorje - saj k temu spada tudi Istra - znesek 424.299 K, in sicer, kolikor poznam razmere, *le za nemške šole*. Kar se daje za nenemške šole, tega ne nahajam. Morda nisem natanjčno pogledal - naj se mi to oprusti, ker sem v naglici pogledal - ali pod naslovom "Primorje" se ne nahaja niti en novčič za ne-

nemški zavod, ako nočemo računati k temu tistih 420 K za plačo šolskega voditelja v Bovcu, kjer obstoji slovenska šola. Dajajo mu morda tistih 420 K - jaz ne vem tega.

Kako je v Tirolu in na Predariškem? Tam je stavljen znesek 105 K za plačo učitelju na okrožni glavni šoli v Roveretu. O tej ne vem, je-li nemška ali italijanska. Za ostalo splošno ljudsko in meščansko šolstvo za dečke in deklice v Trentu nahajam skupno 62.013 K. *To je zopet za nemško šolstvo.* Tudi v Trstu ne vidim paritetičnih izdatkov za italijanske šole.

Ostaja še Dalmacija. Tu je stavljenih v račun 13.536 K za vojaško ljudsko šolo v Zadru, vzdrževano od vojnega ministerstva, za nemško šolo, in nadalje 21.600 za deželni šolski zaklad. To bi bilo, kolikor sem mogel konstatirati, za nenemške zavode.

Takova je torej skrb vlade za manjšinske šole Nemcev, ki jih jim na vse zadnje rad privoščam - v tem pogledu sem jaz popolnoma objektiv in pravičen, in Nemcem naj se daja, ako v resnici česa potrebujejo - in tako izgleda stvar, ko gre za Slovane!

Krivično in smešno razlikovanje

Toda, kar se tiče Nemcev, dovolil bi si tu kratko pripombo. Nemci protestirajo najodločneje proti temu, da se - recimo - v takozvanih nemških kronovinah, ali v takoimenovanem zaprtem nemškem jezиковnem ozemlju vstanovljajo manjšinske šole za Slovane. Nemci pravijo, da je to posezanje v njihovo posestno stanje, da je to tlačenje starega narodnega značaja itd. Ali, gospoda moja, kaj pa so te šole v Trstu, Trentu, Puli, Dalmaciji, Opatiji itd.?! Ali so morda to šole za - kakor pravite - "stanovitne prarodne" Nemce? Saj je rekel gospod minister sam, to so uradniški in častniški otroci, ki so danes tam, drugo leto pa kje drugje. To je premikajoče se prebivalstvo, o katerem se toliko govori in ustanovljanje šol za to prebivalstvo se vidi vladi pravično, glede v resnici prarodnih manjšin pa pravi, da je nujen predlog nepotreben.

V zaključku bi še rekel - in s tem se povračam k temu, kar sem že omenjal - da ni le smešno, ako se dandanes hoče delati razliko med

prarodnim in onim prebivalstvom, ki fluktira, ampak da je to tudi historično brez smisla, kajti koncem konca ni bil noben narod od ustvarjenja sveta v tistih mejah, v katerih se nahaja danes. Če je kdo prodiral dalje in se potiskal naprej, *so bili to Nemci Avstrije*. Morda je odvišno, ako se govori o tem, ker za to, kar je bilo, ne daja Žid ničesar. Ali, ker se že vedno sklicujete na to: kdo neki se je priselil na Niže-Avstrijsko, na Štajersko, Koroško itd. in kdo je potisnil nazaj in izpodrinil prarodno slovensko prebivalstvo?!

To so bili Nemci. To dokazujejo stotine in stotine imen rek in krajev. (Pritrjevanje.) Omenjam samo deželno glavno mesto Štajerske Graz-Gradec, to je grad, in razne Windisch-Materije. Ta dokazuje, da so bili Nemci vrinjenci, da so se oni petiskali naprej in da so izpodrinili prarodno prebivalstvo. Kdor je tako postopal, ta gotovo nima pravice, da danes očita komursibodi, ki je, recimo, primoran po sili ali po dolžnosti urednika prišel v kako pretežno nemško mesto. Vsakdo, ki živi v Avstriji - pa naj pripada tej ali oni narodnosti - in ima tu domovinsko pravico, je Avstrijec in ima kakor tak pravico do varovanja svoje narodnosti in svojega jezika. In dokler Nemci in Italijani, posebno pa italijanski liberalci, *ne pridejo do tega prepričanja in spoznanja, ne bo miru v Avstriji.* (Pohvala, ploskanje. Govorniku so čestitali.)

Edinost je omenjeni verbalni spopad v dunajskem parlamentu izkoristila za komentar, še zlasti v zvezi s samim poreklom italijanskega poslanca Pittacca.

Odkod pa je dr. Pitacco?! (Edinost, 7. decembra 1909)

Govorniški dvoboj med tržaškimi parlamentarci na Dunaju, ob priliki razprave za manjšinske šole, bil je poučen v marsikaterem oziru. To zna najboljše dr. Pitacco sam, ki pa je menda pozabil priznati svojim volilcem, ker je "za kulisami" priznal v parlamentu *o pravičnosti svoje*

borbe proti slovenskim šolam v Trstu. Presajamo semkaj samo eno cvetlico: Ko je dr. Pitacco dovršil svojo statistiko o slovenskih advokatih v Trstu, posegel mu je *dr. Rybář* v besedo:

“Od kod pa ste prišli Vi v Trst, gospod kolega? Mari ste pozabili, da ste - iz Pirana?”

“?? ... Da (je rekel dr. Pitacco, v zadregi) rojen sem v Piranu, ali jaz sem se vživel v Trstu in sem sedaj Tržačan”.

“Mi smo tudi Tržačani - mu je odgovoril na to dr. Rybář - ker smo se uživali v Trstu tudi mi!”

Poslanci so se srčno smejali zadregi italijanskega poslanca, ki je pridno ... čital svoj pripravljene govor. V svoji *pisani* historično-politični konferenci dr. Pitacco ni imel pripravljenega odgovora na duhovite vpade in opazke dra. Rybářa, ki ga je nesmiljeno pobijal s par besedami.

In potem je vstal dr. Rybář. Svojega govora ni trebal pisati, ne čitati. Odgovoril je takoj, improviziral je, pravzaprav je polemiziral z drom. Pitacco, ki se je boril samo z “ni res”. Ko je dr. Pitacco hotel z mejklicem zanikati po dru. Rybářu navedene dokaze glede števila slov. učencev v Trstu, je dr. Rybář samo pokazal italijanskemu kolegi šolska letna opročila in nasprotnik je - obmolknil.

Sicer naj čitatelji sami sodijo o vrednosti Rybářevega govora. “Piccolo” je vse Rybářeve dokaze, vse njegove težke obsodbe na adresu Italijanov absolviral s par besedami: “Rybář je z običajnimi frazami obdolžil *vlado*, ki da protežira Italijane proti Slovanom.” In na temelju tega Pitaccovega govora se “Piccolo” junači že par dni sem, kakor da so bile s tem vse naše zahteve na šolskem polju strte v prah. Seveda, tako more pisati “P.” za svoje čitatelje, ki še ne znajo ... kaj je povedal dr. Rybář!

Še nekaj! *Dr. Rybář* je po svojem velikem govoru o naših šolskih razmerah, še enkrat govoril kakor generalni govornik (govor prinesemo), ter je zopet prikazal v parlamentu italijanski šovinizem, protislovansko sovraštvo tržaških Italijanov. In veste, kdo ni poslušal tega govora, kdo sploh ni znal, da je dr. Rybář govoril o Trstu?

Dr. Pitacco "agilni", "fenomenalni zastopnik" italijanskega Trsta na Dunaju! Italijanski kolege dra. Pitacco so norca brili iz njega, on pa - dr. Pitacco - je bežal k dru. Rybáru naj mu pove, ali je res, da je zopet govoril o Trstu in kaj. In, ves zelen od jeze in sramu, je obljubil dr. Pitacco, da v prvi seji zbornice reši - čast Trsta.

Tako imamo v Trstu dva parlamentarca, ki se pridno učita svoje "odgovore": dr. Mrak je dolžan (pišemo v ponedeljek zjutraj) odgovor dru. Wilfanu, dr. Pitacco pa dru. Rybáru!

Vidite: stari italijanski parlamentarci potrebujejo včasih šole; odrekajo pa jo - slov. otrokom!

Še nekaj o govoru dra. Pitacco v drž. zboru 1. t. m. (Edinost, 8. decembra 1909)

Med drugimi neslanostimi, ki jih je ta modrijan izrekel ob tej priliki, je tudi ta, da so se učitelji in duhovniki svoječasno spremenili v politične agitatorje, ki so med drugim tudi pokvarili pisavo imen v kratnih in šolskih maticah itd. To je zopet jeden izmed brezštevilnih dokazov inkompetence in nevednosti izvestnih mož, ki hočejo - kakor slepec o barvah - soditi v stvareh, katerih ne umejo. Če so učitelji in duhovniki naši res tuptatam kedaj popravili kako napačno zapisano ime oseb in krajev po pravilih slovenske ortografije, je to naravno in dokazuje, da oni dobro poznajo novejši slovenski pravopis. Ali naj bi bili morda posnemali naše ljube laške in nemške sosede, ki so naša poštena in izvorna imena: Košuta, Kralj, Čok, Žagar, Župančič, Trebič, Padrič, Prestranek in tisoč drugih spakedrali in popačili v: Cossutta, Crali, Zhiok, Sagher, Suppantschitsch, Trebiciano, Padriciano, Pröstranegg itd.? Oni, ki poznajo ortografična pravila našega jezika, naj morda posnemajo nevedneže in zlobneže, ki so naša imena tako barbarsko spakedrali in našemili, da jih skoraj ni več spoznati? Ali naj sledijo onim muhastim srboritežem, ki so iz našega starega rojanskega potoka

Martežina napravili zverinsko spako "*Montorsino*"? Ali pa naj posnemajo one glavice, ki so iz poštenih starodavnih Opčin napravili opiško gnjezdo: "*Opicina*", češ, da so se tukaj bili naselili namišljeni "*opici*", ki gotovo niso nikoli bivali v teh krajih?! To so res glavice! Prav je imel pokojni dr. *Loser*, blagega spomina, kakor dober poznavatelj zgodovine, ki je bil neki taki glavici svoječasno vskliknil: "*O, piccina!*"

ENAKOPRAVNOST JEZIKOV V MONARHIJI

Vprašanje enakopravnosti jezikov je bilo ena izmed osrednjih tem v vsakdanjem življenju monarhije: o tej temi se je razpravljalo ne le v zvezi s krajevnimi napisi oziroma z večjezičnim uradovanjem v posameznih deželah, ampak tudi znotraj samega parlamenta, kjer se je postavilo vprašanje enakopravnega odnosa do vseh jezikov monarhije tudi v stenografskih protokolih parlamentarnega dela.

Rybář se je glede tega vprašanja 3. decembra 1909 pridružil protestu čeških poslancev ter podkrepil svoje stališče s pravnimi argumenti.

**Govor drž. poslanca dra. O. Rybára kakor
generalnega govornika pro za predlog poslanca
Choca in tovar. glede vršenja policije na Češkem
(Edinost, 10., 11., 12., 13. in 14. decembra 1909)**

Za jezikovno jednakopravnost v parlamentu

Visoka zbornica! Pred vsem bi se hotel iz vsega srca in v polnem obsegu pridružiti protestu gospodov predgovornikov proti tem, da se

nenemški govori v tej zbornici ne protokolirajo. Kakor je že omenjal eden gospodov predgovornikov, je v parlamentu, zbranem tu na podlagi splošne in jednake volilne pravice, jednostavno ne le juridično, ampak sploh nemožno prepovedovati pripadnikom nenemških narodov rabo materinega jezika. V tem slučaju bi moral vsaki volilec, ki aspirira na čast ljudskega zastopnika v tej zbornici, položiti poprej izpit iz nemščine. To pa gotovo ne bi bila več jednaka volilna pravica, ako bi se od kandidatov zahtevalo poznavanje nemškega jezika. Sicer je res, da se tu večinoma poslužujemo nemškega jezika, in sicer to iz različnih razlogov, ali ne puščamo si usiljevati nemškega razpravnega jezika. In jaz sem uverjen - pa naj se v tej smeri stavi še toliko predlogov v tej zbornici - da ti predlogi ne pridejo niti do razprave, kamo-li do vsprejetja.

Proti nemškemu državnem jeziku

Istotako stoji stvar z zahtevo po določenju nemščine kakor državnega jezika. Tudi proti tej zahtevi Nemcev, ki je bila pred nekoliko dnevi zopet stavljena v tej zbornici in sicer od strani, od katere ne bi bil tega pričakoval - se bomo branili najodločneje. Pripravljeni smo dajati državi, kar jej gre, tako objektivni smo in smo - recimo - toliko dobri Avstrijci. Ali da se nam hoče tu postavljati nemščino kakor nekak Gesslerjev klobuk, pred katerim bi se morali klanjati, proti temu bomo, ne glede na vse drugo, protestirali že radi zlorabe, ki bi se uganjala s tem nemškim državnim jezikom. Mi vemo kako že okolnost, da nemščina, oziroma pri nas na jugu italijanščina zavzema de facto mesto državnega ali vsaj uradnega jezika centralnih oblasti, izkoriščajo uradniki v našo škodo na način, da mi - kakor sem še izjavil - protestujemo proti določenju nemščine državnim jezikom. Tu bi naglasil le jeden slučaj, ki dokazuje, kam bi prišli, če bi kateri jezik, v tem slučaju nemščino, proglasili državnim jezikom. Pri nas je - kakor sem že opetovano omenjal - italijanščina uradni jezik in v tem jeziku se napravljajo večina vlog na sodnji. Vzemimo sedaj, da se je kje dogodila kaka poljska tatvina, ali

kak drug težek pregrešek ali zločin, napravljajo dotični varstveni organi navadno v italijanskem jeziku svojo ovadbo.

Do nedavno pa je bila navada (in to se je branilo celo z nekako temeljitostjo) da se je - ker je bil prvi akt, prvi spis v dotičnem kazenskem procesu sestavljen v italijan. jeziku - ves proces vodil v tem jeziku in da je bila tudi obtožnica celo proti slovenskim in hrvatskim obtožencem uložena v italijanskem jeziku. Ta - recimo kar naravnost - zloraba je bila odpravljena z naredbo ministerstva, ki pa ni nikdar prišla v javnost, kar je tudi karakteristično za avstrijske razmere. Ali do nedavno je bila to praksa in sicer - kakor so uradniki izjavljali - praksa, ki je odgovarjala zakonu, da so se po prvem spisu ravnali vsi drugi spisi v dotičnem procesu.

Rekši to, prehajam k predmetu samemu.

Nekoliko o razpravah v zbornici

Gospoda moja! Treba gotove mere - rekel bi - korajže za to, da se v tej visoki zbornici govori o predmetu, ki - kakor je pokazal obisk te zbornice - ni vzbudil zanimanja na nobeni strani. (Mej-klici.) Saj utegne biti res tako: predlog sam, oziroma predmet, ki se ga tiče ta predlog, ne nahaja in nima morda splošnega interesa, ali, ako hočemo biti odkritosrčni, gospoda moja: v tej zbornici se toliko govori, kar ne spada k predmetu, oziroma se izkorišča vsaki predlog, da se govori o vseh možnih predmetih, da ni zameriti tudi nam, ako izkoristimo priliko, ki se nam nudi, da sploh prihajamo do besede. In jaz sem uverjen, da se mnogokrat - in to ne le od strani čeških radikalcev - stavljajo nujni predlogi le zato, da dotični predlagatelji prihajajo do besede. In bodimo le nadalje odkritosrčni: v nekoliko dneh ali še danes - saj se tako govori - se otvori debata o proračunskem provizoriju, in, gospoda moja, videli boste, da se bo od vseh teh mnogih govornikov - in govori se, da jih celo trideset ali še več pride do besede - le malo njih bavilo z finančno-tehnično stranjo proračunskega provizorija, marveč bodo govorili o vseh možnih stvareh, in sicer to ne le od naše strani, ampak tudi - in morda še

več - od one druge strani, da se bodo prenašale vse možne narodne želje, pritožbe, lamentacije itd., kakor se to dogaja ves čas v te naši zbornici: Seveda nam pravijo: čas sili! Ali na tem nismo krivi mi, da je prišlo do tega, da v zadnjem mesecu ne razpravljamo o proračunu samem, ampak da bomo morali razpravljati o proračunskem provizoriju. Čemu pa se nas je pustilo doma cele tri tedne, čemu se ni skozi tri tedne ni dovolilo parlamentu, da bi imel seje?! (Mej-klici.) Hotelo se je jednostavno poslance ukrotiti, hotelo se jih je - povejmo to iskreno - *izstradati*. Glede nekaterih je morda umeti to celo dobesedno. Jaz se nočem tu nikogar dotakniti, ali gotovo se je hotelo onim poslancem, ki se nočejo pokoriti vsem željam vlade, pokazati, da se ima moči tudi za to, da se jih pušča doma sedeti in jim jasli više obeša. Seveda je bila v ozadju grožnja s § 14, s stanjem ex lex itd.

Vlada in parlament

Nu, gospoda moja, da to dopuščamo, to je gotovo karakteristično za naš parlamentarizem; dejstvo, da se ne protestuje proti temu od vseh strani, je dokazom, da se v Avstriji parlamentarizma niti ne smatra resnim, da trpe parlamentarizem le še zato, ker morejo potom parlamenta nekateri gospodje sedeti na ministerskih sedežih, kajti brez parlamenta ne bi zvali parlamentarcev v ministerstvo, ampak portfelji bi se oddajali uradnikom ali drugim ljubljencem.

Ako bi se hotelo torej, gospoda moja, nam ali celo meni kaj očitati, ker sem porabil priliko, da predložim nekatere pritožbe, to bi bilo - menim - z ozirom na rečeno neopravičeno. In sedaj prihajam k stvari sami.

Politika na gospodarskem polju

Pojavi, ki sta govorila o njih g. predlagatelj in drugi predgovornik glede razmer v nemških mestih, kolikor se tičejo tržnega prometa, me živo spominjajo razmer, ki vladajo na našem jugu. *Tudi pri nas se, žal, narodni boj često prenaša na gospodarsko polje*. Oni, ki je gospodarski

močnejši - to so pri nas Italijani, oziroma Nemci - skuša svojo gospodarsko moč izkoriščati na škodo drugorodcev; s tem ne skuša le, da bi ojačil svoje gospodarsko stališče, marveč da bi tudi oškodoval drugo narodnost. (Poslanec dr. Korošec: Tudi če se s tem živila podražujejo.) Dokazati hočem, da je ta meč dvorezen, kakor se je že večkrat naglašalo, ter da se često obrača proti njemu, ki ga je rabil. Pred vsem bi želel navesti nekoliko slučajev. Zdelo se bo morda to nekoliko malenkostno, toda danes, ko nismo več zastopniki privilegiranih razredov in stanov, ampak zastopniki širokih mas ljudstva, smo poklicani in naravnost dolžni, da se zavzemljemo tudi za interese malih in tudi najmanjih ljudi ter da njihove pritožbe predlagamo tu, oziroma, kar se nas tiče, pred forum, kjer se nas vsaj čuje, dočim se nas doma obdarja k večjemu z zasramovalnim posmehom.

Gospodarski boj v Trstu v narodne svrhe

Najprej bi želel govoriti na kratko o Trstu ter navesti nekoliko slučajev, kako se je to sredstvo gospodarskega boja uradnim potom izkoriščalo proti našim najmanjšim ljudem, kako so uradnim potom, to je: od avtonomnih oblastnij - isto se je zgodilo v slučajih ki jih je vložil g. predlagatelj - uporabili to sredstvo, da bi škodovali s tem naši narodnosti, oziroma našim soplemenjakom.

Najprej bi omenil slučaj, ki je v resnici karakterističen. Do pred malo let je bila v Trstu - večina gospodov je morda že bila v Trstu - navada, da so se prodajalke cvetic nameščale pred municipnino palačo na Velikem trgu, prihajale tja v narodni noši - v okolici Trsta nosijo kmetice še narodno nošo - in zlasti ob nedeljah jako lepo opravljene, ter so postavile tam svoje koše in škatlje s cveticami ter vršile svojo kupčijo s cveticami.

Radi okolnosti, da so bile te prodajalke cvetic slovenske narodnosti in da so prihajale v narodni noši in so torej vidno, toda brez vsacega namena seveda, demonstrirale proti italijanskemu značaju mesta tržaškega (Poslanec dr. Redlich: To je malenkostno!) - malenkostno je in

ravno z to karakterizuje tamošnje odnošaje - je magistrat jednostavno odredil, da so bile te prodajalke cvetic, ki jim je bilo tam, vštveši seveda njihove prednice, mesta nad 100 let, z odlokom magistrata pregnane od tam in so morale kje drugje v mestu najeti lokale, ali si kako drugače najti prostora. Da se je to zgodilo le iz narodnostnih vzrokov, je jasno in se je tudi privatno priznavalo. Kajti drugih razlogov ni bilo in iz estetičnih vzrokov se to gotovo ni zgodilo. Gotovo je bilo tam veliko lepše, ko so prodajalke cvetic stale pred municipalno palačo v narodni noši s koši cvetic, nego je danes, ko se tam potepajo in polegajo znani muloti in lazzaroni v svojih razcapanih oblekah. Drug objekt narodnega sovražtva si je tržaški magistrat, oziroma so si njegovi organi izbrali v kmetih in kmeticah, ki prinašajo svoje pridelke na tržaški trg.

Trst ne more - in to hočem tudi dokazati - obstati brez dovažanja živil iz okolice. Okolica daja mleko, drva, sočivje, sadje itd., množino živil, ki jih ni možno dobavljati od daleč in ki so neobhodno potrebna za navadno gospodarstvo meščana.

Po volitvah v letu 1900, oziroma 1901, na katerih so bili Slovenci Trsta in okolice toliko drzni, da so za tedanjo peto kurijo postavili svojega kandidata v moji malenkosti, in so bili celo tako nesramni, da so tega kandidata spravili z italijanskim kandidatom v ožjo volitev: tedaj ni poznala jeza naših nasprotnikov nikakih mej, in ker jej niso mogli dati odduška proti gospodarski mečnejim med Slovenci, se je obrnila ta jeza proti ubogim kmetom in kmeticam, ki so donašale mleka, sočivja itd. na trg. Tržni komisarji, torej občinski organi, jih sploh niso puščali na trg, ali so jim, ko so prihajali, konfiscirali blago, ki so jo prinesli. Mleka niso niti preiskavali; dotične posode so enostavno preobračali z nogo in divjalo se je na način, da so uboge kmetice jokaje in tarnaje prihajale k nam, proseči nas za pomoč.

Gospoda moja! Ali le prehitro se je pokazalo ne le, kako krivična je bila ta odredba, ampak tudi, *kako nevarna more postati za Trst, ako bi dovažanje živil v Trst izostalo*. V naslednji, ali drugi zimi potem se je že zgodilo, da so snežni zameti zares odrezali dovažanje v Trstu. Da - tri dni

nista mogla ne železnica, ne voz v Trst, tudi kmetje niso mogli priti peš, ker je sneg ležal meter visoko po cestah. Ta kratki padenj časa, ta dva ali trije dnevi so zadoščali, da je v Trstu malone lakota navstala. Manjkalo je mleka, sočivja, sadja, kokoši itd., izkratka: vsega, kar prinašajo kmetje v mesto. In ko so slednjič, ko je nastopilo južno vreme, kmetje zopet prišli v mesto s svojimi pridelki, so jih tržaški prebivalci pozdravljali z veseljem kakor odrešenike v sili. Vidimo torej, *da je tak način gospodarskega boja absolutno ne le krivičen, ampak tudi za onega, ki ga je vprizoril neprimeren in škodljiv. Mi smo čisto jednostavno navezani eden na drugega in se ne sme boja, ki ga bijemo - naj je že političen ali naroden - prenašati na gospodarsko polje!*

Razmere v Gorici

Omenil bi še nekega drugega mesta, Gorice namreč, kjer so razmere v tem pogleda za Italijane prav za prav *še neugodneje*. Dočim Trst kakor veliko mesto vendar ni toliko navezen na podporo okolice, *pa živi mesto goriško izključno od precej imovite okolice*. In da-si bi morali v Gorici trgovci - obrtniki jednostavno zapreti svoje prodajalnice, ako bi slovensko prebivalstvo - in prebivalstvo goriške okolice je okoli in okoli slovensko - iz narodnih razlogov poseglo po bojkotu in bi v ta namen izdalo parolo: kupujte le pri slovenskih trgovcih - vzlic temu so gospodje Italijani v mestu goriškem, trgovci itd., še tako drzni, da propovedujejo najhujše sovraštvo proti Slovincem. In to v Gorici, kjer že ime Gorica kaže, da so jo ustanovili Slovenci, in kjer večina oblastnežev v mestu, kakor n. pr. Pinavcič, župan Bombič, nosijo slovenska imena. Vzlic vsemu temu propovedujejo narodno sovraštvo, in bi hoteli, kjer je možno, poditi Slovence iz mesta.

Nu, v minolem letu se je dogodilo, da je neko slovensko kole-sarsko društvo hotelo prirediti v Gorici neko slavnost. Ko so v Gorici doznali o tem, so italijanski liberalci takoj sklicevali protestne shode in so v svojih časopisih najodločneje protestirali proti takemu ugroževanju italijanskega značaja Gorice. Da, šli so tako daleč, da so poslali

deputacijo do namestnika ter zahtevali, naj se ona slavnost prepove. Namestnika tedaj slučajno ni bilo v Trstu, in jeden njegovih uradnikov, ki so mu menda te demonstracije imponirale, je res izdal prepoved. To je seveda v slovenskem prebivalstvu hudo ozlovoljilo in odgovor na to prepoved je bilo proglašanje narodno-gospodarskega bojkota. Kaka je bila posledica temu? Ko je potem društvo odložilo svojo slavnost za nekoliko tednov in izjavilo, da ustraja pri prireditvi te slavnosti, je prišla - to je karakteristično - zopet deputacija do namestnika. A ko je bila vsprejeta, je dotičnik, ki jo je vsprejel, izjavil: "Gospoda moja! Prihajate zastonj, slavnost se bo vršila!" - na kar so prišleci hitro izjavili: "*Saj nismo prišli za to, da bi protestirali; nasprotno, prišli smo prosit, da dovolite slavnost (Veselost), ker nas bojkot ugonoblja!*" (Mej-klici.)

O gospodarskem bojkotu

To je dokaz, da smo, kakor sem že poprej rekel, navezani eden na drugega, in da absolutno ne gre, da se bojujemo eden proti drugemu na tak način, da v tem delamo občutno škodo eden drugemu. Ne vem kdo bo v tem slučaju pri nas na jugu imel večo škodo. Je primerov, ki nam kažejo, da bi bili to naši nasprotniki. Opozarjam le na bojkotno gibanje na Kranjskem, ki je bilo posledica dogodkom dne 20. septembra. O tem gibanju se je jako mnogo pisalo in izlasti na nemški strani so se ogorčali na tem. Kakor morejo gospodje razvideti iz mojih dosedanjih izvajanj, jaz nisem pristaš bojkota iz narodnih razlogov. Odločil bi se zanj le kakor za orožje v sili. Ali ravno v tem slučaju nimajo Nemci Kranjske absolutno nikakega razloga za zgražanje na bojkotnem gibanju, ki je "kranjsko šparkaso" tako občutno zadelo. Kajti industrijska podjetja, ki obstoje na Kranjskem in so v nemških rokah, da-si so bila svojedobno skupno ustanovljena od Nemcev in Slovencev, izkoriščajo Nemci proti nam kakor bojno sredstvo.

Nemški kapital proti nam. Kranjska "šparkasa"

Ta industrijska podjetja skušajo nemški vpliv zanesti tudi tja, kjer sploh ni nikakega prarodnega nemškega prebivalstva. Omenjam le plavžev kranjske industrijske družbe v Škednju pri Trstu. Tam ga ni niti jednega stalno naseljenega Nemca; vzlic temu ima kranjska industrijska družba tam skoro same Nemce v svoji službi in je dovedla do tega, da se je tam ustanovila nemška šola. Zato je priseljenim Nemcem, ki jih je spravila takoj kranjska industrijska družba, vlada takoj dovolila subvencijo na ta način (Čujte!), da jednostavno plačuje učitelje na tej šoli. Učitelji so de nomine na nemških ljudskih šolah v Trstu, de facto pa so pridodeljeni v službovanje tej zasebni šoli v Škednju. In to se godi na istem ozemlju, kjer se za tisoče in tisoče slovenskih otrok noče dovoliti nikake šole, ne od občine, ne od države! Umevno je torej, da se mi skušamo braniti proti takemu postopanju nemškega kapitala in je napadamo tam, kjer je najbolj občutljivo - za žep. Tudi kranjska "šparkasa", ki je tedaj najbolj trpela po bojkotnem gibanju, ima v tem pogledu mnogo grehov na svoji vesti kajti ona je kriva, da v slovenski deželi Kranjski do nedavno nismo mogli priti do nijedne slov. realke. In sedaj obstoječa realka ni nameščena v Ljubljani, ampak v Idriji in je bila ustanovljena po požrtvovalnosti tamošnje mestne občine, dočim obstoja realka v Ljubljani po podpori kranjske "šparkase" in se ta podpora dovoljuje le pod pogojem, da je učni jezik nemški. (Poslanec dr. Redlich: Zakaj ne dobite nobene realke?) Vlada je jednostavno noče dati. (Posl. Dr. Redlich: deželno realko more vendar dežela ustanoviti!) Ali dežela ni bogata na industriji; je siromašna dežela, ki komaj zmaguje izdatke, potrebne za prebivalstvo na deželi. Ravno sedaj je morala dežela - kakor mi pritrde gospodje iz Kranjske - najeti veliko posojilo. Ne preostaja torej mnogo, in potem je tudi vendar nepravilno, da vlada za bogateje narodnosti ustanavlja učne zavode, dočim od revnejših zahteva, naj si jih same plačujejo. To utegne biti avstrijsko, *ali pravično gotovo ni*.

To je bil torej le en slučaj, kako kranjska šparkasa postopa proti tistemu slovenskemu prebivalstvu, od katerega je prejela najmanje 75 od-

stotkov svojih vlog. Dejstvo, da tudi sicer ob vsaki priliki podpira nemške institute na škodo slovenskih, oziroma naklanja Slovencem sploh tako malo, da niti ne prihaja v poštev, je dovedlo slednjič tako daleč, da se je to sovražstvo - imenujemo tako čisto odkrito - razvneto tedaj po dogodkih 20. septembra, obrnilo z vso silo proti zavodu, ki je pri nas ne le zastopnik nemškega kapitala, ampak tudi vseh nemških stremeljenj za tlačanjem. Pa tudi z narodno-gospodarskega stališča, če se postavljamo na narodno podlago, je umevno, da se je ta prilika porabila, da se temu našemu, recimo tako, narodnemu sovražniku, če le možno iztrže tisto sredstvo, s katerim nam je največ škodoval, namreč - denar. To se je zgodilo s tem, da so Slovenci umaknili svoje vloge iz "šparkase" in da so to poslednjo dovedli do večje zmernosti v nje narodnem fanatizmu.

Boj med Italijani in Slovani v Istri

Na sličen način, kakor tu kranjska industrijska družba, oziroma kranjska hranilnica, so tudi italijanski meščani po Istri svoj ugodnejši gospodarski položaj izkoriščali proti slovanskemu kmečkemu prebivalstvu. Dokler je bilo to prebivalstvo nevedno in neizobraženo - saj je do zadnjih časov skoro popolnoma primanjkovalo ljudskih šol - so mogli meščani svojo gospodarsko moč nasproti kmečkemu prebivalstvu ne le izkoriščati, marveč naravnost zlorabljati. In to so oni tudi znali na izboren način. Da pa je potem, ko so se slovanskemu prebivalstvu odprle oči, ko mu je bilo po ustanovitvi narodnih denarnih zavodov omogočeno, da se je deloma osvobodilo od premoči mestnega prebivalstva, prišlo do reakcije, temu se ni čuditi nikakor.

Italijani, izlasti iz družih kronovin, naj ne mislijo, da je bilo jedino le narodno sovražstvo, ki je gnalo slovansko kmečko prebivalstvo v boj proti italijanskemu prebivalstvu. Ne, gospoda moja, niso bili tu le narodni, bili so marveč tudi gospodarski razlogi, bil je to boj tlačanih, gospodarsko šibkejšega proti oderuštvi mestnega prebivalstva. Kajti gospodje Italijani tudi iz družih kronovin bi morali pomisliti, da je to mestno prebivalstvo zlorabljalo svojo premoč toliko na gospodarskem,

kolikor na političnem, kulturnem in narodnem polju. Saj vidimo isti boj v Trentinu, ki ga vodi italijansko prebivalstvo po deželi proti meščanom - isti boj bije prebivalstvo po deželi v Istri, le da ima tu tudi narodno barvo.

Apel na Italijane

In če Italijani iz drugih pokrajin to spoznajo in si vzamejo k srcu, potem bodo tudi umeli, da mi, če tu in tudi doma nastopamo proti Italijanom, delamo pač tudi iz narodnih vzrokov, ker nas tlačijo na narodnem polju, da pa tudi moramo tako delati, če sploh hočemo, da bo naše prebivalstvo, naša družina še dalje ekzistirala na tleh, kamor je bila postavljena in kjer se nahaja že stoletja. Ne bijemo samo torej narodnega, ampak tudi *gospodarski eksistenčni boj*. In gospodje naj bodo uverejni: kakor v stoletjih, ko še nismo tako napredovali v kulturi kakor danes, nismo izginili s te zemlje, tako ne izginemo tudi sedaj, ko smo se že kolikor toliko gospodarski in kulturelno ojačili, in vsa prizadevanja teh gospodov ne bodo koristila. *V tem boju ostanemo mi zmagovalci.*

V interesu zastopnikov italijanskega naroda je torej, da nas ne pobijajo, da marveč delajo na to, da pride med nami in Italijani do dostojnega in iskrenega sporazumljenja. Tako sporazumljenje ne bo koristilo le nam in Italijanom, ampak tudi Avstriji, *kajti Avstrije bodočnost je na Balkanu in na Adriji*. Tja se morajo obrniti pogledi. In ako si priborimo tam močno trdno stališče, bo imela tudi Avstrija koristi od tega. (Živahna pohvala in ploskanje.)

ITALIJANSKI LIBERALCI IN SLOVENSKE ŠOLE

Razprava v zvezi z italijansko univerzo je pomenila za Rybářa priložnost, da je ponovno obrazložil odklonilno šolsko politiko italijanskih liberalcev do Slovencev v Trstu. Prav zaradi omenjenega dejstva je Rybář še pred ustanovitvijo

italijanske univerze zahteval ustanovitev javnih slovenskih šol v mestu.

Vseučiliščno vprašanje. Govor državnega poslanca dr. Otokara Rybáča v seji zbornice poslancev dne 16. marca 1910 (Edinost, 27. marca 1910)

Italijanska kultura

Visoka zbornica! Skoraj sleherni govornik, ki je prišel v ravnokar dovršeni debati do besede, naj si je bil pripadnik tega ali onega naroda, je pričel svoj govor s poklonom italijanski kulturi, zgodovini in sploh italijanskemu narodu. Tudi gospod naučni minister ni pozabil poudarjati, kakega pomena je italijanska kultura. Nočem preiskovati, v kolikor se ti komplimenti opirajo na resnično notranje prepričanje in na lastno izkušnjo; nočem preiskovati, da li ne velja v nekaterih slučajih ta kompliment bolj oficijelnim zastopnikom italijanskega ljudstva, nego pa italijanski kulturi. Za svojo osebo lahko izjavljam, da se iz popolnega prepričanja priključujem temu komplimentu in priznanju, iz popolnega prepričanja, ker mi je bilo prilike baviti se z italijanskim jezikom, študiranjem italijanske kulture in v zadnjih letih še posebno z italijansko zgodovino. Sploh smo v tem oziru mi Jugoslovani Italijanom zelo blizu; da, velik del Jugoslovanov je stal v živahnih odnosajih z Italijo in z italijansko kulturo. Italija je bila zanje skoro druga mati; cenili so in lahko rečem brez družega tudi ljubili italijansko kulturo.

Proti nacionalnemu aristokracizmu

Ako se ne moremo priključiti izvajanjem gospoda naučnega ministra, njegovemu mnenju, da zaslučuje italijansko vseučiliščno

vprašanje posebnega razpravljanja, posebnega upoštevanja mnenja, ki je zastopajo skoraj izključno tudi nemški listi in zastopniki, so zato merodani razni vzroki, predvsem pa okolnost, ki bi morala biti merodajna vsem zastopnikom ljudskega parlamenta, kakor se ga vedno imenuje, okolnost namreč, da je to zelo nedemokratično naziranje, ako se trdi, da zasluhuje en narod prav posebno upoštevanje. (Tako je!) Dandanes si ne bi upal gotovo noben ljudski zastopnik zahtevati, naj bi vseučilišča ostala rezervirana za bogataše ali pa, recimo, za dedno plemstvo; tak mož se sploh ne bi smel pokazati v javnosti. Privilegiji plemstva so odpravljeni, a privilegije narodov bi se hotelo dandanes ohraniti! (Posl. dr. Drtina: Nacijonalni aristokratizem!) Da, gre tukaj za nacijonalno aristokracijo, katere ne moremo in nočemo priznati. (Odobranje.)

Priznavamo brez družega, da so bili drugi narodi tako srečni da so razvijali svojo kulturo nemoteno in podpirani od kompetentnih faktorjev; brez družega priznavamo, da so ti narodi dosegli visoko kulturno stopinjo. Ako pa smo mi mlajši narodi zaostali, ni to naša krivda, marveč krivda onega činitelja, ki je bil poklican skrbeti za nas, in to je avstrijska vlada. (Živahno odobranje.)

Tudi drugi narodi niso napredovali kar sami iz sebe, tudi oni so se morali solnčiti ob milosti mogočnejšev, ob milosti državne moči; tudi drugi narodi bi ne mogli ničesar doseči brez gmotnih sredstev. (Posl. Okunewsky: Ki so jih jemali malim narodom!) In še več. Ti narodi so se nahajali, kakor je že povdarjal neki govornik tekom te debate, v srečnem položaju, da so se lahko, obvarovani od nas, mirno razvijali. (Odobranje.)

Stališče torej, naj se en narod tukaj v Avstriji posebno upošteva, naj se o njegovih šolskih željah in zahtevah razpravlja ločeno od zahtev drugih narodov, *to stališče je nedemokratično in že radi tega se mu moramo protiviti.*

Ali imamo mi predpogoje za vseučilišče?

Gospoda moja! Govori se nam, da mali narodi ne nudijo predpogojev za ustanovitev narodne univerze, da jim primanjkuje profesorjev, literature itd. S tem vprašanjem se bom bavil pozneje, bolj obširno. Tukaj hočem le povdariti, da tudi Nemci niso imeli v začetku, ko so se šele pričela predavanja na njihovih vseučiliščih v Nemčiji, nobene književnosti, a je vendar-le šlo. In kar je bilo možno Nemcem, to bo - o tem sem prepričan - možno tudi nam.

Saj imamo tudi primer iz najnovejše zgodovine. Kake profesorje in znanstveno literaturo pa so imeli Bolgari in Srbi, ko so postali v državnem oziru neodvisni?

Imeli so se manje nego mi, ker mi smo imeli svojih vseučiliščih profesorjev že v prošlem stoletju in jih imamo tudi danes, a predavati morajo v nemškem jeziku, ker jim ni dana možnost in pravica, da bi poučevali v svojem materinem jeziku. Srbi in Bolgari pa niso imeli tedaj ničesar od vsega tega. Bolgari so bili ubog, zatiran in izžeman narod, a danes stoje oni in tudi Srbi na taki višini, da se lahko podajajo v konkurenčni boj z drugimi kulturnimi narodi. Zlasti so Bolgari na kulturnem polju toliko storili, da jih občuduje vsa Evropa. Kar je bilo možno našim najožjim soplemenjakom, to mora biti možno tudi nam, bo možno Malorusom in je bilo možno tudi Čehom, kakor dokazuje zgodovina. Čehi so sicer imeli vseučilišče, ali z nemškim učnim jezikom. Tudi oni niso imeli ne znanstvene literature, ne knjig, zlasti pa ne učnih knjig. Čemu tudi? Ker se ni smelo poučevati in se tudi učiti v češkem jeziku, niso imela češka znanstvena dela ne samo nikakega pomena, ampak tudi rabiti se jih ni moglo. A poglejmo danes! Ne da bi hotel česa očitati Nemcem in ne da bi se me morda smatralo za prevelikega občudovalca češke znanosti, lahko trdim, da češki juristi - jaz poznam samo juridično literaturo - lahko uspešno tekmujejo s svojimi nemškimi kolegi in da jih Čeh Randa celo vse prekaša. (Bravo!) Za nas pa nima vlada nobene dobre besede, za nas ima le obljube, tuptatam tudi dobrohotne izjave, kakor smo jih tudi včeraj slišali iz ust gospoda

naučnega ministra. In potem se gospodje še čudijo in imajo poguma trditi: da, vi nimate ničesar. Kaj se je storilo za nas, za razvoj naše znanosti? Semintja je par naših dijakov dobilo borno štipendijo, da so šli študirat na kako inozemsko univerzo. To je bilo tudi vse. S tem je vlada mislila, da je izpolnila vse svoje dolžnosti, med tem ko hoče storiti za Nemce in sedaj za Italijane to, kar je dolžna storiti tudi za nas. Zato nas navdaja tem grenkejšo čustvo, da se je tudi ob tej priliki na merodajnem mestu povdarjalo, da zaslužujejo Italijani posebnega ravnanja in da morajo takoj dobiti univerzo.

Naše stališče nasproti ital. univerzi

Sicer hočem takoj priznati, da leži v tem dozdevno protislovje - a samozadevno - ako nastopamo proti šolski zahtevi mi, ki se pri svojih šolskih zahtevah sklicujemo na določbo člena XIX. državnih osnovnih zakonov, mi, ki se moramo bojevati z vsemi možnimi in nemožnimi sredstvi za svoje šolske zahteve. Kakor rečeno, je to protislovje in jaz priznavam brez družega, da smo bili na to opozorjeni ne samo od nasprotne, marveč tudi od prijateljske strani. Reklo se nam je: Ako zahtevate sami zase šole, jih morate tudi drugim privoščiti. To stališče je pravo. A ravno to stališče - jaz upam in mislim, da to lahko dokažem - nas pooblašča, da nastopamo proti izpolnitvi italijanskih želja na način, kakor jo oni zahtevajo.

Gospoda moja! Protislovje takoj izgine in se pojasni, ako izjavljam, kar so že opetovano storili naši govorniki tekom te debate, da nismo mi principijelni nasprotniki italijanskega vseučilišča, da privoščamo Italijanom njihovo univerzo, kakor zahtevamo tudi mi zase šole. Mi lahko konstatiramo - in to storim z zadoščenjem - da so se principijelnimi nasprotniki ustanovitve nenemške univerze izrekli zastopniki samo enega naroda, in še ti deloma. *To so nekateri zastopniki nemškega naroda.* Vsi drugi narodi v tej zbornici nastopajo v tem oziru za ravnopravnost. To nam služi v zadoščenje, ker upamo, da se ugodi tudi našim zahtevam na način, kakor to zahteva pravičnost in potreba.

(Mejklic: Ne vsi Nemci!) Gotovo, saj sem rekel da samo del. Jaz vendar moram to omeniti, ko je postalo to vprašanje politično vprašanje in se ga je od vseh strani, ako izvzamemo gospoda generalnega govornika pro - in se tu le deloma obravnavalo s političnega stališča. Reči moram, da nas tudi politični razlogi silijo, ako danes napram vladni predlogi zavzemlejno sovražno stališče. Tudi Nemci - in to so nekateri celo priznali - tudi tisti Nemci, ki danes nastopajo za italijansko vseučilišče, ne delajo tega morda iz ljubezni do Italijanov ali pa, ker smatrajo italijansko zahtevo za opravičeno. Mi se še dobro spominjamo, da so se nemški vodilni listi še pred kratkim izrekli proti ustanovitvi kateresibodi nenemške univerze v Avstriji. Nemci so bili - izvzemši socijalnih demokratov proti vsaki nenemški visoki šoli, in to so do pred kratkim jasno in odkrito priznali. Danes je stvar drugačna; danes imamo tukaj v parlamentu večino, ki pravzaprav ni večina, kakor se je to pokazalo ob raznih prilikah. In tukaj išče ta večina, obstoječa iz Nemcev, zaveznike in tu so našli jeziček na tehtnici, našli so 20 italijanskih meščanskih poslancev, katere hočejo pridobiti zase. Zato torej komplimenti, zato ta snubljenja, zato kar naenkrat tako gorko srce za zahteve Italijanov! Da, tudi mi vidimo jasno in vemo, kako se dela politika. To vemo mi prav dobro in tudi Italijani. Nočemo jim zameriti, ako hočejo izkoristiti sedANJI moment, imajo popolnoma prav, da uporabljajo to ugodno priliko, da dosežejo to, kar se da doseči. (Mej-klici.) Ako to delajo Italijani, ako Italijani izrabljajo politično konstelacijo, da si utržejo jabolko z drevesa, potem se tudi nam ne sme zameriti, ako skušamo izkoristiti konstelacijo, da dosežemo tudi mi kaj za-se in nastopamo proti temu, da se hoče iz kompleksa avstrijskih šolskih vprašanj iztrgati eno vprašanje, da se hoče nasititi en narod, medtem ko naj drugi narodi stradajo dalje.

Rekel sem že, da nismo principijelni nasprotniki italijanske vseučiliške zahteve, da pa moramo danes nastopati proti nji iz taktičnih razlogov. Da je prišlo do tega so krivi Italijani, je kriva vlada. Hočem to natančno razložiti, in to raditega, da bodo oni naši prijatelji, ki so se, recimo, s težkim srcem priključili našemu stališču, razumeti, kako in

zakaj smo prišli do tega, da zavzemljemo sedanje stališče napram italijanski vseučiliški zahtevi.

Tudi mi priznavamo, kakor je to naglašal neki maloruski govornik, vsakemu narodu, ne samo da odločuje, katere šole so potrebne, marveč tudi priznavamo vsakemu narodu pravico določati kraj, kjer naj se ustanovi dotična šola. To priznavamo brez družega. Saj se moramo ravno mi boriti za to stališče, ravno mi v Primorju se moramo bojevati proti nasprotovanju Italijanov, italijanskih liberalcev, ki ne zidajo naših šol v trgih in mestih, temveč bi jih hoteli preložiti na vrh kakega hriba.

Za narodno samoupravo

Mi vemo torej prav dobro, kako dragocena je ta pravica in kako potrebno je, da se vsakemu narodu prepušča, odločevati o samem sebi. Ako pa se hoče rešiti to vprašanje s tega stališča, potem se mora tudi drugim narodom pripoznati to pravico, tedaj mora biti sploh dana možnost, postaviti se na to stališče in tudi delati v tem smislu; z eno besedo; **uvesti je treba narodno samoupravo**. Mi pa nismo še tako daleč, nasprotno, imamo zelo močnih in odločnih nasprotnikov narodne avtonomije, a med temi najdemo zopet italijanske liberalce. V Trentu so sicer narodni avtonomisti, a v Primorju nočejo ničesar vedeti o tem. Tam se postavljajo na današnje stališče, po katerem je odvisno od samovolje dotične avtonomne oblasti, oziroma od vladinega odloka ali pa slučajne parlamentarne večine, ako ima dobiti kateri narod šolo ali ne. Dajte nam narodno samoupravo in mi ne bomo imeli ničesar proti temu, ako si hočejo ustanoviti Italijani v Trstu ne samo univerzo, marveč tudi tehniko, slikarsko akademijo in kaj jaz vem še kaj; ali tedaj bo tudi nam dana možnost, ustanavljati si šole po naših željah in potrebah. (Odobranje. Posl. Höger: Trst je vendar največje italijansko mesto!) Prosim, o tem bomo še govorili.

No, gospoda moja, ker nimamo še narodne avtonomije, smo navezani na to, da si tukaj in tudi v drugih zakonodajnih korporacijah dovoljujemo eden drugemu ustanovljanje šol. Zato moramo tudi

venomer poslušati tožbe in očitanja: Da, mi vzdržujemo s svojim denarjem vaše šole, mi vam moramo ustanavljati in vzdrževati šole! Seveda velja to tudi za nas: N. pr. mi v Trstu moramo tudi s svojimi sredstvi vzdrževati italijanske občinske šole, kajti tudi mi plačujemo davke v Trstu. Seveda, ako bi bila uvedena narodna avtonomija, bi to odpadlo in vsak narod bi si sam vzdrževal svoje šole; danes pa stojimo na stališču, da si moramo vzajemno dovoljevati šole.

Kako Italijani proti nam!

No, gospoda moja, vprašajmo se, kako postopajo Italijani proti nam? Sicer sem o tem že večkrat govoril, a danes je zopet prilika, da razpravljamo o tej stvari, ker to je za nas življensko vprašanje in rekel bi, odločilnega pomena za stališče, ki je hočemo zavzeti v predležečem vprašanju.

Italijani - in jaz moram zopet naglašati - italijanski liberalci nam nočejo enostavno privoliti ničesar, ker pri nas ni kakor v drugih slovanskih deželah, kjer rešujejo šolska vprašanja vlada, njene korporacije in oblasti. Naj omeni n. pr. to, da stoji vlada na stališču, da se na Češkem sme dovoliti srednje in druge od vlade odvisne šole le v soglasju z drugo narodnostjo. V tem slučaju se torej gre pravzaprav samo za privoljenje od strani druge narodnosti; pri nas v Trstu pa - ali špecijelno v Trstu - je ravno od italijanske liberalne stranke kot take odvisno, ali se nam izpolnijo naše šolske zahteve ali ne: pri nas ni vlada, ki nam mora dati šole, marveč v Trstu je vzdrževaljica šol tržaška občina, ona ima ustanavljati šole in jih vzdrževati; mi ne poznamo nikakega krajnega, nimamo nikakega okrajnega šolskega sveta, imamo samo magistrat, občinski svet in mestno delegacijo; ti faktorji odločujejo o življenju in smrti naših šol in učiteljev. (Posl. dr. Bugatto: Radi tega ni mogoča kompenzacija v državnem zboru!) Dobro, na to pridem takoj, gospod kolega. Tukaj v državnem zboru nas Italijani potrebujejo. Potrebujejo nas, ker je večina res tako nezanesljiva, da bi njihova stvar lahko doživela polom.

O pogajanjih z Italijani

Bilo bi gotovo v interesu Italijanov, da bi, ako jim je res toliko do tega, da dobe univerzo, iskali soglasja s tistimi narodi, ki tvorijo v Avstriji večino. Temu ne bo gotovo nihče oporekal, da so Slovani v Avstriji v večini. A nič o tem. Nasprotno; omenilo se je že, da se je že dvakrat poskušalo, pričeti med Italijani in Slovani vsaj s pogajanjmi. Lani, če se ne motim, junija ali julija, je prišlo na inicijativo katoliško-narodnih in socijalno-demokratskih Italijanov do nekih enuncijacij med vsemi primorskimi slovanskimi poslanci ne eni in med italijansko ljudsko in socijalno-demokratsko stranko na drugi strani.

Pri teh pogajanjih so se - omenjam to samo mimogrede v dokaz, da nismo taki šovenisti, za kakoršne bi se nas hotelo prikazovati od gotove strani - posluževali tudi vsi slovanski poslanci iz Primorja italijanskega kakor razpravnega jezika, in torej niso pokazali kakega sovraštva proti italijanščini. Prepričan sem, da bi se Italijani, tudi ko bi znali slovenski, nam nasproti ne posluževali slovenskega jezika. Pri teh pogajanjih smo mi formulirali in stavili svoje zahteve. Dobili smo dogovor: Stvar je odvisna v prvi vrsti od italijanskih liberalcev. To je tudi res, ker v Trstu vlada italijanski liberalci. Ti so bili torej vprašani, čakalo se je mesece na odgovor: italijanski liberalci imajo sedaj svojega zastopnika tu v zbornici, a ostali so nam do danes dolžni odgovor. (Čujte! Čujte!) Ali je morda to dokaz, da hočejo Italijani res vseučilišče? Ko bi je hoteli, bi stopili z nami vsaj v dogovor, če že nočejo napraviti z nami kompromisa. (Posl. Pittoni: Vi ste pa tudi v deželnem zboru govorili proti!) Povrnem se takoj na to. Imam tukaj zabeleženo. Ali oni odklanjajo sploh, da bi stopali z nami v pogajanja, oni nočejo sestiti z nami k eni mizi, ker vedo, da je njihova stvar krivična in se ne da zastopati. Radi tega se tudi ne upajo stopiti nam nasproti. Gospod kolega Pittoni je omenil, da smo v tržaškem deželnem zboru glasovali proti nekemu stičnemu predlogu, ki je bil stavljen od socijalno - demokratične strani. Bilo je to o priliki nekega posebnega vprašanja, vprašanja premestitve slovenskega učiteljišča iz Kopra v Gorico. Da ob vprašanju,

ki se ni imelo rešiti potom zakona, ki je bilo temveč rešeno potom navadne administrativne odločbe vlade, nismo hoteli stopiti še-le v pogajanje, to je vendar samo ob sebi umljivo, in jaz se čudim, da se nam to očita. Spominjam pa gospoda kolego posl. Pittoni-ja, da smo v decembru, ko so socijalni demokratje potom posl. Cerniutza obnovili ta predlog v mestnem svetu, brez družega glasovali *za istega* in smo pripravljeni tudi danes tukaj v zbornici in v Trstu stopiti v pogajanja. A kako so glasovali italijanski liberalci? Prvikrat, ko je bilo popolnoma v njihovem interesu, kakor tudi drugikrat v mestnem svetu, so glasovali proti in so izjavili v svojih glasilih naravnost, da o kaki pogodbi, o kakem kompromisu *nočejo ničesar slišati*. Na ta način postopajo napram nam italijanski liberalci, oni, od katerih je, žalibog, odvisna usoda naših šol. In potem se zahteva od nas, naj nastopamo prijazno napram njihovim šolskim zahtevam, se zahteva od nas, ki od italijanskih liberalcev ne moremo dobiti niti ene ljudske šole, naj glasujemo za italijansko univerzo. (Mejklici.)

Naše ljudsko-šolsko vprašanje

Prigovarjalo mi se bo - pričakujem tega v dejanskem popravku - da naše zahteve po ljudskih šolah niso utemeljene in da je celo upravna sodnija razsodila proti nam. Da-li je naša zahteva utemeljena v dejanskih okoliščinah, tega nočem danes dokazovati, ker sem o tem že govoril in je to tudi posl. Spinčič dokazal zelo natančno in podrobno. A ker se vedno sklicujejo na razsodbo upravne sodnije, si dovoljujem tu na kratko omeniti odločbo. Odločba je datirana z dne 7. oktobra 1904, št. 10.471. Na našo pritožbo proti odločbi, s katero je bila odbita naša zahteva po slovenski ljudski šoli v Trstu, je upravna sodnija odločila: "**Izpodbijan odlok se razveljavlja, ker je v zakonu neutemeljen.**" To je odločba, na katero se gospodje sklicujejo proti nam; torej odločba, s katero je bil razveljavljen ministerijalni odlok, ki je odbil našo zahtevo! To, da je za nas neugodna odločba! In kaj pravi utemeljevanje? (Čita):

“Določeno je in ne da se oporekati, da k slovenski narodnosti priznavajoči se pritožniki imajo po petletni poprečnici več nego 40 šoloobveznih otrok.”

Moram tu omeniti, da ni le par več nego 40, ampak 1200 šoloobveznih otrok. (Čujte!) Dalje je rečeno (čita):

“Dalje je določeno in od zastopnikov pritožiteljev posebno v komisijskih zapisnikih od 16. in 18. februarja 1894. izrecno priznано, da je od kateresibodi točke mesta do ene slovenskih šol manje nego 4 kilometre.”

To je točka, na katero se gospodje sklicujejo. (Mejklici.) Saj bom govoril o tem. Ravno glede te točke je upravna sodnija v svoji odločbi priznala, da ni veljavna. (Mejklici.) Ko bi bili gospodje le par trenutkov čakali, bi bili takoj dobili odgovor na svoje opazke. Tu je rečeno (čita):

“Ni pa zadostno določena okolnost, na katero se sklicujejo pritožitelji, da-li je njihovim otrokom tudi dejanski možno obiskovati one manje nego štiri kilometre oddaljene slovenske šole, kar je za presojanje po § 59 državnega ljudskošolskega zakona važno v toliko, da bi v slučaju dejanske nemožnosti obiskovanja take bližnje šole biti dotični otroci morda prisiljeni obiskovati šolo svoje narodnosti, ki je oddaljena več nego štiri kilometre in sicer v dveh smereh, naglašanih od pritožiteljev toliko v administrativnem postopanju, kolikor v tusodni pritožbi: a) ali je v vprašavnih šolah z ozirom na število v dotičnih šolskih okoliščinah všolanih otrok še prostora, oziroma če bi ga bilo možno pripraviti, tudi za vsprejetje onih otrok, ki prihajajo tu v poštev, a stanujejo v mestu - prosim gospod kolega Pitacco, da vzamete to na znanje - in b) če morda posebne lokalne razmere znatno otežujejo dohod k tem šolam.”

Kar se tiče prve točke, mi mora kolega Pitacco potrditi, da so najbližje šole tržaške okolice tako prenapolnjene, da v *istih nimajo prostora niti otroci dotičnih stvari* (Čujte! Čujte!), tako, da je začel magistrat, oziroma mestni svet v Trstu razmišljati, kako bi se dalo dopomoči temu pomanjkanju prostora, da bo treba graditi nove ali pa

razširiti obstoječe slovenske šole v okolici. To je komisijonelno ugotovljeno in to zna prav dobro tudi tržaški mestni svet, sicer bi se ne spuščali v troške za nove šole.

Kar se tiče druge točke, je škoda o tem izgubljeni besede. Da otroci z dežele hodijo v mesta v šolo, to se vidi povsodi na svetu, a da bi mestni otroci iz tako znamenite mestne občine hodili preko vsega mesta v okolico, v vasi, v šolo, *to morejo zahtevati le taki Italijani, ki niso vredni italijanske kulture.* (Živahno odobrnaje.)

Kdo je kriv, da ne moremo priti do sporazuma?

Gospoda moja! Pri takem stanju stvari nam gotovo ne boste šteli v zlo, če izjavljamo: Ako zahtevajo gospodje pečenko, naj nam dajo preje vsakdanjega kruha. Mi jim radi damo pečenko, čim bomo imeli vsaj vsakdanji kruh! Kljubu temu odklanjajočemu stališču italijanskih liberalcev, kljubu temu, da mora biti vladi poznano, da od strani italijanskih krščanskih socialcev in italijanskih socialnih demokratov sprožena misel za doseg sporazuma ni dovela do nikakega uspeha ravno radi upora italijanskih liberalcev, prihaja vlada in priporoča vsprejem svoje predloge. Da, gospodje italijanski krščanski socialci in italijanski socialni demokratje, ali ne razumete, da je to uspeh ravno te intransigentne italijansko-liberalne politike?! Italijanski liberalci porečejo potem: Kljubu temu, da smo bili proti, ali ravno zato, ker smo bili proti, smo dosegli ta uspeh in dobimo vseučilišče. Ko bi bili odnehali, kakor so krščanski socialci in socialni demokratje, bi še danes ne imeli ničesar. Do tega rezultata pride - o tem naj bodo prepričani gospodje, ki poznajo italijanske liberalne organe ravnotako dobro, kakor mi.

Kako pridemo do sporazuma?

Bilo bi zato, gospoda moja, v interesu ostalih italijanskih strank, bilo bi sploh v interesu vseh narodov, izvzemši ultra-nemških nacionalcev, ko bi se vzelo to vprašanje za izhodno točko začetka narodnega sporazumljenja, ki naj bi se držalo na načelu, da se nima dovoliti nobeno

daljno vseučilišče, dokler ne bodo tudi drugi narodi zadovoljeni glede njih šolskih zahtev.

Gospoda moja! Samo tem potem pridemo enkrat do rešitve narodnega problema. Z vladno predlogo pa se podajamo na pot, ki nam jo je svoječasno predložil minister Beck, ki je rekel, da se ima narodni problem reševati po deželah in kosih. Gospoda moja, kam pa pridemo po deželah in kosih? Pridemo do tega, da bodo večji in privilegirani narodi, kakor je italijanski, zadovoljeni, dočim ostanemo mi enostavno praznih rok. S tem reševanjem narodnega problema po deželah in kosih se je začelo leta 1876, ko se je zadovoljilo Madjare, kolikor je šlo. Madjare se je izločilo kakor mogočne in nadležne. Nemci so mislili, da jim bo potem možno izvesti hegemonijo v tostranski državni polovici. Kmalo pa so se uverili, da to proti Poljakom ne gre in poskusili so zadovoljiti Poljake. Zdaj so jim Italijani nadležni, oziroma oni potrebujejo Italijanov. Zato se zdaj zadovolji Italijane. Čehi so morda na poti, a oni tudi lahko še čakajo, če pojde tako naprej. A kar se tiče nas, malih in najmanjših narodov, mi sploh ne bomo zadovoljeni, ker z velikimi se napravlja mir, a mi ostanemo praznih rok.

Ne, gospoda moja, na to pot se mi ne podamo. Kolikor je v naši moči, se bomo branili proti temu. Mi zahtevamo načelno rešitev narodnega problema (Živahna pohvala in ploskanje) in enako rešitev za vse narode. (Živahna pohvala in ploskanje.)

Ali smo res narodni šovenisti? Vspех odločuje

Gospoda moja! Jaz bi tozadevno vprašal zastopnike socialne demokracije, ker socialni demokratje nastopajo ob tem vprašanju proti nam in v današnji številki njihovega glavnega glasila "Arbeiter-Zeitung" so bile o nas celo porogljive opazke: označajo nas kakor narodne šoviniste itd. Menim, da so že dosedanja izvajanja dokazala, da nismo nikakor narodni šovenisti, marveč, da se enostavno nahajamo v položaju sile. *Mi uporabljamo pravico silobrana!* Ta predloga je za nas sredstvo, da pokažemo Italijanom, da istotako, kakor ne moremo mi brez njih

doseči ničesar, tudi oni ne morejo ničesar doseči brez nas. (Pritrjevanje.) In to stališče, gospoda moja, ni tako slabo, kakor bi hoteli to prikazati socijalni demokrati. Socijalni demokratje so podali sicer po svojih govornikih izjave, izlasti pa izjave gospoda kolege Prokeša, ki je odkrito priznal upravičenost tudi drugih zahtev po visokih šolah, toda, gospoda moja, socijalni demokrati so predobri politiki in taktiki, da ne bi vedeli, da take platonične izjave nimajo absolutno nikake vrednosti. V politiki odločuje le vspeh, s platoničnimi izjavami ne pridete daleč. (Klic: Oni so vendar pripravljeni glasovati za to!) Ko bodo Italijani in Nemci imeli to zahtevo v žepu, ne bodo več glasovali za te predloge, o tem ste lahko prepričani. (Mejklici.) Mi moramo svojo taktiko uravnjavati tako, da bomo imeli za sebe tudi vspeha, ne le platoničnega teoretičnega priznanja od strani socijalne demokracije. Od strani socijalnih demokratov se govori: Krivično je, da nastopate proti tako pravični šolski zahtevi. V teoriji je to prav. Ali, gospoda moja, koliko krivičnih sredstev se mora uporabljati v političnem in gospodarskem boju, da se uveljavi kako pravično zahtevo! (Mejklici.) Le en slučaj bi povdarjal iz gospodarskega boja, ki ga imajo socijalni demokratje skoraj vsak dan. Vzemimo, da socijalno-demokratsko strankino vodstvo proglasi bojkot ali štrajk, da izvede kako zahtevo. Da ni štrajk kakor tak etično na posebno visoki stopinji, in da se s tem večkrat oškodujejo opravičeni interesi popolnoma nedolžnih, to mi priznajo menda tudi socijalni demokratje. Zato tudi pravijo socijalni demokratje: Gospodarski bojkot, štrajk sme trajati le toliko časa, kolikor je potreben, da se uveljavi pravično zahtevo. Štrajk je torej sredstvo v svrhu. Gospoda moja! V tem položaju se nahajamo mi. *Mi prav enostavno proglašamo proti tej zahtevi Italijanov in vlade politični bojkot* in oni, ki v tem političnem bojkotu nastopa proti nam, prevzemlje enostavno vlogo *lomilcev štrajka* pri gospodarskem štrajku. (Mejklici. Posl. Pittoni: Naj bomo li v vseučiliščnem vprašanju z Vami solidarni?) Mi zahtevamo solidarnost v toliko, da ne dopustite, da bi kakor sem že omenil, eno šolsko zahtevo

kar iztrgali iz vsega kompleksa in jo rešili posebej in začasno, kakor hoče minister. Mi zahtevamo, da nastopate enako nasproti vsem. (Mejklici.)

Zgodovina vseučilišnega vprašanja

Sedaj bom govoril o vzrokih, ki se jih od nasprotne strani navaja za takojšnjo rešitev vprašanja italijanske fakultete. Tu je pred vsem govornik krščansko-socijalne stranke posl. Schmid izjavil - in to se je naglašalo od vseh strani in tudi minister je naglašal to - da so Italijani že imeli svojo fakulteto, da ne gre za novo fakulteto, marveč le za restitutio in integrum, ali, kakor je rekel naučni minister, popraviti je treba *damnum emergens*, dočim gre pri drugih narodih le za *lucrum cessans*. Gospoda moja! Da se je to navedlo od druge strani, temu se ne čudim, da je pa tak argument navedel zastopnik učne uprave, temu se čudim. To dokazuje, da ne pozna vseučiliščne zgodovine. *Kajti tudi mi Slovenci smo že imeli svojo fakulteto* in svoja predavanja. In če je gospod poslanec profesor Waldner naglasil s tako emfazo, da zamorejo Italijani gledati nazaj na skoraj polstoletno zgodovino svojega vseučilišča, izjavljam, da zamoremo mi gledati nazaj *na skoraj stoletno zgodovino*. Nočem omeniti vseučilišča, ki so ga bili ustanovili Francozi v Ljubljani takoj, čim so zasedli Kranjsko. (Čujte!) Francozi bi utegnili v marsikaterem oziru služiti naši avstrijski vladi kakor vzor (Pohvala), kako je treba postopati z lastnimi narodi. Tega nočem omeniti iz enostavnega vzroka, ker je šlo za francosko vseučilišče. Takoj pa moram omeniti, da so Francozi ustanovili sicer vseučilišče z francoskim učnim jezikom, da so pa ljudske in srednje šole ustanovili s slovenskim učnim jezikom, česar avstrijska vlada do tedaj ni storila. (Posl. Hribar: Kar je avstrijska vlada odpravila takoj, čim so Francozi odšli!) Prav res.

To sem le omenil, da pokažem, da je Ljubljana že imela vseučilišče. Nadalje moram pa omeniti, da je vlada - tega se je nekdo že dotaknil na kratko - leta 1849. takoj priznala, da imajo Slovenci pravico do vseučilišča in da je bila tedaj tudi v resnici ustanovljena slovenska fakulteta. - (Prav res!) V odgovoru na že omenjeno interpelacijo te-

danjega poslanca Ulepiča je vlada v seji od dne 3. marca 1849. - prečitati hočem le eno točko, da vidite, kako je vlada mislila tedaj in kako smo danes še oddaljeni od tedanjega stališča - izjavila sledeče (je čital):

“Že tekom minolega leta se je sprožilo vprašanje radi ustanovitve vseučilišča za južno-slovanske pokrajine, in ob enem se je mesto Ljubljana kakor znanstveno središče predlagalo v sedež vseučilišča. Ministerstvo je že tedaj obrnilo svojo popolno pozornost temu predmetu ozirom na številno jugoslovansko prebivalstvo in pred vsem strogo držječ se izrečenega načela *enakopravnosti narodnosti in enakega čuvanja njihovih interesov*. Prepričalo se je o koristnosti, da, **potrebi ustanovitve višega učnega zavoda za jugoslovanske dežele** in smatra v to svrhu Ljubljano kakor povsem pripravno točko.”

Nadalje je vlada izjavila (je čital): “Ob tozadevni predlogi bo ministerstvo v najpopolnejem obsegu znalo upoštevati važne razloge, ki govore za željo mesta Ljubljane v interesu jugoslovanskih dežel.

Ministerstvo meni, da je predhoden dokaz za to dalo že s tem, da je ustreglo želji, naj se za civilno in kazensko zakonodajo vrše predavanja v slovenskem jeziku in da je dovolilo v Ljubljani javna predavanja o teh predmetih v deželnem jeziku.”

Torej že leta 1849. smo imeli mi v Ljubljani slovenska predavanja in smo imeli že slovensko juridično fakulteto. Dne 20. marca 1849. se je vršilo prvo slovensko predavanje. Žal, da se je ta pridobitev, kakor marsikatera druga leta 1848, oziroma 1849, kmalu izgubila. Slovenska fakulteta v Ljubljani je bila sicer v istem letu opuščena; zato pa so bili - nemški kolegi iz Štajerske naj se ne prestrašijo - v istem letu imenovani slovenski profesorji za graško vseučilišče z nalogom, naj imajo predavanja v slovenskem jeziku. (Čujte! Čujte!) To, kar navedem sedaj, je najboljši odgovor na očitanje, da nimamo znanstveno izvežbanih ljudi, da nimamo profesorjev. Prvi, ki je bil imenovan slovenskim profesorjem na graškem vseučilišču, je bil slavni profesor prava, ki ga pozna vsaki jurist. Krainz, s katerim se danes ponašajo Nemci, je bil slovenski profesor in je predaval slovenski (Čujte! Čujte!) Drugi slovenski

profesor v onem času je bil oče našega kolega *Skedla* iz Bukovine, dr. Josip Mihael Skedl, katerega fotografijo zamorejo gospodje tukaj videti. Ne le, da so bila pripuščena slovenska predavanja, tudi v katalogu predavanj - danes bi to razkričali kakor oškodovanje nemškega značaja in ne vem sicer še kaj - so bila slovenska predavanja v Gradcu napovedana v slovenskem jeziku. (Čujte! Čujte!) Toda tudi ta predavanja niso dolgo trajala; sicer nekoliko dalje nego prva, kajti zadnje predavanje se je vršilo že leta 1856. Torej skoraj skozi sedem let so bila na graškem vseučilišču slovenska predavanja. In če vprašamo, zakaj da so ta predavanja prenehala, tedaj dobivamo seveda od oficijelne strani - rekel bi - za nas ne čuden odgovor. Rekli so namreč tudi tedaj: Radi pomanjkanja dijakov! Najbolj poklicani tolmač tega pomanjkanja na slovenskih dijakih je gotovo oni profesor, ki je pričel prva predavanja, slavni, od mene že omenjeni dr. Krainz. V nekem privatnem pismu iz leta 1854. je pisal (govornik je čital):

“Svojo docenturo sem nadaljeval še četrť leta, toda rastoče **so-vrašťvo**, ki so je nasprotniki Slovenstva naperili proti tej docenturi kakor nepotrebni instituciji, je bilo vzrokom, da je ista morala konečno prenehati.”

Naši narodni nasprotniki so bili torej, ki so s svojo premočjo dosegli, da so ta predavanja konečno prenehala. Vlada pa še nadalje ni odklanjala naših zahtev. Leta 1871. je vlada našo pravico do fakultete priznala ne le teoretično ali platonično, marveč so bili izdani celo vkrepi, da se ima v prihodnjem semestru vnovič pričeti s slovenskimi predavanji. Źal, da so pa v tem slučaju naši narodni nasprotniki v državnem zboru izposlovali, da je bila dotična postavka črtana iz proračuna in od tedaj nimamo več slovenskih predavanj in slovenske fakultete.

Ako vzamete to na znanje, mi daste prav, če trdim, da, če imajo Italijani iz zgodovinskega naslova, omenjenega od profesorja Waldnerja, ki naj bi bil močnejši nego zakoniti naslov, pravico do ustanovitve fakultete, *imamo mi to pravico v še večĩ meri*, ker smo že mnogo prej posedovali fakulteto v Avstriji. (Pritrjevanje.)

Ali so Slovenci sposobni za više znanstveno delo?!!

Očita se nam, kar sem že omenil, da nimamo učnih moči in knjig. Deloma sem na to že odgovoril. Kar se pač tiče učnih moči, se bo moralo priznati, celo če bi ne bili imeli drugega nego profesorja Krainza, da je tudi naš narod sposoben, da producira v resnici znanstveno moč. Toda mi smo imeli še druge profesorje in jih imamo deloma še danes. Omenjam profesorja kanoničnega prava dr. Zhismana, profesorja Stefana, Klememčiča in Mikloniča, omenjam vse one učne moči, ki morajo delovati v inozemstvu. Nočem govoriti o današnjih profesorjih, ker bi jim utegnilo to škodovati (Veselost), če bi tu omenil, da so slovenskega mišljenja. Imamo učnih moči v inozemstvu; tamkaj jih priznavajo, nimajo pa prilike, da bi delovali pri nas doma mej lastnim narodom. In da smo v stanu delovati res znanstveno izborna, da smo v stanu nastopati kakor učitelji: ravno o tej točki bi zamogli *Nemci dati najboljšega pojasnila*. Ne poznam današnjih učnih knjig na srednjih šolah, to priznavam naravnost: jaz nisem pedagog in se s tem ne bavim, toda v prejšnjih časih, *ko sem še študiral, ne bi bili Nemci v Avstriji sploh mogli študirati na srednjih šolah, če jim ne bi bili pisali učnih knjig - Slovani!* (Pritrjevanje. Smeh in mejklici.) Da, gospoda moja, gospodje na nemški stani se smejejo. Jaz pa bi tega ne trdil, če bi ne mogle z dokazi na dan. Imena Močnik, Klun, Koren in Wrečko so znana vsakemu, ki je izvršil gimnazijo. In gospoda moja, kakor smo mi Slovenci od ene strani, so od druge strani Čehi spisali učnih knjig: in to so Čehi Gindely, Hannak, Pokorny, Woldřich. Te učne knjige so bile in so deloma še danes uvedene kakor učne knjige na nemških srednjih šolah in menim, da moja trditev ni povsem izmišljena, marveč utemeljena v dejstvih. (Pohvala in mejklici.) Seveda se govori: "Da, vsi ti možje so pisali nemški!" To je ravno naša mizerija. Mi moramo dajati Nemcem moči, da se zamorejo potem hvalisati s svojo kulturo. (Posl. Kuranda: Vi ste se pa tudi učili nemški, ste bili nemški vzgojeni!) Ker ni vlada skrbela za nič drugega.

(Mejklici. - Posl. dr. vit. Mühlwerth: Manje bi bilo več!) To so dejstva. Morda neprijetna dejstva, toda dejstva so in ostanejo dejstva.

Toda negledé na vse to, menim, da smo dokazali, v kolikor je možno dokazati v tem kratkem času, da imamo zgodovinski naslov, da imamo tudi vse predpogoje za ustanovitev slovenske visoke šole, da imamo učne moči. Literatura pride potem sama od sebe. Kajti, kdo naj danes piše, ko ve, da ne bo nihče kupoval njegove knjige? Kdo naj si dobi časa? Naši ljudje so ubogi, niso milijonarji, ki bi jim ne bilo treba služiti svojega kruha. Ako mora pa kdo vse svoje sile posvečati drugim poslom, potem seveda ne utegne pisati znanstvenih del.

Kako se postopa z našinci na nemških visokih šolah!!

Toda ne glede na vse to je še drug vzrok, ki ga je omenil že kolega Prokeš, namreč način, kako se v zadnjem času postopa z našimi dijaki na nemških visokih šolah. Gospodu kolegi Stranskemu ni bilo prav, da je gospod kolega Prokeš rabil besedo: "slepobesedno postopanje nemških dijakov". Ta beseda je bila popolnoma primerna, kajti nemški dijaki so se v zadnjih letih nasproti svojim nenemškim kolegom vedli na način - in Italijani bi tudi zamogli zapeti pesmico o tem - ki nikakor ne dela časti učencem nemške kulture. (Pritrjevanje.) Ob takih razmerah je umevno, da si naši dijaki želijo rešitve, da hočejo, istotako, kakor Italijani, proč z nemškega vseučilišča in da se radi odpovedo dobroti nemške vzgoje. (Pritrjevanje.)

Sedaj preidem na drugo točko, ki jo je navedel kolega Schmid v utemeljevanju svojega vedenja. Rekel je, da je politično zgrešeno siliti italijansko mladino, da bi šla v inozemstvo, kajti na ta način se vzgaja irredenta. Gospod kolega Schmid se je s tem dotaknil vprašanja, ki zasluhuje, da se mu posveti nekoliko pozornosti.

Nekaj o irredenti

Teško je sicer, to moram takoj priznati, govoriti o vprašanju irredente, kajti takoj poskočijo potem ljudje od različnih strani in zakričijo, češ, da je to denunciacija, da je to nevredno poštenjaka, s tem da se denuncira svoje sodržavljane. To se nam očita v Trstu in to se je n. pr. očitalo tudi gospodu kolegi Wastianu v današnji številki "Arbeiter-Zeitunge". Nikakor nočem vzeti v zaščito kolege Wastiana, kajti moram že reči, kdor se sam igra z ognjem, naj tega ne očita drugim. (Pohvala.) Toda mi smo, vsaj tako menim, vzvišeni nad sum, da bi škilili preko meje. Da se morda nahaja tudi med nami ljudi, ki niso posebno navdušeni avstrijski patrijotje, to že utegne biti, in o vzrokih temu bom tudi pozneje govoril.

Ali, gospoda moja, jaz si stavljam vprašanje tako: So-li irredentistična stremjenja nekaj dobrega ali so nekaj slabega? So-li nekaj dobrega, nekaj častnega, nekaj, kar zamore tvoriti program kake stranke, potem se pač ni treba tej stranki sramovati svojega programa. Menim, da, kdor je pravi irredentist, ima tudi poguma, da javno kaže svoje mišljenje. Mi poznamo v posamičnih narodih irredentiste različnih barv in jaz poznam tudi takih, ki enostavno javno priznavajo svoje irredentistično mišljenje, čeprav se tamkaj ne imenuje irredentizem, marveč ima drugo ime. (Mejklici.) In reči moram: vse spoštovanje pred gospodi! Jaz gotovo nisem njihov prijatelj in občudovalec, ali imajo poguma do svojega prepričanja, imajo poguma, da to, kar nosijo v srcu in mislijo, tudi javno priznavajo. Ako se pa govori o italijanskem irredentizmu, potem je nakrat ogenj v strehi. Tu se kriči o denunciacijah in zamerja se nam, ako govorimo o tem.

Je-li pa stvar slaba, potem naj se nam ne jemlje za zlo in se nam mora dovoljevati, da to slabo pobijamo. Le ta alternativa je, iz tega dilema se Italijani ne izvlečejo. (Posl. Pittoni: Ni ne slabo ne dobro, to je le neumnost!) Potem je slabo, kajti, kar je neumnost, to je slabo!

Takoj hočem izjaviti, da nikakor nočem govoriti o irredentizmu zato, da bi se morda zavzemal za avstrijsko državno idejo in za

celokupnost avstrijske monarhije. To mi ne prihaja na misel, zato sta poklicana vojaštvo in vlada; *mi nimamo nikakega povoda, da bi se na kakoršen si bodi način navduševali za to* in da bi kazali tu morda kak hurapatrijotizem. (Pritrjevanje.)

Toda stvar ne stoji tako, kakor da smo mi, recimo, le kakor Avstrijci, obvezani v to, da se bavimo s tem vprašanjem. *Ne, tu gre za našo kožo, za naše dežele.* Ako bi italijanski irredentizem zahteval le take dežele, ki so čisto italijanske, potem nimam kakor nacijonalist absolutno nič proti temu. Nasprotno: podati hočem tu celó izjavo: *Če bi bil jaz Italijan, bi bil bržkone irredentist.* (Dobro!) Ali, gospoda moja, irredentizem zahteva za-se take dežele, kjer Italijani ne tvorijo večine prebivalstva, *kjer smo mi v večini!* Ako hoče torej irredentizem doseči svojo svrhu, odreši sicer en del prebivalstva, iz drugega in sicer večega dela napravi pa irredento. In iz tega razloga smo mi Slovenci in Hrvatje prisiljeni, da se moramo - žal - baviti tudi s tem vprašanjem. (Posl. Pittoni: Potrata časa!) Ni potrata časa. Dobro je, da se o tem govori, ker ravno to točko smatrajo velike stranke tukaj v zbornici kakor najvažnejšo pri rešitvi tega vprašanja, in še enkrat se moram povrniti k očitaniu "Arbeiter-Zeitunge" o denuncijaciji. Da imajo tudi drugi, ki niso taki nacijonalisti, kakor mi, slične nazore, kakor mi, to hočem takoj dokazati. V listi "Socialitische Monatshefte" piše neki dobri socijalni demokrat, Karol Leuthner, pod naslovom: "Der entblätterte Dreibund". Gospoda naj oprosté, prečitatí hočem le nekoliko zelo kratkih mest (číta):

"Od dne, ko je Visconti-Venosta vzpostavil prijateljsko sporazumljenje s Francosko, ne veruje noben pameten človek več na možnost, da bi Italija povodom kakega oboroženega konflikta mogla stati ob stani svojih zaveznikov; že štiri leta sem je očevidno, da vsa vojaška oboroževanja in priprave Italije veljajo le še v severnovztočni meji, *da pozna Italija le še eno sovražnico: svojo zaveznico Avstro-Ogrsko.* Italijani so se komaj toliko potrudili, da bi zagrnili svoja čustvovanja in svoje namene. Že davno niso več sami italianissimi in irredentisti, ki govore in pišejo o združenju z neodrešenimi brati v

italijanskem Tirolu in Trstu, ki zahtevajo samovladje Italije na našem morju, na Adriji, in gospodarsko ter politično osvojenje druge obale, namreč Albanije. Vladni listi govore, če tudi previdneje, isti govor. Ako pregledamo vrsto državnikov, ki so v zadnjih desetih letih vodili politiko Italije kakor ministri za unanje stvari in državni tajniki, tedaj vidimo v prvih vrstah z značilnim delovanjem može, kakor so Prinetti, De Martino, Guicciardini, San Giuliano, ki so si krčili pot do višine z govori in spisi, sovražnimi trozvezi. Kakor oficijelni zastopniki svoje dežele je seveda večina njih našla tudi oficijelno korektnost oblike, in nihče je ni krepkeje uporabljal kakor bivši minister za unanje stvari Tittoni, ki je celo v ugroženih dneh aneksijske krize izrekel advokatski govor za trozvezo, ko je iz ust Fortisa govoril glas Italije tako enodušno, glasno in pretilno. *Ali ta zadnji prijatelj trozveze je potem skupno z Izvoljskim aranžiral potovanje carja v Racconigi mimo Avstrije, odkrito briskiranje zaveznika, ter je nudil Rusiji zaželjene prilike za osveto.* Utegne se morda sklicevati na to, da se je pred njim tvegalo še več in bolj jasno.

“Prizor” - prosim, to govori socijalni demokrat - “ki se je pred štirimi leti odigral v Vidmu, ko so tržaški izletniki z žalnimi zastavami korakali pod okni kraljevega stanovanja *in je kralj Viktor Emanuel stopil na balkon, da pozdravi demonstrante, je bil v vsakem smislu še nedvoumnejši nego praznik ljubavi v Racconigi.*”

Gospoda moja! Kar je posebno čudnega v tem članku, je trditev in dokaz od strani Karola Leuthnerja, da Italijani pri nas v Avstriji nimajo nikakega razloga, da bi se čutili zatiranimi, da se z Italijani v Avstriji bolje postopa nego z marsikom drugim, da, bolje, nego s katerim-koli narodom v Avstriji. (Odobranje.)

Ako bi mi to rekli, bi se seveda takoj kričalo: Da, seveda, slovanški šovinisti morajo govoriti tako, ali resnično ni. Nu, jaz bi menil, da je socijalni demokrat, in k temu še nemški, nasproti nam povsem nesumljiva priča. In ta socijalni demokrat pravi - nočem dolgo nadlegovati gospodov, le eno bi tu naglašal - on pravi namreč, da je samoobsebi umevno, ako odlomki narodov, ki se nahajajo v drugih državah, ako so

zatirani, vzbujajo simpatije pri soplemenjakih v narodni državi in da se hoče nastopati njim v prilog. In pravi dalje (čita):

“Ona gesta dei per Italicos govore vendar ravno nasprotno. Italijane na Korziki in v Nizzi francozirajo z gorečenostjo, v kolikor ne delajo tega celo sami; a na Malti je angleška vlada popolnoma potisnila na stran pravice italijanskega jezika. V smislu italijanskega nacionalizma pa ne veljajo ne eni ne drugi za neodrešene brate; in sicer se ne dela nikake razlike, naj že, kakor Korzikanci, sami iščejo priključenja k drugemu narodu, ali pa naj - kakor Maltezi in Italijani v Tunisu - težko prenašajo oškodovanje svojega jezika. K večemu, da tu pa tam kak rimski ali milanski list v jokavem tonu piše rahla očitanja na adresu Angležev. Neodrešeni, zatirani, oropani svojih pravic, so po irredentističnem kodeksu sploh le Italijani v Avstriji. In vendar so ti - prosim, to je važno - od davnine ne le posedovali in svobodno izvrševali vse jezikovne pravice, marveč uživajo v jednom delu od njih obljudenega ozemlja - v Trstu, Gorici in Gradiški - nedvomljiv položaj prednosti. Avstrija sploh ne pozna dandanes - morda so izvzeti le Malorusi - narodov, oškodovanih v svojih jezikovnih pravicah; ali Italijanom - kakor Poljakom - ni nikdar trebalo boriti se za jezikovno ravnopravnost. Da, če je bilo kedaj v Avstriji gospodovalnih narodov, kar velja le pogojno, je pa ustava v svoji prvotni obliki prepustila Italijanom - kakor Nemcem in Poljakom - gotove privilegije.”

Gospoda moja! Menim, da je to dovolj jasno. (Poslanec Daszynski: Leuthner je pa za italijansko vseučilišče v Trstu, to bi morali tudi priznati!) Iz povsem posebnih razlogov. Tudi mi nismo proti, ali ne na način, kakor si gospodje domišljajo. Gospoda tovariša Daszynskega, žal, ni bilo tu ob začetku mojih izvajanj in jaz mu ne morem opetovati tega, kar sem že enkrat povedal.

Navajam pa še neko drugo pričo, ki je morda ravno tako neumljiva, ali - rekel bi - za nas Jugoslovane v nekem pogledu še mnogo dragoceneja priča, ker dotičnik nima le - kakor se trdi o Leuthnerju - predsodkov proti nam, ampak je to oseba, ki je v zadnjih časih igrala

proti nam Jugoslovanom jako važno in sicer sovražno vlogo - to je baron Chlumetzky. (Veselost.) Omenjam ga le zato, da se bo videlo, da celo tisti mož (Mejklici), ki se je nasproti nam tako sramotno vedel, ki nas je hotel malo ne uničiti, ki nas je hotel diskreditirati, ki nam je hotel pritisniti na čelo pečat irredentizma, da celo ta mož mora priznati, priznava in dokazuje, in sicer v popolnoma istem smislu, da, ki celo skoro iste argumente, kakor Leuthner, navaja za to, da obstoji irredentizem v Avstriji in da vlada - in to je za-me važno in menim tudi interesantno - jako greši, da ta irredentizem podpira in ne sledi drugačni politiki. Ne bom čital tega; podčrtal sem si sicer to, ali ker gospodje ne že, pustim to. Le zaključek bi hotel navesti (čita):

“V tem usiljenem nam odporu bi mogli najti tudi v Grški zaveznika, spojenega z nami po sličnih interesih. Ne morda v tem smislu, da bi posodili svojo podporo helenizmu in tako postopali proti pravemu spoznanju, da moremo o večini ozemelj Balkana kakor tudi skoro v vsem jugu monarhije *le z opiranjem na slavizem inavgurirati zares zdravo politiko, odpirajočo nam dobre perspektive*. Velikemu problemu, ki se ima rešiti v daljni bodočnosti, ali se ujedinjenje Jugoslovanov izvrši z nami ali proti nam, bi trebalo že sedaj delati poti, *po razumni slovanski politiki na jugu monarhije*, ki naj provzroči, da ne bodo Slovani, kakor doslej mnogi med njimi, iskali svojega gravitacijskega središča izven, marveč notri v habsburških deželah”. (Klic: Ali on ni delal po tem!) Žal, on ni delal po tem.

Iz vsega je torej razvidno, da so Italijani po nazoru dveh, nasprotni si stališči zavzemajočih pisateljev, Italijani v Avstriji - izvzemši jedino le univerzo - popolnoma nasičeni, da Italijani v Avstriji absolutno nimajo nikakega razloga, da se čutijo neodrešene, da nimajo absolutno nikakega razloga za tožbe radi zatiranja, da marveč - kakor pravi Leuthner - zavzemljejo položaj prednosti, in da - kakor pravim jaz - žal, ta svoj ugodni položaj tudi izrabljajo, in *sicer na našo škodo*.

In, gospoda moja, čim stvar tako stoji, potem ponavljam to - se ne sme nam zamerjati, ako porabljam to priliko, da pokažemo Italijanom,

da končno smo tudi mi tu, da tu mi zahtevamo življenje, in da je njim v dolžnost, da nas zadovolje, ako hočejo, da potem ni njih zadovoljimo.

Oziri na Italijo

Tovariš Schmid je slednjič navel še tretjo točko, in sicer je rekel, *da treba to vprašanje iz ozirov na Italijo rešiti v smislu Italijanov*. Potem da se naše razmerje do Italije ugodneje razvije. Nu, gospoda moja, saj vemo, da je to morda *glavni vzrok*, da vlada tako sili k rešitvi tega vprašanja. Ali da se to tako odkrito priznava, da se to očitno navaja kakor vzrok, to je nekaj posebnega, ker iz tega bi mogli mi Slovani izvajati jako čudne pouke, ki bi bili gospodom potem neprijetni. (Mejklici.) Gospoda moja! Jaz ne grozim - ne prihaja mi to na misel - ker vem, da, ako se grozi, potem mora, v raneji ali kasneji bodočnosti slediti tudi dejanje (Pohvala), in za to ne bi se hotel odločiti. Ali gospoda moja, če se govori, kakor se je reklo tu: Ker Italija zahteva, zato morajo Italijani dobiti univerzo, potem bi mogli tudi mi priti na posebno misel. Če se v Avstriji kaj doseza le tedaj, ako se inozemstvo poteza za to, potem bo vendar v našem interesu, da se tudi mi

obrnemo do inozemstva!

Ta logika, menim, ni kriva; da-li pa je vladi prijetna, in da-li bi soglašala s tem, na tem bi jaz dvomil. Na vsaki način bi hotel vlado in gospode krščanske socialce opozoriti, da se s takimi stvarmi ni smeti igrati, kajti tudi mi znamo logično misliti in utegnil bi priti čas, da se bomo spominjali naukov, podanih nam tu v odprti zbornici. (Pohvala.)

Mi in nemštvo

Sedaj želim posvetiti opazko govorniku nemških radikalcev, gospodu poslancu Wastianu. On se je izjavil sploh proti vsaki nenemški univerzi in ob njegovem smislu za pravičnost se jaz niti ne čudim temu. Saj mi smo že navajeni tega od strani Nemcev. On je prav za prav prototip Nemcev. Odkrito je povedal to, kar si drugi Nemci mislijo. Ali razlog, ki ga navaja za to, da smo mi za nenemška vseučilišča, zasluži,

da si ga ogledamo od bližje. On pravi: Nenemške narodnosti ne zahtevajo nememških vseučilišč toliko iz ljubezni do lastnega naroda, *marveč iz sovražtva proti Nemcem*. (Mejklici.) Ako bi bilo to, gospoda moja, resnično, potem bi bili Nemci sami krivi na tem, da je prišlo tako daleč. Kajti Nemci so bili, ki so nam hoteli nemštvo usiliti, ali k ljubezni se ne daja nikdo siliti. Kolikor bolj bodo Nemci zahtevali, naj bo nemščina državni jezik, jedini uradni jezik, jezik občevanja in parlamenta, tembolj bomo zahtevali, da se tudi naša narečja priznajo enakopravnimi. Le tedaj, če Nemci priznajo naše pravo, če nas bodo smatrali enakopravnimi, bo možno priti do kakega sporazumljenja. Sila proti sili! (Pohvala.)

Rekel bi še nekaj družega. Kar je tovariš Wastian rekel o nas, ni resnično. Mi se pač upiramo sili, da naj se učimo nemščine, ali mi nemščine ne sovražimo. Nasprotno: mi smo se naučili nemščine in smo z veseljem in ljubeznijo gojili nemško literaturo. Res pa je, da Nemci niso iz ljubezni do svojega naroda nasprotni nememškimi vseučiliščem *marveč iz sovražtva do družih narodov*. (Živahna pohvala in ploskanje.)

Predsednik: Ali niste še zaključili? (Mejklici.) Prosim... (Ponovni mejklici in hrup.) Ne ropotajte toliko. Gospod govornik je napravil pavzo in jaz sem menil, da je zaključil, kar sem si mogel tem laglje domnevati, ker govor traja že dolgo. Prosim nadaljujte!

Poslanec **dr. Rybář** (nadaljevaje): Ravno sem hotel zaključiti. Ni bilo potrebno, da ste me opozarjali na to. Prosim oproščenja, ker sem toliko govoril, ali to so problemi, ki niso važni le za nas, ampak tudi za druge stranke, posebno krščanski socialci naj bi si stvar nekoliko k sreči vzeli. (Mejklici.)

Nu, sedaj pa, gospoda moja, hočem zares hititi h koncu in le spregovoriti še nekoliko besed

na adresu Italijanov

Italijani naj bi prišli do uverjenja, da vlada v vsej upravi računa na spor med nami Jugoslovani in Italijani. Avstrijska vlada postopa kakor znano, po načelu: divide et impera. Znano je, da ne skuša odpraviti tega

spora, ampak, nasprotno, ga še podžiga in kultivira. Zakaj? *Ker avstrijska vlada, žal, ni avstrijska, ampak nemška vlada!* Avstrijske vlade nočejo umeti, da avstrijska in nemška nista sinonima (eno in isto), vedno in povsodi se smatrajo kakor prvobranilke nemštva. Razni znaki govore za to, da vlada posveča sedaj jugu posebno pažnjo *in hoče tam germanizatorično postopati*, da hoče upravo, ki doslej ni bila čisto nemška, napraviti kolikor možno nemško s tem, da na vsa važna mesta pošilja Nemce. (Poslanec Malik: N. pr. v Dalmaciji!) Dalmacije ste se vi, gospod kolega Malik, že odrekli. (Živahna veselost.)

Na adresu vlade in Nemcev!

Naglašal sem že, da mi nismo nikaki sovražniki ne nemštva, ne Nemcev kakor naroda; *mi smo le sovražniki germanizacije in germanizatoričnih stremljenj.* (Poslanec Spinčić: Ki jih vlada pospešuje.) Žal! Mi hočemo - odkrito bodi povedano - živeti v Avstriji in ostati Avstrijci; ali nočemo da bi se v Avstriji Nemce napravilo iz nas. To naj si zapomnijo vlada in Nemci. Ob nespretnosti, ki jo kaže avstrijska vlada ob vsaki priliki, bi se utegnila - jaz vsaj sem toliko optimist - zgoditi neverjetnost, da v obrambo svoje in italijanske narodnosti vendar pridemo do kakega kompromisa z italijanskimi liberalci. To ne bi bilo ravno tako nemožno; to se je celo pokazalo v zadnjih letih v nekem analognem slučaju. Sešla sta se ogenj in voda, Madjari in Hrvatje so se našli v reški resoluciji, ker avstrijska vlada, ker Dunaj ni znal Hrvatov pridobiti za-se. Kaj tacega bi se moglo, to ni izključeno, zgoditi tudi na našem jugu.

Seveda, avstrijska vlada računa tudi pri nas Slovencih na naš avstrijski patriotizem, kakor je računala pri Hrvatih na staroizskušeni avstrijski patrijotizem. Ali naj se ne varajo nikar. Izpregovoriti hočem tu odkrito besedo v tem pogledu. Tudi patrijotizem treba, ako naj obstaja in naj bo odkritosrčen, gojiti in hraniti. *Ljubezen potrebuje vračane ljubezni!* (Odobranje.) Ako se nas vedno le odbija, zameče, potem naj se ne čudijo, če ni v nas nobene ljubezni več. Zavrnjena ljubezen poraja

sovražstvo. Kaj pa dela avstrijska vlada, da bi pridobila našo ljubezen? Že poprej sem navel zgodovinsko reminiscenco, namreč okupacijo naše dežele po Francozih. Česar ni zmogla avstrijska vlada skozi 500 let, so izvršili Francozi v par urah; česar ni umela avstrijska vlada, najti pota do srca naroda s pomočjo jezika naroda, to so Francozje takoj umeli. *Ali avstrijska vlada se ni ničesar naučila iz tega.*

Omenjam še nekaj, kar je iz te dobe francozkega gospodstva posebno karakteristično. Komaj je bila oglašena aneksija k Franciji, nastopil je slovenski pesnik, državni uradnik in svečenik, in naslovil je navdušeno odo na Napoleona, na cesarja Francozov, *v kateri ga je slavil kakor osvoboditelja slovenskega naroda.* Če pomislimo, da je bilo to pred 100 leti, ko še niso nastopali nikaki narodni agitatorji in šovenisti, ampak je pesnik na podlagi tega, kar je resnično videl, prišel do navdušenega slavospeva francozkemu cesarju, potem moramo reči: stvar daje vendar-le misliti. O tem naj razmišlja avstrijska vlada! Avstrijska vlada naj skrbi za to, da se privadimo ljubezni do Avstrije in da jo bomo mogli tudi resnično ljubiti. Vlada hoče, kakor se govori, iti za tem, da bo v učnih knjigah vcepljala mladini po žličicah avstrijska junaštva, da bo s tem vzbujala avstrijski patrijotizem v mladih srcih. *Ali vlada naj se ne vara!* S takimi povestmi o junaštvih se ne vzbuja nikakega patrijotizma, ampak kvečemu veselje do pretepanja. Kajti pravi patrijotizem, tisti patrijotizem, ki koreni v srcih, se vzbuja le s tem, *da se vsakemu plemenu v tej državi napravlja življenje ne le znošnjivim, ampak tudi prijetnim.* Avstrijska vlada naj skrbi za to, da dobimo ekzistenčne pogoje in naj skrbi za to, da se bomo čutili enakopravne Avstrijce v tej državi. Potem bo imela monarhija na jugu obrambeni jez, ki jo bo bolje čuval, *nego vse gnile, neodkritosrčne zveze, boljše, nego vse trdnjave, bojne ladije in kanoni.* Kajti, če bomo mi Jugoslovani kedaj mogli reči s Schillerjem: Avstrijec ima svojo domovino, jo ljubi in ima tudi vzroka, da jo ljubi, potem, gospoda moja, se bomo tudi z navdušenjem zavzemali za monarhijo. Če pa Avstrija ne bi prišla do tega spoznanja, ako se bo tudi nadalje germanizatorično nastopalo proti nam ter nas odbijalo, *potem pa*

se ne bomo držali te pesnikove besede, ampak se bomo tolažili z drugo, ki se glasi: "Ptuji osvojevalci prihajajo in odhajajo, mi se pokorimo, ali ostajamo na mestu." (Živahna pohvala in ploskanje; govorniku so čestitali.)

PONOSEN NA ČEŠKEGA OČETA

Rybář se je v svojih poslanskih nastopih kritično obračal tudi do čeških politikov, zlasti radikalcev, ki so s svojo politiko postavljali v dvom skupni slovanski politični nastop. Rybář je v naslednjem govoru ponosno nastopil kot Slovan, ki ni skrival svojega češkega pokolenja ter se zavzel tudi za pravice koroških Slovencev.

**Govor državnega poslanca dr. O. Rybářa na razpravi
o reformi poslovnika v seji zbornice poslancev
dne 10. maja 1910
(Edinost, 14., 15. in 17. maja 1910)**

Jednakopravnost zahtevamo!

Posebno čudno zveni ta trditev (da namreč Slovenci stavlajo pretirane zahteve) od strani Nemcev, ki niso bili le v minolosti protežirani v vsakem pogledu, ki se marveč tudi v najnovejšem času - čim so le izrazili kako malo željico - že smejo nadejati takojšnje izpolnitve. Česa zahtevamo mi Slovani? Mi zahtevamo enakopravnost v uradu, mi zahtevamo, da se tudi z našimi soplemenjaki na različnih

oblastih občuje v njihovem materinem jeziku - to je zahteva, ki je povsem sama ob sebi umevna in s katero se v Švici tudi res postopa kako je samo ob sebi umevno - mi bi bili zadovoljni, ako bi tudi mi v Avstriji tako postopali z nami kakor se s Švicarji v njihovi domovini. (Odobrava-nje.) Dalje zahtevamo, naj naša mladina dobiva pouk v materinem je-ziku. (Pohvala.) To je ravno tisti objekt boja, ki provzroča v Avstriji pravzaprav največe spore; kajti, čim mi zahtevamo kako šolo, so Nemci - a na jugu, žal, tudi Italijani - hitro po koncu od vseh strani proti temu in se branijo z vsemi sredstvi, z rokami in nogami, proti tej zahtevi. Nem-cem seveda ne treba, da bi v svojih dednih deželah zahtevali šol, kajti preskrbljeni so s šolami v preobilju.

Ali Nemci začenjajo dan danes zahtevati šol tudi tam, kjer prav za prav niti ni nastanjenih Nemcev ali nemških otrok; danes zahtevajo šol že na jugu, kjer sploh ni nobenega stalno nastanjenega nemškega prebivalstva, kjer je k večemu oficirjev in uradnikov, ki po večem delu zopet niso nemške narodnosti, ki jih pa zistem vladajoči v Avstriji, označa za Nemce in jih naravnost sili, da pošiljajo svoje otroke v nemške šole. Kjer je najti le par tacih vladnih Nemcev - tako bi jih jaz imenoval (Odobranje) - in kjer se je kateri bodi njihovih predstojnikov oglasil za nemško ljudsko šolo, hitro je vlada tu in jim dovoljuje šole celo tam, kjer - kakor n. pr. v Primorju, v Trstu - domače slovansko prebivalstvo vzlic svojemu velikemu številu, vzlic vsem prošnjam in pritožbam ne more priti niti do ene ljudske šole. Prav v zadnjem času je bilo na jugu v čisto slovanskih krajih, kjer je le par priseljenih Nemcev in takih - kakor sem jih prej imenoval - vladnih Nemcev, ustanovljenih nemških šol, in sicer - kar je najznačilneje - ne morda na račun naučnega, *marveč, gospoda moja, na račun železniškega ministerstva.* (Veselost.) Železniško ministerstvo nastopa torej pri nas tudi kakor *germanizatorično minister-stvo.*

Gospoda moja! Takoj moram izjaviti, da nimam absolutno nič proti temu, ako se za nemške otroke snujejo nemške šole. Gotovo ne! Ali gospoda moja, ako se Nemcem daje šol tam, kjer je prebivalstvo čisto

slovansko, a to čisto slovansko prebivalstvo nima nikake šole: potem je to največa krivica, ki si jo sploh moremo misliti. (Pohvala.)

Če torej, gospoda moja, ustvarimo nov poslovník - in to je vendar glavni namen te reforme poslovníka, da se onemogoči lahkomišljeno obstrukcijo, potem se moramo - in to je naglašal že tudi tovariš dr. Kramar - lotiti, da odstranimo

vzroke, ki vodijo do obstrukcije.

Do tega se ni došlo do danes. Obstrukcija je, gospoda moja, nekaj, česar jaz za svojo osebo ne bi označal za absolutno ne dopustno. Ne morem storiti tega, ker sem svoječasno v deželnem zboru tržaškem sam tiral obstrukcijo, in sicer obstrukcijo, ki bi ugajala celo gospodom radikalcem iz Češke. Kajti mi smo tam - kar odkrito bodi povedano - motili razpravo s trobentami, ladijskimi sirenami itd. Obstrukcije same na sebi bi jaz torej ne proglašal za nedopustno.

Nasprotno: priznati moram brez družega, da je obstrukcija nekaj dopustnega, ako gre za brambo napadanih pravic kakega naroda, za preprečenje očitvidne krivice. Izjavljam tudi nadalje, da bi se - če bi zopet prišli v tako situvacijo, v kakoršnji smo se nahajali tedaj v tržaškem deželnem zboru, ko so hoteli z volilno reformo slovensko prebivalstvo jednostavno vreči iz deželnega zbora - jaz ne obstavljal in bi takoj posegel zopet po obstrukciji, ki bi jo izvajal tudi z najostrejšimi sredstvi. Nisem torej principijelen nasprotnik obstrukcije, pač pa smatram obstrukcijo za nedopustno tedaj, ko gre za manje važne interese. Posebno jo smatram za nedopustno, če gre - govorim to čisto odkrito, in prosim, naj se smatra to kakor moje osebno mnenje, ker nočem, da bi morda moj klub prevzemal odgovornost, - za to, da si kdo pribori moč. V takem slučaju treba ravno rabiti druga sredstva, da se pride do moči. V takem slučaju obstrukcija po mojem mnenju ni na mestu.

Čim stojim na tem stališču, se mora vendar, ako hočemo odpraviti obstrukcijo *odpraviti tudi vzroke obstrukcije*, kakor sem že prej omenjal. In ti vzroki leže v etnografiških razmerah avstro-ogrske monarhije. Naš

centralni parlament ni n. pr. parlament kakor nemški reichstag ali francoski parlament.

V nemškem reichstagu sicer tudi ni tako: tam je Poljakov, četudi v malem številu. Ali vzemimo Francijo, kjer je zastopan samo en narod in kjer gre za zastopanje skupnih interesov. Mi, gospoda moja, ne tvorimo tu centralnega parlamenta Citlajtanije, marveč **parlament avstrijskih narodov**, čeravno po ustavi ne bi smelo biti temu tako. V resnici se torej tu ne tvorijo toliko politične grupe, *marveč narodne grupe*. Tu stoji narod nasproti drugemu narodu, tu tvori narod zopet za-se mal parlament, ki je razdeljen v različne politične in gospodarske stranke. V narodnih vprašanjih pa stoji navadno zastopstvo enega naroda proti zastopstvu drugega naroda. Vsled tega se za gotova vprašanja, ki se razpravljajo v parlamentu kaže nezadostno zanimanje. Kaj briga n. pr. zastopnike maloruskega plemena kaka italijanska srednja šola je v Trentinu? Ta nima za njih absolutno nikacega interesa, a vzlic temu so po ustavi pozvani, da tudi o tem sodijo in odločajo.

Potreba narodne avtonomije

Zato manjka tudi zanimanje. Drugače je pa pri takih narodih, ki mejijo drug na drugega; tu se kaže zopet preveliko, preveč zanimanja. V tem slučaju smatrajo namreč moječi sosedni narodi dovoljenje kake kulturne institucije ali šole kakor napad na njihovo posestno stanje, kakor ojačenje sosednega naroda in se branijo z vsemi možnimi sredstvi proti temu. Mi znamo, da so največi boji v parlamentu navstajali iz takih šolskih vprašanj. Spominjam pri tem samo na Celje, sedaj na italijansko vseučiliščno vprašanje, na vprašanje češkega vseučilišča, na razne gimnazije itd. Sili se nas, da moramo tukaj skupno sedeti in hujska se narode drugega proti drugemu; kajti, gospoda moja, ako tudi se to navidezno ne godi namenoma, je zapravo vendar *v intencijah vlade*, da se narodom ne dopušča, da bi prišli do pomirjenja, da se more tem načinom laglje vladati po načelu: Divide et impera! Sili se nas torej, da se pečamo tu z vprašanji, ki nas ali absolutno nič ne zanimajo, ali v

katera bi se mi v resnici ne smeli mešati; kajti o tem, ali naj kak narod dobi šolo, bi moral po naravni logiki odločati le dotični narod sam. Nemci n. pr. bi vendar ne imeli odločati, ali naj mi trebamo kake gimnazije v Kranju, Gorici ali Trstu; to vendar Nemce absolutno nič ne briga. (Posl. Sommer: To jih briga, ker morajo poskrbeti za sredstva!) To je ravno! Saj je to tudi čisto resnično. Ali to ravno je pogreška v naši ustavi; *temu bi se odpomoglo z uresničenjem načela narodne avtonomije*. Ko bomo enkrat to imeli, ne boste nič plačevali vi za nas in mi ne za vas, ker danes plačujete vi ravno tako naše šole, kakor mi vaše; a razmeroma plačujemo *mi mnogo več* za vaše šole ravno zato, ker šol - nimamo. (Tako je!) Nemci ne plačujejo niti krajcarja za noben slovenski viši gimnazij, ker slovenskega višega gimnazija *nimamo*; vi ne plačujete niti krajcarja za nobeno slovensko realko, ker nobene *nimamo*, izvzemši one v Idriji, ki je šele v zadnjem letu podržavljena; vi ne plačujete za nikako slovensko vseučilišče, *ker nimamo nikakega*, in se torej to, kar vi nam očitata, obrača ravno proti vam; ne da vi plačujete za nas, temveč plačujemo razmeroma mnogo več mi za vas, nego vi za nas. (Posl. dr. Sommer: Tudi mi smo za avtonomijo!) Dobro torej! Če smo torej prišli do tega spoznanja, treba napraviti tudi korak naprej in reči: Ni dovolj, da tu spremenimo poslovni red, kajti, tako dolgo, dokler bodo tukaj, kakor so danes, narodi zastopani - da-si ne na podlagi ustave - tako dolgo bo prihajalo do narodnih nasprotstev, tako dolgo se tudi, kakor je to omenil eksclenca Gessmann, ne bo delovalo za državni interes, ampak bomo tako dolgo siljeni *delovati za interes svojega naroda*.

Dokler torej stvar tako stoji, tudi poslovni red - naj bo še tako strog in ojster - ne pomore nič, ker se bodo vedno postavljala vprašanja, ob katerih bodo nasprotstva narodov zadevljala eno ob drugo. *Tudi ne zadošča, da nastopi prememba zistema, kakor to zahteva posl. dr. Kramar, temveč mora enostavno priti do revizije ustave*. Sedanjo ustavo treba spremeniti v tem smislu, da se Cislahtanija na novo zgradi na federalistični podlagi *in sicer na podlagi principa uporabe narodne avtonomije*.

Potem bo možno, da se sporazumemo tu v centralnem parlamentu, potem bo možno, da bomo izhajali tudi brez strogega poslovnika, kakoršnega se sedaj zahteva od nas. Tudi potem se bodo pojavljala nasprotstva politiške, verske in gospodarske naravi, ali ne bo več bojev, kakoršnji se danes vojujejo tukaj, bojev naroda proti narodu in žalibog tudi **bojev za ekzistenco**.

Gospoda moja! Ni preveč rečeno, ako trdim, da so to boji za ekzistenco, ker narod, kakor n. pr. slovenski, ki je glede šolstva tako zanemarjen, se bori enostavno za svojo ekzistenco, ko stavlja tu zahteve po šolstvu. Nemci se hvalijo s svojo veliko kulturo, literaturo itd. Ali pustite le svoje nemško prebivalstvo brez ljudskih šol in videli boste, koliko vam bo koristila nemška kultura iz nemške države! Poglejte samo na Ogrsko, kaj se dogaja tam. Najmočnejši stebri ogrske državne ideje so Nemci, ravno zato, ker se jih vzgojuje v madjarskih šolah. Tu ne pomagata nikaka nemška kultura, nikaka nemška zgodovina in literatura.

Zaključujem torej ta del svojih izvajanj z zahtevo po *reviziji ustave*. Priznavam, da stvar ni tako priprosta in da se moje zahteve ne more tako hitro spolniti. Ali, če je res v intenciji vlade in večih strank, da se okrepi centralni parlament in da se ga privede do plodonosnega delovanja, potem ne moremo tega cilja doseči drugače, nego tako, da ne ostajamo pri poslovniku, ampak pristopimo *k reviziji ustave*.

Proti češkim radikalcem

Gospoda moja! Kar se tiče reforme poslovnega reda, ima ta precej sovražnikov in sicer, žalibog, tudi v našem slovanskem taboru. Bilo bi lovenje slepe miši, ako bi si tega ne povedali očitno in ako bi ne zgubili par besed o tem. S tem, da molčimo, to nasprotstvo v našem slovanskem taboru ne bo odpravljeno s sveta. Bolje je torej, da se bavimo o tem. So namreč naši radikalni kolegi iz Češke, ki nastopajo proti reformi poslovnika, ker vidijo v tem nevarnost za razvoj češkega naroda v prvi vrsti in slovanskih narodov v obče. Gospoda moja! Že preje sem označil svoje stališče nasproti obstrukciji kakor taki. Obstrukcijo smatramo

enostavno kakor **parlamentariško pravico pesti**. Tudi pravica pesti je igrala svoj čas veliko vlogo v Evropi, a mislim, da si ne želi nikdo več nazaj teh časov. Ali tudi danes je še preostankov pravice pesti in sicer v silobranu, kakor jo dovoljuje celo tudi kazenski zakon sam. V slučaju silobrana smatram, kakor sem že povdarjal, obstrukcijo brez družega za dopustno. Ali obstrukcija je pri nas sploh onemogočila delovanje parlamenta. No, to prihaja morda prav nekaterim zastopnikom radikalne skupine iz Češke, seosebno njihovemu stališču, da treba parlament sploh *odpraviti*, kakor je to opetovano povdarjal dr. Hajn, ki bi hotel vse zakonodajno delovanje preložiti v češki deželni zbor, oziroma v druge deželne zbore. To stališče po mojem mnenju **ne odgovarja niti češkim interesom**. Kajti, Čehi ne živijo samo na Češkem, temveč tudi na Moravskem, kjer imajo sicer večino, ali živijo tudi v Šleziji in tudi na Nižjeavstrijskem. (Mej-klici.) Prosim, gospodje, pustite me, da izgovorim mirno. Hočem takoj izjaviti... (Klic: Prepir med brati!) Ni to nikak prepir med brati, marveč je diskusija o tem predmetu zelo koristna!... Izjavljam torej, da nikakor nisem iz animoznosti sprožil tu teh stvari; nasprotno, mislim, da sem ravno jaz, ki se lahko zavarujem proti takemu očitaniu. Izhajam iz zveze Čeha s Slovenko in kakor ljubim svoj slovenski materini jezik, *ravno tako sem ponosen na svoje češko pokolenje*. V tem oziru mi se ne more ničesar očitati. Ali tu moram izjaviti: Ako se hočejo gospodje postaviti izključno le na stališče deželne avtonomije, ali, kakor je imenujete Vi, češkega državnega prava, potem zapuščate svoje soplemenjake v drugih kronovinah, kjer se ti nahajajo v manjšini. (Mej-klici.) Ker, gospoda moja, če tudi morete glede Šlezije trditi, da spada k deželam češke krone, ne morete pa trditi tega glede Nižje Avstrije. *Na Nižjeavstrijskem se morate enostavno sklicevati na čl. XIX. drž. temeljnih zakonov!* Ta določba čl. XIX. se pa nahaja v avstrijskih temeljnih zakonih. (Posl. Sokol: To nam je mnogo koristilo!) Imamo tu določbo, na katero se moremo sklicevati in ki jo moremo zastopati eventuelno tudi pred najvišjimi inštancami. (Posl. Sokol: Brez

koristi!) Koliko vam je koristilo češko državno pravo? Češko državno pravo vam je še manje koristilo!

Gospoda moja! Na podlagi člena XIX. ste dosegli marsikako šolo (Posl. Sokol: Na Nižjeavstrijskem?) - ne govorim o Nižjeavstrijski - na Češkem, Moravskem in v Šleziji, katerih sicer na podlagi češkega državnega prava ne bi bili dosegli. Povedati vam moram tudi takoj, zakaj se moramo braniti proti temu stališču. Iz enostavnega razloga, ker bivamo v deželah, kjer imajo - izvzemši Kranjsko in Dalmacijo - *povsodi naši narodni nasprotniki večino*. Povsod, na Štajerskem, Koroškem, Goriškem, v Trstu in Istri smo mi v manjšini napram večini, ki je brezobzirnejša, nego ne vem kdo. (Posl. Kirchmayer: Tudi na Koroškem?) Koroška je otrok bolečin našega naroda.

To vam dokažem takoj. (Mej-klici.) Gospoda moja! Ako se postavite na stališče deželne avtonomije, izročite najprvo Slované v Šleziji in vseh nas na jugu najbrezobzirnejšim narodnim nasprotnikom. Na to stališče se mi ne moremo postaviti. To treba enkrat čisto odkrito povedati. (Mej-klici.) In ker gospod kolega polaga že tako važnost na Koroško, moram Vam izjaviti, da je bila na Koroškem do pred malo leti samo ena čisto slovenska ljudska šola. Prebivalstvo, ki tvori tretjino vseh stanovalcev vojvodino Koroške, ima eno samo slovensko ljudsko šolo! (Posl. Kirchmayer: Ker jih Slovenci sami niso hoteli. Vem to, ker sem bil v deželnem zboru, sem člen okrajnega šolskega sveta in sem zastopnik slovenskega okraja.)

Predsednik: Prosim, da se govornika ne prekinja.

Posl. dr. Rybář: Ako nekoliko potrpite, odgovorim na to. Stvar stoji tako-le: Res je; v vsakem narodu je najti ubogih in nevednih ljudi, ki puščajo na-se vplivati in ki potem stavljaajo zahteve po šolah v tujem jeziku. Tako je povsodi. To je v Šleziji, to je glede Nemcev na Ogrskem. Pojte na Ogrsko in videli boste, da so najhujši Madjari ravno Nemci (Posl. Sokol: Židje!) in Židje. Vprašajte kolego dra. Rennerja, on je v tem oziru gotovo nesumljiva avtoriteta.

Ti zavedeni in nevedni ljudje - in je takih - zahtevajo šolo v tujem jeziku, ki ni materini jezik. Kaj pa pravijo Nemci o onih stariših, ki puščajo svoje otroke francozki vzgajati in v odlični družbi je najti takih starišev. Govori se. to je nenemški, nepatrijotiški in ne vem kako se že glase ta označenja. (Posl. Kirchmayer: Naj se uče francozki!) Ali naj se le francozki vzgojuje?

Povsodi so postavili načelo in prvi pedagogi, naj pripadajo že katerikoli narodnosti, so stavili zahtevo, da mora otrok prvi pouk dobivati v materinem jeziku. Izjavil sem že opetovano, da nikakor nisem proti poku tudi v drugem deželnem jeziku; mi nismo pa proti učenju nemškega jezika. Pač pa smo proti temu, da se naše otroke že v ljudski šoli *raznaroduje*. (Odobranje.) Gospoda moja! Otroci, ki v elementarni šoli ne dobivajo pouka v materinem jeziku (Posl. Kirchmayer: Dobivajo ga v utrakvistični šoli!) se enostavno raznarodujejo. In kar se tiče utrakvističnih šol, so te prvič nezakonite in drugič je to največa lumparija, ki si jo moremo misliti. (Živahno odobranje.) Ker na teh šolah se nameščajo za učitelje ljudje, ki slovenščino le lomijo, ki vsled tega le nemški poučujejo otroke in ki le včasih čitajo žnjimi tudi kako slovensko besedo, tako, da se otroku omrzi pouk v materinem jeziku. Posledica temu je, da so otroci slovenski pozabili, a nemški se tudi niso naučili. (Posl. Kirchmayer: Ali imate kak poj. o Slovencih na Koroškem?) Da. (Posl. Kirchmayer: Potem čitajte enkrat komu kak slovenski list in on vam poreče: Tega ne umejem! - Mejklici.) Prosim, to je možno in to se nam očita tudi v Trstu od strani Italijanov. Pravijo nam: Dajte Slovencu kako slovensko razsodbo ali knjigo in on je ne bo umel. Tako pravi tudi gospod kolega iz Koroške: Dajte koroškemu Slovencu slovensko razsodbo ali slovensko knjigo in on je ne bo umel. Gospoda moja! Dajte nemškemu Korošču, ki ni obiskoval nikake šole, iz Lavantinske doline, ali od kjer si bodi iz Gornje Koroške Goethe-ja ali Schiller-ja in videli boste, koliko bo umel o tem! Ali dajte mu kako razsodbo najvišje sodnije v kazenskih stvareh in ako bo umel le eno besedico o tem, si pustim glavo odrezati. Kajti, dostikrat ne umemo niti mi juristi.

Po tej stranpotici na jezikovno polje, se povrnem na **razliko med deželno in narodno avtonomijo**. Gospodje radikalci iz Češke oziroma del istih, se postavljajo na stališče, da ima za njih samo češki deželni zbor interes, da je centralni parlament, ako le možno, odstraniti. Govoril sem že o tem. Bilo bi zelo lepo in pravim čisto odkrito, da nimamo prav nič proti uresničenju državnopravnih stremljenj češkega naroda, da smo, nasprotno, mi Slovenci od početka ustavnega življenja v Avstriji *nesebično podpirali Čeha in jih bomo tudi nadalje podpirali*. Mi se bomo - mislim, da morem to izreči imenom vseh Slovencev in Jugoslovanov sploh - vedno zavzemali za njihova stremljenja, to temveč, *ker uresničenje državnopravne ideje nikakor ne izključuje uresničenja principa narodne avtonomije*. Ako se pa mi zavzemamo za njih, *smemo tudi zahtevati, da podpirajo tudi oni naša prizadevanja in da nas ne izročajo našim narodnim nasprotnikom*. Ko se je pred letom dni govorelo v časopisih in tudi tukaj v parlamentu o trijalizmu, ko se je govorelo, da se pojavljajo stremljenja po združenju vseh jugoslovanskih dežel v en državnopraven kompleks, *bili so ravno kolegi iz radikalne skupine*, ki so nas opozarjali, da bi bilo v tem slučaju stališče Čehov v Cislajtaciji do skrajnosti oslABLJENO, ko bi se Jugoslovani, ki so sedaj - mislim, da smem reči to - najvernejši zavezniki Čehov, izločili iz centralnega parlamenta. Kakor bi bilo Vam neprijetno, ako bi bili mi izločeni iz centralnega parlamenta, ker bi bilo s tem Vaše stališče oslABLJENO, *ravno tako neprijetno je nam, ako postopate tako s centralnim parlamentom in se hočete enostavno umakniti v svoj češki deželni zbor*. (Posl. Sokol: Upravljali se boste sami!) Da, v koroškem in štajerskem deželnem zboru! Saj vidite, kaki gospodje so tam! (Veselost.) Jemljite ozira na nas, kakor ga jemljemo mi na Vas! Zgodovina nas je spravila tukaj skupaj. *Ako ostanemo skupaj, se ohranimo*, dosežemo svoje pravice, dočim nas, ako pojde eden na sever, drugi na jug, skupni sovražnik ločene potolče.

Potrebno je bilo, to tukaj odkrito povedati, da ne bo tozadevno nikakega dvoma.

Na zaključku se moram dotakniti še takega dogodka, ki je napravil na nas Jugoslovane zelo neprijeten utis. Prosim, da mi tega ne jemljete za zlo, ali dobro je, da se o tem javno razgovorimo, ker so se dogodki tudi javno, v parlamentu, odigrali. Debata o reformi poslovnika je bila uvedena s prizorom, *ki je nas globoko užalil*. Ko je bil namreč predlog gospoda kolega Choca, odklonjen, so spremljali naši kolegi iz kluba radikalcev naše glasovanje s klici: Pfu! - Hanba! - Sramota! - (Mejklici posl. Choca!) Pričakoval sem, da gospodje kolegi iz radikalnega kluba porečejo, da je bilo to naprejeno le proti njih sonarodnjakom iz Češke. Ali mi sedimo z ostalimi češkimi strankami v eni in isti zvezi, in sicer "Slovanski enoti" ter držimo zvesto bratstvo orožja. Kar je naperjeno proti njim, je naperjeno tudi proti nam; napad na njih, je napad na nas. Dokler sedimo v enoti, hočemo skupaj držati ter se braniti medsebojno in jaz obžalujem, da je bila tu v odprti zbornici uprizorjena taka demonstracija.

Dokler so bili gospodje radikanci v "Slovanski enoti", so imeli večkrat vodstvo, večkrat se nismo strinjali žnjimi, ali uklonili smo se vsakemu sklepu zveze ter glasovali, kakor je sklenila Enota in dokler bomo v Enoti, se bomo tudi vedno pokorili; a zato pričakujemo tudi od drugih svojih sonarodnjakov, naj so Jugoslovani ali severni Slovani, da ne nastopajo na tako sovražen način proti nam, ker s tem *ne-le, da škodujejo nam, temveč škodujejo sebi, škodujejo naši skupni slovanski stvari*, ki jo bomo mogli tu v parlamentu uspešno zastopati le, ako smo edini. (Živahno dolgotrajno odobravanje in ploskanje.)

PRORAČUNSKA RAZPRAVA 1910

V naslednjem govoru je Rybář ponovno postavil v ospredje rešitev jezikovnega vprašanja in vprašanja šolstva kot osnove za enakopravnost med narodnostmi v javnem življenju.

Govor drž. poslanca dr. Rybáňa na proračunski razpravi v seji zbornice poslancev dne 14. junija 1910 (Edinost, 17., 18. in 19. junija 1910)

Vlada in nje večina

Visoka zbornica! Po vsakem glasovanju v tej zbornici, na katerem se je na vladi pripetila kaka nezgoda, ko se njej niti z glasovi ministerskih poslancev ni posrečilo dobiti večine, hité oficijozni z zatrjevanjem, da gre le za slučajno večino opozicije, da pa sicer vladna večina zvesto in trdno stoji na strani vlade, in če tudi ta vladna večina ni posebno velika, da vendar na podlagi delavnega programa trdno drži z vlado. Nu, gospoda moja, ta glasovanja, ki so dokazala, da vladne večine v resnici niso velike, so bila simptomatična za položaj vlade v tej zbornici. Vlada je menila, da bo mogla se svojo takozvano delavno večino dalje verižiti, in se je nadejala, da se še nadalje vzdrži na krmilu.

Šola - politikum

Ali, prišel je vendar moment, ko naj ta večina poda dokaz svoje moči. Nastopilo je vprašanje, ko ni šlo za navadno dovoljenje proračuna, za dovoljenje novincev in druge takozvane "državne potrebe", marveč za vprašanje, ki se dotika interesa jednega plemena v monarhiji, in sicer je *to italijansko vseučiliščno vprašanje*. Vzlic temu, da vse stranke današnje vladne večine zagotavljajo, da goje simpatije do zahtev Italijanov, noče se vladi posrečiti in se njej doslej ni posrečilo, da bi vladne stranke pripravila do tega, da se izjavijo za te vladne predloge.

Tako se širijo razne vesti o krizah v zbornici. Govori se celo, da se žuga z demisijo, da, celo z razpuščenjem zbornice. In zakaj vse to? Radi enega enostavnega šolskega vprašanja. Že ta okolnost, da more kako šolsko vprašanje v Avstriji zadobivati tolike važnosti, dokazuje zadostno, da razmere v Avstriji niso zdrave. Marija Terezija je označila šolo kakor politikum, kakor se je to že večkrat naglašalo; ali Marija Terezija gotovo ni mislila na politikum, do katerega se je danes razvilo šolsko vprašanje.

Šolsko vprašanje danes ni le politikum, ampak je tudi vprašanje *moči*, ki je narodi in sicer močnejši narodi v Avstriji izkoriščajo v to, da tlačijo slabše narode in jih ovirajo v njihovem razvoju in njihovi povzdigi.

Italijansko vseučiliško vprašanje in Jugoslovani

Po teh mojih uvodnih besedah se bo morda kdo čudil, da Jugoslovani nasproti visokošolski zahtevi Italijanov dozdevno - ali prav za prav resnično - sovražno nastopajo, kakor se nam to tudi očita od raznih strani. Nu, gospoda moja, jaz sem že v enem prejšnjih svojih govorov tozadevno preciziral naše stališče in se čutim, žal, prisiljenega, da tu deloma ponovim svoja tozadevna izvajanja, kajti isti argumenti, o katerih sem menil, da sem jih že ovrigel, se zopet navajajo proti nam od različnih strani.

Očita se nam, da je od naše strani naravnost - kako naj rečem? - nelepo, da pobijamo tako šolsko vprašanje, ko imamo sami šolskih zadev v največjem izobilju. Ali ravno to je vzrokom, da se danes iz taktičnih razlogov moramo postavljati proti zahtevi Italijanov. Isti Italijani, ki danes zahtevajo, naj se jim dovoli visoka šola, nočejo tam, kjer imajo moč, nam dovoliti niti *ljudske šole*! Opetovano sem jaz že opozarjal to, da nam v Trstu Italijani nočejo dovoliti niti *ljudske šole vzlic dejstvu, da je že v samih naših privatnih ljudskih šolah 1200 v šolski obisk obvezanih otrok*, ne všteti vseh onih otrok, ki dobivajo pouka v italijanskih komunalnih šolah in nemških državnih šolah!!

Gospoda moja! Italijani so si stvar predstavljali enostavnejo, nego se - kakor kaže - razvija. Ko je lanskega leta njihovo vseučiliško vprašanje padlo vsled slovenske obstrukcije, se jim je začelo vendar nekaj daniti, da as samo podporo vlade in podporo Nemcev ne bodo mogli dobiti vseučilišča in so se tozadevno italijanski konservativci in italijanski socijalni demokratje obrnili do nas z vprašanjem, da-li bi ne bilo možno priti ob tem vprašanju do poravnave, do kompromisa? Kakor sem že omenil, smo se mi *izjavili pripravljenimi* za to; bili smo

pripravljeni stopiti v pogajanja in ta so se tudi v resnici vršila. Ker pa je perfekcioniranje sporazuma *odvisno* od italijanskih *mogotcev* v Trstu, so nam izjavili naši italijanski kolegi, da morajo povprašati za mnenje te italijanske mogotce v Trstu. Čakali smo na odgovor in, gospoda moja, *še danes čakamo na ta odgovor!* Kaj so italijanski liberalci odgovorili, tega ne vemo. Čitali smo sicer v listih, *da odklanjajo na kratko vsaki kompromis*, da so celo izjavili v svojih glasilih, da se raje odreko vseučilišča, nego da bi nam dovolili bilo tudi najmanjo ljudsko šolo na tržaških tleh; *ali oficijelne izjave nismo še do danes dobili nobene*. Popolnoma neutemeljeno in krivično je torej, ako se nam očita celo do prijateljske strani, ali se nas vsaj opozarja, naj bi v tem vprašanju vendar odnehali, naj vendar stopimo v pogajanja!

S kom naj stopimo v pogajanja?

Za to morata biti vedno dva. Oba dela morata biti zadovoljna, stopiti v pogajanja. Do danes pa nismo videli na nasprotni strani, na strani Italijanov, nikake dobre volje. Nismo videli niti poskusa, da bi prišli z nami v dotiko. Čim stvar tako stoji, potem nimamo nikakega razloga, da bi se razvneli za to stvar, temveč moramo mi ostati na stališču, na katerem smo bili: da absolutno ne smemo dovoliti, da bi se oziralo na zadevo po italijanski univerzi, dokler se nam *ne ustreže glede naših šolskih zahtev*, kar je odvisno deloma od Italijanov samih, deloma od vlade. Ako je vladi ležeče na tem, da dobe Italijani visoko šolo - in kakor se zdi, so za vlado res merodajni vplivi, da hoče izvesti to zahtevo - potem vlada ve, na koga naj se obrne. Vlada pa tega noče vedeti, ker čujemo pač, da se vlada pogaja z Nemci, da se je pogajala celo s Poljaki, na one pa, ki so - za Italijani seveda - v prvi vrsti interesirani, na Jugoslovane, se dosedaj vlada ni še obrnila. *To je naravnost žaljivo zapostavljanje, žaljivo preziranje Jugoslovanov!*

Italijani - govorim tu s popolnoma realističnega stališča - imajo popolnoma prav, če po triletni službi v vladni večini zahtevajo plačilo za

svojo službo in to v obliki vseučilišča. Oni imajo prav, ker vsako službo je treba plačati.

Nemške zahteve

Kljubu temu, da je, po tem, kar sem sedaj rekel, to vseučilišče le plačilo za že opravljeno službo in bi se torej od strani vladnih strank ne smelo zahtevati nikakih daljnjih kompenzacij, vidimo vendar, da porabljajo Nemci tudi to priliko, da bi stavili nove zahteve in sicer zahteve, ki zadevajo ravno naše skupno jugoslovansko ali italijansko ozemlje. In sicer zahtevajo Nemci, *da se razširi nemško šolstvo v Primorju* in da se poleg tega osnuje v Trstu navtična šola z nemškim učnim jezikom (Čujte! Čujte!).

Nemci so dosegli pod sedanjo vlado, da so skoro na vseh oblastinjah v Primorju, kjer ni nikakega avtohtonega nemškega prebivalstva - ker, kar je tam Nemcev, so tja prestavljeni uradniki in nekateri priseljeni trgovci, sicer ne najdete tam nikake nemške vasi, nikakega nemškega mesta - boljša mesta zasedena po Nemcih, da posebno na državnih železnicah ni nobene večje postaje, ki bi ne bila popolnoma germanizirana, da se za te Nemce na večih postajah snujejo z državnih denarjem nemške šole, tako, da je domače prebivalstvo tako italijansko, kakor slovensko izključno od boljših in sploh bolje plačanih mest. Ti Nemci, ki so na kopnem že vse okupirali, hočejo domače prebivalstvo odstraniti tudi od morja, edinega mesta, kjer dobiva domače prebivalstvo še svojega kruha. Italijani koliko iz tega razvidijo, kam jih pripravlja njih zavezništvo.

Nas se ne ubranijo. Mi smo mlad narod; kljubu temu, da prej nismo imeli nikakih šol, nismo mi izginili s površja zemlje in tem manje izgineмо danes, ko je vzbujena narodna zavest.

Italijani dosežejo le to, da bodo imeli v Primorju poleg nas tudi *mogočno nemško kolonijo*, ki jim bo delala večjo konkurenco nego smo jim jo delali mi doslej. - V dokaz **kako postopajo Italijani napram nam**, bi navedel le en kratek izgled, ki datira iz zadnjega časa. Mi

zahtevamo šole ne le v mestu, čemur se Italijani upirajo z rokami in nogami, temveč zahtevamo tudi v okolici, ki je čisto slovenska in ki jo imam čast jaz zastopati. In tam gre za vas, ki je skoro uro in pol oddaljena od mesta, kjer so prebivalci izključno Slovenci in je obdana okoli in okoli od Slovencev, tako, da na kako poitalijančenje ni niti misliti. Ta vas se imenuje Gropada. Poleg te je še druga vas, Padrič. Ti vasi zahtevata - ako se ne motim - že 18-20 let ljudsko šolo, ker morajo sedaj svoje otroke pošiljati preko uro daleč v Bazovico, v šolo. Potrebo in korist te šole je spoznal celo tržaški mestni svet pred približno 12 leti. V neki seji, kjer je župan odločil v prilog tej šoli, je bilo v načelu sklenjeno, da se tam osnuje šola. Stvar stoji namreč tako, da ako ne osnujejo šole tam, bo treba ono v Bazovici razširiti, namreč zgraditi novo poslopje, ali pa obstoječe poslopje zvišati za eno nadstropje. Na vsak način je potreben nov trošek za to vas. Kljub temu pa, da je magistrat spoznal potrebo osnutja te šole in je bil tudi mestni svet pred 11 leti za to, vendar po tem sklepu nismo še niti za korak naprej, tako, da smo bili prisiljeni iti na upravno sodnijo. Upravna sodnija je odredila nove komisijske poizvedbe, katerim se je pa magistrat leta in leta odtegoval.

Izgovarjali so se na vse možne načine. Ako je bilo lepo vreme, so govorili, da sedaj ne pojdemo tja, da bi gledali, kake klimatične razmere so tam; ako je pa snežilo, so govorili, da pri takem vremenu ni možno iti gori. Konečno se je vendar vršil ta komisijski ogled in potrdil, *da res obstoji potreba osnutja šole*. Neki slovenski mestni svetovalec je v tržaškem mestnem svetu interpeliral radi te šole in gospodje niso znali povedati družega, nego da treba stvar - še študirati! Narodu, ki na tako v resnici nezaslišan način postopa proti našim šolskim zahtevam, ne moremo ničesar dovoliti, dokler ta narod ne pride sam do boljšega spoznanja. Izjavljam torej, *da se bomo mi Jugoslovani - in v položaju sem, da izjavljam to v imenu vseh Jugoslovanov - z vsemi dovoljenimi sredstvi (Odobranje) branili proti zahtevi Italijanov, dokler ti ne spoznajo, da brez nas ne dosežejo ničesar*. Naj se torej obrnejo le na vlado in Nemce, in ako jim ti morejo preskrbeti univerzo: *buon viaggio*.

Sodne razmere v Primorju

Po teh izjavah naj omenim le mimogrede naših sodnih razmer v Primorju, ki so res škandalozne. Prosim samo par minut miru. Ne bom tu pravil morda o narodnih pritožbah, ker ne morem tu javno izjaviti, da v tem oziru nimamo povoda za posebne pritožbe, ker si sodniki vsaj prizadevejo - dasi si jim to ne posreči vsikdar - ustreči zahtevam prebivalstva v jezikovnem oziru. (Posl. dr. Laginja: Ne povsodi!) Ne povsodi, to vem. Nimamo pri nas še nikakih porotnih sodnij, pred katerimi bi se zamogel slovenski obtoženec slovenski braniti. Potem je najvišja sodnija, ki se ne ozira na zakonite odločbe in še vedno ne izdaja rzsodbe v slovenskem jeziku. Kljubu temu, da je najvišja dolžna izdajati svoje sklepe v jeziku stranke, so vendar Slovenci edini narod, ki je v tem oziru izjema. Ravno najvišja sodnija, ki bi morala biti čuvarica zakona, je torej ona, ki se v tem oziru ne ozira na zakon!

Ali imam družih pritožeb, in to je nezadostnosti osebja na naših sodnijah. Na naših sodnijah, posebno na deželni sodniji, morajo senati vsakega dne v tednu obdržavati tri do štiri razprave, nimajo torej absolutno časa za izdelavanje rzsodbe in sklepov. Pri nas stoji stvar tako, da se razprave razpisujejo na šest mesecev dalje. Prišlo je že tako daleč, da sodniki vsled preobremenjenja obolevajo in da se tako itak že malo število njih še decimira. Če pojde stvar tako dalje, bodo sodnije jednostavno prisiljene, da zapro vrata in izjavijo, da morajo napovedati konkurs, ker ne morajo več zadoščati stavljenim jim zahtevam. Kako daleč gre to pri nas, hočem pokazati na tipičnem izgledu. Tu imam neki odlok. Dne 18. junija 1909 je deželna sodnija v Trstu odredila predznambo uložitve neke tožbe. Dotična zemljeknjižna sodnija je ta odlok, ki je obsegal - tri vrstice, rešila s pododlokom glede uknjižnjenja dne 30. decembra 1909, torej celih 6 mesecev pozneje. In ta odlok je bil dostavljen stranki dne 4. junija 1910. Akt imam tu.

Da se je ta predznamba spora izvela, je trebala torej sodnija leto dni. To ni nikak redek slučaj. Gospodje iz Primorja vedo to prav dobro. Na ta način ne more iti dalje. Jaz ne očitam pravosodnemu ministru

ničesar, ker vem, da je storil svojo dolžnost; ali finančnemu ministru moram očitati, ker noče dati v to potrebnih sredstev.

Avstrija naj nam zagotovi dostojno življenje

Gospod finančni minister se sklicuje na aneksijo in s to spojene stroške. Tu moram reči: najprej moram v svoji hiši vsaj kolikor toliko pošteno stanovati in bom to hišo čuval in branil, *ako je ta hiša vredna, da jo branim.*

Ako pa troški brambe in čuvanja znašajo toliko, da prekašajo vrednost hiše, potem hišo zapustim. Tako, gospoda moja, je tudi z nami.

Tudi mi se bomo morali končno vprašati: kaj imamo od tega, ako imamo močno armado, če pa ima ta armada čuvati v Avstriji le uboštvo in mizerijo?! Mi Slovani gotovo nismo nikdar provzročali Avstriji v tem oziru posebnih težkoč. Ali to moremo zahtevati; da, če že žrtvujemo kri in imetje, moramo dostojno stanovati v svoji hiši. Kako slabo je pri nas tudi v drugem oziru, naj dokaže še en slučaj.

Justična palača v Trstu

Leta 1898 ali zapravo že prej, je vlada sklenila zgraditi v Trstu novo palačo ter je isto leto nakupila dotično zemljišče. Od tedaj je že 12 let in še ni bila zastavljena niti ena lopata.

Pač je bila minulo leto postavljena v proračun vsota 900.000 kron; tudi letos je zopet postavljen nek znesek v proračun, ali kljub temu se ne zgodi nič. Kljub temu, da se ni dosedaj še nič zgodilo, stane vendar ta zgradba že čez milijon kron in mi nismo tam napravili še niti prve ograje. (Posl. Bianchini: Kako to?) Kako to? Za različne načrte, ki se jih vsako leto spreminja, zguba na obrestih, komisije, najemščina za poslopja v katerih se nahajajo sedaj sodnije. Omenjam samo eno. Za okrajno sodnijo v Trstu, za neko staro, enonadstropno, na pol razsuto poslopje je plačevala država do lanskega leta 17.000 kron. Ker lastnik ve, da erar še ni začel z gradbo, je povišal najemščino za 8000 kron, da

mora država sedaj plačevati samo za to poslopje 25.000 kron najemščine. (Mej-klici.)

Gospoda moja! To so tako škandalozne razmere, da mi je žal, ker mi primanjkuje časa, da bi jih še podrobneje opisal. Od strani lokalne justične uprave se je zgodilo vse, da bi se opozorilo na to, ali vse nič ne pomaga.

Tudi sledeče bi še hotel omeniti. Sedanjemu predsedniku višje deželne sodnije se ne dovoljuje niti upogled v načrte. Zakaj? Ker so bili načrti napravljeni v Mariboru, kakor da bi ne imeli tudi v velikem mestu Trstu sposobnih arhitektov in inženirjev!

Morajo priti drugačni časi

Na ta način se postopa z nami a potem se zahteva od nas, da moramo biti najzvestejši državljani in da morajo vladi molče dovoljevati vse, da se moramo sploh vesti kakor dobri otroci. Nas ta način se doseže le to, da bomo že nezadovolnejši, nego smo bili dosedaj, da ostanemo še nadalje v opoziciji, v kateri smo bili dosedaj. Vlada naj si izbere Italijane in Romune in naj še dalje ž njimi cinca in minca, kakor je cincala in mincala dosedaj. Ako se jej posreči, potem buon appetito! Nam potem ne preostane drugo, ko čakati na boljše čase in jaz sem prepričan, da ti časi prav gotovo tudi pridejo in da pride tudi vlada do spoznanja, da *proti Slovanom v Avstriji ni možno vladati. Glasovali bomo proti proračunu.* (Odobranje.)

POLEMIKE S PITACCOM

Rybář in Pitacco sta med poslanskim mandatom vsak s svojega zornega kota opisovala stanje na Primorskem. Rybář se je na Pitaccova stališča tudi jasno odzval v debati, "Edinost" pa

je Rybářev nastop naslovila kar z naslovom "Rybář contra Pitacco".

**Rybář contra Pitacco. V seji zbornice dne 7. dec.
Povodom stvarnih popravkov
(Edinost, 11. decembra 1910)**

Visoka zbornica! V včerajšnji seji je g. poslanec Pitacco v svojem govoru podal tako množino neresnic in izjavljanj, da bi moral jaz držati najmanje ravno tako dolg govor, ako bi hotel popraviti vse te neresničnosti. Ker mi je pa čas le kratko odmerjen, in se hočem tudi omejiti samo na stvarne popravke, bom omenjal le najdrznejše neresnice in jih popravim stvarno.

G. poslanec tretjega volilnega okraja tržaškega je trdil, da so Italijani na Primorskem, posebno pa v Trstu, zatirani od vlade in ogroženi od Slovencev. Da bi to dokazal, je navedel več dejstev.

Predvsem je trdil, da so n. pr. pri državnih železnicah ne le večji del slug, temveč v zadnjem času tudi višji uradniki *večinoma slovanske narodnosti*.

Temu nasproti popravljam stvarno, da je iz interpelacije, ki jo je pred nekaj dnevi vložil gosp. tovariš Spinčić, razvidno, da je od 180 konceptnih uradnikov pri ravnateljstvu državnih železnic v Trstu komaj 27 slovanskega jezika zmožnih, ne da bi bili morda Slovenci, ampak da so zmožni enega slovanskih jezikov, med tem ko je večina teh uradnikov nemške in ostanek italijanske narodnosti. *In to se dogaja pri ravnateljstvu državnih železnic, ki se niti za ped zemlje ne dotika nemškega ozemlja!* Bilo bi torej mnogo bolje, ako bi se bil gosp. Pitacco obrnil proti temu, da pri ravnateljstvu državnih železnic v Trstu dajajo nemškemu elementu tako prednost. (Medklici.) Nadalje je g. tovariš Pitacco trdil, - in s tem je le ponovil nekaj, kar se je že v tržaškem

deželnem zboru omenjalo v obliki interpelacije - da so pred kratkim šest inženirjev s Češkega na namestništvu v Trstu sprejeli v službo.

Temu nasproti popravljam stvarno - sklicuje se na to, kar je že vladni zastopnik odgovoril v tržaškem deželnem zboru na dotično interpelacijo - da sta od šestih uradnikov samo 2 češke, vsi drugi pa nemške narodnosti. (Čujte, čujte!)

Dalje, da ti inženirji niso bili vsprejeti v službo, marveč samo najeti potom pogodbe za melioracijska dela; da, tretjič, pridejo ti inženirji v porabo v dveh popolnoma slovanskih okrajih, namreč v okrajih Tolmin in Sežana, kjer ni niti enega, tudi umetno narejenega Italijana. In četrtič, da se med 104 prosilci ni oglasil niti eden Primorec, radi česar tudi ni mogel biti imenovan noben Italijan; kjer ni prosilcev, tudi imenovanci ne morejo biti.

G. poslanec Pitacco je na neki moj prigovor, ki sem ga napravil v obliki medklica, odgovoril, da stvar najbrže ni bila razpisana. Temu nasproti podajam stvarni popravek, da je bil konkurz razpisan v tržaškem uradnem listu, in sicer - kakor se gospodje tu lahko prepričajo - v *uradnem listu, ki izhaja za vse Primorsko samo v italijanskem listu.* (Čujte, čujte!) *Mislim, da je to blizu edina dežela v monarhiji, kjer velika večina prebivalstva ne dobiva uradnega lista v svojem materinem jeziku.* Gospodje Malorusi, ki se tolikanj pritožujejo, imajo za Galicijo malorusko priložo k uradnemu listu, mi pa imamo za Primorsko italijanski uradni list "Osservatore Triestino". Iz tega je razvidno, da je na Primorskem vladni in državni jezik italijanski. *In tu še govori g. Pitacco o zatiranju!* Dalje je bi ta konkurz (razpis) ponatisnjen skoro v vseh tehniških časopisih, tako tudi v čeških, od koder so inženirji izvedeli za to. Ako se tržaški inženirji ne brigajo za italijanski uradni list, je to njihova stvar in ne morejo nikomur kaj očitati, najmanj pa nam.

Dalje je g. poslanec Pitacco zatrjeval, da tudi pri pomorski vladi nekaj časa sem sprejemajo samo hrvatske uradnike. Z ozirom na to popravljam stvarno, da od 31 konceptnih uradnikov, ne zna 23 niti slovensko niti hrvatsko, da sta od 16 stavbenih uradnikov komaj 2 ali 3 zmožna

slovenščine, in da absolutno ni res, da v zadnjem času sprejemajo samo hrvatske uradnike, nasprotno je res, da sprejemajo skoro izključno nemške uradnike z Dunaja in to za oblast, ki ima uradovati za Primorsko in Dalmacijo, kjer je uradni jezik hrvatski.

G. poslanec Pitacco trdi dalje, da italijanskim uradnikom ni dovoljeno - citiram tu dobesedno - spoštovati svoj materin jezik in svojo narodnost ter biti v prijateljskih odnošajih z rojaki. Da jim je vsled tega državna služba ogrenkočena in trpka.

Gospoda! Ako bi navedel dejstva, iz katerih je razvidno, da italijanskim uradnikom ni le dovoljeno politiško delovanje, posebno pa negovanja ljubezni do svojega materinega jezika in narodnosti, ampak da isto dokazujejo celo na tak način, da prihajajo čestokrat v konflikt z disciplinarnimi predpisi, tedaj bi mi rekli z nasprotne stani, da sem denuncijant. Zato nočem govoriti o tem. Toda en dokaz bi vendar rad navel, ker stoji v mestu in krvi pred nami, in je ta: velespoštovani g. kolega Ussai!

Gospod je svetnik višjega deželnega sodišča in je cela leta lahko na program narodnoliberalne stranke kandidiral v mestni svet goriški in zavzemal različna politična mesta.

Radi tega mu ničesar ne očitam, ampak hočem le konstatirati, da mu politično delovanje absolutno ni nič škodovalo; še več, bil je celo imenovan predsednikom takozvanega *slovenskega civilnega senata v Trstu!!* (Čujte, čujte!) (Poslanec dr. Bugatto: Toda doslej se ni nič vdeleževal političnega življenja, bil je čisto nevtralen!) Bil je vendar v goriškem mestnem svetu! (Poslanec dr. Bugatto: To ni politično, ampak administrativno delovanje!) - Nehajte vendar. Zakaj pa postavlja Vaša stranka protikandidata proti g. Ussai-ju (Poslanec dr. Bugatto: Ne proti stranki, ampak proti osebi!) tudi za mestni svet v Gorici, ako gre samo za administrativno delovanje? (Poslanec dr. Bugatto: Osebno se do sedaj sploh ni vdeleževal strankarskega življenja!) To ni res. On je bil občinski zastopnik narodnoliberalne stranke v Gorici. To je najbolji dokaz, da se tudi pripadniku narodnoliberalne stranke, ki je državni uradnik,

absolutno nič ne zgodi. (Posl. dr. Bugatto: V Gorici je samo ena stranka v občinskem svetu!) Faidutti je bil tudi občinski svetnik. (Posl. dr. Bugatto: Ne, ni bil občinski svetnik, bil je le protikandidat!) Bil je v občinskem svetu.

Sedaj vprašam, kako se more govoriti, ako so tega gospoda, ki je politično deloval, smatrali vrednim in dovolj zaupanja dostojnim, da so ga napravili predsednikom slovenskega civilnega senata v Trstu? Ako bi se to zgodilo Italijanom, da bi predsednikom italijanskega senata imenovali Slovenca, odmevala bi vsa Italija od pritožeb in lamentacij. (Posl. Ussai: Na pomorskem sodišču je vendar tudi g. Povšič predsednik!) To ni res. Predsednik je vendar Marcolin, a Povšič je predsednik navadnega senata, ne italijanskega, ne slovenskega, v katerem se pa tudi slovenski razpravlja. *Vi pa ste predsednik takozvanega slovenskega senata.*

Nadalje je g. posl. dr. Pitacco trdil, da se v Istri orožništvo celo zato porablja, da poizveduje, ali pošilja kaka mati svoje otroke v Legino šolo na vabilo občinskega sveta.

Temu nasproti popravljam stvarno, da orožništvo ni poizvedovalo v tem smislu, temveč v povsem drugi smeri, v kar je bilo opravičeno. Bila je namreč podana ovadba, da se je na hrvaške stariše delovalo s strašenjem, žuganjem in sličnimi sredstvi, da pošiljajo svoje otroke v laške šole. To je kaznjivo dejanje in zato je bila žendarmerija opravičena, da poizveduje o tem.

Nadalje je gosp. posl. Pitacco tudi še trdil, da se mi identificiramo z vlado, da nas vlada podpira in da je celo hrvaški ban dal 5000 K slovenski šolski družbi. Temu nasproti popravljam stvarno, da slovenska šolska služba sploh ni od bana nič dobila in tudi ne dobiva, da se je pač v časopisih razširila vest, da hoče hrvaški ban hrvaški šolski družbi podariti 5000 K, da pa ni predsedniku te družbe absolutno nič znano o tem daru. Pa tudi če bi bilo res, bil bi to le dokaz zato, da avstrijska vlada in druge, v to poklicane šolske oblasti v Istri ne izpolnjujejo svoje

dolžnosti, ako se čuti ban primoranim, da stori nekaj za hrvaško šolstvo. (Pritrjevanje.)

Nadalje je g. posl. Pitacco trdil, da Lahi ne dobivajo od nobene strani niti krajcarja, da jih absolutno nihče ne podpira. Nasproti temu se sklicujem na poročila v časopisih (ali naj navedem tudi za Italijane nesumljiv časopis), navajam "Neue Freie Presse", ki v svojem poročilu o kongresu nacijonalistov, ki se je te dni vršil v Florenci, pravi to-le (čita):

"Sighele je rekel: "Iredentizem ne pomenja brez daljnega vojno proti Avstriji, temveč za sedaj podpiranje pred zatiranjem ogroženih Italijanov v Trstu in v Trentu. Edino pravo sredstvo je pristop k narodnemu društvu "Dante Alighieri", ki ima 55000 članov in račun stroškov 362.000 lir, dočim razpolagajo tri nemške šolske družbe 230000 članov z dohodki 1.300.000 K."

On predlaga torej, naj se društvo, **ki skrbi za laške šole v Avstriji**, podpira še mnogo izdatneje in obilneje.

Predsednik: (pretrgaje) Prosim g. poslanec, jaz sicer ne morem vsega slišati, imam pa vtis, da prekorača okvir stvarnega popravka. (Klici: To so stvarni popravki!)

Posl. dr. Rybář: To je le prestvarno za gospode Italijane. Končam takoj. Ako me boste motili, trajalo bo seveda še dlje. (Mejklici posl. Choca.)

Pr.: Prosim, ne vmešavajte se v predsedniške posle.

Posl. dr. Rybář: Sighele pravi nadalje (čita):

"Italijanske provincije Avstrije so italijanska last v tujem uživanju." (Živahni klici: Oho!) "Italija mora paziti, da se ta narodna imovina ne zagospodari. *To je za sedaj tista vojna, ki naj jo Lahi vodijo proti Avstriji.*"

Prosim, ta jezik je jasen; ni treba, da je jasnejši. Pri tem ni Sighele nikak fantast, temveč trezen učenjak. Kar govori, ne spada v kraljestvo fantazije.

Kako se pa ima to še nadalje razumevati, izhaja iz poročila rimske "Tribune", glasom katerega je neki Tržačan, Baldi, izjavil, - pisano je

laški, jaz takoj prevajam na nemško - da, ako ima tisti nacijonalizem, ki je namreč v Florenci zboroval - nadomestovati stari iredentizem in sicer s tem, da ga oslabi, potem ne more on biti za ta nacijonalizem. On bode Sighelov nacijonalizem podpiral le tedaj, ako bo ravno tako krepko nastopal proti Avstriji, kakor je to delala stara iredenta!

To so menda podpore v obilni meri.

Pa tudi avstrijska vlada, proti kateri se je g. Pitacco toliko pritoževal, se spominja Italijanov ob vsaki priložnosti z - dobrim denarjem. Jaz radi tega Italijanom nič ne očitam; ker se je pa trdilo tako stvari, pribijam: da je, ko je Banca popolare Goriziana prišla v plačilno zadrego, priskočila avstrijska vlada gospodom Italijanom na pomoč z dvema milijonoma kron (Čujte!); da je, ko je tudi Banca popolare v Trstu prišla v plačilno zadrego, *hitela avstrijska vlada Banki na pomoč s tremi milijoni K po 2 odstot.* Ako se to pomisli, treba pač reči, da trditve g. posl. Pitacca nikakor ne odgovarjajo resnici, da ti gospodje prav dobro znajo, kje je avstrijska vlada, in da se v takih slučajih ne obrača na Italijo, ali na druge somišljenike, temveč da nahajajo pri avstrijski vladi dobrohoten posluš. Za svojo osebo hočem izjaviti, da nimamo prav nič proti taki pomoči s strani vlade, ker smatram, da je dolžnost vlade pomagati, da ne pridejo v škodo ubogi dolžniki in vlagatelji. Radi 5 ali 6 lahkomiselnih ali zločinskih upravnih svetnikov ne sme trpeti vse prebivalstvo. - Jaz sem konštatiral to samo zato, da se spozna, *kako so Italijani od avstrijske vlade zatirani.* (Posl. Moraczewski: Oni živijo pod pritiskom teh milijonov! - Smeh.) Najbrž.

Popravljam še stvarno, da *ne odgovarja resnici* trditev posl. Pitacco, da mu je kolega Spinčić izjavil, *da smo mi Jugoslovani sklenili, da ne bomo več obstruirali proti provizoriju laške fakultete.*

O obstrukciji se sploh ni razpravljalo in tudi ne sklepalo, temveč smo mi le izjavili, *da nimamo nič proti temu, ako se predloga o fakulteti izroči pododseku*, ker se vendar od prvega začetka nismo protivili pogajanjem, temveč smo le zahtevali, *da se ob tej priložnosti uvažujejo tudi naše želje. Od vpoštevanja teh želja bo potem odvisno naše nadaljno*

taktično postopanje. To naj si zapomnijo gospodje Italijani in tudi vlada. (Ploskanje.)

POLEMIKE S ČEHI

Rybářev govor proti češkim radikalcem je tako razburil češko javnost, da so mu očitali celo sovražstvo proti Čehom.

Kot je v članku zapisala "Edinost", se je "poslanec Choc (...) posluževal argumentacije, ki jo moramo se stališča slovenske solidarnosti najgloblje obžalovati. Naglašal je namreč, da so Jugoslovani manjša skupina v Enoti, nego so Čehi, da torej prvi ne morejo zahtevati, da bi poslednji ravnali po njih željah in zahtevah. Na ta očitanja in podtikanja je odgovoril dr. Rybář v istej seji dne 13. maja z nastopnim stvarnim popravkom."

Češko pravo in Slovenci (Edinost, 24. in 25. maja 1910)

Visoka zbornica! Moj govor od minolega torka je dal pristašem narodno-socijalne stranke kakor tudi državno-pravne stranke povoda, da so me najhuje napali, in sicer to tu v zbornici kakor tudi doma v svojih publicističnih glasilih. Jaz pa sem se danes prepričal, da ti napadi izhajajo le iz jednostavnega nepravlega umevanja mojih izvajanj, in sicer posebno glede izvajanj o državno-pravnem vprašanju. Očitalo se mi je in to se je zgodilo tudi danes od strani g. tovariša Choca kakor tudi od strani g. tovariša dra. Hajna, da sem norce bril iz češkega državnega prava, da sem isto napadal, da sem zašel v protislovje se svojimi daljnimi izvajanji

itd. (Mej-klici.) Očitalo se mi je, da pobijam češko državno pravo, da sem je celo - to mi je očital g. dr. Hajn - označil kakor nevarnost za nižje-avstrijske Čehe, in slične stvari.

Nu, gospoda moja, jaz sem v svojih izvajanjih minolega torka izrečno izjavil - in to ponavljam -, da smo se mi Slovenci in Jugoslovani od začetka ustavne dobe v Avstriji vsikdar najnesebičneje zavzemali za češko državno pravo, za vsa državno-pravna stremljenja Čehov in da bomo tako delali tudi v bodoče, ter dostavil, da to tem bolj, ker ne vidim protislovja med uresničenjem češkega državnega prava in principom narodne avtonomije.

Kar se tiče razmerja med državno-pravnimi vprašanji in boji nižje-avstrijskih Čehov za enakopravnost, se mi je še posebno očitalo, da sem v tem pasusu svojega govora norce bril iz češkega državnega prava ter izjavil, da bo v tem pogledu v varstvo čeških manjšin bolje služil člen XIX. državnega temeljnega zakona. Izjavljam in popravljam stvarno, da ob tej priliki absolutno nisem norcev bril iz češkega državnega prava, marveč sem le jednostavno izjavil, da **samo** s pomočjo češkega državnega prava - prosim besedico **samo** stoji v mojem govoru, na kar sem ravno poprej opozoril gospoda tovariša Hajna - se ne morejo povspeševati stremljenja nižje-avstrijskih Čehov, ampak da treba *po*leg državno-pravnih stremljenj tudi na podlagi sedanje ustave delati za zboljšanje razmer.

Da ta moj nazor nikakor ni krivoverski, ampak, da je lasten celo jako dobrim češkim braniteljem državnega prava, to hočem dokazati takoj. Gospod tovariš dr. Hajn je bil tako ljubezniv, da mi je izročil dve deli, da morem studirati češko državno-pravno vprašanje. Jako hvaležen sem mu za to, to tem bolj, ker sem ob naglem prečitanju ravno teh del našel mesto, ki se popolnoma strinja z mojim nazorom. Tam je rečeno - češko je in sem tu prevel (čita):

”Šleziji ne bomo v državno-pravni politiki odkazovali nikake prevelike vloge. Tamošnja češka manjšina se nahaja v stanju *narodnega vzbujanja in organizacije*. Puščajmo jih raje na tem delu in jih bomo pri

tem, v kolikor je to možno, podpirali. - Ko pride ura za Šlezijo, se oglasi tudi ta k sobojevanju za češko državo.“

Gospoda moja! Kaj pomenja to družega, nego da jednostavno propagiranje državnopravne ideje v sedanjem stanju ne more tej nič koristiti, marveč da morajo češki Šlezijci ali šlezijški Čehi gledati, da na podlagi današnje ustave in z narodno organizacijo, izkoriščevanje sredstva, ki so danes na razpolago, branijo jezikovne pravice in si pridobe enakopravnost?! (Poslanec Sokol: Tam se ni hotelo reči, da z ustavo!) Tako je mišljeno, in sem se, ker nisem hotel sam soditi o tem, obrnil do neke kompetentne osebe - nočem navajati imena - in ta oseba mi je izjavila, da je ono mesto tako razumeti, in jaz menim, da vsaki nepristranski bo tako tolmačil ono mesto. In veste, kdo je to pisal? *To je pisal g. - dr. Hajn!* Čim pa g. dr. Hajn tako politiko proglašja kakor primerno za šlezijske Čeha, potem se tudi meni, ki sem vendar zastopnik Jugoslovanov, ne sme zamerjati, da se za Jugoslovane postavljam na isto stališče in če izjavljam, da bi se po izticanju zgolj deželno-avtonomistiškega stališča jednostavno pogubil. *Menim, da borba za svojo ekzistenco nam ni le v pravico, marveč tudi v dolžnost.*

Pa tudi če bi bil jaz, recimo, zagrešil tako zločinstvo, in govori se mi, da sem tako govoril, ker sem sovražnik češkega naroda, če bi bil jaz zastopal stališče, da češko državno pravo ni izključno koristno za Češko, vendar ne bi bil še s tem zagrešil nikakega izdajstva na češki stvari, kajti nikdo drugi, nego *Palacky* je bil, ki je v letu 1848. stremil po preobrazbi Avstrije, ne na zgodovinski, državno-pravni podlagi, ampak na podlagi *etnografične (narodopisne) sestave Avstrije*. (Poslanec dr. Choc: Poznejega *Palackega* ne poznate, zakaj posezate v stvar tako pristranski?) Jaz ne posezam notri. (Posl. dr. Choc: Morate čitati vsega *Palackega*!) Tu ga imam. (Posl. Šramek: Premenil je idejo!) Vem, da je v letu 1865. spremenil svojo idejo, ali dovolite, da izgovorim. Premenil je svojo idejo, ali zakaj? Ker jo je smatral za neizvedljivo; zato jo je premenil. Sicer pa sem že v naprej rekel: **če bi se bil** postavil na to stališče - na katerega pa se absolutno nisem postavil -, ne bi bil končno

storil nič drugega, nego je storil Palacky, ki ga gotovo ne boste hoteli označiti kakor izdajalca ali sovražnika češkega naroda! Češko državno pravo je torej, ponavljam to, stvar, ki nam je zelo simpatična in ki se bomo vedno potezali zanjo. (Pohvala.) Jaz sem v svojem govoru od minulega torka opetovano rekel to ter se sklicujem na stenografični zapisnik. Da pa bi absolutno ne smeli govoriti o tem, to ne bi bilo niti v našem interesu, kajti o gotovih vprašanjih treba razpravljati. Mi se ne smemo omejit le na to, da imamo negativen program, kakor se nam očita od vseh strani, ampak delati moramo to, *da pridemo do sporazuma in da si ustvarimo pozitiven program*. Potem dosežemo svoj cilj.

Le še en kratek stvarni popravek. Tovariš Choc je izjavil, da ga moja pripadnost k Plojevemu klubu, ki da je vladni klub, prav za prav odveznje potrebe, da bi se dalje bavil z mojimi izvajanji. Konstatujem stvarno, da mi absolutno nismo nikaka vladna stranka; pa tudi če bi bili, ali bi hoteli postati vladna stranka, ne bi bil to še nikak zločin. Kajti koncem koncev je vsaka politika stremljenje po moči, a do moči v državi se ne more dospeti drugače, nega da se ima svoj delež na vladni oblasti. Bilo temu kakor bilo, na vsaki način *zahtevamo*, da kakor mi spoštujemo vaše prepričanje in izjave mnenja, tudi *vi našega prepričanja in našega mnenja ne kritizirate na tak način, kakor se je to zgodilo!*

Predsednik: Ali gospod poslanec, vi polemizujete; držati se morate v okvirju stvarnega popravka.

Poslanec *dr. Rybář*: Če torej hočete, da bi mirno delovali dalje, spoštujte naše prepričanje, in če bomo zopet glasovali, želimo, da, zahtevamo, da se ne boste o našem glasovanju izjavljali načinom, *ki med brati ni na mestu!* (Pohvala.)

REVIZIJA LJUDSKEGA ŠTETJA 1910

Vprašanje ljudskega štetja je vsakih deset let še dodatno postavljalo v ospredje vprašanje ne le etnične pripadnosti posameznika, ampak, kot je tržaški magistrat skušal dokazovati, tudi večinske italijanske identitete mesta.

Leta 1911 je Slovincem v Trstu uspelo doseči revizijo ljudskega štetja iz leta 1910, in to zaradi očitnih nepravilnosti, ki so se zrcalile že v samem statističnem pregledu. Na to so opozarjali tako članki "Edinosti" kot tudi Otokar Rybář v parlamentu.

36.000!

(Edinost, 20. julija 1911)

Iz povsem zanesljivega vira smo doznali, da je gospoda na tržaškem magistratu, ki raprezentira javno oblast, na ljudskem štetju našela **36.000 Slovencev!**

Mogli bi se opravičeno jeziti nad tako uradno ... statistiko. Ali ostanemo mirni in hladni vspricho številka *izza zadnjih volitev*. In tu imamo na podlagi avtentičnih podatkov vest, da bi, (odštevši vse tuje podanike) na podlagi glasov, ki so jih dobili slovenski kandidatje moralo biti v Trstu **66.000 Slovencev**. In tudi v slučaju, ako bi vse socijaliste v okolici šteli za Italijane.

Veruje naj se nam, da nas rezultat magistratovega štetja ni ne iznenadil, ne zbolel. Gospodje na magistratu so toliko časa kuhali, da so morali skuhati nekaj izrednega. Ali ozirom na ravnokar minule volitve je ta vendar-le malo predebela, ker je tržaški magistrat preveč očito

pokazal, kako zna - korigirati. Ali to na ne boli! Kolikor nas je - nas je - pa naj nas magistrat priznava, ali ne. Ali ugled koga družega je tu v resni igri. To je naša c. k. vlada. Ona mora tu poseči vmes, ako noče, da bo svet mislil, da predstavlja ona le kako - italijansko prefekturo.

Sedaj besedo našim ljudem.

Tržaški magistrat nas mora pač zatajiti na papirju, a ne v življenju. - Priporočamo zato našim ljudem, naj se ne razburjajo in naj čakajo mirno. - *Odbor političnega društva je že storil potrebne korake, da ta magistratov račun zadobi korekturo!* Nadejamo se, da so se gospoda to pot malce vrezali.

V nekoliko dneh dobé naši ljudje vsa potrebna navodila za daljno postopanje.

Geslo naše bodi: mirno, preračunjeno, a trdnimi koraki - proti ciljem.

Prebivalstvo na podlagi občevalnega jezika glasom ljudskega štetja

(Edinost, 25. julija 1911)

Minolega četrtka smo prinesli statistične podatke o razdelitvi prebivalstva po narodnosti na podlagi ljudskega štetja. Glasom teh podatkov je v Trstu in okolici z vojaštvom vred 37.063 Slovencev, 1422 Hrvatov in Srbov, 142.113 Italijanov, 9689 Nemcev in 663 drugih narodnosti. To prebivalstvo se razdelja na:

	Mesto	Sp. okol.	Gor. okol.
Slovenci	10.555	19552	7738
Italijani	108.886	31.591	1032
Nemci	7.294	1.840	105

Po posameznih okrajih je razmerje med Slovenci in Italijani sledeči:

I. Mesto

	Slovenci	Italijani
I. (Sv. Vid)	2.299	7738
II. (Staro mesto)	672	12.711
III. (N. mesto)	2119	15.359
IV. (N. mitnica)	1428	17.707
V. (St. mitnica)	1389	31.343
VI. (Sv. Jakob)	2342	17.854

V vsem mestu so torej gospodje magistratu našteli 10.555 Slovencev. Glasom volilnih rezultatov pa nas bi moralo biti v razmerju s številom oddanih glasov 23.412, ako bi se vse socijalistične glasove štel za italijanske!

II: Spodnja okolica

	Slovenci	Italijani
I. (Kjarbola)	847	4160
II. (Škedenj)	2298	2377
III. (Sv. M. M. sp.)	2083	1253
IV. (Sv. M. M. zg.)	1376	2712
V. (Kjadin)	447	3942
VI. (Lonjer)	803	69
VII. (Rocol)	1487	4192
VIII. (Kolonja)	556	928
IX. (Vrdela)	3773	3780

	Slovinci	Italijani
X. (Rojan)	1541	1788
XI. (Škorklja)	1756	3347
XII. (Barkovlje)	1706	849
XIII. (Greta)	789	2194

Kdor ne pozna tržaških razmer, mora kar strmesti kako je mogel imeti magistrat toliko drznosti, da se je upal priti na dan s takimi številkami! Zakaj v očivid dejanskim razmeram je treba pač že velike porcije drznosti za to, da se v Škednju, Sv. Mariji Magdaleni, Sv. Ivanu, Rojanu itd. - prikorigirajo italijanske večine.

V gornji okolici so našteli:

	Slovinci	Italijani
Bane	204	31
Bazovica	830	38
Kontovelj	873	125
Sv. Križ	1337	370
Gropada	418	4
Opčina	1802	304
Padriče	293	--
Prosek	1107	116
Trebče	757	35
Lipica	86	--
Mirammar	29	9

Od kje so prišli gori našteti Italijani, to bodo znali pač le na anagrafičnemu uradu tržaškega magistrata! Umeje se, da se bomo še vračali na ta zanimivi predmet in mi se hočemo potruditi, da osvetlimo te številke izčrpno in od vseh strani.

Naše štetje in magistratovo štetje (Edinost, 26. julija 1911)

V včerajšnji številki smo na kratko omenili glavnih vspehov ljudskega štetja glede narodnosti, oziroma "občevalnega jezika", doseženih na podlagi šestmesečnega "truda" in "mukotrpnega" dela magistratnih "komisarjev".

Oglejmo si ga sedaj najprvo številke v mestu in jih primerjajmo s številkami volitev dne 13. junija t. l. V prvem okraju (Sv. Vid) našli so med 18910 prebivalci 1993 Slovencev. Na volitvah pa je dobil slovenski kandidat 784 od 3564 veljavno oddanih glasov. Na en glas prihaja povprečno 5.3 oseb. Z ozirom na volilne uspehe bi moralo biti v tem okraju 4155 Slovencev. Moremo torej računati, da so nas v tem okraju ogoljufali za 2162 duš.

V drugem okraju (Staro mesto) je 13853 prebivalcev; med temi je našel magistrat 337 Slovencev. Na volitvah je bilo v tem okraju oddanih 2646 glasov, tako, da prihaja na enega volilca 5.2 oseb. Na podlagi tega je v tem okraju 1180 in ne (kakor so jih Slovencev našli) 337, torej so nam ukradli v tem okraju 843 duš.

V tretjem okraju (Novo mesto) so našli med 19572 osebami 1997 Slovencev. Na volitvah je pa glasovalo 3659 oseb, a slovenski kandidat je dobil v tem okraju 894 glasov, in ker prihaja na vsakega volilca 5.3 oseb, je tu najmanjše 4738 Slovencev, našli pa so jih 1997, to je: magistratni komisarji so nas v tem okraju ogoljufali za 2741 duš.

V četrtem okraju (Nova mitnica) so našli med 20545 prebivalcev 1282 Slovencev. Oddanih pa je bilo 4387 glasov; na en glas prihaja 4.7 oseb. Ker je dobil slovenski kandidat 818 glasov, bi torej moralo biti v tem okraju 3844 Slovencev. Našli so jih pa, kakor že omenjeno, 1282, torej 2562 premalo.

V petem okraju (Stara mitnica) so našli med 33492 prebivalcev 1258 Slovencev. Oddanih je bilo 6403 glasovi. Za Slovence 866. Ker prihaja na vsakega volilca 5.2 oseb, bi moralo biti v tem okraju 4503 Slovencev. Tu so nas torej ogoljufali za 3254 duš.

V šestem okraju (Sv. Jakob) so našteli med 20.364 prebivalcev 2293 Slovencev. Oddanih je bilo 3821 glasov. Na vsak oddani glas prihaja 5.3 oseb; z ozirom na 942 slovenskih glasov je torej v tem okraju 4992 Slovencev, prikrajšani smo torej tu za 2699 duš.

V vsem mestu so torej utajili **14.252** Slovencev, tako, da je v mestu 23.412 Slovencev, a to, *če štejemo vse socialiste za Italijane!* Ker pa temu ni tako, je število Slovencev v mestu še več.

To je naše štetje, ko sloni na dejstvih, na dobrih fundamentih. In ne kakor ono magistratovo, ki je le sad večmesečnega "truda in dela", ki so ga imeli razni "komisarji" s - korekturami.

Za revizijo ljudskega štetja. Interpelacija posl. dr. Rybářa in tovarišev, stavljena v seji poslanske zbornice dne 25. julija 1911 na njegovo ekscelenco, g. ministra za notranje zadeve (Edinost, 27. julija 1911)

Že februarja meseca t. l. je prvopodpisanec v neki interpelaciji opozoril na mnoge nepravilnosti, ki so jih zakrivili organi mestnega magistrata tržaškega, da izkrivijo vspehe ljudskega štetja na korist Italijanov. Te nepravilnosti so se potem nadaljevale. Magistratni organi, ki jim je bila poverjena revizija števni pol, so šli od hiše do hiše, od družine do družine, in so jednostavno pod povsem praznimi pretvezami vničili neštivilne slov. števne pole, nadomeščujé jih z laškimi. V večini slučajev so dajali v odsotnosti družinskih gospodarjev nove pole podpisovati ženam in celo otrokom; v drugih slučajih pa se jim je posrečilo izvabiti podpise na neizpoljene tiskovine.

Ti "revizorji" so se potem bahali med seboj z vspehi svojega "narodnega" revizijskega dela.

Slov. pol. društvo "Edinost" je večé število do znanja došlih slučajev ovadilo, ne da bi si pa moglo preskrbeti vsaj približno popolnega

pregleda vseh nepravilnosti, ker se v večini slučaju, deloma radi gospodarske odvisnosti prizadetih, deloma radi njihove neizkušenosti, zloraba ni mogla izvedeti.

Skozi mesece se je izkrivljevanje vspehov ljudskega štetja nadaljevalo in izvajalo s tako temeljitostjo, da se je magistratu *posrečilo zmanjšati število Slovencev v Trstu za mnogo tisočev*. Šele sedaj, torej po dobrih šestih mesecih, je magistrat dovršil svoje delo in objavil podatke tega svojega ljudskega štetja. Ti podatki stojijo z resničnimi razmerami v tako očitnem protislovju, da se je celó oficijelno glasilo laške večine občinskega sveta, "Il Piccolo", čutilo primoranim, da objavi pojasnilo, ali bolje rečeno: opravičbo *tega povsem absurdnega* vspeha ljudskega štetja.

Letos dovršene državnozborske volitve, na katerih se je grupiranje volilcev tudi v Trstu vršilo večinoma po narodnih obzirih, so podale tako veliko število slovenskih glasov, da se je zavestno izkrivljenje vspehov ljudskega štetja takoj spoznalo.

Ob domačem prebivalstvu (brez vojaštva) od 188.612 duš podalo je namreč "revidirano" ljudsko štetje 141.509 Italijanov, 37845 Slovencev in 9239 Nemcev. Glavna volitev od 13. junija zaključila je s sledečimi vspehi: italijansko-narodnih glasov 14337, slovensko-narodnih 10653, ital. soc. demokratičnih 8109, slov. soc. demokratičnih 2127. Ako seštejemo glasove po narodnosti kandidatov, dobimo 22446 italijanskih in 12780 slovenskih glasov. Prihaja torej pri Slovencih že na 2.9 prebivalcev (možkih, ženskih in otrok) eden volilec, dočim dajajo Italijani šele na 6.3 prebivalcev enega volilca!

Stvar postaja še hujša, ako se pomisli, da od socijalističnih glasov, oddanih v štirih mestnih volilnih okrajih, izvira tudi velik del od Slovanov. Ako se percentualni stavek slov. socijalističnih glasov v mestu računa po razmerju nesocijalističnih slovenskih do nesocijalističnih italijanskih glasov, potem dobimo več nego čertino slov. socijalističnih glasov, torej najmanje 2054. Pravimo: najmanje, *ker je*, kakor znano, *percentualni stavek Slovencev mej delavskim prebivalstvom mnogo veči*,

nego mej meščanskimi sloji. Prigovarjalo bi se moda, da je v okolici slov. soc. kandidat tudi dobil italijanske glasove. To je sicer res; no, ti glasovi se pobotajo najmanje z glasovi, ki so jih Slovenci v okolici, kakor splošno znano, oddali italijanskemu kandidatu.

Ako se torej prišteje gornjih 2054 glasov k skupnemu številu ostalih slov. glasov, dobimo vsega skupaj 14634 oddanih slov. glasov, torej eden volilec na 2.5 Slovencev moškega in ženskega spola. Tu pa treba še pomisliti, da približno 15 odstot. vpisanih volilcev ni glasovalo, od katerih se mora zopet na podlagi gornjega percentualnega stavka približno 2000 označiti za Slovence.

Dobimo torej gotovo zelo čudni rezultat, da na dva Slovence moškega in ženskega spola prihaja že eden volilec, oziroma, da so - ako se ima pred očmi znano dejstvo prevagovanja ženskega nad moškim prebivalstvom in nadaljno dejstvo obstanka oseb pod 24 leti tudi pri Slovencih, - *pri teh poslednjih volile ne samo vse osebe moškega spola, od dojenčkov počenši, temveč tudi del ženskih, ali pa, da so tisoči Italijanov v Trstu glasovali za - slov. kandidate!!*

Teh dveh eventualitet ne bo smatral za možni niti tržaški mestni magistrat. Obstoja torej tretja možnost, namreč: da je **vsa revizija velikanska goljufija.**

Gornji računi, uporabljeni na posamezne okraje, bi deloma podali še bolj kričeče rezultate. Zadostovala pa bo gornja proba.

Z ozirom na to, da je poizvedovanje narodnosti, bodi tudi na podlagi povsem nepravilnega (kakor je dokazal prof. Bernatzik) izraza "občevalni jezik", v mnogih ozirih največje važnosti, vprašajo podpisani:

Je-li Vaša Ekscelenca voljna, omogočiti temeljito pregledovanje operata ljudskega štetja za Trst, v kolikor se tiče občevalnega jezika, s strani politične oblasti s tem, *da se podaljša rok za oddajo tega operata?*

To je ljudsko štetje! (Edinost, 28. julija 1911)

Mi smo se že v par številkah pečali s podatki ljudskega štetja glede narodnosti na podlagi uspehov, ki so jih dosegli trabanti našega magistrata. Pred par dnevi smo tudi dokazali, koliko Slovencev bi moralo biti v Trstu na podlagi zadnjih državnozbornih volitev, dočim smo včeraj priobčili interpelacijo, ki jo je dr. Rybář v tej zadevi vložil v državnem zboru.

Zato hočemo za danes čisto na kratko pribiti sledeče:

V spodnji okolici so našteji 31.591 Italijanov, 19.522 Slovencev in 1840 Nemcev. Torej italijanska večina. Ako odštejemo Zgornjo Čarbolo, Kjadin, Škorkljo in Greto, ki volijo v mestu, je v spodnji okolici še vedno italijanska večina! A ne le to! Ako računamo, da polovica onih 1840 Nemcev spodnje okolice, to je 920, biva v dr. Rybářevem volilnem okraju, potem je v tem okraju 24.154 Slovencev, 23.249 Italijanov in 1025 (920 v spodnji in 125 v zgornji okolici) Nemcev! Potemtakem *tudi v dr. Rybářevem volilnem okraju, kjer je dr. Rybář zmagal s tako veliko večino, Slovenci ne bi imeli absolutne večine!*

In to imenujejo "uradne statistične podatke", ki naj bi služili v podlago znanosti in upravi! Da bi se že Bog usmilil čez tako znanost in tako upravo!!

PREMEŠČANJE ZAVEDNIH USLUŽBENCEV

Rybář je z naslednjo interpelacijo posegel v parlamentu v korist slovenskih uslužbencev, ki naj bi jih premestili zaradi narodnih razlogov.

Za politično svobodo državnih uslužbencev (Edinost, 28. julija 1911)

V seji 26. t. m. so posl. *dr. Rybář* in tovariši vložili sledečo interpelacijo na njegovo eksclenco g. trgovskega ministra glede premeščanja državnih uslužbencev iz narodnostnih razlogov:

Po zadnjih državnozborskih volitvah, ki so pokazale močno naraščanje slovenskega prebivalstva v Trstu, hujskajo Italijani na zborovanjih in v svojih časopisih na bojkot proti Slovencem, zlasti pa zahtevajo, naj se odstrani slovenske vslužbence vsake vrste.

Kakor poroča tržaška "Edinost" v svoji številki od 25. t. m., nameravajo menda v c. kr. telef. oddelku v Trstu temu pozivu slediti. Dva slov. telefonska mojstra sta bila namreč, baje brez posebnega razloga, iz Trsta premeščena in sicer eden v Ljubljano in drugi v Postojno. Pri tem se je baje neki Falegiarda pobahal, da je to premeščenje njegovo delo.

Ker bi bilo gorostasno, če bi bili pri omenjenem premeščenju res merodajni narodno strankarski razlogi, vprašajo podpisani:

Je-li Vaša Eksclenca pripravljena dati gornji slučaj preiskovati in vspeh preiskavi naznaniti?

SPET O UNIVERZI

Tudi leta 1911 je prišlo v dunajskem parlamentu na dan vprašanje italijanske univerze v Trstu. Prav zaradi nespremenjenih razmer na šolskem področju v Trstu se tudi Rybářevo stališče do tega vprašanja ni spremenilo.

Italijanska pravna fakulteta. Govor poslanca dr. Otokarja Rybářa v seji državnega zbora dne 24. oktobra 1911

(Priloga "Edinosti", 1. novembra 1911)

Visoka zbornica! Vprašanje ustanovitve vseučilišča ali pravne fakultete z italijanskim predavalnim jezikom je pač res šolski zgled za to, kako brezmiselne in za avstrijske razmere absolutno neprimerne so one zakonske določbe v Avstriji, ki urejajo ustanavljanje in vzdrževanje šol. V tej visoki zbornici je težko, da bi bil z izjemo nekaterih šovinističnih nemških nacionalcev in nemških radikalcev kak poslanec, ki ne bi priznaval Italijanom pravice do ustanovitve vseučilišča, oziroma fakultete v Avstriji. Konstatiram to, dasiravno sem sicer oster narodni in politični nasprotnik primorskih, posebno pa liberalnih Italijanov, priznavam to brez pridržka in moram poudarjati, da smo Slovenci in Jugoslovani vedno, tudi tedaj, ko smo stali v najstrožji opoziciji proti zakonski predlogi o ustanovitvi italijanske pravne fakultete, principiuelno priznavali upravičenost italijanske zahteve. Bili so merodajalni posebni vzroki, ki so nas privedli do tega, da smo stopili tedaj v opozicijo proti tej zakonski predlogi in da tudi danes ne zavzemamo proti njej ravno prijaznega stališča.

Rekel sem, da je naravnost nesmiselno, kako so urejene določbe, ki uravnavajo ustanovitev in vzdrževanje šol v Avstriji. To je tudi res. Gospoda moja! Italijani so, dasiravno, kakor sem že poudarjal, le nekaj malo poslancev, le nekaj malo faktorjev nastopa proti ustanovitvi italijanske pravne fakultete, prisiljeni potovati od Poncija do Pilata, prositi za glasove, in si pridobivati simpatije in naklonjenost vlade, da spravijo to zahtevo v razpravo, kar pa je seveda še daleč, da jo tudi dosežejo. V enakem položaju se tudi nahajajo drugi narodi. Ne godi se samo Italijanom tako, da ne morejo doseči svojih šolskih zahtev, tudi drugi narodi, z izjemo večinoma privilegiranih Nemcev in večinoma tudi Poljakov, so v istem položaju, da morajo potovati od drugega do drugega

in se boriti za izpolitev svojih zahtev in morajo večkrat tudi beračiti. Ta položaj je nevreden, ker je sramotno, da se morajo šolske zadeve zastopati na ta način in se mora na ta način boriti zanje. Če Italijani čutijo danes to za nevredno - in čutijo to - morajo pomisliti, da smo mi napram njim v istem položaju, da, da je naš položaj še mnogo nevrednejši, sramotilnejši in zaničljivejši. Kajti medtem, ko so oni s svojo vseučiliščno zahtevo odvisni od milosti zbornice in vlade, smo mi na Primorskem odvisni od milosti ravno istih Italijanov, ki nas tu prosijo za naše glasove. Zato je tudi umljivo, da njihovi zadevi po italijanski fakulteti, kakor jo v principu priznavam za upravičeno, ne prinašamo istih simpatij, kakor morebiti zastopniki drugih slovanskih narodnosti. Če pa se vzlic temu pri zadnjem glasovanju nismo upirali Concijevega predlogu, temveč smo celo deloma glasovali zanj, ima to svoj povod v tem, da tudi mi čutimo sramotilnost in nevrednost ravnanja nemškonacionalnih poslancev. Tudi mi moramo pripoznavati, da nemški nacionalci kažejo tu prepotenco, proti kateri moramo nastopiti vsi. V tem boju, ki ga bojujejo tu Italijani, nismo hoteli podpirati onih, ki tudi proti nam nastopajo tako prepotentno. Posebno pa je zvenela kakor zasmeh beseda poslanca *Pollaufa*, ki je označil zahtevo po ustanovitvi vseučilišča za frivolnost. Ta beseda je značilna za mnenje in mišljenje nemškonacionalnih poslancev. Za frivolnost označujejo zahtevo po šoli.

Videli smo, da nemškonacionalni poslanci nastopajo iz nacionalnega šovinizma ne samo proti italijanskim zahtevam, temveč še velikobolj proti našim šolskim zahtevam, in to ob vsaki priliki. Da, vzpostavili so naravnost dve načeli. Eno načelo se glasi: pripustiti se ne sme nobena nenemška visoka šola v Avstriji, in to ne samo ne italijanska, temveč, kakor sem že poudarjal, sploh nobena nenemška, torej tudi ne slovenska, ne druga češka in ne maloruska visoka šola v Avstriji. Drugo načelo pa obstoji v tem, da se na Dunaju ne sme otvoriti nobena nenemška šola.

Prvo načelo, da se ne sme v Avstriji pripustiti nobena nadaljna nenemška visoka šola, vzbuja naravnost ogorčenje, kajti Nemci, ki so, kar zadene njihove kulturne težnje, že popolnoma nasičeni, nam hočejo

odrekati višjo izobrazbo v naši materinščini, hočejo imeti vse zase in nam nočejo dati absolutno ničesar. Padla je tu beseda o tovarnah uradnikov in o konkurenci, ki bi jo delali absolventi, prihajajoči iz teh tovarn uradnikov, nemškimi uradniki. (Posl. dr. *Gregorin*: To dokazuje nizkotno mišljenje!) Popolnoma prav, to je res tako nizkotno mišljenje, da bi res ne zaslužilo, da bi se odgovarjalo nanje. Nemci imajo v Avstriji popolnoma privilegirano mesto in hočejo zraven imeti tudi še vsa uradniška mesta; hočejo, da bi mi le molčali in ubogali, oni pa da bi nam kot uradniki zapovedovali. Proti takemu načelu, taki zahtevi moramo nastopati kar najodločneje, ne glede na to, da je res naravnost grdo, da gospodje zahtevajo za svoje sinove boljša uradniška mesta, nam pa najmilostljivejše dovoljujejo morda kaka mesta uradnih slug ali cestnih mojstrov. Hočejo, da bi samo njihovi ljudje absolvirali vseučilišče in potem zavzeli udobne sinekure v ministrstvih in centralnih uradih. To je princip, proti kateremu se moramo boriti vsi združeno.

Če sem to omenil tu, nikakor nočem s tem izjavljati ali izrekati, da smo proti nemški znanosti, kulturi in literaturi, nasprotno, brez nadaljnega priznavamo prednost in visoki razvoj, ki ga je dosegla nemška znanost in literatura. Toda četudi priznavamo to in četudi hočemo pripustiti, da smo tudi deloma vživali nemško izobrazbo in da smo se izpopolnili s to nemško izobrazbo, se vendar ne more zahtevati od nas, da naj se zaradi te nemške izobrazbe, ki smo jo delno uživali, in zaradi zahvale, ki smo jo dolžni nemški znanosti in literaturi, odrečemo svoje narodnosti. Spoštujemo nemško kulturo, znanost in literaturo, toda nočemo postati Nemci, temveč hočemo ohraniti svojo narodnost in hočemo s pomočjo te literature in znanosti in s pomočjo naše literature in kulture izobraževati in postati enakopravni avstrijski državljani.

Kar zadene drugo zahtevo, drugo načelo, da naj se na Dunaju ne odvarjajo nenemške šole, in sicer niti zasebne šole ne, je tudi to načelo naravnost odvrtno in obenem tudi popolnoma nezakonito. (Medklici.) Za sedaj nočem nikakor govoriti o vprašanju sedeža italijanske pravne fakultete. Toda načelo, da se ne sme na Dunaju ustanoviti nikaka ne-

nemška šola, pa moramo pobijati tudi mi Slovani. Jaz za svojo osebo bi bil zelo zadovoljen, ako bi se naša bodoča slovenska pravna fakulteta ustanovila tu na Dunaju. Ne bi se nikakor kapriciral, da bi prišla ta fakulteta v Ljubljano ali sploh kako slovensko mesto. Toda vprašanje sedeža je stvar, ki zadeva do gotove meje samo Italijane, in zasedaj, kakor sem že rekel, ne mislim govoriti o tem. Toda načelo, ki se je tu z nemške strani postavilo tako odkrito in brez vseh ovinkov, se ponavlja tudi v časništvu, na zborovanjih in v društvih do ekscesa, pri čemer se celo predrznejšo groziti z uličnimi demonstracijami, da celo z revoltami, kakor je to storil poslanec *Wedra*. Na to grožnjo seveda ministrski predsednik ni reagiral tako, kakor je reagiral tu v zbornici na govore socialnodemokratičnih poslancev, ki jih govore na zborovanjih. Ta bojni klic, ta grožnja z ulico, z uličnimi demonstracijami ni dobila odgovora, najbrž ker gre tu za člana državo vzdržujočih in red ljubečih nemških strank. (Veselost in "prav dobro"!)

Je pa tudi nekaj čisto posebnega, da se zastopniki Dunaja in tudi drugi nemški poslanci, ki vidijo v Dunaju svoje politično in kulturno središče, tako upirajo ustanovitvi nenemških šol na Dunaju. Ako bi bil Dunaj samo glavno mesto nadvojvodine nižjeavstrijske, potem bi se morebiti človek še mogel sprijazniti s tem stališčem, ker pa hoče biti Dunaj glavno in stolno mesto cele države in ker se je ona stranka, ki ima tudi še danes večino na Dunaju, kazala do zadnjega časa kot državna stranka, je gotovo zelo čudno, da ti ljudje, ta stranka in da sploh Nemci, ki smatrajo Dunaj za glavno mesto cele države in tudi hočejo, s svojo opozicijo potisniti to mesto na nivo provincijalnega glavnega mesta. Je pa tudi čudno, da se Nemci ustavljajo temu, ko je vendar znano, da so ravno Nemci navezani na gostoljubnost drugih narodnosti. Saj je vendar znano, da ravno Nemci žele povsod, kjer se nahajajo v državi ali tudi zunaj države v večjem ali manjšem številu, da se njihovi otroci vzgajajo v nemškem jeziku. Tu v Cislitvanski so kronovine, kjer Nemci, dasiravno ni tamkaj absolutno nikakega nemškega domorodnega prebi-

valstva, zahtevajo zase šole in jih tudi dobe. (In jih tudi imajo!) Da, in jih tudi imajo!

Omenjam le, da so Nemci na primer v Dalmaciji, ki je čisto slovanska dežela z majhno italijansko manjšino, že dosegli, da jim je država ustanovila šole.

Omenjam Trst.

Trst sicer v najnovejšem času prikazujejo kot bodočo nemško južno luko, kot avstrijski Hamburg (Veselost), toda do tedaj je, upajmo, še daleč. Za sedaj se bodo pač Nemci morali zadovoljiti s tem, da je Primorje slovansko in italijansko in da v celem Primorju ni nikakega nemškega domorodnega prebivalstva, da ni niti enega nemškega kmeta v Primorju, in ravno kmet je tisti, ki poglobitno daje karakter deželi. In v Trstu, gospoda moja, imajo Nemci cel kup ljudskih šol, nemško višjo gimnazijo, nemško realko in nemško realno gimnazijo. (Medklici.) Če bi se mi hoteli postaviti na stališče Nemcev, kaj bi se zgodilo s temi Nemci, ki se nahajajo v Dalmaciji, v Trstu, v Trentinu, v Galiciji, ki živijo tam v diaspori? Vsi ti Nemci bi izgubili nemški pouk in bi se znašli v položaju, v kakoršnjem so Slovani na Dunaju in v kakoršnjem se nahajamo mi Slovenci v Trstu, kjer smo doma o čemer pa bom govoril pozneje. Toda Nemci zahtevajo nemške šole in jih tudi dobe ne samo tu v Avstriji, temveč celo v inozemstvu in tudi tu zopet na državne stroške. Morda ni znano, da je postojala v Carigradu nemška šola. V tem letu pa je avstrijska vlada prevzela učitelje na nemški ljudski šoli v Carigradu na svoj račun. (Čujte! Čujte!) Nemci zahtevajo nemške šole celo v Parizu in povsod, kjer se sploh nahajajo, in tu se pa branijo, da bi se v državnem glavnem in stolnem mestu, torej v prestolnici te narodnostne države, ustanovljale nenemške šole iz privatnih sredstev! To je stališče, ki ga je treba obsojati kar najodločneje in ki Nemcem ne samo ni v čast, temveč jim tudi lahko škoduje. Kajti na ta način le opozarjajo ljudstvo v nenemških kronovinah, ki sem jih omenil prej, na to, da Nemci povsod zahtevajo zase privilegirano mesto in je tudi uživajo s strani vlade in da

je to velika, da, največja krivica, ki se more zgoditi nenemškimi avstrijskimi narodnostim.

Nemci bi torej morali v svojem lastnem interesu, v interesu onih nar. svojih pripadnikov, ki bivajo v nenemških kronovinah in nenemških državah, skrbeti za to, da ne dobe nadvlade šovinistični ultraradikalni elementi in da se omogoči nenemškimi narodnostim na Dunaju, da si vsaj na svoje lastne stroške ustanove in vzdržujejo svoje šole. (Zelo prav!)

Toda, gospoda moja, Nemci navajajo proti temu, da bi iz tega vzrastla velika nevarnost za nemški značaj Dunaja. (Poslanec *Exner*: To bi moral Dunaj stati na zelo slabih nogah!) To sem hotel reči. Nemci se boje, da bi se Dunaj, kakor se izražajo, v najkrajšem času ne počesil. (Veselost.)

Ako je nemški značaj Dunaja tako slab, da ga more uničiti že par čeških ljudskih ali celo ena sama češka ljudska šola na Dunaju, potem tega nemškega značaja sploh ni (Medklici), potem stoji na zelo slabih nogah, in potem sploh ni vreden, da ga Nemci sploh branijo. (Poslanec *Exner*: Na Dunaju postoji grško-turška šola s 13 otroki in ima pravico javnosti, češka šola s 1000 otroki, ki postoji že 25 let in fungira vedno popolnoma korektno, pa ne dobi pravice javnosti!) Popolnoma prav! In potem še nekaj.

Imamo zakon, ki nas ščiti v tem oziru; imamo vendar državne osnovne zakone, in ravno tiste stranke, ki se prikazujejo kot državo vzdržujoče, podkopavajo veljavo in avtoriteto teh državnih zakonov. (Pritrjevanje.) Stranka, ki dela kaj takega, ki nastopa proti državnim osnovnim zakonom, je stranka, ki razdira vsako avtoriteto, ne pa agitacije, ki se omenjajo tu v zbornici. (Pritrjevanje!)

In ker imamo te državne osnovne zakone in ker smo avstrijski državljani, imamo pravico, da smemo zahtevati, da uživamo varstvo za naše težnje; kajti ali smo avstrijski državljani, in potem se mora zakon uporabljati tudi za nas; ali pa nas hočejo ponižati v državljane druge ali tretje kategorije, potem se pa ne smete čuditi, da imajo gotovi

radikalnejši elementi med Nemci o avstrijskem patriotizmu drugačne nazore, kakor na primer člani veteranskih društev. (Veselost!)

Gospoda moja! Vsa ta razmotrivanja so nas dovedla do tega, da v oni seji nismo nastopili proti Concijevega predlogu in smo deloma celo glasovali zanj. Videli smo, da se je nemškonacionalno gibanje v zadnjih letih porastlo na neverjeten način, videli smo in vidimo z lastnimi očmi, da postajajo nemški nacionalci v svojih težnjah in zahtevah po hegemoniji vedno drznejši, vidimo, da hočejo Nemci popolnoma odkrito, posebno v zadnjem času, uresničiti svoje težnje po zatiranju nenemških narodnosti, da, da posegajo v zadnjem času še dalje, kakor so že posegali pod meščanskim ministrstvom.

Gospoda moja! Omenil bi tu nekaj, kar sicer ni v nikaki zvezi s predmetom, ki je v razpravi, kar pa je značilno za duh, ki vlada celo v justični upravi na jugu. Gospodje ste morda čitali, da je pred kratkimi dnevi predsednik deželnega sodišča v Ljubljani, dvorni svetnik Elsner, izdal odlok na svoje uradnike, torej sodne uradnike, kjer jim najostreje ukazuje, da morajo ne samo v službi, torej pri sejah, temveč ploh ob vsaki priliki, ki je v kaki zvezi s službo uporabljati edino le nemški jezik. (Čujte! Čujte!) Pride še lepše! Včeraj šele se je izvedelo za odlok istega deželnosodnega predsednika Elsnerja, s katerim je zapovedal uradnikom, in ne samo uradnikom, temveč tudi pravnim praktikantom in celo odvetniškim koncipientom, da morajo uporabljati v sodnem posloplju samo nemški jezik (Čujte! Čujte!) razun v občevanju s strankami; da, celo pri privatnih predstavljanjih - to je omenjeno izrecno - v notranjosti sodnega posloplja in sploh ob vsaki priliki naj uporabljajo nemški jezik. (Klic: Odkod je prišel ta možak?) Bil je že tam. To je tako neverjetno, da tudi jaz nisem mogel verjeti v prvem trenutku, toda potrdilo se mi je, da je resnično. Ta gospod torej ne pozna samo nekega uradnega jezika, temveč pozna tudi neki nemški občevalni jezik. Uradniki sploh ne smejo govoriti drugače kakor nemški, ako nočejo zapasti disciplinarni preiskavi. Gospoda moja! Gospod justični minister, ki tako uvaža varstvo avtoritete in zakonov, ima tu najlepše polje, da udejestva to svoje

spoštovanje do zakona in da razumeti gospodu deželnosodnemu predsedniku Elsnerju v Ljubljani, da še ne živimo v Nemčiji, temveč v Avstriji in da postoja v Avstriji člen 19., ki zajamčuje enakopravnost vseh deželnih jezikov tudi v javnem življenju (Medklici) in tembolj v zasebnem.

Po tem ovinku prehajam torej k drugemu delu svojih izvajanj, ki naj se bavi s tem, zakaj mi Jugoslovani dosedaj in tudi sedaj ne moremo kazati napram Italijanom zlasti pa napram italijanskim liberalcem v Primorju takih simpatij in tudi jih ne moremo gojiti, kakor morda drugi Slovani. Kakor mi je po teh besedah, ki sem jih že govoril, žal, moram vendar konstatirati, da naši italijanski liberalci v Primorju niso niti za las boljši od nemških nacionalcev in nemških radikalcev, da, v gotovem oziru so še hujši, ker imajo, kakor se to tudi zdi neverjetno, v gotovem oziru večje torišče in več moči kakor celo Nemci.

Nemci so v Avstriji privilegiran narod. (Posl. dr. *Pollauf*: Ali verjamete to? - Veselost in medklici.) Za tako naivnega, kolega, vas nimam, da bi ne razumeli tega. Saj vendar sami trdite, da vam gre z ozirom na zgodovino in kulturo odlično mesto v tej državi. (Posl. dr. *Pollauf*: To je rekel celo Badeni, toda ne dela se tako!) Badeni je napravil Nemcem in nemški kulturi edino le poklon, drugega pa nič! (Posl. dr. *Pollauf*: Badeni je vedno pravil, da morajo Nemci igrati ulogo primi inter pares!) Inter pares! (Posl. dr. *Pollauf*: Toda primi!) Ako se, gospoda moja Nemci, zadovoljite z mestom primi inter pares, bomo tudi mi za to. Toda Nemci hočejo več, hočejo nas ponižati v helote. (Klici: Hočejo, da bi mi ne bili "pares", temveč "parije"!) Res, hočejo, da postanemo sužnji. Saj se je tu izreklo, da tovarne za uradnike škodujejo Nemcem, da delajo konkurenco nemškemu uradnikom. (Posl. dr. *Pollauf*: Seveda, ker nam vdirajo v nemško jezikovno ozemlje! - Medklici!) Gospod kolega *Pollauf* pravi, da vdiramo v nemško ozemlje. (Smeh!) Kdo se neki smeje taki trditvi. Omenil sem že prej, da v Primorju ne ekzistira niti en sam nemški kmet, da se ne nahaja v Primorju niti eden domoroden Nemeč, da je to čisto slovanska dežela, v kateri se nahajajo italijanska mesta. Toda,

gospoda moja, pogledjte si uradništvo pri vseh diaksterijah v Primorju! Oglejte si na primer osobje pri železnicah in videli bode, da je tu stotine in stotine nemških uradnikov, toda komaj 20 ali 30 slovenskih. (Posl. *Jarc*: Vsa boljša mesta imajo oni!) Ne samo boljših mest, sploh imajo vsa mesta do ogibalnega čuvaja. (Posl. dr. *Pollauf*: Oglejte si razmere pri dunajski pošti, pri dunajskih uradih! - Klic: Jezikovno znanje! - Posl. dr. *Pollauf*: Ga ni treba na Dunaju!) Gotovo ga je treba! (Posl. dr. *Pollauf*: Ne, ni ga treba!) Ravno na Dunaju kot centrali mnogojezične države je treba jezikovnega znanja. (Posl. dr. *Pollauf*: Dunaj je glavno mesto Nižjeavstrijske!)

Gospoda moja! Povrniti se moramo predmetu. Izjavil sem, da Italijani in sicer italijanski liberalci v Primorju nastopajo proti Slovanom ravno tako sovražno in morda še sovražnejše kakor nemški liberalci in nemški nacionalci, nemški radikalci in vsenemci in, in kakor se pač imenujejo. In to tudi dokažem.

Gospoda moja. V Primorju je slovansko prebivalstvo v večini. Kakor sem konstatiral že prej, so samo nekatera obmorska mesta in Furlanija na Goriškem ter tri ali štiri vasi okrog Rovinja v Istri italijanske, drugače pa je cela dežela slovanska, in sicer slovenska in hrvatska. In ravno šolske razmere v Primorju niso samo prežalostne, temveč naravnost škandalozne in sicer po krivdi italijanskih liberalcev.

Kar tiče Istro, so pred osmimi ali devetimi leti... (Posl. *Mandić*: Za Goessa!) ...da, za Goessa, Italijani in Slovani ob sodelovanju vlade ugotovili, da manjka v Istri 120 slovanskih šol - to se pravi, z ozirom na prebivalske razmere bi bilo treba 120 ljudskih šol, da bi se ugodilo najnujnejšim potrebam - in potem se je dogovorilo, da naj se z ozirom na to, da ustanovitev teh šol naravno zahteva precej veliko sredstev, otvora vsako leto tri šole - gotovo zelo malo, toda z ozirom na finančne razmere do gotove meje umljivo, dasiravno bi se prav pri šolah ne smelo štediti tako zelo (Res je!); za orožje in opremo vojaštva imajo vedno dovolj sredstev. Slovani pa so bili zadovoljni, da se otvori vsaj v doglednem času zadostno število slovanskih šol.

In sedaj, gospoda moja, bodete vprašali, koliko takih šol se je odprlo odtedaj. Odgovor se glasi, da so se odtedaj pač otvarjale italijanske šole, toda slovanska pa niti ena ne! (Čujte! Čujte!) Tako drže gospodje italijanski liberalci svoje obljube! Toda stvar je še lepša! Gospodje so zakrivili naravnost prekršitev besede in pogodbe!

Lani je šlo namreč za to, da se prevzame po pulski občini v Puli ustanovljena srednja šola v državno režijo. Šola je bila namreč Italijanom nekoliko predraga in našli so pot k vladi, ki jo sicer najljutejše napadajo v svojem časopisju in svojih zborovanjih, in prosili so avstrijsko vlado, da prevzame to srednjo šolo. Vlada - ne vem, po kom razsvetljena - je prišla na idejo, da bi bilo morda dobro, da porabi to priliko v to, da predoči gospodom Italijanom, da nimajo samo pravic in da ne morejo samo zahtevati, temveč da imajo tudi dolžnosti in sicer prav posebno napram slovanskemu istrskemu prebivalstvu, ki ne tvori manjšine, temveč večino, dasiravno imajo italijanski liberalci večino v deželnem zboru. In vlada je opozorila občino in italijanske liberalce na to, da bi bilo umestno, da prevzame občina v Puli se nahajajočo, ponekem privatnem društvu vzdrževano in zelo dobro obiskano hrvatsko ljudsko šolo. Vršila so se pogajanja in končno so italijanski liberalci pristali na to, da prevzamejo te dolžnosti. Vlada je namreč izjavila, da prevzame italijansko srednjo šolo le tedaj, ako italijanski liberalci, občina in deželni odbor, prevzamejo hrvatsko ljudsko šolo. Napravila se je o tem listina in na tej listini se nahajajo podpisi gospoda dr. *Rizzija* kot deželnega glavarja istrskega, dr. *Varetona*, pulskega župana, in dveh občinskih svetovalcev. Italijanski liberalci so torej v vsej formi prevzeli tu dolžnost za prevzete te šole. Z ozirom na to je vlada tudi res postavila v proračun stroške za vzdrževanje italijanske srednje šole in je to šolo podržavila. Komaj se je zgodilo to, so Italijani s pravo italica fide snedli besedo. (Čujte! Čujte!) Poslali so v boj radikalce, agitirali so proti temu in dr. *Rizzi* je bil postavljen pred alternativo, da sne svojo besedo ali pa demisionira. Da ne žrtvuje dr. *Rizzija*, je posegla vmes vlada in vrše se pogajanja, da vlada prevzame to šolo.

Italijani so torej spravili v žep kompenzacijo, toda izpolnili niso protizahteve in so snedli besedo, ki so jo dali pismeno in ki sta jo potrdila voditelja istrskih italijanskih liberalcev, dr. Rizzi in dr. Vareton.

Gospoda moja! Če se ima opraviti s takimi ljudmi, potem se ne čudite, da nimamo simpatij za italijanske šolske in fakultetske zadeve. Je pač težko izhajati z ljudmi, ki nastopajo proti nam na tak način, da nam ne samo ne dajo šol, temveč nasprotno svojim obvezam snedo besedo. (Posl. dr. *Pollauf*: In te naj sedaj vzamemo na Dunaj?) Vi vzamete šolo, ne pa deležnozborske večine! (Posl. dr. *Pollauf*: Italijane, ki jih vi označate za besedolomce, naj mi vzamemo na Dunaj?) Ti vam škodujejo! Ako bi škodovali vam, bi jih bilo le treba obžalovati.

Kako se godi nam v Trstu?

V Trstu smo popolnoma izročeni italijanskim liberalcem. Opetovano sem že kazal v tej zbornici na dejstvo, da v Trstu ni nikakega krajnega, niti okrajnega, niti deželnega šolskega sveta, temveč da se vsa šolska oblast nahaja v rokah italijansko-liberalne večine v občinskem svetu. Italijanski občinski svet je za nas šolska oblast do zadnje instance; le kar zadeva pedagoško nadzorstvo, je to v rokah namestništva, drugače pa je vsa šolska uprava odvisna od italijanske liberalne večine. In ta večina ravna z nami, da je naravnost škandal!

Pri popravkih mojih tozadevnih trditev se je z italijanske strani večkrat poudarjalo tu, da imamo deset ljudskih šol na tržaškem ozemlju. Teh deset šol pa je v tržaški okolici, v kmetskih vaseh, toda v mestu samem pa ni nobene javne slovenske šole. Moglo bi se trditi - in trdilo se je - da nas je v Trstu tako neskončno majhna manjšina, da ni treba računati z nami. Sploh niso vedeli za nas, temveč le za štiri, pet agitatorjev in te so seveda psovali, drugače pa slovenskega prebivalstva v Trstu ni bilo. Toda, gospoda moja, v zadnjih letih smo pokazali na tako umljiv način, da se nahajamo v Trstu in imamo tu veliko število državljanov - volilnih upravičencev. Ravno danes je čitati v časopisju, da so pribrnskih občinskih volitvah v IV. volilnem razredu nemški kandidati

zbrali nase 10.500 glasov in češki meščanski kandidati pa okrog 5000, torej eno tretjino. To je bilo v IV. volilnem razredu in Brno je gotovo najmanj po polovici češko mesto. V Trstu, gospoda moja, smo pri zadnjih občinskih volitvah v IV. volilnem razredu dosegli tako visoko število glasov, da smo prišli v treh volilnih okrajih v ožjo volitev in smo v ostalih treh volilnih okrajih spravili italijanske kandidate med seboj v ožjo volitev. Pri zadnjih državnozborskih volitvah smo prišli v enem volilnem okraju, in sicer v največjem mestnem okraju, v novem mestu, v ožjo volitev in smo dosegli v tem volilnem okraju 3000 glasov napram 5400. Kjer se, gospoda moja, dosegajo taki volilni uspehi - in sicer so to nacionalni glasovi in ne socijalistični, ki so šteti posebet -, pač ne more nihče trditi, da nismo v Trstu domorodni, kajti za državnozborsko volilno pravico se zahteva enoletno in za deželnozborsko volilno pravico triletno bivanje v občini. (Čujte! Čujte!)

Mislím torej, da to dokazuje dovolj jasno, da se nahajamo v Trstu in sicer v velikem številu. Da pa dokažem še jasnejše naše zahteve, naj navedem, da imamo v naši zasebni ljudski šoli v celem 1525 otrok. (Čujte!) V pripravnici za srednje šole, ki odgovarja približno tretjemu in četrtemu ljudskošolskemu razredu in ki jo potrebujemo, da morejo naši otroci prestopati iz slovenskih šol v nemške srednje šole, ker nimamo v celem Primorju niti ene slovenske srednje šole, pa je približno 175 otrok. (Čujte! Čujte!)

Na naši nižji zasebni trgovski šoli je 67 otrok in v nemških šolah v Trstu je 928 slovenskih otrok. (Čujte! Čujte! - Posl. *Jarc*: In koliko nemških?) Nemških je 1083, torej komaj 160 otrok več kakor slovenskih, in ti imajo štiri ljudske in meščanske šole. (Posl. *Jarc*: Slovenski otroci pa jih nimajo!) Mi jih nimamo!

Imamo torej v mestu Trstu - govorim vedno o mestu Trstu in ne o okolici - statistično dokazanih 2695 slovenskih šolskih otrok.

Na italijanskih ljudskih šolah, kjer se uči stotine in stotine slovenskih otrok, se Italijani po narodnosti iz umljivih vzrokov ne ugotavljajo. Da pa vzamemo le nizko, mislim, da smemo računati število

slovenskih otrok v italijanskih ljudskih šolah okroglo 600, tako da bi imeli v mestu Trstu samem 3300 slovenskih otrok. In za te otroke ni niti ene same javne šole, niti občinske, niti državne.

In če se, gospoda moja, spomnite onega, kar sem prej rekel, da je namreč vse šolstvo v rokah italijanskoliberalne občinske večine - ona odločuje o ustanovitvi in vzdrževanju šol - potem bodete umeli, da moramo biti ogorčeni do skrajnosti in da moramo zaklicati gospodom italijanskim liberalcem: Ako hočete imeti fakulteto, morate najprej nam dati ljudsko šolo! (Odobranje.) Zakaj, ljudska šola je potrebna, da, še več, ni samo potrebna za nas, temveč nam gre tudi po zakonu. Saj imamo vendar šolsko dolžnost v Avstriji, moramo pošiljati svoje otroke v šolo - in vzlic temu nam ne dajo šol. (Medklici.)

Rekli pa bodete, gospoda moja - in to se nam je večkrat reklo s slovenske strani - : Pa poskusite vendar priti z Italijani do kake sprave, do kakega kompromisa z Italijani - priporočalo in svetovalo se nam je to zlasti s češke stani: zakaj se ne poravnate z Italijani. Da, gospoda moja, za to je treba dveh. (Klic: Zakaj se ne spravite na Češkem?) Na to se povrnem. Za spravo je vedno treba dveh, treba je pripravljenosti za spravo.

In glejte, gospoda moja, v predzadnji seji se je pritoževal gospod poslanec dr. Evgen Lewickyj, da so se s Poljaki pogajanja sicer začela, da pa Poljaki vodijo ta pogajanja na neki popolnoma poseben način in da jih celo izrabljajo v to, da še bolj zatirajo Maloruse.

V nekem medklicu se je opozarjalo na češkonemška pravna pogajanja. Toda, gospoda moja, tu postoji velika razlika. V teh dveh slučajih, namreč glede na poljsko-maloruska in glede na nemško-češka sporna vprašanja postoji vsaj pripravljenost, da stranke stopijo v pogajanja, in ne samo pripravljenost, temveč se tudi v resnici vrše pogajanja, in sicer dolgotrajna in temeljita pogajanja, kakor bi dostavil; na vsak način pa se vrše pogajanja. Gospodje se vsedejo k skupni mizi in govore o svojih postulatih. Kako pa je stvar z gospodi italijanskimi liberalci? Tudi to je žalostna stvar. Leta 1904 so se uvedla po posredovanju njegove ekselence dr. Pacaka in italijanskega barona

Malfattija iz Trentina. Komaj se je izvedelo v Trstu, da postoji misel, da bi se začela spravna pogajanja z nami, je vstal tedanji voditelj italijanskih liberalcev v Trstu, rajni dr. Venezian in je izjavil: Mi smo tu v Trstu gospodje vekomaj (Veselost) in vzdržati se mora italijanski značaj mesta in vsega našega ozemlja - regione delle alpi Giulie.

Le pod temi predpogoji se smejo vršiti pogajanja s Slovenci; priznati morajo, da so gostje v tej italijanski pokrajini. (Čujte! Čujte!) Torej mi, ki smo takorekoč edini, pravo domorodno prebivalstvo v Primorju, moramo priznati, predno se začno pogajanja, da smo gostje Italijanov. Da ob takih domnevah ni moglo priti do sprave, ali sploh do kakih pogajanj, je gotovo umevno samo po sebi.

Gospoda moja, leta 1909 so naši tovariši iz italijansko-katoliško-nacionalnega in iz socialnodemokratskega tabora zopet poskusili uvesti pogajanja z italijanskimi liberalci. Mi smo bili takoj pripravljeni, da stopimo v ta pogajanja, in sešli smo se tudi, toda oni, ki niso prišli, so bili gospodje italijanski liberalci, ki so sploh odklonili vstop v pogajanja.

Danes imamo tu v zbornici dva italijanskoliberalna zastopnika Trsta, imamo dva italijanska liberalca iz Istre in imamo enega italijanskega liberalca iz Gorice - poskusite, gospoda moja, s tem apeliram ravno na češke brate, ki nam vedno prihajajo s temi spravnimi podmenami - poskusite, pripravite te gospode do tega, da se le vsedejo z nami k eni mizi in vsaj poslušajo naše zahteve. Obračam se na italijanske katoliške nacionalce, na italijanske in tudi na nemške socialne demokrate - naj sprejmejo ulogo posredovalcev, naj poskusijo pripraviti italijanske liberalce, da nas bodo vsaj poslušali. Naše zahteve so bile morda na prvi pogled nekoliko predalekosežne, v resnici pa so bile zelo skromne. Seveda moramo zahtevati veliko - zakaj? Ker nimamo čisto nič.

Večina smo v Primorju in nimamo nič; v mestu Trstu nimamo niti ene javne slovenske ljudske šole, v Gorici imamo šele od lanskega leta sem slovenske paralelke prvega in drugega razreda, v Trstu nimamo razun desetih ljudskih šol v okolici za kmetško prebivalstvo, za vasi, sploh nobene druge šole in po tem, kar sem vam navedel o številu

slovenskih otrok, bodete pač pojмили, da moramo pač res prav veliko zahtevati, ker nimamo, kakor rečeno, prav čisto nič. Imamo, kakor sem omenil že prej - statistično dokazano! - 2695 slovenskih otrok; k tem treba pripisati še najmanj 600 otrok v italijanskih šolah, in ravno tako tudi 3790 slovenskih otrok v slovenskih okoličanskih šolah in pa končno okrog 300 učencev na srednjih šolah. Ako seštejemo vse to, dobimo okrog 8000 slovenskih otrok, za katere ekzistira samo deset slovenskih šol na deželi. Nimamo niti ene meščanske šole v Trstu, in sicer ravno zaradi tega ne, ker nam jih italijanski liberalci ne dajo.

Po vsem tem, mislim, se ne bodete čudili, gospoda moja, ako zavzemamo napram italijanski zahtevi po pravni fakulteti odklanjajoče stališče. Priznavamo to zahtevo brez nadaljnega za upravičeno, toda vendar se ne more zahtevati od nas, da izpolnimo Italijanom še zadnjo šolsko zahtevo - kajti drugih šolskih zahtev vendar nimajo več nikakih - in da mi sami potem čakamo morda 50 ali 100 let, predno dobimo kako šolo. Za ljudsko šolo v Trstu se že borimo od leta 1883, in prošnja še danes ni rešena definitivno! (Čujte! Čujte!)

Poudarjalo se je posebno v nemškem časopisu, da bi tudi oziri na Italijo morali pripraviti avstrijsko vlado in Nemce, oziroma državno zbornico do tega, da se končno vendar enkrat izpolni zahteva Italijanov po italijanski fakulteti. Te ozire na trozvezo in našo italijansko zaveznico smo, posebno v prejšnjih letih, morali slišati zelo pogosto celo pri politični upravi v Primorju. Kolikokrat so nastopili proti nam, izpolnili nam niso niti ene zahteve - vedno so se sklicevali na višje ozire, na ozire napram Italiji, na občutljivost naše zaveznice.

Pravili so, da ne smemo zatirati Italijanov v Avstriji, sicer je takoj krik in vik v Italiji. Zaradi tega so zavzeli Italijani v Primorju popolnoma privilegirano mesto in je zavzemajo tudi še danes. Ne bom razpravljal tu obširnejše o tem, saj zadostuje, če vas opozorim na napise na c. kr. uradih v Primorju. Tamošnje višje deželno sodišče, ki je postavljeno za celo Primorje, v katerem Primorju imajo Slovani večino, ima samo italijanske napise, niti nemških ne, gospod kolega! (Veselost. - Posl. dr. *Pollauf*: Se

dopušča!) Sploh ima cela uprava italijansko vnanjost in posebno justična uprava je bila do pred kratkim popolnoma italijanska, kratkoma, Italijani so se počutili kakor v Italiji.

Moj neposredni gospod predgovornik je trdil tu, da je Avstrija besnela napram italijanskim pokrajinam, da so tja prihajali samo topovi itd. Jaz gotovo nisem poklican in tudi ne čutim poklica v sebi, da bi jemal v obrambo avstrijsko vlado, opozarjam pa na to, da še dandanes pravijo v Italiji: "Si stava meglio, quando si stava peggio", to se pravi, godilo se nam je bolje, ko se nam je godilo slabše. V političnem oziru se jim je godilo slabo, ker so bili pod tujo vlado, toda v gospodarskem in kulturnem oziru se jim je godilo bolje. Tako morete čuti še dandanes od italijanskega prebivalstva na deželi na Benečanskem in v Lombardiji. In tako, posebno pa v političnem in nacionalnem oziru, se godi Italijanom tu v Avstriji morda bolje, nego celo v Italiji! (Res je!)

Z ozirom nato, je pač naravnost smešno, če se vedno govori o oziru na Italijo, na trozvezo, na Italijo, ki je zvezana z nami. Italijanom v Avstriji ne manjka prav čisto nič, manjka jim edinole vseučilišče in tudi to bi dobili, ako bi sami znali biti pravični napram drugim narodnostim. Toda tega pa ne znajo. In potem pa je tudi z državnega stališča popolnoma neoportuno, da bi se vedno opozarjalo na te ozire napram Italiji in jih poudarjalo. Gospoda moja! Saj smo vendar neodvisna država, nimamo potrebe, da bi se ravnali vedno po tem, kar žele naši sosedje na severu in na jugu. (Posl. dr. *Pollauf*: Na severu že nekoliko!) To se razume! (Veselost!) Nikakor mi ni na umu, da bi izzivljaj kak konflikt ali da bi ga želel. Želim le, da bi živeli v miru z Italijo, da nimam prav čisto nič proti temu, da ostanemo v tej zvezi tudi še nadalje, sem že toliko lojalen, toda reči pa moram, da je moje najgloblje prepričanje, da bodo gotove aspiracije v Italiji utihnile le tedaj, če bodo prišli v Italiji do prepričanja, da Primorje ni italijanska provinca, če se bo spoznalo, da tvore v tem Primorju večino Slovani, in da je dolžnost avstrijske države, da se ozira ne samo na Italijane, temveč tudi na Slované. Primorje, v katerem se morejo Slovani razvijati svobodno Primorje, v katerem bi

uživali Slovani iste pravice, ki jih uživajo Italijani - in ne zahtevam absolutno nič več, zahtevam le, da se nam dovoli le to in da imamo, kar imajo Italijani danes - tako Primorje bo najboljši jez proti aspiracijam na tej in na oni strani.

Gospoda moja, zaključujem. Ako bodo Italijani izpoznali, da ne morejo tu v Avstriji zahtevati nikakega privilegiranega stališča, da nimajo tu v Avstriji pač pravice, toda tudi dolžnosti in da bodo morali povsod tam, kjer imajo po volilnih redih v zakonodajnih in upravnih korporacijah večino, napram svojim slovanskim sodržavljanom kazati enako pravičnost, ki jo zahtevajo danes od poslanske zbornice in avstrijske javnosti, če bodo izpoznali to, tedaj bo bolje i za nje i za nas. Zaključujemo z željo, da bi v resnici prišlo kedaj do tega izpoznanja. (Odobranje!)

TRŽAŠKA OBČINA NAGAJA SLOVENCEM

Postopanje tržaškega magistrata proti slovenskemu prebivalstvu je Rybář predstavil v interpelaciji glede služenja vojaščine.

Proti šikaniranju v vojaških stvareh od strani tržaškega magistrata. Interpelacija posl. prof. Matka Mandića, d.ra Rybářa in tovarišev na g. ministra za deželno obrambo (Edinost, 4. novembra 1911)

Težki davek, ki ga naš narod plačuje v krvi državi in dinastiji v toliki meri, postaja mu še težji in neznosnejši vsled neumestnega in z

ničemer opravičenega zbadanja in šikaniranja vojni dolžnosti podvrženih mladeničev naše narodnosti od strani javnih oblasti v Primorju v občē, posebno pa v mestu Trstu.

Naši javni listi prinašajo čēsto pritožbe proti onim uradnikom mestnega magistrata v Trstu, s katerim prihajajo naši mladeniči v svojo nevoljo v dotiko v vojaških stvareh. Radi nepoznavanja italijanskega jezika, katerega oni v ostalem niti niso dolžni poznati, ker je slovenski jezik tudi deželni jezik, pošiljajo ti zagriženi italijanski uradniki naše vojake, pripadnike črne vojske itd. Od Poncija do Pilata, zasramujoč jih in provzročujoč jim izgubo časa in nepotrebne stroške.

Tipičen izgled narodnostne mržnje, strasti in fanatizma teh uradnikov nahajamo opisanega v slovenskem dnevniku "Edinost", izhajajočem v Trstu, št. 284 od dne 12. okt. 1911 pod naslovom: "O zglaševalni dolžnosti črnovojnih zavezancev", ki se glasi:

"O zglaševalni dolžnosti črnovojnih zavezancev. C. kr. namestništveni svetnik je razglasil v "Edinosti" dne 10. septembra t. l. red, po katerem se morajo osebno zglašati črnovojniki, bivajoči v tržaški občini - naj so že pristojni v Trst ali ne - in sicer pri občinski komisiji, ki bo poslovala v ul. Madonna del Mare šte. 13 od 9. ure dop. do 2. ure dopoldne. Na zaključku tega razglasa je še zagrozil gospod namestništveni svetnik vsem črnovojnikom z globo od 4 do 200 kron, ako se ne zglasijo po predpisu. Ti razglasi so bili razobešeni tudi po mestnih vogalih v nemškem, italijanskem in slovenskem jeziku. Povdarjamo, *da so bili razglasi tudi v slovenskem jeziku*, da so naši ljudje tako o svoji vojaški dolžnosti obveščeni v njihovem materinem jeziku, ki je do danes menda še vedno deželni jezik na Tržaškem. A na našem slavnem magistratu, oziroma pri goriomenjeni občinski komisiji v ul. Madonna del Mare, nočejo niti čuti o kaki enakopravnosti slovenščine niti o takih prilikah, kakor je zglašenje črnovojništva. Vsakega, ki slučajno ni sposoben italijanščine, zavračajo kratkomalo, ga hrulijo in podijo iz urada. In našim ljudem se te dni to dogaja. Kako se tako postopanje zagriženih magistratnih uradnikov vjema z grožnjo

namestništvenega svetovalca v razglasu, da mora plačati globe 4 do 400 kron, kdor se ne javi, ko magistratovci vsakega italijanščine neveščega našega človeka čisto navadno ven mečejo?! - Včeraj je bil v našem uredništvu neki naš človek, ki je hotel opraviti svojo črnovojniško dolžnost ter se je v ta namen javil pri goriomenjenem uradu. Italijanščine je popolnoma nezmožen; zato ga niso hoteli vzeti na zapisnik ter so mu zalučali vojaško knjižico, da je revež kar debelo gledal. Razumel ni vprašanj, stavljenih mu od magistratnega uradnika, toda uganil je, da so pripravljene govoriti ž njim - ako zna - *francoski*, ali *angleški* ali *nemški*, toda *slovenščine* *nočejo poznati*! Na to je začela za dotičnega našega človeka prava križeva pot. Da bi plačal 400 kron globe, ko se je vendar želel javiti, ne bi bilo prijetno in tudi pravično ne. Šel je torej k namestništvenemu svetniku v ulico Caserma št. 7, kjer je naznanil ves dogodek. Tu se jim je zdelo skoro neverjetno, da bi ga na magistratu ne hoteli vzeti na zapisnik edino-le radi tega, ker revež ne razume italijanščine, francoščine ali angleščine. Zahtevali so uradno, naj poslujoči uradnik na magistratu sprejme naznanilo našega črnovojnika na znanje. S tem pismenim odlokom je šel naš človek na magistrat, ali zastonj je bila tudi ta pot. Tudi sedaj niso potrdili imenovanemu Slovencu prijave. Vrnil se je zopet v ulico Caserma št. 7 ter se pritožil, da so ga zopet zapodili. Menjavali so se potem neki telefonični razgovori, na kar so poslali našega človeka zopet - v *tretje!* - na magistrat, kjer so konečno po raznih šikanah od strani nastavljenega uradnika, katerih pa naš črnovojnik ni razumel, vendar izpolnili vojaško knjižico. *Ta gonja je trajala od 10. ure dopoldne do 1. popol.*

Vprašamo: je-li kompetentim vojaškim oblastim znano, da se na tak nesramen način postopa z našimi ljudmi, ki niso zakrivili drugoga, nego da niso večši italijanščini, francoščini ali angleščini? Gospoda namestništvenega svetovalca opozarjamo na gori opisani slučaj ter upamo, da ukrene potrebno, da se podobni slučajji ne ponovijo več.

Opozarjamo vse one naše črnovojniške zavezance, da nastopajo kakor zgoraj omenjeni naš človek: vsako žaljenje ali celo zavrnitev naj

javijo takoj še isti dan pri namestništvenem svetovalcu v ulici Caserma št. 7!”

Z ozirom na tako škandalozno postopanje italijanskih uradnikov na tržaškem magistratu z našimi vojaki, pripadniki črne vojske i. t. d. si dovoljujejo podpisani nasloviti na njeg. Prezvišenost gospoda ministra za deželno brambo sledeče vprašanje:

1) Je-li Vaši prezvišenosti znano, da se na tak sramoten način postopa z našimi vojaki in drugimi osebami, ki imajo opravka radi vojaštva z uradniki na mestnem magistratu v Trstu, jedino radi tega, ki niso večji italijanskemu, francozkemu ali angležkemu jeziku?

Hoče-li Vaša prevzvišenost nemudoma ukreniti potrebne korake, da uradniki javnih oblasti ne bodo več *kršili zakonov ter sramotili in šikanirali tistih naših pripadnikov, ki doprinašajo državi in dinastiji najtežji davek v krvi?*

AFERA V TRSTU, POROTA, ZAPLEMB EDINOSTI

Sledi nekaj Rybářevih nastopov v zvezi z nekaterimi perečimi vprašanji v Trstu, ki so privedla celo do zaplembe Edinosti.

Korupcija pri c. kr. državnih železnicah (Edinost, 7. decembra 1911)

DUNAJ, 6. Poslanec dr. *Rybář* je v današnji zbornični seji vložil o znani korupcijski zadevi pri ravnateljstvu c. kr. državnih železnic v Trstu povodom pasivne resistence državnih uslužbencev v Trstu ostro interpe-

Iacijo na železniškega ministra dr. Forstnerja, v kateri pozivlja železniškega ministra, da se izjavi v tem, ali je znani odlok ravnateljstva državnih železnic v Trstu, o katerem je bilo že govora v nedeljski "Edinosti", avtentičen.

Na dalje vpraša interpelant ministra, kako more opravičiti to odredbo, ki tako zelo škoduje ugledu državnih uslužbencev in dobremu sporazumu med njimi.

Interpelacija citira znani odlok ravnateljstva državnih železnic, ki se glasi:

"C. kr. železniško ministrstvo je na tu-uradni predlog z odlokom z dne 8. novembra 1911, št. 27.841-13 izdalo pooblastilo, da se Vam izreče polno priznanje na Vaši vnemi v službi, ki ste jo pokazali v času tržaškega rezistenčnega gibanja, in se Vam prizna remuneracija v znesku K...

V prijetnem položaju, da Vam naznanim to, Vas vabim, da dvignete priznano Vam remuneracijo pri ravnateljski blagajni.

Št. 45-2. - Trst, dne 15. novembra 1911."

Interpelacija torej citira ta odlok in izvaja: Naj si že vladajo o smotrenosti pasivne resistance še tako različna mnenja, vendar pa je treba priznati, da nikakor ni stvar na mestu, da se z denarnimi nagradami plačujejo ljudje, ki so nekolegijalno ravnali proti svojim tovarišem, in se tudi še v bodoče zapeljujejo k takemu ravnanju, kar je treba v interesu službe obsojati kar najstrožje.

S tem, da se za svojo vnemo v službi nagradujejo z denarjem oni uradniki, ki so povodom resistenčnega gibanja delali proti svojim tovarišem, se napravlja vtis, da niso delali v zavesti, da vrše svojo dolžnost, temveč edino le v nadi, da si pridobe materialnih dobičkov.

Interpelacijo sta podpisala izmed čeških poslancev tudi poslanca Buřival in Vojna.

Vprašanje v zvezi s pomanjkanjem porotnikov slovenskega in hrvaškega jezika na primorskih sodiščih je prav tako romalo na Dunaj, o čemer govori interpelacija z dne 5. 3. 1912.

Interpelacija poslancev *dr. Rybářa, Spinčiča, dr. Gregorina, Mandiča in tovarišev* na njihove ekselence gosp. ministrskega predsednika, gosp. justičnega ministra in g. ministra notranjih zadev v zadevi *razveljavljenja porotniške liste v Trstu* (Edinost, 7. marca 1912)

Leta in leta se že pritožujejo Slovenci in Hrvati tržaškega deželnosodnega okrožja, da se zahteva za sprejem v porotniško listo pač znanje italijanskega, ne pa slovenskega ali hrvatskega jezika in to vkljub temu ne, da ne pripadajo k emu deželnosodnemu okrožju nič manj nego trije čisto slovenski (Komen, Sežana in Podgrad) in dva posvoji pretežni večini hrvatska oz. slovenska okraja (Volovsko in Koper) ter vkljub temu, da izkazujeta tudi ostala dva okraja (Trst in Piran) znatni slovenski manjšini.

Tozadevno v poslanski zbornici in v tržaškem deželnem zboru vložene interpelacije so ostale brezuspešne, ker se namreč tržaški mestni magistrat ni oziral pri sestavi porotnih list na znanje drugega deželnega jezika, tako da je bilo n. pr. v letošnji porotni listi med približno 1700 porotniškimi poklicanci samo 7 zaznamenovanih, da so zmožni slovenščine.

Natančnejši pregled te liste je pokazal sicer, da se nahaja med vpisanci večje število slovenščine zmožnih oseb (tako ni bilo zabeleženo n. pr. pri slovenskem odvetniku in državnem poslancu dr. Gregorinu, da je zmožen slovenščine), vzlic temu pa je bilo število porotnikov, ki obvladujejo oba deželna jezika, presenetljivo majhno.

Z ozirom nato je v roku, določenem v § 6. postave z dne 23. majnika 1873, šte. 121 drž. zak., zahteval odvetnik dr. Slavik s primerno vlogo vpis približno 100 obeh deželnih jezikov zmožnih, za porotništvo usposobljenih oseb v porotno listo in ugotovitev znanja slovenščine pri nekaterih že v listi vpisanih oseb. S posebno vlogo je bilo o tem obveščeno tudi c. kr. namestništvo. Mestni magistrat je zavrnil pri njem

vloženo vlogo z razlogom, da je bila sestavljena v slovenskem jeziku. Dr. Slavik je vložil proti tej odločbi v odprtem roku pritožbo v smislu § 7. 1. cit. pri mestnem magistratu in se je obrnil obenem s posebno vlogo na c. kr. namestništvenega svetovalca, kakor tudi, ker je mestni magistrat odklonil a limine tudi pritožbo iz navedenega jezikovnega razloga, z nadzorstveno pritožbo na c. kr. namestništvo.

Kakor se je izvedelo pozneje, je c. kr. namestništveni svetnik poi-zvedoval o osebah, ki jih je dr. Slavik navedel v svoji reklamaciji in potem predložil v smislu § 9. 1. cit. porotno listo z izjavo o usposobljenosti teh oseb c. kr. deželnem sodišču. V smislu § 11. 1. cit. sestavljena komisija c. kr. deželnega sodišča je nato po predpisu pretresla porotno listo, kakor tudi reklamacijo in je sklenila s smislu § 13. 1. cit., da se sprejme 75 obeh deželnih jezikov zmožnih oseb v prvotno listo. Na podlagi te tako izpravljene porotne liste se je napravila porotna lista. - Končno po žrebu sestavljena službena lista je izkazovala 26 obeh deželnih jezikov in 10 le italijanščine zmožnih porotnikov.

Ta na popolnoma zakonit način doseženi in jezikovnim potrebam tržaškega deželnosodnega okrožja odgovarjajoči izid je silno razburil italijanske mogočnike v Trstu. Ni jim šlo samo za to, da ohranijo v moči samovlado italijanskega jezika pri tržaških porotnih obravnavah in še večjo krivico, da so mogli slovenski obtoženci govoriti svojim sodnikom samo po ustih tolmačev. Kakor da gre za jezik, ki je v tržaškem deželnosodnem okrožju popolnoma nepoznan; temveč tudi za to, da si tudi za bodočnost zagotove za svoje znane politične pravde, namreč proti slovanskim časnikarjem, voljno in vplivanje po italijansko-nacijonalnem časništvu dostopno porotniško klop. Da si je pridobila v tem oziru tržaška porotniška klop neko gotovo proslulost, dokazuje najboljše dejstvo, da c. kr. državno pravdnštvo vselej, ko gre za politične pravde proti Italijanom, zaprosi za delegacijo drugega porotnega sodišča in jo tudi doseže, dočim pa morajo slovanski obtoženci v političnih pravnah stopiti pred italijansko poroto.

Proti sestavi letošnje službene liste je pred vsemi protestiralo tržaško italijansko-nacijonalno časninstvo, potem pa tržaška odvetniška zbornica, ki je prezirajoč dejstvo, da ji pripada tudi večje število slovanskih odvetnikov, postala naravnost trobilo italijanskih šovinističnih stremeljenj in je po deputaciji, ki jo je po državnih poslancih dr. Gasserju in dr. Pitaccu, ki ni odvetnik, predložila dne 2. t. m. g. justičnemu ministrstvu spomenico, v kateri je zahtevala razveljavljenje letne liste.

Tu ni nikakega dvoma, da se je s tem korakom cela zadeva, ki se je gibala dotlej strogo v okviru zakona, prenesla na politično polje, kar je tembolj vredno obžalovanja, ker more ravno v dvojezičnih deželah tako vmešavanje političnih faktorjev v pravosodstvo omajati zaupanje v nepristranost sodišč.

Splošno se je pričakovalo v Trstu, da bo to vmešavanje političnih faktorjev v pravosodstvu naletelo na zasluženo zavrnitev, toda žal, zgodilo se je, česar ne bi bil verjel nihče. Z neko prav posebno hitrico je c. kr. višje deželno sodišče vzelo v razpravo v nobenem zakonu določeno pravno sredstvo odvetniške zbornice, ki mu je tudi z neko prav izredno hitrostjo prispelo od c. kr. justičnega ministrstva, in je po poročilu lista "Il Piccolo" po triurnem posvetovanjem rešilo tako, da se je razveljavila letna lista in je bilo naročeno c. kr. deželnemu sodišču, naj sestavi novo letno listo na podlagi po magistratu sestavljene porotne liste, torej ne da bi se oziralo na reklamacijo d.ra Slavika. Kar dela ta sklep posebno zanimiv, je dejstvo, da "Piccolo" v svoji številki z dne 4. t. m. ne samo natančno ve poročati, kaj je vsebina tega sklepa, temveč tudi, kako dolgo je trpela seja in kdo ji je predsedoval. Še zanimiveje pa je, da je predsednik višjega deželnega sodišča Jacopig še isti dan sporočil vsebino sklepa odvetniški zbornici z dostavkom, da je bil odgoden začetek porotnega zasedanja in za to prejel najudanejšo zahvalo od poslanca dr. Gasserja, ki mu je izjavil v imenu odvetniške zbornice, da od tega višjega sodišča tudi ni pričakoval drugačnega sklepa.

Ta uslužnost napram odvetniški zbornici, ki nikakor ni legitimirana za kako pravno sredstvo, je tembolj čudna, ker dr.u Slaviku, čigar reklamacija je bila po imenovanem sklepu implicite ovržena, ni prispela nikaka obvestitev in se mu je, ko se je prihodnji dan obrnil tej zadevi na c. kr. predsednika višjega deželnega sodišča, pojasnilo, da je senat smatral to za nepotrebno in da bo senat višjega deželnega sodišča šele zopet sklepal o tem, če bi pismeno zaprosil za dostavitev sklepa.

Tu pač ni treba poudarjati, da je ta sklep in sploh ves postopek višjega deželnega sodišča in njegovega predsedstva izzval v slovenskem prebivalstvu skrajno ogorčenje, dočim pa italijanski liberalci slavé ta sklep kot velik političen uspeh in poudarjajo, da se mora sestava porotniških klopi, pred katerimi se morejo slovanski obtoženci braniti v svojem materinem jeziku, preprečiti z vsemi sredstvi.

Omenjeni sklep pa je tudi, neglede na spremne okolščine, ki jasno kažejo uplive nacijskih in političnih nagibov, popolnoma nezaslišan že s čisto postavnega stališča.

Ne da bi hoteli tu razpravljati o vprašanju legitimacije juridične osebe (odvetniške zbornice) za vlaganje podobnih ugovorov proti porotniški listi, ne da bi se hoteli baviti z vprašanjem dopustnosti izpodbijanja sklepa deželnosodne komisije, se mora vendar zdeti čudno, da razveljavlja višje deželno sodišče letno listo z razlogom, da baje za rešitev reklamacije, oziroma pritožbe dr.a Slavika ni kompetentna komisija c. kr. deželnega sodišča, temveč c. kr. namestništveni svetnik (to je namreč navedel g. c. kr. predsednik višjega deželnega sodišča dr.u Slaviku za razlog sklepa), da pa se je potem popolnoma opustila rešitev te dr. Slavikove pritožbe in dal nalog deželnemu sodišču, naj sestavi letno listo na podlagi po magistratu sestavljene liste. Ta prvotna lista se mora vendar z ozirom na to, da je bil podan proti njej ugovor, ki ga po mnenju c. kr. višjega deželnega sodišča dosedaj ni še rešila kompetentna oblast, smatrati za popolnoma nezakonito, da popolnoma molčimo o dejstvu, da se mora tudi zakonitev te reklamacije in tozadevne pritožbe s strani mestnega magistrata označiti za kričečo nezakonitost, ker je

slovenščina v Trstu deželni jezik in se potemtakem morajo sprejemati slovenske vloge.

Letna lista, ki naj bi se napravila na podlagi take nezakonite prvotne liste se mora torej že naprej poglasiti za nezakonito.

Z ozirom na vse povedano vprašuje podpisanci:

1. Ali so Vašim ekscelencam znana zgoraj navedena dejstva?
2. Ali hočejo Vaše ekscelence takoj ukreniti vse potrebno, da se razveljavi očitvidno nezakoniti sklep c. kr. višjega deželnega sodišča?
3. Ali hoče končno ekscelenca g. justični minister kar najhitreje poskrbeti, da se izvrše tekoče porotne obravnave.

Istega dne je Rybář predstavil podobno vprašanje tudi predsedniku zbornice.

**Boj za sestavo tržaške porote. Vprašanje posl. d.ra
Rybářa do predsednika zbornice v seji
dne 5. marca 1912
(Edinost, 8. marca 1912)**

Gospod predsednik! Neka vest v časopisih, glasom katere je bilo visoko predsedstvo te slavne zbornice zaproseno za intervencijo v neki očitno strankarski stvari, me sili, da stavim tozadevno do gospoda predsednika to-le vprašanje.

Te dni je bila namreč v Trstu razglašena letošnja lista porotnikov za območje deželnega sodišča tržaškega. V tej listi se nahaja med 36 porotniki 26 takih Slovanov, ki so večši obema deželnima jezikoma, in poleg teh 10 Italijanov, ki razumejo le italijanski. Okolščina pa, da je bilo letos vsled reklamacije od slovanske strani že v prvotno listo vzetih več štrevilo oseb, ki so slovanske narodnosti, a obvladujejo oba deželna jezika, in da je bilo vsled tega tudi v službeno listo sprejeto več štrevilo

Slovanov, zmožnih obeh deželnih jezikov - ta okolščina je vzbudila nevoljo italijansko-narodnega časopisja, posebno pa italijanskih advokatov. Zbali so se namreč, da bodo vsled tega tudi pred poroto v Trstu možne razprave v slovanskem jeziku ter da bo na ta način slednjič omogočeno tudi slovanskim obtožencem, da se branijo v svojem materinem jeziku.

Zato je tržaška odvetniška zbornica, oziroma nje delegacija sklenila, obrniti se s protestom do ministrstva za pravosodje ter je odposlala na Dunaj deputacijo, katere sta se udeležila oba gospoda poslanca dr. Gasser in dr. Pitacco in še dva druga italijanska advokata, ki so potem izročili gospodu justičnemu ministru neko spomenico. - O stvari sami nočem dalje govoriti, ker tudi ne spada v to moje vprašanje in je predmetom posebne interpelacije.

Ali potem se je zgodilo nekaj drugega. Ta deputacija je namreč glasom vesti v nedeljskem "Piccolo" porabila svojo navzočnost na Dunaju, da se je obrnila tudi do predsednika te zbornice za intervencijo v tej stvari. (Čujte! Čujte!)

Gospoda moja! Že to je povsem nezaslišano, da se v tako justično stvar vlačijo politiko, da bi se uveljavili politični faktorji, oziroma politični vpliv. (Mej-klici.) Tudi je povsem nezaslišano, da se poskuša zainteresirati za to stvar poslansko zbornico, v katere kompetenco prav za prav ne spada. Naravnost kakor breztaktnost treba označiti, da se je poskušalo gospoda predsednika, ki mora biti vendar nepristranski, ki naj stoji nad strankami, da imajo vsi zaupanje do njega, angažirati za tako očitno in k temu protizakonito in krivično strankarsko stvar. V dotični notici je rečeno, da se je deputacija obrnila do gospoda predsednika za intervencijo in da ga je opozorila na to, da nemški advokatje v Trstu čutijo v tem vprašanju jedne z italijanskimi advokati (Čujte!) ter da je gospod predsednik vzel na znanje te priobčene mu želje. Tam je namreč rečeno: "Il Sylvester prese atto dei desideri espostigli." Angažirali so torej gospoda predsednika zbornice za stvar, ker je ob enem nemški advokat in ker so menili, da so ga s pritegnjenjem nemških advokatov Trsta bolj

pridobili za stvar! Gospod predsednik! Jaz seveda ne vem, kaj se je zgodilo nadalje na tem dogovoru, in je-li res gospod predsednik vzel te želje odobravaje na znanje in je-li se je dalje angažiral za stvar. Le v pojasnilo bi pripomnil, da nemški advokatje tu niti ne prihajajo v poštev, ker si nemški advokatje še nikdar niso upali nemški pledirati pred sodiščem ali vlagati nemške vloge. Če so se za nemške stranke vlagale nemške vloge ali držali nemški govori smo storili to mi Slovani, ki v svojem naravnem čutu pravičnosti vsako stranko zastopano v nje materinem jeziku. To pa le mimogrede. Da pridem do zaključka, si dovoljujem na gospoda predsednika vprašanje:

1) Ali odgovarja opis v "Piccolu" resnici?

2) Če se to izkaže resnično, smatra-li gospod predsednik za umestno, da se je kakor predsednik zbornice angažiral za tako očitno strankarsko stvar?

3) Je-li gospod predsednik storil še kake nadaljne korake v tej stvari, ali jih nameruje storiti? (Živahna pohvala.)

Včerajšnja zaplemba "Edinosti" (Edinost, 7. marca 1912)

Državno pravdnštvo nam je zaplenilo včerajšnjo številko. Mi smatramo to zaplembo za popolnoma neopravičeno in zato smo takoj poslali vso stvar na Dunaj našim poslancem, da vložijo v državnem zboru interpelacijo. Tako nam bo možno, da že jutri zopet priobčimo zaplenjene odstavke. Poslali smo pa stvar na Dunaj tudi zato, da se tudi izven tržaškim mej gori, na cesarskem Dunaju razglasi slavo tržaškega državnega pravdnika, ki daje svoj podpis na odloke, ki i mogli uspešno konkurirati z odloki kakega omejenega cenzorja iz absolutistične predmarčne dobe.

Govorili smo z raznimi juristi, ki se kar ne morejo prečuditi zaplembi, da niti ne govorimo o drugih ljudeh, ki nas obkladajo z očitANJI, ter vprašujejo, kako da moremo v teh razmerah sploh ostati tako mirni.

V tem vprašanju mi ne gledamo toliko kršenja naših narodnih pravic, kolikor kršenje zakona.

V zavesti, da bi se morali razburiti le oni, ki so poklicani v to, da čuvajo zakon in pravico, smo ostali v svojih izvajanjih povsem mirni in ostanemo taki tudi v bodoče. Iz te naše mirnosti nas ne spravi niti nervoznost gospodov, ki morda mislijo, da ta postane sklep višega sodišča od dne 30 t. m. čin, za katerega izda kak mednarodni juridični kongres pohvalno diplomo, ako nam s plenjenjem zamaše usta, da ne bomo mogli pisati resnice! Radi verujemo, da je gospodom postala vsa ta afera zelo neprijetna in da pač niso pričakovali, da sklep višega sodišča glede razveljavljenja porotne liste izzove toliko viharja! Izganjali so vruga z Belcebubom, a pri tem pozabili, da je drugi hujši nego prvi!

Gospodje naj torej gledajo, kako posrebajo juho, katero so prav pošteno zasmodili. Mi zato prav gotovo ne bomo imeli grenkih ust.

Če se pa hočejo izogniti neugodnim kritikam, naj spoštujejo zakon, nad katerim morajo čuvati, in naj bodo pravični, potem jim glasu vesti ne bo treba dušiti s plenjenjem časopisov, potem pa se bodo izognili tudi marsikateri drugi grenki krogljici, katerih bodo sicer morali požreti še dosti, bilo na eden, ali drugi način. Resnica je le ena in te tudi plenjenje "Edinosti" ne spravi s sveta.

O sami vsebini zaplenjenih člankov v "Edinosti" lahko izvemo iz naslednje poslanske interpelacije Otokarja Rybářa.

Zaplemba "Edinosti". Zopetna interpelacija dr. Rybářa (Edinost, 8. marca 1912)

DUNAJ 7. (Izv.) Poslanec dr. Rybář in tovariši so v današnji seji državnega zbora zopet vložili interpelacijo na justičnega ministra dr. pl. Hochenburgerja, katera se peča s tržaško porotno zadevo ter energično zahteva končne remedure pri tržaški poroti. Interpelacija vsebuje tudi

včeraj konfiscirana mesta "Edinosti", tako, da se bodo čitatelji sedaj lahko prepričali, kaj smo pisali nevarnega. - Interpelacija se glasi:

Že v svoji interpelaciji z dne 5. t. m. smo opozarjali na znano odločbo tržaškega višjega deželnega sodišča z dne 3. t. m. v zadevi tržaške porotne liste, ki meče čudno luč na objektivnost in nepristranost tega sodišča. Še pred odpotovanjem na Dunaj se je hvalila deputacija tržaške odvetniške zbornice, da so storili tudi v Trstu primerne korake in je stvar tukaj za nje jako ugodna. Tako piše tudi "Edinost" z dne 1. marca t. l. Z vso pravico trdi dalje "Edinost" od 6. t. m., da bi bila odločba višjega deželnega sodišča povsem drugačna, ko bi bili zanjo merodajni stvarni motivi, ter pravi:

"Ali tu ravno začenja ono, kar mora nehote vzbujati mnenje, da je višja deželna sodnija svoj ukrep storila pod sugestivnim uplivom italijanskih odvetnikov, ki so se že minuli teden, ko je odšla njih deputacija na Dunaj, hvaliti: "Qui a Trieste siamo al buon punto!"

Interpelacija nadaljuje:

"Komaj se je vrnila deputacija tržaške odvetniške zbornice z Dunaja, je bila že sklicana za nedeljo, dne 3. t. m. seja višjega deželnega sodišča, dva odposlanca tržaške odvetniške zbornice sta čakala v preddvorani, kakor "Piccolo" poroča. Odposlanca je takoj po seji predsednik Jacopig obvestil o ukrepih senata. Dr. Pitacco pa je tudi včeraj v zbornici povedal, da je bil sklep senata enoglasen.

Iz tega sledi, da so bili italijanski odvetniki takoj informirani o vsem. Dr. Slavik pa, ki je s posebno vlogo oporekal sestavo porotniške liste, ki pa je bila (vloga) z odločbo višjega deželnega sodišča indirektno odbita, je moral še le prositi pismeno za obvestitev.

Pristranost sodišča pa je razvidna tudi iz njegove lastne odločbe, ki konstatira, da bi morali biti dr. Slavikov utok najpreje rešen. Sodni kolegij, ki se v svojih določbah ne drži zakona temveč pušča od drugih vplivati na-se, je gotovo rariteta, ki je možna samo v Trstu. Če je šlo za razveljavljenje letne porotniške liste, bi bilo boljše izvršiti porotno zasedanje na podlagi stare liste, nego pa sankcionirati zakonolomstvo

tržaškega magistrata na dr. Slavikov otok. Ni se čuditi, če piše "Edinost" pod naslovom "Dvojna mera" sledeče:

"Razburjenje, ki se je polastilo vseh slojev tržaškega slovanskega prebivalstva vsled razveljavljenja letne porotniške liste od strani nadsodišča, je nepopisno. S tem je naše nadsodišče enostavno sankcioniralo nazor tržaškega magistrata in italijanskih odvetnikov, ki bi hoteli, da so Slovenci, spadajoči pod tržaško deželno sodnijo, že zato, ker so Slovani, izključeni od porotniške časti.

Pomislimo samo na položaj, ki je nastal vsled čudnega, res zelo čudnega sklepa naše deželne sodnije!"

Potem razpravlja "Edinost" nadalje vprašanje ter končuje z besedami:

"Umeje se zato, da začnejo naši poslanci neizprosen boj, ter store vse, da pripomorejo kršenemu zakonu do veljave, ker, kam pridemo, ako se zavlače v sodne dvorane politiko italijanskih odvetnikov, ako bo nadsodišče izdajalo sklepe, ki jih *sugerirajo* italijanski odvetniki.

Te besede kažejo, kako globoko ogorčenje in razburjenje se je polastilo slovanskega prebivalstva v Trstu.

Vprašamo Vašo ekscelenco: "Jeli voljna uvesti v tej zadevi strogo preiskavo ter ukreniti vse potrebno, da se podobni slučajji ne bodo nikdar več dogajali."

Interpelacijo je podpisalo poleg dr. Rybářa mnogo slovanskih poslancev.

RYBÁŘ IN KOROŠEC

Na seji 11. junija 1912 se je Rybář zapletel v polemiko o državnih uradnikih z voditeljem Slovenske ljudske stranke dr. Antonom Korošcem.

Sejno poročilo (Edinost, 12. junija 1912)

§§ 27-81 pragmatike sprejeti

V današnji seji se je razpravljalo o II. skupini službene pragmatike (dolžnosti in pravice uradnikov). Govoril je manjšinski govornik dr. Korošec, ki je zlasti ostro nastopil proti paragrafoma 31 in 32 pragmatike. Dr. Korošec je od zbornice zahteval, da odkloni odsekov sklep glede teh paragrafov, ki garantirajo uradniku koalicijsko pravo, in da sprejme njegov predlog, **po katerem naj bi bil uradnik ne samo v plačilni odvisnosti od države, ampak tudi v odvisnosti zvestobe.** Govoril je še glavni referent Čeh, ki je imel zaključno besedo.

Po zaključnih besedah glavnega referenta posl. Čeha se je pričelo glasovanje. Paragrafa 27 in 29 sta bila sprejeta v obliki odsekovih predlogov, ravnotako tudi § 30. K temu paragrafu stavljeni socialno-demokratski predlog je zbornica odklonila.

K paragrafu 31 je soc.-dem. poslanec Glöckl predlagal poimensko glasovanje glede svojega minoritetnega predloga, po katerem ne sme biti uradnik iz službenih ozirov oviran pri izvrševanju svojih državljanskih pravic. Predlog je bil z 240 proti in 126 glasovom odklonjen. *Zbornica je na to sprejela paragraf 31 v odsekovi sestavi.* Zaradi tega je odpadlo glasovanje o minoritetnem predlogu posl. Korošča, ki je zahteval, da se ta paragraf sprejme v sestavi vladne predloge. *V odsekovi sestavi je tudi zbornica sprejela paragraf 32, ravnotako tudi paragrafe 33-44.* K zadnjemu paragrafu je zbornica sprejela tudi dodatni predlog posl. dr. Steinwenderja, ki se glasi: "Za udeležitev vpokojenih uradnikov pri upravi akcijskih družb ali drugih na dobiček računajočih družb v predsedstvu, upravnem svetu in nadzorstvu je potrebno poprejšnje dovoljenje centralnega urada."

Dalje so bili sprejeti paragrafi 45-47. Zelo komplicirano pa je bilo glasovanje o paragrafu 68, ki urejuje časovno napredovanje v službi.

Sprejet je bil predlog Tonelli, kateri določa, da se naj rok časovnega napredovanja v skupini B državnih nastavljenecv zniža od 7 na 6 let. Dalje tudi Waberjev predlog, določujoč: Z ozirom na važnost, težavnost in odgovornost službe se zamorejo za posamezne uradniške kategorije določiti tudi krajši roki za časovno napredovanje. Vsi drugi izpreminjevalni predlogi k temu paragrafu so bili odklonjeni. Ostali paragrafi 69-81 so bili sprejeti v odsekovi sestavi in vsi tozadevni predlogi odklonjeni.

Po končanem glasovanju je zbornica pričela s specijalno debato o III. skupini službene pragmatike: izpremembe v službenem razmerju in njega razveljavljenje.

Pri tej priliki je dr. Korošec v imenu slovenskih klerikalcev izjavil, da se ne bo njegova stranka udeleževala nadaljnjih posvetovanj zaradi postopanja zbornice nasproti njej.

Dr. *Rybář* je dobil takoj za dr. Korošcem kot minoritetni poročevalec besedo ter je pred vsem polemiziral proti izvajanjem posl. dr. Korošca, ter je konečno poudarjal, da je nedopustno prepustiti službeno pragmatiko njeni usodi, kakor to želi dr. Korošec. Če vlada v resnici tako misli, kakor pravi, je vprašanju. Brez ozira na vladne izjave moramo nadaljevati razprave. Govornik je tudi kritiziral razpravljanje v odseku.

Odsek za državne uslužbence je javno razpravljal, zaradi tega so mnogi člani tega odseka prijeli za demagogična sredstva. Dr. *Rybář* je dalje predlagal k §-u 87. naslednji dostavek: Če se kak uradnik poteguje za kak mandat, se mu naj na njegovo prošnjo (ne uradoma) dovoli dopust 4 tednov, ki se mu naj pozneje pri običajnem dopustu všteje."

Potem ko so govorili še nekateri govorniki sta bila izvoljena generalna govornika posl. Leon *Lewicki* in dr. pl. *Mühlwerth*. Prihodnja seja jutri.

ANEKSIJA BOSNE IN HERCEGOVINE

Ob avstrijski aneksiji Bosne-Hercegovine je bila spet priložnost za razprave o razmerah v avstro-ogrski monarhiji in o težnjah njenih slovanskih podanikov.

Poslanec dr. Rybář o aneksiji Bosne in Hercegovine (Edinost, 21. junija 1912)

DUNAJ 20. (Izv.) V današnji seji bosenskega odseka je govoril v imenu jugoslovanskih poslancev poslanec dr. *Rybář*, ki je poudarjal, da je od dne do dne težje votirati aneksijo Bosne in Hercegovine ter jo opravičevati pred ljudstvom, ki vidi, da so ostale prazne vse obljube, ki so se delale ob okupaciji, je pa sedaj tudi najneprimernejši čas za to, v dobi hudih političnih persekucij. Avstrija se očitvidno iz zgodovine od časa bojev za zedinjenje Italije ni naučila prav nič. Govornik svari ob 11. uri pred nasilstvi.

Pričakovalo se je, da predloži vlada kake načrte, kako naj bi se uredile državnopravne razmere v anektiranih deželah, a storilo se ne ni in je v teh deželah vse v nekakem labilnem stanju. Bosenci in Hercegovci niso niti naši državljani, temveč se je zanje konstituirala le nekaka posebna deželnost. Rešiti je treba nemudoma državnopravno vprašanje anektiranih dežel, predvsem pa je treba revizije avstrijsko-ogrške nagodbe, ki pomenja pravi zločin na avstrijskih narodih.

Predlagal je nato sledeči resoluciji:

I. Vlada se pozivlja, da takoj začne pogajanja z ogrsko vlado, da se začno s posredovanjem zastopnikov Bosne in Hercegovine definitivna pogajanja glede ugotovitve državnopravnega stališča teh obeh dežel napram monarhiji, in da s sodelovanjem teh odločujočih faktorjev in onih iz obeh državnih polovic omogoči ureditev skupnih zadev. Vlada se

pozivlja, da ima pri teh pogajanjih pred očmi vedno smer, ki je dana po naslednjih direktivah:

1. Jugoslovanske dežele v monarhiji naj se zedinijo v avtonomno upravno okrožje. Vsled tega naj se preustroji monarhija na federalistični podlagi.

2. Za posvetovanja in odločitve o skupnih zadevah naj se ustanovi centralni parlament.

II. Vlada se pozivlja, da z ozirom na določitve zakona iz leta 1880. izdela za Bosno in Hercegovino statut ter načrt zakona, glasom katerega bi prišli vsi v bosensko-hercegovskem deželnem zboru sprejeti zakonski načrti brez odloga v državnem zboru do razprave.

Jugoslovansko in avstrijsko vprašanje (Edinost, 23. junija 1912)

V seji bosanskega odseka dne 20. t. m. je dr. Rybář - kakor smo že poročali - predlagal naslednjo resolucijo:

I. Vlada se pozivlja, da takoj začne pogajanja z ogrsko vlado, da se začno s posredovanjem zastopnikov Bosne in Hercegovine definitivna pogajanja glede ugotovitve državnopravnega stališča teh obeh dežel napram monarhiji, in da s sodelovanjem teh odločujočih faktorjev in onih iz obeh državnih polovic omogoči ureditev skupnih zadev. Vlada se pozivlja, da ima pri teh pogajanjih pred očmi vedno smer, ki je dana po naslednjih direktivah:

1. Jugoslovanske dežele v monarhiji naj se zedinijo v avtonomno upravno okrožje. Vsled tega naj se preustroji monarhija na federalistični podlagi.

2. Za posvetovanja in odločitve o skupnih zadevah naj se ustanovi centralni parlament.

Sicer je vprašanje, da-li odsek sprejme to resolucijo; vsakako pa ni izključeno, da se najde za dr. *Rybářevo* resolucijo večina ne le v odseku,

temveč tudi v zbornici. Pa naj že bo usoda dr. *Rybářeve* resolucije taka ali taka, to eno neprecenljivo zaslugo si je pridobil rečeni poslanec, da je prvi zastopnik, ki je dal jugoslovanskim zahtevam jasno in odločno obliko, dočim so bile do sedaj vse zahteve o trializmu zavite v neko meglo. Združenje jugoslovanskih dežel v eno avtonomno upravno skupino, preosnova monarhije na federalistični podlagi, s skupnim centralnim parlamentom: to je predlog, za katerega bi se mogla najti večina v avstrijskem parlamentu, ker je jasno, da bi se z oživotvorjenjem v njem izraženega programa monarhija utrdila na zunaj in konsolidirala na znotraj. Ako bi torej parlament sprejel dr. Rybářevo resolucijo, bi s tem izrazil svojo voljo, da hoče razrušiti dualizem in postaviti na njegovo mesto federalizem. Seveda bi se zdelo, da je ta dr. Rybářev predlog v protislovju s trialističnimi zahtevami. Vendar je to protislovje le navidezno. To je gotovo, da je trializem s tremi - mesto, kakor dosedaj, z dvema - delegacijami, utopija. Če se je dualizem v tako kratkem času preživel, bi se trializem preživel še hitreje. Na mesto razrušenega dualizma treba postaviti tvorbo, ki ne bo že ob rojstvu vsebovala kali smrti, temveč ki bo imela potrebne pogoje za obstoj in nadaljni razvoj. Vse to pa je možno le s centralnim parlamentom na čelu, ki bo imel po priliki enake funkcije, kakor jih imajo sedaj delegacije. Ta centralni parlament bi torej imel sklepati o vseh stvareh, ki se tičejo skupne armade, carine, skupnih financ in zunanjih stvari, dočim bi bili v vseh drugih vprašanih posamezni deželni zbori povsem avtonomni. Mi sicer nismo imeli prilike, da bi bili tozadevno govorili z dr. Rybářem, a mislimo, da si on federalistično monarhijo s centralnim parlamentom predstavlja v gornjem smislu, ker bi omenjeni nazor tudi odgovarjal idejam, kakršne smo mi že opetovano razvijali v "Edinosti" in jih je tudi dr. Rybář odobral. Naj že torej bo usoda dr. Rybářeve resolucije taka ali taka, to eno je gotovo, da si je naš poslanec pridobil neprecenljivih zaslug s tem, da jo je predložil, ker je s tem jasno, določno in nedvomno pokazal pot, po kateri je možno rešiti jugoslovanski in sploh avstrijski problem. Četudi bi se za sedaj še ne dobila večina za to resolucijo, se

najde v prihodnje prav gotovo - in morda prej, nego se to misli - in tedaj nastopi tudi čas, ko bo možno začeti s praktičnim reševanjem jugoslovanskega vprašanja. Oni, ki vodijo usodo monarhije, naj gledajo, da ne zamude pravega časa, ako nočejo, da bo vprašanje rešeno proti njim ali brez njih.

ZAPOSTAVLJANJE NA SODIŠČU

Jezikovno zapostavljanje slovenščine na tržaškem sodišču je očitno kršilo ustavno pravico posameznikov do rabe lastnega jezika. Proti temu stanju in proti praksi tržaške odvetniške zbornice, ki je tudi slovenskim obtožencem imenovala italijanske odvetnike, je Rybář 19. junija 1912 posegel v dunajskem parlamentu.

Obravnaval pa je tudi odprta vprašanja državnih uradnikov, ki jih je zaostrovala narodnostna neenakopravnost.

Proti oviranju slovenskih porotnih razprav po odvetniški zbornici. Interpelacija poslanca dr. a Rybára in drugov na ekscelenco g. ministra za pravosodje (Edinost, 21. junija 1912)

V smislu §§ 9. in 14. zak. z dne 23. majnika 1873 d. z. l. 121 je pri sestavljanju porotnih in letnih list za porotne razprave v večjezičnih deželah paziti na to, da se dotične osebe prikažejo po svoji jezikovni uporabnosti pripravne za porotniško službo. Ta zakonita določba se je

dosedaj na tržaškem deželnem sodišču tolmačila v tem smislu, da morajo porotniki pač biti zmožni italijanščine, da jim pa ni treba znati drugega deželnega jezika, namreč slovenskega, oziroma hrvatskega. Posledica temu je bila, da so se vse porotne razprave, torej tudi proti obtožencem, ki so bili le slovenščine zmožni, vršila izključno le v laškem jeziku. Šele letos se je pri sestavljanju letne liste pazilo na to, da je bilo sprejeto tudi večje število porotnikov, zmožnih obeh deželnih jezikov. Akoravno na Primorskem ne odgovarja gorinavedenim zakonitim določbam, da so se v listi pustili ljudje, ki so le italijanščine zmožni, bila je vendar dana možnost, da so se za slovenske obtožence napravile slovenske porotne klopi na ta način, da sta toliko obtožitelj, kolikor branitelj uporabljaje določbo § 308. k. p. r., odklonila vse tiste porotnike, ki so bili zmožni le laščine.

To se je v resnici zgodilo v nekaterih slučajih, kjer so pristopili slovenski branitelji. Na razpravo, določeno na 29. majnika t. l. proti slovenskemu obtožencu, pa je prišel laški branitelj, ki je slovenske porotnike odklonil in zahteval, da se razprava vrši v laškem jeziku. Tej zahtevi se je ugodilo, kar je imelo za posledico, da je bil obtoženec prisiljen braniti se v zelo dvomljivi laščini, dočim so se priče, med temi tudi njegovi najbližji sorodniki, ki so le slovenski govorile, zaslišale na braniteljev predlog s pomočjo tolmača.

Da je v tej čisto slovenski pravdi (tudi obtožnica je bila sestavljena v slovenskem jeziku) prišlo do laške razprave, je pripisati okolnosti, da je odvetniška zbornica, vključ obvestilu, da gre za slovenskega obtoženca, imenovalo *iz političnih razlogov* laškega branitelja in to vzlic temu, da je bilo zadostno število slovenskih braniteljev na razpolago. Laško-liberalna stranka smatra namreč porotne razprave za politično vprašanje ter povsem resno zastopa stališče, da je nedotakljiva pravica Italijanov, soditi Slovence v laškem jeziku in jih obsojati tudi na smrt, četudi obtoženec ne razume niti besedice vse proti njemu provedene razprave.

Po mnenju te stranke se *porotne razprave ne vršijo zaradi obtoženca, temveč veliko bolj radi galerijskega občinstva*, željnega senzacij in škandalov. O najnaravnejši in najbolj utemeljeni pravici obtoženčevi, da ga njegovi sodniki razumejo, nočejo ti "liberalci" nič slišati.

Izvrševanje te tako samo ob sebi razumljive pravice onemogočuje odvetniška zbornica s tem, da za slovenske obtožence nalašč postavlja laške branitelje, ki silijo obtoženca, da se brani v jeziku, kateremu je manj vešč, ali ki celo zahtevajo, da se pokličejo tolmači za jezik, ki je sicer navaden na sodišču. Morda je z vestjo takega branitelja združljivo, da s tako razpravo, kakor se je zgodilo v gorinavedenem slučaju, pripomore do vislic, *ako le vihra na teh vislicah laška zastava*; no, justična uprava gotovo ne sme trpeti, da Italijani zlorablajo porotne razprave v *politične manifestacije* in da se slovenskim obtožencem prikrajšuje njihova pravica do slovenskih razprav.

Ako hoče odvetniška zbornica politiko delati in noče imenovati slovenščine zmožnih braniteljev, je pa dolžnost justične uprave, da poskrbi za slovenske branitelje.

Da se pa sploh onemogoči tiranje politike v sodno dvorano, zadostuje, da sprejme deželno sodišče v letno listo le take osebe, ki so zmožne obeh deželnih jezikov. Takih je najti celo v Trstu na stotine in tisoče.

Z ozirom na rečeno, vprašajo podpisani:

Ali je Vaša Ekszellenca voljna ukazati, da deželno sodišče tržaško vzame v letno listo za porotno sodišče le osebe, zmožne obeh jezikov, in da v slučaju, da odvetniška zbornica imenuje za slovenske, oziroma hrvatske obtožence branitelje, ki niso zmožni dotičnega jezika, *uradoma postavi jezikovno usposobljene branitelje*?

Dopust za uradniške kandidate. Govor drž. posl. dra. Rybáři v zbornici poslancev dne 12. junija 1912 (Edinost, 29. in 30. junija ter 1. julija 1912)

Uvodoma je poslanec dr. Rybář polemiziral proti posl. dru. Mühlwerthu, ki je tudi njegov - dr. Rybářev - spreminjevalni predlog označil kakor uradnikom sovražen. Pri tem se je naš g. poslanec skliceval na klasično pričo, na glavno glasilo avstrijsko-nemške socijalne demokracije - "Arbeiter Zeitung", ki je, govoreč o določbi v vladnem načrtu glede obligatoričnega dopusta uradnikov, ki kandidirajo, pripomnila: Poslanca Srb in Rybář sta v povsem primernih besedah naglašala pomisleke proti tej določbi. (*Mit ganz zutreffenden Worten die Bedenklichkeit dieser Bestimmung hervorgehoben.*)

Dr. Rybář se je bil namreč izrekel proti temu, da bi bili državni uradniki, čim so sprejeli kandidaturo na volitvah, prisiljeni nastopiti dopust. Zlasti se je dr. Rybář izrekel proti temu, da bi imeli predstojniki odločati, kdo resno kandidira. S tem bi bila odprta vrata samovolje in bi bili opozicijski kandidati izročeni predstojnikom na milost in nemilost.

Potem je dr. Rybář nadaljeval:

Državne potrebščine in narodi

Eden zastopnikov večinskih strank je naslovil na druge stranke v tej zbornici apel, naj vendar v tem momentu, ko gre za državne potrebščine, puste na strani svoje specialne interese in naj čim hitreje možno glasujejo za te državne potrebščine.

Na ta apel je že odgovoril jeden pripadnikov ukrajinskega kluba ter je izjavil, da Malorusi nimajo nikacega razloga, da bi se zavzemali za državne potrebščine, ker te državne potrebščine niso zanje nikake potrebščine in da žvižgajo na parlament, ako ne morejo narodno živeti. Gospoda moja! Ta odgovor od strani Malorusov je povsem naraven. Morda se bo kdo zgražal na tem. Spominjam pa vas na to, da je poslanec

dr. Renner v nekem svojem delu izjavil, da je to povsem umevno, da oni, ki se mu ne privošči niti golega življenja, nima nikakega interesa na parlamentarnih razpravah o stvareh, ki nimajo sicer zanj nikakega pomena. Ni torej nikako čudo, ako vsak trenotek v zbornici in v odsekih nastopajo zastopniki tega ali onega manjega naroda in začenjajo z obstrukcijo. Dokler ne bo narodno življenje v naši državi, ne le trpljeno in dovoljeno marveč tudi resnično zajamčeno, dotlej ne bodo imele narodnosti absolutno nobenega interesa na tem parlamentu. (Prav res.) Z neke strani - ako se ne motim, v nekem dunajskem listu - je bila izrečena trditev, da je razlika, ki se vedno dela med državnimi in ljudskimi potrebščinami, prav za prav popolnoma neopravičena, ker vsaka državna potreba je, kakor je bilo tam zatrjano, obenem tudi ljudska potreba. Kar je potrebno za državo, je potrebno tudi za ljudstvo, ki v tej državi živi, in ki prav za prav predstavlja in tvori državo. To je povsem resnično v državah, kjer obstoji le en narod. Kjer pa - kakor tu pri nas - žive različni narodi z različnimi pravicami in različnimi dolžnostmi, treba že delati razliko med državnimi in ljudskimi potrebščinami; posebno, kar se tiče brambne predloge, zahtev, ki jih stavlja vojna uprava do narodov Avstrije, se ni čuditi, ako se posamezni in posebno mali narodi vprašujejo, da-li je ta državna potrebščina - kajti brambna reforma se označa za državno potrebščino - res potrebščina za dotični narod?

Jugoslovani in brambna predloga

In če mi, posebno pa mi Jugoslovani presojam vprašanje s tega stališča, moramo že priti do prepričanja, da nimamo absolutno nikakega razloga, da bi se ogrevali za stvar. (Mejklic poslanca Resela.) S tem nočem nikakor izjaviti, da bomo delali težave, kakor tudi druge stranke ne bodo delale težav - in gospod tovariš prav gotovo ne, to je prav gotovo. Sedanjí moment ni primeren za to, da bi temu zakonskemu načrtu delali resne težave, to je povsem gotovo; in tudi Jugoslovani - nisem sicer pooblaščen, da bi govoril v imenu kacega kluba; govorim le to, kar sam spravljam v sklad se svojo vestjo, in kar, to vem, čuti tudi naš

narod - ne bomo delali težav, ali posebno ogrevati se ne moremo za te vojaške predloge, ako pomislimo, v kake namene se porablja avstrijsko vojaštvo, skupna vojska ravno v jugoslovanskih deželah.

Zloraba armade za podpiranje despotizma na Hrvatskem

V brambnem odseku so tožili, da mora vojaštvo opravljati policijsko službo in te tožbe so opravičene. Pa, četudi se da opravičiti uporaba vojaštva v gotovih slučajih, kakor n. pr. pri ustajah, večjih nemirih itd., se nikakor ne more odobravati uporaba vojaštva pri volitvah in za zatiranje izražanja svobodne volje, za vzdržavanje despotičnega, absolutističnega zistema. (Posl. Biankini: Kakor na Hrvatskem!) In ravno skupna armada mora na Ogrskem in Hrvatskem vedno delati volitve. (Odobrovanje.) Ona mora vršiti ne le policijsko službo, temveč mora čuvati one, ki na infamen način kršijo pravico in zakon. V nobeni jugoslovanski deželi danes ne obstoji kako revolucijonarno gibanje. Ne obstoji niti revolucijonarna agitacija, niti se pišejo revolucijonarni članki. Kljub temu se je morala skupna armada postaviti absolutističnim mogotcem na razpolago, da bi jih podpirala pri volitvah in sedaj v tiranstvu na Hrvatskem in v Slavoniji. Gospoda! Če se vidi kaj takega, če se vidi, kako se armada zlorablja in sicer v škodo ugleda in dostojanstva armade, zlorablja od strani onih, ki ugled in avtoriteto in vrednost armade tako visoko cenijo, potem gospoda moja... (posl. Resel: se mora glasovati za brambene predloge!) - saj ne veste kako bom glasoval - potem moramo na apel, ki se na nas naslovlja, odgovoriti le z besedami: Spremenite stvar, dajte tudi nam pravico in potem bomo smatrali državne potrebe tudi za ljudske potrebe in ž njimi tako postopali.

Slovenci in država

Kar sem dosedaj navedel proti temu apelu, mora gotovo ogorčiti. Kar pa se je nam Slovencem v zadnjem času dogodilo, mora v nas vzbuditi tako ogorčenje, da ne morem kaj, da ne bi o stvari tu razpravljaj.

Rekel sem preje, če se enemu narodu ne da niti golega življenja, ni nikak čudež, če ta narod dotični državi in parlamentu te države ne posveča nikakega interesa. Ker, če imam pravico stanovati v hiši, kjer mi grozi streha, da se podere, to pravico ne bom cenil posebno visoko, nasprotno bom želel, da bi prišel ven iz te hiše. Navedem za sedaj le en slučaj. (Posl. Neunteufel: Kam bi se potem preselili?) Prosim lepo, jaz nočem izvajati te zadnje konsekvence; hočem le dokazati, da so razmere take, da se v Avstriji ne moremo počutiti prijetno. (Posl. Neunteufel: Mi vsi ne!) V narodnem oziru se vi ne morete pritoževati.

Razumeli bodete naše postopanje, če navedem slučaj, ki se je obsojal celo od nemške strani.

Afrikanske razmere pri koroških sodiščih

Na Koroškem sta došla na neko okrajno sodnijo v nekem slovenskem okraju dva odvetniška koncipijenta, da bi razpravljala o neki pravdi zaradi motenja posesti. (Posl. dr. Gregorin: "Slovenskih strank!") Slovenskih strank! Hotela sta se poslužiti slovenskega jezika. Tu je pa izjavil sodnik, da razpravljanja v slovenskem jeziku ne dovoli in jima naroči, da se morata posluževati nemškega jezika, ker sicer da odredi počivanje postopanja. (Posl. Gregorin: "Ker bržkone ni poznal slovenskega jezika.") To ni ugotovljeno. Držim se materiala iz aktov. Oba zastopnika strank nista odnehala, dotični sodnik je res odredil počivanje postopanja ter poslal dotični akt disciplinarnemu svetu odvetniške zbornice v Celovcu. In kaj se je zgodilo? Disciplinarni svet odvetniške zbornice je izjavil, da so se oba odvetnika, ki sta izdala nalog za razpravljanje v slovenskem jeziku, in odvetniška koncipijenta, pregrešili proti dolžnostim zastopnika strank. To je razumljivo, ker vodstvo odvetniške zbornice v Celovcu se nahaja v rokah nemškonacijonalnih odvetnikov. Kar pa ni razumljivo, je okolnost, da je najvišji sodni dvor potrdil ta sklep in sicer iz razlogov, ki so naravnost neverjetni, ki bi morali vsakega odvetnika, ki sedi tu v zbornici, napotiti do tega, da bi najodločneje protestiral proti temu, da bi bili še v bodoče možni taki

sklepi in da bi bilo mogoče trpeti tako postopanje od strani omenjenega sodnika na Koroškem. (Poslanec Marckhl: "Kaj je s pismenim podoblastilom stranke?") Prosim, odgovorim tudi na to. (Posl. dr. Ravnihar: "Sklep je diktiral dr. Hochenburger.") Pustimo to, kdo je to storil. V sklepu je rečeno, vprašanje... (Mejklic poslanca Marckhla) Gospod kolega Marckhl, sklepi najvišjega sodišča se navadno ne smejo kritizirati. Če pa sklepa ne kritikuje kak imun odvetnik, temveč nemški list in sicer juridičen "Gerichtshalle", potem je to znamenje, da je ta sklep nekaj nečuvenga. In res je rečeno v sklepu (čita): "Vprašanje, če je ravnanje, katero smatra disciplinarni svet za dokazano kot očitano kršenje dolžnosti, treba potrditi v soglasju z izpodbijanim sklepom, katerega merodajni razlogi z izvajanji pritožbe nikakor niso izpodbiti. Že način dogodkov, ki se jih more posneti iz spisov, daje nedvombeno spoznati, da postopanja kot zastopnika strank prizadetih pritožnikov ni tako zelo vodila potreba pravnega varstva, temveč, da so to postopanje vodili nazori, ki se morajo v prvi vrsti umakniti cilju varovanja in obrambe pravice. Saj ni bilo zastopnikoma strank zabranjeno" - kako milostno! - "da sta dala izraza svojemu pravnemu čustvu v rabi jezika, ne da bi bila nastopila poti, ki sta si jo izbrala." (Poslanec Marckhl: "Katera je bila izbrana pot?") Hotela sta govoriti slovenski. (Poslanec Marckhl: Ne! Bila je druga pot.") Prosim, ona sta hotela slovenski govoriti. (Poslanec Marckhl: "Katerega sredstva sta se poslužila, da bi to dosegla?") - Pravde! (Posl. Marckhl: "Potem, gospod kolega, niste dovoljno informirani.") - Opiram se na sklep... (Posl. Marckhl: "Tu treba nekaj več vedeti." - Mejklici. - Predsednik zvoni) - Vi kot sodnik bi morali najboljše znati, da se mora o slučaju soditi le na podlagi aktov: "Quod non est in actis, non est in mundo." (Kar ni v spisih, tudi ni na svetu.) - (Mejklici!) - Nimam informacij (Posl. Marckhl: "Jaz jih imam") od nobenega prizadetih odvetnikov, sploh od nobene strani. Imam samo sklep in nič družega. Morem Vam zagotavljati s častno besedo, da nimam nikakih zasebnih informacij, a ta sklep zadošča, da se more te pravne razmere na Koroškem označiti za naravnost afrikanse. (Odobranje in mejklici. -

Posl. Mackhl: "Ko bi Vi поблиžje poznali slučaj in ne samo iz sklepa, bi govorili drugače! - Mejklici.)

Sedaj pride utemeljevanje. Brez ozira na to, da je sklep že sam na sebi nekaj nečudenega, je tudi utemeljevanje popolnoma neverjetno. (Čita.)

"V smislu § 9. odv. reda je odvetnik dolžan, da prevzeto zastopstvo vodi v smislu zakona in da pravice svojega klijenta vodi napram vsakemu z vnemo; v smislu § 11. s. r. je odvetnik dolžan oskrbovati zaupane posle, dokler obstoji nalog in je odgovoren za neizvršitev poverjenih zakonov. Tu se pa nikakor ne more smartati za čin primernega zasledovanja pravic ali pravnega varstva, če zastopnik stranke v viseči pravdi za motenje posesti, ki se mora že vsled svoje namere in glasom zakonite določbe razpravljati nujno (§ 454 do 459 c. p. r.), zavlači zaključek postopanja in končno rešitev s ponašanjem, katerega mogoče posledice bi on kot poznavalec zakona sploh in v tem slučaju še posebej moral uvideti, ker je pred končnim sklepom za počivanje postopanja sodnik zahteval, naj se razpravlja k predmetu. (§ 133 c. p. r.) Za opravičevanje se nikakor ne more navajati, da ugroženja interesov klijentov v resnici ni bilo pričakovati in tudi ni nastopilo, ker so tožitelji na podlagi stvarnega položaja vse eno izgubili pravdo ter bi bili morali nasprotnikom povrniti stroške, toženci pa so prej ko slej mogli ostati v mirni posesti in da bi se bili končno obe stranki poravnali. Ker je na podlagi spisov ugotovljeno, da je počivanje postopanja nastopilo s pravnimi posledicami, predvidjenimi v §-u 168 c. p. r. in da stvar še danes ni končno rešena. Strankama gotovo ni bilo na tem ležeče, da bi pozvale na pomoč sodnijo v svrhu, da rešite en jezikovni spor. Cilj napada in brambe je bil gotovo, da se čimpreje doseže sodni pravorek o prepornem pravnem razmerju.

Ta cilj vsled postopanja zastopnikov ni bil dosežen. Ona torej zaupanega posla nista vodila s skrbnostjo, predpisano v §-u 9. odv. reda, nista izvršila stvarnega naloga in sta zato v smislu navedene zakonske določbe odgovorna za opustitev. Če dr. B. končno navaja, da disciplinarni svet ni bil opravičen govoriti o ugroženju interesov stranke,

ker je stranka bila z njegovimi koraki sporazumljena, jih je celo naročila, treba na to opomniti, da je ta ugovor s pooblastilom od 30. aprila 1908 formalno res pokrit, da pa zastopnik brez ozira na vsebino pooblastila vendar ni odvezan dolžnosti, storiti v prvi vrsti to, kar je potrebno za stvarne koristi in pravne potrebe stranke.”

Ta juridična nemščina prevedena v navadno nemščino glasi: “Tudi če stranka, in sicer slovenska stranka, v slovenskem okraju (Klic: Obe stranki!) tudi če obe stranki v slovenskem okraju, zastopani po slovenskih odvetnikih, zahtevata, da se vrši razprava v njih maternem jeziku, odvetnik tega ne sme storiti, če sodnik tega ne dovoli, sicer se pregreši proti svojim dolžnostim. (Posl. Kalina: “Ali se je pritožil?”) Prosim, to je bil najvišji sodni dvor. Najvišja sodnija se sklicuje na § 9 odv. reda zamlčuje pa ravno oni stavek, ki se nanaša na ta slučaj. § 9 odv. reda glasi (čita): “Opravičen je, da navede nemoteno vse, kar smatra po zakonu za zastopanje svoje stranke koristno, da uporablja v vsakem oziru napadalna in obrambna sredstva, ki odgovarjajo njegovemu pooblastilu in njegovi vesti, ter niso v navskrižju z zakonom.”

On sme torej navesti napadalna in obrambna sredstva na način, ki odgovarja njegovi vesti, pooblastilu in zakonu. In vprašujem: “Ali je bilo v predležčem slučaju proti pooblastilu, da je slovenski zastopnik po nalogu stranke razpravljal slovenski? Ali je bilo proti njegovi vesti? Mislim, da je celo moralistična dolžnost vsakega slovenskega odvetnika, da za slovenske stranke govori slovenski. Ali je bilo proti zakonu pri okrajni sodnji v slovenskem okraju govoriti slovenski? Kje je tu člen 19. državnih temeljnih zakonov. Kakor vidite, kaže ta rzsodba le prejasno, da so bili dotični sodniki navdahnjeni ne le z nemškonacijonalnim duhom, temveč da je njih postopanje naravnost v nasprotju zakona. Gospoda moja! Še bolj čudno je, da najvišji sodni dvor kaže v tem slučaju tako skrb za hitro rešitev tega postopanja zaradi motenja posesti, isti o najvišji sodni dvor, ki je v neki pravdi zaradi motenja posesti dvignil vse postopanje z rzsodbo vred, ker so bili zapisniki pri okrajni sodnji v Kranju sestavljeni v slovenskem jeziku. Najvišji sodni dvor je

izjavil, da slovenski jezik v Kranju ni v deželi navaden jezik, v deželi, kjer je 95% Slovencev. Takrat je najvišji sodni dvor smatral brez drugega za potrebno, da je dvignil rabsodbo in vse postopanje v pravdi za motenje posesti in s tem povzročil ljudem troške in izgubo časa, ta pa, ko se zastopniki strank poslužijo le pravic, ki so zajamčene v državnih temeljnih zakonih, je to celo disciplinarni pregrešek. Stvar je tako nezaslišana, da pripominja k temu celo "Gerichtshalle" sledeče (čita):

"Iz predstoječega sklepa dobivamo vtis, da je bila stranka sporazumljena s postopanjem svojega odvetnika. Če je to domnevanje resnično, potem tega sklepa vsekakor ne moremo odobravati, ker disciplinarni svet nima biti skrbstvena oblast, niti se sme - nepoklicana - mešati v razmerje med odvetnikom in klijentom. Kaj je potrebno za stvarne koriste in pravne potrebščine stranke, o tem ima v prvi vrsti ona odločiti. Vsekakor pa ona v tem oziru ni pod kontrolo disciplinarnega sveta. Če se stranka v pravdi za motenje posesti raje odpove svojim materijalnim koristim, nego narodnemu čutu, odvetnik, ki se v tem pogledu ozira na nazore stranke, nemore biti disciplinarno pravno odgovoren. Bojimo se, da bi se sklep, kakor je predstoječi, mogel generalizirati in to bi bilo nevarno."

In gospoda moja, ta zadnja opazka je tudi povsem opravičena. Prosim, kaj se zgodi češkimi odvetniki, ki bodo hoteli govoriti češki v takozvanem zaprtem, nemškem jezikovnem ozemlju na Češkem ali na primer v Šleziji. Poreče se mi, da jih odvetniška zbornica, da jih disciplinarni svet ne obsodi. Pa saj se more državno pravdnštvo pritožiti na najvišji sodni dvor. Ta bo na podlagi tega sklepa in z ozirom na to tudi češke odvetnike enostavno discipliniral. Da. To gre še dalje. To ne le v narodnih stvareh, temveč mora tudi sicer imeti najslabše posledice. Po tem sklepu odvetniku sploh ni več dano na voljo, da bi smel zbirati med napadalnimi in obrambnimi sredstvi po svojem najboljem znanju in po svoji najbolji vesti, temveč sme uporabiti le ona sredstva, ki mu jih dovoli sodnik.

Mogel bi, gospoda moja, govoriti o tem cele ure, ali to ni moj namen. Navedel sem ta slučaj tukaj, da dokažem, kako se disciplinirajo odvetniki, ker govore slovenski, v deželi, kjer je ena tretjina prebivalstva slovenske narodnosti, kjer so deželni knezi v srednjem veku od nastopu vlade morali prisegati v slovenskem jeziku, tudi če so bili nemške narodnosti. Rekel sem prej in ponavljam tretjič: V državi, kjer se ne daje vsakemu narodu možnost, da se narodno izživi, da v državi, kjer se enemu narodu celo brani, da bi govoril v svojem maternem jeziku, v taki državi treba delati razliko med državnimi in ljudskimi potrebami in ne sme se posebno nam Jugoslovanom zameriti, če ostanemo napram državnim potrebščinam hladni do srca. Dokler trajajo te razmere, se ni smeti čuditi, če se ob prvi priliki pri enem ali drugem malem narodu zopet uveljavijo prizadevanja za obstrukcijo. Obstrukcija ostane v tej zbornici dotlej, da se izvede sicer v državnem temeljnem zakonu zajamčena, ali v resnici ne obstoječa enakopravnost. Je vse zastoj. Morejo se postaviti delovni programi in delovni kalendariji. Življenje naroda je nekaj, kar se mora braniti, in kar bo vsak narod z vsemi silami branil, če je to nasprotnim strankam, drugim narodom, ali celo vladi ljubo ali ne. (Odobranje in ploskanje.)

POMORSKA VPRAŠANJA, JAVNA SKLADIŠČA

Dr. Rybář je pogosto obravnaval socialna in gospodarska vprašanja, zlasti v zvezi s položajem v Trstu.

Državni zbor. Sejno poročilo (Edinost, 5. julija 1912)

Dunaj 4. (Izv.) Zbornica je razpravljala o poročilu odseka za pomorsko plovbo in ribištvo. Poročevalec posl. dr. Rybář je poročal o

zakonu v zadevi raztegnitve zavarovanja proti nezgodam na pomorsko-plovni obrat in pomorsko ribištvo, poročevalec posl. Pittoni pa je poročal o raztegnitvi zavarovanja za slučaj bolezni na iste obrate. O mednarodni pogodbi v zadevi trčenja ladij in pomoči v pomorski sili ter o jamstvu pri trčenju ladij in zahtevkih za pomoč v pomorski sili je poročal posl. Bugatto. Posl. dr. Puzek je predlagal resolucijo, ki zahteva, da naj se vse ladje avstrijskega Lloyda, ki vozijo po progah Trst-Carigrad ter grško-tesalskih in grško-orjentalških progah, opremijo z Marconijevimi aparati.

Posl. Spadaro je govoril za pospeševanje male pomorske plovbe ter o žalostnem položaju pomorskih ribičev, za katere je zahteval organizacije po inicijativi vlade.

Posl. dr. Pitacco je utemeljeval resolucijo, ki zahteva od vlade, da naj do tedaj, da se izreče njihova organizacija, omogoči pomorskim ribičem zavarovanje proti nezgodam in za slučaj bolezni s primernimi denarnimi podporami.

Posl. dr. Tresič-Pavičić je urgiral skorajšnje predložitev zakonskega načrta o zavarovanju za starost in onemoglost za mornarje in pomorske ribiče ter zahteval za Dalmacijo ustanovitev podružnice zavoda za zavarovanje proti nezgodam s sedežem v Splitu.

Posl. Forstner je utemeljeval resolucijo, ki pozivlja vlado, naj predloži zakonski načrt, ki naj namesto takozvanega "editto politico" iz l. 1774. uredi določbe o najemanju in delovnih razmerah ladijskega moštva, pri čemer se je posebno treba ozirati na zdravstvene razmere na ladjah. Po nekaterih izpremembah, ki sta jih predlagala poročevalca, je bila končno predloga sprejeta.

Za uslužbenca tržaških javnih skladišč (Edinost, 5. julija 1912)

Dunaj 4. (Izv.) Posl. dr. *Rybář* je danes vložil predlog, da se uslužbencem javnih skladišč prizna na železnici prosta vožnja ali vsaj vožnja po režijski ceni.

ZATIRANJE ITALIJANOV?

Rybářeva sokolska pripadnost je prišla v ospredje med parlamentarno debato, v kateri je najprej razpravljal o položaju Italijanov v Avstriji (zanimiva je omemba Vivantejeve knjige "Irredentismo adriatico"), nato pa se je zaustavil pri nemških provokacijah med sokolsko manifestacijo v Pragi.

Govor poslanca dra. Rybáři. Stvaren popravek v seji zbornice poslancev dne 2. julija 1912 (Edinost, 7., 8., 9. in 10. julija 1912)

Kako so Italijani v Primorju - zatirani!

V današnji seji je prišel do besede eden zastopnikov italijanskega dela Tirolske in je v svojem govoru tožil o tem, kako so Italijani v Avstriji zatirani. Bil je to spoštovani gospod poslanec Gentili. V kolikor je omenjeni poslanec sodil o razmerah v Trentinu, je umevno samo po sebi, da je govoril kakor izvedenec, dočim jaz nimam tega poznanja glede Trentina, radi česar mu tudi tozadevno ne morem odgovarjati in se tudi ne čutim poklicanega, da bi kakorsibodi nastopal Nemcem v prilog. Nasprotno: znano mi je, da imajo Trentinci razloga, da se pritožujejo radi postopanja nemških sodeželanov.

Toda gospod poslanec Gentili je govoril tudi o razmerah v Primorju in je glasom "Reichsrathskorrespondenz-e" izjavil, da bi se hotelo Italijane iztrebiti in sicer da bi jih najraje v morju pometali. (Veselost.) Nu, gospoda moja, jaz popravljam stvarno, da te namere ni pri nas Slovanih, ne pri avstrijski vladi. Nasprotno: avstrijska vlada je tisti faktor, ki je v Primorju do zadnjih dni najgorečnejše in naravnost neverjetno podpirala italijanstvo. (Pritrjevanje.)

Gospod poslanec Gentili je, kakor že omenjeno, Trentinec, in ne pozna razmer v Primorju iz lastnega opazovanja. Dobiti je moral torej te informacije od druge strani. Brez dvoma je dobil te informacije iz govora gospoda poslanca za Trst, dra. Pitacco, ki je v četrtek govoril o tržaških in primorskih razmerah ter skušal dokazati, da so Italijani tam najsramotnejše zatirani in oškodovani, da vlada nam nasproti postopa ž njim na način, da je to najnezaslišaneje, kar sploh obstoji na svetu. V okviru stvarnega popravka ne morem vsega popraviti, kar se je govorilo krivega, ali navedem tu - da ne bom predolgo zahteval potrpežljivosti visoke zbornice - le trojico njegovih trditev, po katerih možno soditi, kako neresnično in krivo je tudi vse drugo. Sploh je bil njegov govor prava umetnost v zavijanju in izmišljanju, da bi moral gospoda dra. Pitacco označiti kakor največjega pesnika naših dob, ako ne bi bil prepričan, da danes že sam veruje vsem tistim krivim vestem, ki so jih širili italijanski časopisi. Italijanski liberalci izmišljajo naravnost vsak hip, vsak dan, kako novo zatiranje in je ponavljajo tako dolgo, da slednjič sami verujejo v to. To je resnica in imamo za to klasičen dokument - knjigo, ki je bila od slovanske strani omenjena tudi v debati od četrтка. To je knjiga "Irredentismo adriatico", spisana od Angelo Vivante, knjiga, ki jo, kar se tiče objektivnosti in temeljitosti, treba označiti res za pravo mojstersko delo. Pisana je na italijanskem jeziku in izšla je v Florenci. Knjiga ima, rekel bi, tem več dokazilne moči, posebno za nas, ker je bil nje pisec, ki sedaj pripada socialnodemokratski stranki v Trstu, člen uredništva "Piccola", glavnega glasila italijanske stranke, ki torej iz pravega vira pozna vse mahinacije, izmišljotine, zavijanja in zvrčanje, in je res povsem odkritosrčno razložil, kar je opazoval in izvedel. Najbolji dokaz za to, da je ta knjiga res objektivno in resnično pisana in da ne podaja nič neresničnega, pa je v tem, da si italijansko časopisje ni upalo sploh naznaniti te knjige. O kakem protidokazu ni bilo niti sledi. Dočim se italijansko časopisje sicer vrže s pravo pohlepnostjo na vsako vest po časopisih, če le more v njej najti kaj, kar bi moglo biti koristno zanje, je pa do danes opustilo vsako objavo

one knjige. Seveda tudi ni moj namen, da bi tudi čital mnoga mesta iz te knjige; le glede očitavanja, da je tu slovanski element pospeševan, in sicer posebno od strani vlade, si dovoljujem prečitati povsem kratko mesto, ki se nahaja na 146. strani. Tu je rečeno: "Najhuja obtožba, ki jo izreka italijanski nacijonalizem avstrijski vladi, leži izven šole - v prejšnjih poglavjih je namreč pisec govoril o šolskih razmerah, ki so najdesolatneje za nas Slovane. - Ta obtožba sestoji v tem, da vlada umetno povzroča slovansko urbanizacijo s tem, da daja Slovanom prednost pred Italijani v javnih službah. In tu velja mutatis mutandis to, kar so po Manzoniju rojaki Lucije očitali Don Rodrigu, ko so ga delali odgovornega za vso zlo usodo Renza v Milanu, namreč, da se, ako se sodi le po indukciji (navodilu) in brez poznavanja razmer, včasih tudi lumpu dela krivica.

Država je, pravi dalje, pri izberi nižjega personala vezana na etnografične razmere istotako kakor drugi delodajalci; mora namreč - pravi dalje - "z ozirom na to, da je na slovanskih delavcih večja ponudba nego na italijanskih, seveda najemati slovanske delavce in slovanske državne služabnike."

Potem navaja kakor izgled, da so v Trstu delali velik spektakel radi tega, da med šestimi inženirji ni bil imenovan noben Italijan. Potem pa je vlada v odgovoru na interpelacijo dokazala, da sploh noben Italijan ni kompetiral, da ga torej ni mogla imenovati. "Sicer pa - pravi - tudi niti ni res, da se daje Slovanom taka prednost, kakor trde Italijani, kajti od oficijantov je bilo v letu 1910 v Trstu 339 Italijanov proti 126 Slovencem, torej komaj tretjina Slovencev. A kolikor globlje sezamo, tembolj se spreminja razmerje Slovanom v prilog."

Mi Slovani smo pač dobri za najnižja dela, dočim so boljša dela pridržana za Italijane, kakor na Češkem in po drugih jezikovno mešanih deželah Nemcem.

V tem smislu dokazuje torej, da, ako vlada priteguje Slovane, dela le to, kar delajo tudi drugi delodajalci, in konstatuje nasproti italijanskim delodajalcem dejstvo, da prevzemljejo delo tam, kjer je dobivajo, med

Slovani namreč, ker Trst nima nikakega italijanskega zaledja. Vse zaledje, tja gori do Koroške in Štajerske, do Balkana in na Ogrsko je slovansko; tu je le tisto malo Furlanov, ki pa niso sposobni za take službe, kar dokazuje zopet Vivante, in Istra, kjer se tudi le malo Italijanov javlja za take službe.

Vidimo torej, da je bilo to očitanje povsem neutemeljeno. Kako popolnoma nezanesljive so informacije, gospoda dra. Gentilija, dokažem sedaj, kakor sem preje obljubil, s tremi slučajji. Moral bi pravzaprav vse popraviti, a nočem gospodov dalje zadrževati. Med drugim je gospod dr. Pitacco trdil, da se je v zadnjem času tržaška porota poslovanila in da so se tudi *za italijanske obtožence vršile razprave v slovenskem jeziku*. Pozivljam gospoda poslanca javno, naj mi navede le en slučaj, ko se je proti italijanskemu obtožencu vršila razprava v slovenskem jeziku! To ni le zavijanje, temveč direktna neresnica in sicer tem hujša, ker je zavestna neresnica. Nasprotno je res, da Italijanska stranka sedaj, ko je slovenskim obtožencem dana možnost slovenskih razprav, skuša to z vsemi sredstvi preprečiti. Posebno pa skuša to preprečiti odvetniška zbornica, ki pošilja k slovenskim razpravam le italijanščine zmožne eksofobranitelje samo zato, da jemlje slovenskim obtožencem možnost obrambe v slovenskem jeziku.

Ravnotako velika neresnica, da - moramo reči - naravnost bedastoča je, če gospod dr. Pitacco zatrja, da se proti Italijanom iz kraljestva postopa tako, da takorekoč niso gotovi mirnega bivanja v Avstriji, da jih vsak trenotek izginjajo. Da pokaže, kako grozno je to, - pravi med drugim - da dostikrat izginjajo tudi vnanjega državljana, ki je v tuji državi rojen, ki je tu dovršil celo vojaško službo itd. To je izmišljotina gospoda dra. Pitacca, ker avstrijske naborne komisije niso dosedaj potrdile nobene Italijana iz kraljestva ali zahtevale od njega, da bi bil tu služil vojake. Tako daleč ne gre niti avstrijski patrijotizem naših vojaških oblastnij, da bi inozemce pozivale v vojaško službovanje. V tem avstrijskem patrijotizmu prekaša vojaške oblastnije nekdo, od kogar tega ne bi nikdar pričakovali. Ta namreč fabricira iz pripadnikov italijanskega kraljestva avstrijske državnozborske volilce. To ve gospod dr. Pitacco, ki

je sam nastavljen pri tržaškem magistratu, in on misli, da z Italijani iz kraljestva delajo tudi vojaške oblasti tako, kakor tržaški magistrat. To pa se sedaj še ni zgodilo.

Tretji slučaj, ki ga moram tudi poudariti, zadevlje Pulo. Gospod poslanec Pitacco je namreč trdil, da se dela na raznarodnje Primorja, da se stori vse, da bi mesto raznarodili, in pravi potem (čita): "Trst, Gorica in Pula se zdi, da so izbrani za značilno osvajalno politiko in ravno v Puli divjajo take izjemne razmere z vsemi posledicami hitre obsodbe."

Po tem uvodu bi človek moral misliti, da so Pulčani pravi narodni mučeniki, ki jih avstrijska vlada preganja vsled njihovega narodnega mišljenja, da je tam uvedeno izjemno stanje. V resnici pa stoje stvari tako, da so se v upravi mesta dogodile take nerednosti in tatvine, da je vlada konečno morala opustiti svojo znano, staro potrpljenje nasproti Italijanom, da je razpustila mestni svet, postavila vladnega komisarja in je večino občinskih uradnikov utaknila v zapor. *Tako izgleda narodno zatiranje Italijanov v Puli.*

Gospod poslanec dr. Gentili naj se le obrne za tozadevna pojasnila na gospoda istrskega deželnega glavarja, ki je bil preje puljski župan in ki sedi sedaj ž njim skupaj v "Unione latina", ta bi mu morda utegnil dati pojasnila, (Posl. dr. Laginja: Ali, če kaj potrebuje, na mene! - Veselost!) ali na gospoda kolego dra. Laginjo, ki je tudi zelo dobro informiran. Sploh bi gospod dr. Gentili storil jako dobro, da bi se pri svojih tovariših iz "Unione latina" in iz svojega italijanskega kluba nekoliko bolje informiral. Kar se tiče nesposobnosti Furlanov za težko delo in bolja mesta, posebno za državno službo, kakor sem preje omenil, mu moreta osobito oba njegova tovariša iz "Club italiano" povedati, da so na degeneriranju italijanskega prebivalstva krivi pristaši italijansko-liberalne stranke, ki imajo v rokah latifunde in puščajo enostavno ljudi, da se polenjajo. Znano je, da v Furlaniji razsaja pelagra, ker vladajo tam tako sramotne gospodarske razmere. Na te gospode naj se obrne za informacije in videl bo, če je to narodno zatiranje, ali pa ni, enostavna razredna politika njegovih liberalnih sodrugov iz "Unione latina".

S to stvarjo sem končal in mislim, da bodo ti trije slučajji zadoščalo v dokaz, da je popolnoma izmišljeno vse, kar se je navajalo o zatiranju Italijanov.

Provokacije nemških dijakov povodom sokolskih slavnosti v Pragi

Moram se pa dotakniti še nekega drugega vprašanja, ker se smatram v to dolžnega kakor očividec, kakor Slovan in kakor član sokolske zveze. V včerajšnji debati in tudi danes se je Sokolom in praškemu prebivalstvu očitalo opetovano, da so nastopali agresivno proti nemškim kulerskim dijakom, da imajo nemški dijaki pravico bumlati, da niso provocirali, temveč, da so se sprehajali po Přikopih kakor jagnjeta na pašniku (Smeh) in da so bili kljubu temu tepeni.

Bil sem v petek v Pragi in sem si ogledal stvar čisto od blizu. Sprehajal sem se po Přikopih in sicer v sokolskem kroju, tam, kjer so se sprehajali tudi nemški dijaki. Šel sem naravnost notri med dijake; šel sem ž njimi dlje časa, da bi videl, kako se praško prebivalstvo ponaša njim nasproti. (Klic: Torej ste tudi Vi bumlati.) Da tudi jaz sem bumlat.

Moram dejanski ugotoviti in nasproti neresničnim trditvam dejanski popraviti, da ves čas, ko sem se sprehajal v družbi nemških dijakov, ni padla na nemške dijake niti ena žaljiva beseda, da, niti en žaljiv pogled. (Čujte!) Da so se nemški kulerski dijaki tudi sami čutili zelo varne v tej veliki množici, dokazuje okolnost, da so - da bi dokazali svoje junaštvo - imeli med seboj tudi nekega ranjenca, ki je bil brez čepice, in ki je imel glavo obvezano z znanimi črnimi obvezami. Mož je tudi šel z drugimi, česar bi gotovo ne bil storil, ko bi se bil le najmanje bal, da mu prebivalstvo kaj stori. Ker, ako je kdo res ranjen, se ne bo izpostavljal takim nevarnostim. (Posl. Fahrner: To je kulerska obveznost! Vsak mora biti zraven!) Tudi bolniki? (Živahni mejklici.)

Prosim, nemški dijaki imajo pravico, da se sprehajajo, kolikor hočejo, ne le v Pragi, temveč v vsakem češkem, nemškem, italijanskem in slovenskem mestu. To pravico imajo kakor državljani in nihče jim je ne

prikrajšuje; tudi mi nočemo storiti tega. Že poslanec Kalina je omenil, da je Sokolska Zveza sklenila delati z vsemi sredstvi na to, da na provokacije nemških dijakov ni gledati, da jih je ignorirati in da sploh ni reagirati na nikakoršen način. Ali jaz vem povsem za gotovo, da so se nemški kulerski dijaki ob tej priliki - in to vem od prič, ki so videle na svoje oči in čule na svoja ušesa - ponašali na način, kakor se ni ponašati ob takih prilikah. (Posl. Fahrner: Ali ste vi sami videli?) Saj vam pravim... (Živahni mejklici.) Povem vam nekaj: Nisem videl sam, ali moj oče je čul in njemu verjamem; da-li mu pa vi hočete verovati, to je vaša stvar.

Tu se je zgodilo, da je na Prikopih par nemških kulerskih dijakov pristopilo k droški (izvoščeku) - in to v množici, pri takem razburjenju, ob razpoloženju, ki je vladalo tedaj - in so kočijaža nagovorili tako-le: "Vi "trotel", peljite nas!" (Čujte! Čujte!) Tako delajo nemški kulturo- nosci! Mož je imel toliko čuta do svoje časti, da ni reagiral na to uljudno povabilo in ni hotel voziti gospodov. Zato so mu rekli: "Če nas ne peljete, potem vam eno prisolimo!" (Čujte! Čujte!) (Živahni mejklici.) Gospoda moja, ali ni to provokacija? (Posl. Fahrner: Ali ste to vi čuli?) Sem že navedel onega, ki je čul.

In kar se tiče slavnostnega sprevoda, je istotako neresnično, da so nemški kulerski dijaki prišli še le po slavnostnem sprevodu. Nasprotno. Spređaj na Prikopih je bila nemška hiša zaprta in dijakom je policija velela, naj gredo od zadaj v nemško hišo. Ali izdrli so ven iz neke stranske ulice med tem, ko se je slavnostni sprevod pomikal, ko je korakala mimo župa Žižke, so se potisnili mej množico in so hoteli prodreti kordon. Nato so bili zavrñjeni in zgodilo se je, kar se je s toliko emfazo razglašalo po časopisih. (Živahni mejklici.)

Gospoda moja! Govorimo sedaj povsem mirno. To so fakta, ali pustimo to in rezoniramo enkrat povsem mirno. Vi pravite, da imajo nemški kulerski dijaki pravico do "bumljanja" v Pragi na Prikopih. Dobro, jaz jim koncediram to pravo, *ali potem imamo tudi mi Slovenci pravico, da n. pr. v Gradcu in Celju nastopamo v sokolskem kroju.* (Živahna pohvala.) Vi pravite, da je Praga glavno mesto Češke in od tod,

da imajo nemški dijaki pravico, da tam "bumlajo". Gradec pa je glavno mesto vojvodine Štajerske, ergo imajo Slovenci pravico, da se tam šetajo v sokolskem kroju. Mi pa ne hodimo v Gradec; izgubili smo ga pred okolo 1000 leti in ga prepuščamo Nemcem. Toda Celje in Maribor ležita na čisto slovenskem ozemlju, a kaj se je zgodilo tam pred 2 leti? Istim Sokolom, ki so sedaj v resnici dokazali svojo disciplino na način, da so si pridobili spoštovanje celo pri Nemceh iz rajha, ki so bili tam zastopani - istim Sokolom je bilo pred dvema leti, ko so v Celju priredili sokolsko slavnost, prepovedano sploh vstopiti v mesto v sokolskem kroju (Čujte! Čujte!), da, niti znakov niso smeli nositi, da-si je Celje mesto, ki živi samo in jedino le od slovenskega prebivalstva z dežele, in bi moralo propasti, ako ne bi slovenski kmet prihajal v to mesto. To je šlo tako daleč, da so celo en del okoliške občine zaprli Sokolom, da le Nemci ne bi se čutili provocirane, in bil je neki državni poslanec, jeden naših tovarišev, tam, ki je samim osebno kontroliral in nadziral natančno izvajanje te prepovedi - nočem ga imenovati. In če je slučajno kdo, ki ni poznal dobro meje, zašel v mesto, so pobalini - tudi nekoliko veči pobalini - prihiteli od vseh strani, ga napadali in počenjali vse možno. Nu, gospoda moja, primerjate postopanje Pražanov z onim teh svojih rojakov v Celju in Mariboru! V Mariboru se sploh ni smeti drzniti, govoriti na ulici slovenski, ako se ni - kmet! S kmetom govore slovenski seveda tudi trgovec, odvetnik, in celo voditelj Nemcev, ker kmet ne zna družega. V justičnih listih morete čitati, kako najtrdneji nemški advokatje v Mariboru iščejo koncipijante in stavljajo kakor pogoj poznavanje slovenskega jezika. To je torej dokaz, da v Mariboru ne le da znajo slovenski, ampak morajo znati, ako hočejo tam živeti.

Sedaj pa uvažujte, da so mogli ti nemški dijaki - ni jih bilo niti popolnoma 100 in še ti so bili razdeljeni na različne dele Prikopov in že dalje tja ven - mogli več dni povsem mirno "bumlati" in sprehajati se, kolikor so le hoteli, ter da se jim ni absolutno nič zgodilo - temu sem bil očividec, to sem sam videl, bil sem med njimi. (Klic: Kaj so študentje počenjali ponoči?) Kar se je godilo ponoči, to gre na račun teh dijakov.

Provokacija je morala biti že huda, ako se prebivalstvo ni moglo več vzdrževati in je na tem ali onem mestu prišlo do reakcije. Ali kaj pomenja to ob tolikem dotoku ptujcev, kakoršen je bil v Pragi? To je šlo v stotisoče. Vsakih 10 minut so odhajali vlaki, a se ni zgodilo nič drugega, nego da je eden kulerskih študentov zadobil malo poškodbo - da jo je dobil od dijaškega tolkača, bi rekli "šmis" - in da je dvojica ali trojica njih izgubila svoje čepice. (Klic: Vzete so jim bile!) Da, vzete so jim bile, naj bo, priznajmo tudi to! Saj za to vam ne gre. Vam ni nič do tega, da je bil ta ali oni nemški dijak malo pobožkan, marveč vas je jezilo, da so mogli Sokoli angažirati tako slavnost. (Živahno pritrdjevanje ali ploskanje. Mnogoštevilni mejklici.) Jezilo vas je, da so prišli v Prago zastopniki mesta pariškega, da so došli Angleži, da je došlo celo Nemcev iz rajha; jezilo vas je, da se je tudi vlada čutila primorano slednjic priznati sokolska društva kakor resnična telov. društva, da je poslala na to slavnost svoje zastopnike, civilne in vojaške. To vas je jezilo. Zavist vas je dovela do tega, da ste poslali svoje dijake v ogenj in da ste celo rizkirali, da par vaših dijakov dobi kaj po glavi. Tako stoji stvar. (Številni mejklici in smeh.) Morete se smejati, kolikor hočete, stvar je vendar-le taka. Ali ta jeza, pa naj je še tako velika, nas ne zadevlje čisto nič. Mi ostajamo povsem mirni. (Številni trajajoči mejklici.) Mi smo bili v teh dneh povsem mirni, tudi ponoči smo bili popolnoma mirni. Morete čitati policijska izvestja. Gospodje, le pomislite: če bi se v kakem nemškem mestu ob tolikem navalu tujcev in domačinov vršila taka slavnost, koliko pijanih bi se bilo zibalo po ulicah! (Živahno oporekanje.)

V Pragi pa ni bilo videti tega. (Mnogoštevilni mejklici, oporekanje, hrup.) (Klici: To si prepovedujemo.) Saj to je dijakom v dolžnost, saj to je po commentu (dijaškem običaju). (Živahna pohvala in ploskanje - številni mejklici in hrup.)

Poprej ste rekli, da obstoji obveznosti do "bumljanja". Gospoda moja! Je pa tudi obveznost - piva. Po commentu je, da se mora piti in izpiti. (Živahna pohvala in ploskanje. Oporekanje in hrup. Poslanec

Heilmayer: **Vi ste najeti od čeških radikalcev, da sedaj razvneljete agitacijo proti nemško-češki spravi! To je vsa stvar!**

Češko-nemška sprava in Slovenci

Ker se je že govorilo o spravi, odgovarjam: Če bi vam bilo v resnici do sprave, potem bi bila vaša dolžnost, da bi bili - kakor smo mi Sokolom in prebivalstvu - tudi se svoje strani ukazali dijakom, da se imajo v teh dneh vzdržati vsake provokacije. (Živahna pohvala in ploskanje - Mejklici.) Ali češko-nemška sprava je stvar, ki je ne uničijo ne dijaki, ne ulični kravali. Kdor bi hotel radi takega dogodka razbiti spravo, *temu sploh ni bilo do sprave!* (Živahna pohvala in ploskanje. - Mejklici.) Kdor v resnici hoče spravo, prehaja preko takih dogodkov na dnevni red in sklene narodni mir (Mejklici).

Posebno mi Slovenci imamo največji interes na tem, da pride do češko-nemške sprave. Takoj Vam dokažem, zakaj. (Mejklici.) To, kar zahtevajo in dosežejo za-se Nemci na Češkem, to isto bomo zahtevali mi Slovenci na Štajerskem in Koroškem. (Živahna pohvala in ploskanje.) Umeli boste torej, da mi želimo sprave ter da smo z vso silo delali na to in da smo z vsemi sredstvi skušali brzdati naše ljudi, da se je vsaka provokacija izgubila v nič. Mi nismo hoteli škandalov. Kdor jih je hotel, ta bo nosil odgovornost pred zgodovino! (Živahna pohvala in ploskanje. Mejklici.)

DOKONČNI PODATKI O LJUDSKEM ŠTETJU

O izidu revizije ljudskega štetja v Trstu, za katero je bil Rybář med pobudniki, je Edinost poročala 13.7.1912, in sicer s

prevodom članka, ki ga je objavil 11.7.1912 tržaški uradni list "L'Osservatore Triestino".

Izid revizije ljudskega štetja v Trstu in Gorici (Edinost, 13. julija 1912)

"Kakor znano, je bil operat ljudskega štetja, nanašajoč se na mesto Trst in okolico ter mesto Gorico na ukaz ministrstva notranjih zadev podvržen, kolikor zadeva občevalni jezik, reviziji. To revizijo je izvršilo c. kr. namestništvo, ozir. c. kr. okrajno glavarstvo v Gorici.

Treba je pripomniti, da v smislu izvršilne naredbe k zakonu o ljudskem štetju prihaja v poštev za napovedbo občevalnega jezika *izključno* le domače prebivalstvo v avstrijskem smislu, in je treba povedati, da inozemski državljani in tudi ogrski državljani niso vpošteti v število v Trstu oziroma v Gorici dne 31. decembra l. 1910 se nahajajočega prebivalstva.

Evo števil, ki so izšle iz revizije:

Prebivalstvo **mesta Trsta** je štelo dne 31. decembra 1910. l. 126.807 oseb. Od teh jih je naznanilo nemščino za občevalni jezik 9255, italijanščino 95.383, **slovenščino 19.694**, srbo-hrvaščino 1978, češčino 330, poljščino 125, maloruščino 29, rumunščino 5, madjarščino 8.

Spodnja okolica je štela 52.891 prebivalcev, ki se po naznanjenem občevalnem jeziku razdele tako-le: 2067 Nemcev, 22.442 Italijanov, **28.178 Slovencev**, 186 Srbo-Hrvatov, 90 Čehov, 20 Poljakov, 3 Romuni in 5 Madjarov.

Zgornja okolica je imela 8875 prebivalcev; po občevalnem jeziku je bilo 114 Nemcev, 538 Italijanov, **8199 Slovencev**, 12 Srbo-Hrvatov, 11 Čehov in 1 Poljak.

Trst s spodnjo in zgornjo okolico je štel brez vojaštva 188.536 prebivalcev, katerih je bilo po občevalnem jeziku: Nemcev 11.436,

Italijanov 118.353, **Slovencev 56.071**, Srbo-Hrvatov 2176, Čehov 431, Poljakov 146, Malorusov 29, Rumunov 8, Madjarov 13.

Skupaj z vojaštvom je štelo prebivalstvo 190.941 oseb, ki se po občevalnem jeziku dele na: 11.876 Nemcev, 118.957 Italijanov, **56.926 Slovencev**, 2403 Srbo-Hrvati, 565 Čehov, 157 Poljakov, 33 Malorusov, 11 Rumunov, 13 Madjarov.

Za mesto **Gorico** je revizija podala sledeči izid:

Domače prebivalstvo brez vojaštva je štelo 26.750 prebivalcev. Po občevalnem jeziku je bilo 2040 Nemcev, 14.720 Italijanov, **9819 Slovencev**; drugih slovanskih jezikov 168, drugih jezikov 3.

Oborožena sila je štela 2541 oseb, od katerih jih je najavilo za občevalni jezik nemščino 1198, italijanščino 92, **slovenščino 971**, druge slovanske jezike 277, druge jezike 3.

Skupno prebivalstvo, obenem z oboroženo silo je štelo torej 29.291 oseb, ki so bile po napovedanem občevalnem jeziku: 3238 Nemcev, 14.812 Italijanov, **10.790 Slovencev**, drugih slovanskih jezikov 445, drugih jezikov 6.

Tako torej uradni list o izidu revizije ljudskega štetja. "Piccolo" se je po svoji navadi in "potrebi" že obregnil ob te številke, ki mu seveda niso všeč. Mi napeljemo nekoliko komentarja k njim in "Piccolovim" pripombam v jutrišnji številki.

ZUNANJA IN NOTRANJA POLITIKA

Rybář se je v naslednjem govoru med drugim dotaknil vprašanja poročanja avstrijskih časopisov in ustvarjanja javnega mnenja v zvezi z dogajanjem na Balkanu, ponovno pa je tudi polemiziral s stališči tržaškega poslanca Pittacca glede domnevne slavizacije Trsta.

Dogodki na Balkanu in njihov pomen za avstrijske Slovane. Govoril posl. dr. Otokar Rybář v seji zbornice poslancev dne 29. maja 1913

(Edinost, 6., 7., 8. in 9. junija 1913)

Visoka zbornica! Srečnemu slučaju se imam zahvaliti, da sem vendar še prišel k besedi v tej razpravi. Kakor sem o početku razprave želel, da bi prišel do besede, tako ni z ozirom na nezanimanje, ki se kaže v tej debati, posebno hvaležno, govoriti tu. Vendar se čutim primoranega, da posvetim nekoliko besed ne le našim specifično Jadranskim razmeram, ampak da se povrnem tudi k vnanji politiki, ji daja k tej debati temeljni ton. Ali ne bom se bavil s posamičnimi dogodki, tudi ne bom izvajal na široko zasnovane in podrobne kritike o vedenju in postopanju naše diplomacije. Saj se je to zgodilo že na odličen način od drugih strani in je izvajanjem, ki smo jih čuli te dni od različnih strani in različnih strank, v resnici le malo pridodati. Razmotrivati hočem marveč, *kako so dogodki na Balkanu delovali na nas avstrijske Jugoslovane*, baviti se hočem z razpoloženji, ki so jih ti dogodki povzročili pri nas in na Dunaju nasproti nam. In tozadevno je konstatirati prav čudnih stvari.

Pred vsem je z našega jugoslovanskega stališča z veseljem pozdravljati, da so dogodki na Balkanu pri nas Jugoslovanih - ki smo vendar iz različnih narodnih, političnih in konfesijonelnih razlogov razcepljeni v mnoge stranke, da, celo pismeno - *dozoreli tako harmonično pojavo narodne volje in narodnega razpoloženja* (Pritrjevanje), da je to na raznih mestih izzvalo začudenje, da, celo potrto. In ravno ta okolnost bi morala pokazati vsem našim strankam, kako je v teh važnih momentih nam Jugoslovonom potrebna edinost - edinost v narodnih stvareh -, da je ta edinost tem potrebnejša, ko smo ravno ob tej priliki morali gledati, kako se z našimi čustvi z našimi stremljenji na merodajnih mestih ne računa - da, kako ta čustva in stremljenja naletavajo na merodajnih mestih celo na odpor in odbijanje. (Prav dobro!)

Visoka zbornica! Omenjal sem že, kako smo na jugu razcepljeni v različne stranke in drobne strankarske frakcije, kako konfesijonelni momenti, da, celo jezikovne in plemenske razlike igrajo svojo vlogo v našem političnem življenju. In pridodati moram še, da *so ravno ta moment z merodavnih mest doslej vsikdar izkoriščali na našo škodo* (Prav res!) in to na tak način, ki je prav za prav le malo koristil tem merodavnim mestom, nam pa veliko škodil.

In tudi sedaj poskušajo z izvestne strani, da bi sejali razdor v naše vrste; da bi može, ki so bili doslej nedotakljivi, in ki so se borili z nami v vrsti, spravili na svojo stran in da bi jih izigrali proti narodnemu gibanju med Jugoslovani. To se ne nanaša na Avstrijo, ampak te pripombe se nanašajo na Hrvaško. - Gospodje iz jugoslovanskih dežel že vedo, kaj mislim s tem. To je obžalovati zelo. Ali, kakor so nas dogodki na Balkanu našli složne, kakor je torej težak moment, važen čas videl jugoslovanski narod ujedinjenega, tako se nadejam, da bodo tudi v bodočnosti taka stremljenja sicer morda tega ali onega nagnili, da odpade od narodne stvari, da pa bo jugoslovansko ljudstvo na sploh iz teh dogodkov crpilo pouk, *da bomo tudi v bodočnosti močni le po slogi, da tu moremo le s slogo kaj doseči* (Živahna pohvala in ploskanje).

Gospoda moja! Mi Jugoslovani smo - kar je gotovo povsem naravno in samoobsebi umevno - svojim bratom na Balkanskem poluotoku izkazovali največje simpatije v osvobojevalnem boju za ne še osvobojene brate. S početka se nam ni niti zamerjalo tega. Spominjam se prav dobro, da so v začetku celo dunajski listi, ki danes vse drugače pišejo o nas, tedaj prinašali kaj simpatične članke za razvoj na Balkanu. (Poslanec Grafenauer: "Reichspost"!)

Manje "Reichspost", nego n. pr. "Neue Freie Presse", "Tagespost" v Gradcu itd. (Posl. Čingrija: Simpatično?) Začetskoma. V "Armeezeitung" ste vendar čitali divne članke, ki bi jih mogli mi podpirati z obema rokama. Ali, čim bolj so se množile zmage združenih Jugoslovanov, čim bolj so zvezane vojske prodirale južno in zapadno, *tembolj se je ohlajala ta simpatija za Jugoslovane in tem bolj se nam je zamerjalo, ker smo mi vztrajali pri svojih simpatijah*. Gospod

dvorni svetnik Kuranda se čudi temu. (Poslanec Kuranda: "Nam" je presplošno rečeno.) Prosim, dokažem to. Gospod Kuranda meni morda, da se nam Slovencem niso očitala nikaka veleizdajalska mišljenja. *Nam ravno tako, kakor drugim Jugoslovanom - morda še več.* Tudi gostilniški pogovori se izrabljajo v to, da se konstruirajo iz njih veleizdajalski procesi in da povsem nedolžne ljudi, ki niso nikdar mislili na izdajo domovine in na veleizdajo, vlačijo pred sodišča in jih obsojajo.

Okolnost, da so se nam očitale te simpatije, da so nam jih šteli v zlo, je izzvala pri nas neko začudenje. Drugim narodnostim ne štejejo nikakor v zlo, če dajajo izraza svojim simpatijam za soplemenjake onkraj mej, da, smatra se to celo kakor povsem umevno. Dopusčajo se pobratimske slavnosti in celo v težkih momentih jih niso šteli v zlo. Nam pa se šteje to v zlo. Za kaj? (Poslanec Kuranda: Mari tudi Schönernerjancem in irredenti niso šteli ničesar v zlo?) Vprašanje je vsikdar, v kaki formi se predstvaljajo taka stremljenja. Schönernerjanci so pač tirali stvari prehudo; uprizarjali so stvari prenerodno. Drugi delajo to bolj prikrito in ravno zato se jim to ne očita. - Sploh je pojem veleizdajstva povsem poseben. Saj v Avstriji ga ni naroda, ki bi ne bil že veleizdajalskega mišljenja in jaz sem izjavil v bosenskem odseku ter ponavljam tu, da v Avstriji ne more nikdo postati kaj posebnega, ako ni bil v svoji mladosti - veleizdajalec, kajti naši največji državniki in predsedniki poslanske zbornice so bili veleizdajalci in eden od njih je bil celo obešen in effigie radi veleizdaje. - Možno je torej, da imamo tudi mi nade, da kaj postanemo v tej državi, da si je ta nada zelo mala.

Pa pustimo to! Štejejo nam v zlo te simpatije, očitajo nam - kakor je n. pr. to storil tudi poslanec za Trst dr. Pitacco, moj ožji kolega - trialistična stremljenja, namigovanje, kakor da naj ta trialistična stremljenja najdejo svoje uresničenje izven mej monarhije. Na kratko: očitajo se nam stremljenja veleizdajalstva in izdajalstva domovine.

Nu, gospoda moja, ne glede na to, da so posamične osebe tu v Avstriji imele v svoji mladosti veleizdajalsko mišljenje, je vendar povsem poznano dejstvo - in mislim, da s to konstatacijo ne zadenem nikjer ne-

prijetno -, da je tudi celih narodov, ki nosijo v svojem srcu kak ideal, ki se ne da združiti s sedanjim stanjem, oziroma z današnjim zaokroženjem monarhije. Naj omenjam le govora, ne kacega šovinističnega socialnega demokrata, gosp. poslanca d.ra Liebermanna, ki je izjavil, da, čim je v bližini avstro-ogrske monarhije zazvenelo orožje, *zazvene*va v srcu vsacega Poljaka struna, od katere odzvanja ideja izgubljene Poljske in vspostavljenja kraljestva Poljskega. Dejstvo je tudi - in to je le pozdravljati, in jaz, kakor nacijonalist, pozdravljam to -, da vsak Poljak nosi v svojem srcu idejo vspostavljenja kraljestva Poljskega, da bi vsakega Poljaka, pa naj je tudi najbolji Avstrijec, smatrali za izdajalca na svojem narodu, ako bi se odrekel temu idealu. *Vzlic vsemu pa so ravno Poljaki najmočnejša opora avstro-ogrske monarhije* in nobenemu pametnemu človeku ne prihaja na misel, da bi jim očital veleizdajalske misli. Če je pa Poljakom dovoljeno, da v svojem srcu nosijo in goje take ideale, *zakaj naj bi bilo zabranjeno ravno Jugoslovanom, da ne smejo simpatizirati se svojimi brati, ki bijejo boj za osvobodjenje in vrhu tega še proti sovražniku, ki je ravno našo monarhijo - tedaj ni bila še avstro-ogrska - hotel uničiti, ki je gospodoval na Ogrskem 150 let, ki je prišel do pred vrat Dunaja, kjer se je bilo zahvaliti le podpora Slovanov, da ni Dunaj pal v roke Turkov, pod gospodstvo polumesece*. Seveda: danes stoje stvari drugače. Iz ust gospoda poslanca Wolfa smo čuli govor, ki se je cedil od prijateljstva do Turkov. Da, še več! V nekem listu, ki zahteva resnega uvaževanja in ocenjevanja, v "Neue Freie Presse" smo čitali članek - ako se ne motim, iz peresa nekega gosp. Bussona -, ki je tožil in prelival solze radi tega, ker izginjajo iz Evrope umazana orijentalna mesta, ker v Drinopolju ne bodo več gnile po ulicah pasje mrhovine, ker ne bo več tam nesnage do kolen - ki vse to obžaluje in zamerja Jugoslovanom, ker odpravljajo to nekulturo - kar priznava tudi on brez družega - in jo hočejo nadomestiti z evropsko kulturo.

Ko čitamo kaj takega - in take misli so bile in so še danes zelo razširjene na Dunaju - se moramo vpraševati: od kod prihaja neki to,

kako je vendar to možno? Saj mi smo vedeli - in to je pouk, ki ga mi Jugoslovani črpamo tudi iz teh dogodkov - *da ne uživamo mnogo simpatij v Avstriji!* Vedeli smo, da se ne gleda prijazno na naša stremljenja; vedeli smo prav dobro, da od vlade dobivamo kaj le tedaj, ko nas neobhodno rabi, ko se nas hoče izigravati proti drugim; *ali da je tu nagromadenega tolikega sovraštva proti nam Jugoslovanom*, tega nismo vedeli in so nas še le dogodki poučili o tem. (Posl. dr. Gregorin: **To je ves motiv albanske politike!**) Prav res! To sem hotel reči. V tej debati in po časopisih so praševali v zadnjem času: kaj je bilo prav za prav vodilna ideja naših državnikov? Čemu so postopali tako? In od vseh strani se je glasil odgovor: prav za prav ne vemo! Mobilizirali so, upropastili so nas gospodarski, naše rezerviste so skozi mesece držali pod orožjem, storili so vse možno - a sedaj se govori, da se ne ve, v čem neki je - vspeh?! Porečete, da govorim s šovinističnega stališča. Ne, gospoda moja! *Dogodki so dokazali, da sta naše državnike vodila le sovraštvo (odobravanje) in pa strah pred Jugoslovani* (Posl. dr. Gregorin: Z Albanijo so hoteli le zabiti zagvozdo in nič drugega, pa če se ima pri tem Avstrija pogubiti. - Poslanec Kuranda: Pa ne iz sovraštva, ampak iz previdnosti! - Poslanec Iro: Iz strahu pred narodnostmi!) Gospod kolega Iro meni, da je bil to strah pred narodnostnim principom. Ta ista Avstrija, ki se po besedah poslanca Iro boji narodnostnega principa, *je ravno na podlagi narodnostnega principa nastopila za ustanovitev Albanije!* Ta država, ki ne more biti pravična nobeni svoji narodnosti, hoče ustvariti neko narodnost, kajti danes niti ni nikakega albanskega naroda; hoče ustvariti albansko državo in jo hoče podpirati militarično in financijelno le v ta namen, *da zabije zagvozdo v jugoslovansko meso, da bi Črnogoro in Srbijo pritiskala od dveh strani ter da nam Jugoslovanom pokvari veselje, ki smo je imeli na Jugoslovanskih zmagah.*

Mi za pravico, oni iz sovraštva proti nam!

Gospoda moja! Stvar bi se dala razprejati še veliko dalje; ali, kakor rečeno, ne smem zadrževati dalje in hočem konstatirati le nekatera

povsem kratka fakta. Mi v Trstu n. pr. in naši sorodnjaki na Koroškem in na meji Štajerske se moramo z naporom vseh svojih moči boriti za enostavne, povsem preproste enorazredne ljudske šole. Od vseh strani nam stavljajo največje težkoče na pot; toliko naši narodni nasprotniki, kolikor vladni organi delajo vse možno, da bi nam ne dali ne le nikakih javnih ljudskih šol, ampak da bi preprečali tudi ustanovljanje privatnih ljudskih šol. Tako n. pr. na Koroškem, kjer se že leta bije boj za dve privatni ljudski šoli, kjer, začeniši pri občinski oblasti, delajo vse težave, kerj ne dajajo niti dovoljenja za gradbo, da le ne dobivamo mi nobene ljudske šole. V Trstu in v Istri se nam je boriti z Italijani, da moremo ustanovljati svoje privatne šole. Tako se dogaja nam, ki smo vendar bil gotovo, prosim, vsikdar Avstriji prijazni in cesarju zvesti. Menim, da se to ne more odrekati Slovencem. Od izvestne stani se nam je sicer očitalo bizantinsko mišljenje, ali mi smo vzvišeni nad taka očitanja. Mi živimo v Avstriji, mi imamo - priznavati hočem to brez družega - vsaj do neke mere tudi neke koristi od tega, da živimo v Avstriji, ali ravno zato, ker tu živimo in vršimo svojo dolžnost kakor vojaki in kakor davkoplačevalci, imamo tudi pravico, da tudi govorimo besedo in jo hočemo tudi govoriti z drugimi.

In glejte, gospoda moja, to, kar se ne daja nam in se nam hoče kratiti na vse možne načine, **se dovoljuje Albancem**, ki niti niso nikaka avstrijska narodnost (Mejklici). Vzdržujejo jim v Albaniji šole (Klic: Žal, da italijanske!), da tu na Dunaju vzgajajo celo albanske mladeniče, skušajo celo, da bi malo albansko kolonijo pri Zadru, ki se vendar mora asimilirati, ohraniti, da bi dobili iz nje agitatorjev za albansko stvar. In pri tem postopajo še tako - pametno, da Albancem v Albaniji snujejo italijanske šole. Više ni možno več! Da, govorilo se je celo o tem, da hočejo dati Albancem - vseučilišče! (Veselost in mejklici.) Mi ne smemo misliti na to, mi smo še premalo kulturno razviti, mi nimamo nikake znanosti, ne priznava se nam niti reciprociteta - Albanci pa naj dobe svoje vseučilišče!

Še dalje, gospoda moja! Mi v Avstriji se nahajamo sedaj v gospodarski krizi; dan na dan čitamo prijave insolvent, naša renta stoji - kakor so naglašali že razni gospodje pred mano - jako slabo, ne dobivamo nikakega denarja, obrestna mera je izredno visoka, primanjkuje torej denarja na vseh koncih in krajih. Vzlic temu se je ustanovil na Dunaju neki albanski komite, ki nabira prispevke za uboge Albance, ki hoče Albance podpirati itd. Gospoda moja! Saj to bi bilo prav lepo; označali bi sicer lahko to kakor neko stanje humanitetne opojnosti, kar pa nikakor ni. Ne, gospoda moja, tem ljudem je stvar zelo resna; saj jim v resnici ne gre za Albance, ki jih vendar niti ne poznajo, kajti ako bi poznali Albance, bi jim kmalu prešel apetit. (Poslanec Iro: Gre jim le za puffer (odbijač, ki naj prepreča direktne sunke, kakor pri železnih vozovih.) Povsem prav, gre le za puffer, gre v resnici za nas. Niso simpatije, ni ljubezen do Albancev vdahnila gospodom te ideje, *ampak le sovraštvo proti nam!!* Nam hočejo pokazati! (Poslanec Kuranda: Ne vam, ampak vnanjim!) Ne, ravno nam! Če bi bili ti gospodje res navdani od humanitete, če bi ti gospodje res sočustvovali s trpečim človeštvom, saj je pri nas razsežnih zemljâ, kjer ljudje trpe lakoto. (Poslanec Iro: V Krušni gori!) Jaz sicer ne poznam povsem dobro razmer v drugih kronovinah, ali nekoliko sem čul in tudi sam videl. V Krušni gori, v Galiciji, kjer ljudje žive in bivajo v kočah iz ilovice, da celo pod zemljo, kjer nimajo toliko, da bi si dnevno kupovali česna in žganja, kar je prav za prav vsa njihova hrana - pa saj ni treba niti hoditi v Galicijo ali v Istro, kjer tudi niso razmere posebno sijajne, ampak pojdemo le v dunajska predmestja in bomo videli, kako morajo ljudje tam živeti - tu nimajo ti visokorodni gospodje grofi srca, pač pa za Albance!! Gospod dvorni svetnik Kuranda, to mi boste pač priznavali, da ti ljudje ne delajo tega iz sočutja do Albancev, ampak *edino le iz sovraštva do nas!* Nas hočejo dregniti pod nos, proti nam hočejo demonstrirati! (Pritrjevanje. Poslanec Kuranda: Opozarjam, da jaz nisem v komiteju! - Veselost.) Ne - to vam že verjamem.

Navesti hočem še eno okolnost, ki naj dokaže, kako se misli proti nam. Za naša prizadevanja, gospoda moja, nahajamo le redko blagovoljnega posluha; tu moramo že uporabljati vsa sredstva, da vsaj nekaj dobimo od vlade. Pač pa je ministrstvo za vnanje stvari smatralo za koristno in potrebno korespondenco, ki naj zastopa interese Albancev. (Posl. dr. Čingrija: Mi imamo svojo "Jugoslovansko korespondenco!") - Prosim, k temu pridem še! To je tista famozna "Albanska korespondenca", ki pa je nikakor ne urejujejo morda kaki Albanci; in to korespondenco ureja neki naš bivši kolega, prejšnji poslanec Freundlich, tedanji socijalni demokrat, sedaj pa v službi ministrstva za vnanje stvari. Ta "Albanska korespondenca", gospoda moja, izmišlja dan na dan najhuje grozovitosti, zagrablja naravnost za zlato dunajsko srce, da vzbuja sočutje do Albancev. O obleganju Skadra morete čitati najstrašnejša poročila.

Streljali so, da - celo požar je nastal od tem obleganju; kakor da v drugih vojnah mečejo - bombone! (Veselost.) Da, ali ni bilo pred obleganjem Skadra in Drinopolja nobenega družega oblaganja? Mari so Prusi v letu 1871 - ne vem - obstreljevali Pariz z žogami iz gumija?! Ali niso Parižani tedaj tudi trpeli glad? Veste-li, gospoda moja, kaj se je zgodilo v Kitaju? Tedaj so klicali pod orožje za najsvetejša dobra, a kako se je divljalo v Kitaju! (Nočem dalje govoriti o tem. (Živahni mejklici.)

Prosim, spominjati vas le hočem na to, ko se sedaj očita soldateski - kakor se izražajo -, da je bila tu pa tam kruta, da je tu pa tam koga pokončala, nikakor nočem.... (Poslanec Isopescul: Srbi!) Prosim, Srbi so deležni posebne ljubezni te publicistike in drugih prijateljev naše stvari..... Nikakor nočem tajiti, da ne bi bil morda tu pa tam padel kak strel več, nego bi trebalo. Vojne so se udeleževale tudi dobrovoljne bande, ki bore malo razumejo vojaški red in disciplino. Ali take dobrovoljne bande so obstajale tudi v nemško-francoski vojni, takoimenovani franktireurji, in gospodje vedo, da tudi ti niso posebno... (Posl. Kuranda: V obrambo domačije, lastnega ognjišča, ne v ptuji deželi!) Odgovorim tudi na to. (Mejklici.) Prosim lepo, gospod kolega!

(Ponovni živahni mejklici.) Prosim, gospoda moja, da tudi meni dovolite besedo! Menim, da imam pravico do tega. (Veselost.) Proti kratkemu prigovoru nimam ničesar; če pa se drži cel govor, potem je meni težko brzdati se in hiteti h koncu. Reklo se je, da so nosili orožje le v obrambo domačije, lastnega ognjišča. Odgovorim na to na kratko pozneje. Ali tedaj, v Kitaju, niso bile dobrovoljne bande, niso bili franktirezurji, nikaki komitaši, ni bila nebrzdiljiva soldateska, kakor jo imenujejo danes, ampak zapovedano je bilo z najvišjih mest in najbolj disciplinirani vojaki, - vojaki, ki veljajo za najbolj vojaški vzgojene - so počenjali tiste grozovitosti, radi katerih se še danes tresejo po vsem Kitaju. Tedaj se je glasilo, naj se ne daja nikakega pardona. In na vse zadnje se mi zdi, da tako kulturno napredni, kakor Albanci, so Kitajci tudi. (Veselost in mejklici.)

V svilene rute so si vojaki ovijali svoje noge - bilo kakor bilo: stvar je prepoznana, da bi še dalje govoril o tem. Gospod dvorni svetnik Kuranda je v nekem medklicu pripomnil, da so se franktirezurji borili za lastna tla, lastno grudo. Gospoda moja! *Za kaj pa je šlo na Balkanu?* Seveda mi porečete sedaj: šlo je za roparski pohod. *Ne, šlo je za osvobodjenje, za osvobodjenje kristijanov, Jugoslovanov, ki so skozi 500 let ječali pod turškim jarmom*, za katere ni imela Evropa nič drugega, *nego prazne besede; tista Evropa, ki hoče sedaj zaukazati: Stoj! - dočim ni Turkov nikoli zaustavljala, (Mejklici), ki se je puščala enostavno od Turkov voditi za nos, si puščala od Turkov obljubljeni reforme, ki se niso nikoli izvršile; tista Evropa, ki je mirno gledala, kako so Turki tam ženske in otroke najgrozoviteje zlostavljali in morili. Gospoda moja! Tega ne pravim jaz, to pravi nekdo, ki je veliko večji, o tem je govoril Gladstone. Teh razmer ne spravite s sveta. Da napravijo konec tem razmeram, so balkanske države šle v boj, in kakor so se franktirezurji borili za sveto stvar, istotako so se tudi balkanski Slovani borili za sveto stvar. (Klici: Wolf obžaluje, da Turki niso več tako močni!) Povsem res. Jaz sem omenjal tega že poprej, kako so tu naenkrat nastale take simpatije za Turčijo in za Turke, za tista na pol propala gnezda, za tista umazana, blatna,*

propadajoča tako imenovana orijentalška mesta; in tu nastopajo poslanci, ki obžalujejo, da Turčija izginja iz Evrope. Gospoda moja! Kaj bi rekli vi, če bi vam mi privoščili gospodstvo Turkov, ako bi vam mi predlagali: postavite se enkrat pod turško gospodstvo in poskusite, kako se živi pod polumesecem?! Čemu ste bili šli v boj, da iztrgate Ogrsko iz turških krempljev? Zakaj niste pustili Ogrske Turkom? *Mi bi bili morda danes srečnejši, ako bi bila Ogrska pod turškim gospodstvom.* Zakaj privoščate le nam to naslado, to veselje, da bi bili turški podaniki, da bi ječali pod turškim jarmom?! Predstavite si enkrat naše stališče in izprevidite takoj, kako nespameto je to vaše stališče, kako bedasta je ta politika in kako nespametno in smešno vse to solzarstvo, kakor sem omenil poprej. (Medklici.)

Gospoda moja! Nočem dalje govoriti o tem, ker se hočem še na kratko pobaviti z našimi domačimi razmerali. Le to eno bi hotel še reči: *naše simpatije so bile naravne, in te simpatije hočemo še nadalje ohraniti, pa naj bo o na desno ali levo, na zgoraj ali na doli, prijetno ali ne.* Teh svojih čustev si ne damo jemati od nikogar. Mi vemo, da se zavzemamo za pravično stvar in da naša čustva niso v nasprotju z našimi dolžnostmi kakor državljani. Ne damo si očitati od nikogar, da bi bili morda slabiji državljani, nego so drugi. Slabeji prav gotovo ne. Nočemo se kazati lepše, nego smo. Dokler vidimo, da je v naše dobro, da je v našem interesu, da smo tu, dotlej bomo tudi tu z vsem srcem. *Ali, ne zahtevajte od nas več ljubezni, nego nam je dajate!* Da, ljubezen zahteva vračane ljubezni, in kjer ni ljubezni, tudi ne more biti vračane ljubezni. To naj ne bo nikaka grožnja. Mi vemo prav dobro - in jaz sem tako lojalen, da govorim to - da bi bilo blazno, ako bi mi morda mislili, da z orožjem v roki povzročimo spremembo sedanjega stanja. Ne! Kljub temu, da tako mislimo, kakor mislim jaz - in mislim, da pretežna večina misli tako - se držimo tega, kar sedaj imamo; držimo se tega, ali ne zahtevajte od nas, kar je nemožno. Ne otežujte nam položaja, ne otežujte nam našega življenja. Vi delate vse možno, da nam dajate razumeti, da smo državljani nižje vrste (Posl. Kuranda: To ni res!) Gospod dvorni

svetnik! Vi ne občutite tega, to moremo občutiti le mi, ker občutimo na lastnem telesu. Vi niti ne slutite tega. Kakor pripadnik naroda, ki je bil v Avstriji vedno gospodovelen (Mejkllic), ne morete tega občutiti, kar občutimo mi.

Puščajte nas torej pri miru! Puščajte nas, da se mirno razvijamo, dajte nam možnost za miren razvoj in za spolnjenje vseh naših razmer, dopuščajte nam, da se izživimo kulturno, gospodarsko in narodno, in videli boste, da bomo znatno boljši državljani, nego mnogi, ki se sedaj ponašajo kakor hura-patrijote! (Klic: Res je!) Ali, kakor rečeno, ne zahtevajte ničesar nemožnega od nas!

Odgovor poslancu dru. Pitacco. Govoril dr. Otokar Rybář v seji zbornice poslancev dne 29. maja 1913 (Edinost, 10., 11. in 12. junija 1913)

Obračam se na kratko k našim domačim razmeram. Prisiljen sem storiti to, ko je eden spoštovanih gospodov predgovornikov, že omenjeni g. poslanec dr. Pitacco, na njegov navaden način ubral staro struno o tlačenju Italijanov in slaviziranju Trsta. Gospoda moja! Jaz bi moral v resnici izustiti še enkrat, tudi trikrat tako dolg govor, nego ga je g. posl. dr. Pitacco, da bi dokazal neresničnost vsega onega, kar je tu pripovedoval posl. dr. Pitacco. Nu, omejiti se hočem le na kratke konstatacije, da ne bom predolgo zahteval potrpežljivosti te visoke zbornice.

Gospod posl. Pitacco trdi, da se v Trstu slavizira, da delamo mi vse možno, da dobivamo slovenske priseljence v Trst, ter da vlada vse poskuša, da povspešuje slavizacijo, da tlači in stiska Italijane na vse možne načine. Ne bom se spuščal v vse podrobnosti proti temu; konstatiral bi le to: Mi smo v mestnem svetu, oz. dežel. zboru, kar je eno in isto, stavili zahtevo po narodni avtonomiji, posebno v zadnjem času in v enem čisto konkretnem slučaju. Šlo je namreč za ljudsko-šolski zakon, oziroma niti ne za ljudsko-šolski zakon, ampak za zakon o šolskem

nadzorstvu. Mi smo zahtevali tu, naj bi se nam na podlagi principa narodne avtonomije dopustilo, da bi si sami oskrbovali svoje *šolske* stvari. Ne zahtevamo torej ničesar od Italijanov; ne zahtevamo, da bi vzdrževali naše šole - ne, mi jih hočemo vzdrževati sami iz svojega davčnega denarja. Če bi bili Italijani res tako zatirani, če bi bili res izpostavljeni raznarodovanju, slaviziranju, bi le z veseljem porabili priliko, *da tudi sebi zagotove narodno avtonomijo*, kakor zahtevajo narodno avtonomijo sploh vse narodnosti, ki se čutijo zatirane. Oni, ki gospodujejo, je seveda nočejo dati. Najbolji dokaz za to: Italijani nočejo absolutno nič slišati o narodni avtonomiji, *ampak nam hočejo usiliti svoj zakon o šolskem nadzoru*, tako, da smo bili prisiljeni poseči po obstrukciji in da smo enostavno preprečili uzakonjenje te zakonske predloge. Tako stoji stvar, gospoda moja!

Potem je hotel poslanec dr. Pitacco dokazati zatiranje Italijanov tudi z okolnostjo, da so Nemci tržaški sklenili, da na predstoječih volitvah ne postavijo svojih kandidatov, ampak da bodo takoj glasovali za italijanske kandidate. Trdil je - in o tem razpravljajo sedaj tržaški italijanski listi na dolgo in široko -, da se celo Nemci izprevideli, da se hoče v Trstu slavizirati in, da s tem ni oškodovan le italijanski, ampak tudi nemški interes. No, gospoda moja, pred vsem bi rekel, *da nas ta kompromis jako veseli*; priča, da se Nemci nas bojé, nego pa Italijanov - kar je vsekako pripoznanje, recimo naše moči. Ali stvar ne stoji tako. Nemci ne bodo iz ljubezni do Italijanov glasovali za italijansko-liberalne kandidate. Najprej bodo tako **glasovali iz sovraštva proti nam** - to bodi zopet povedano g. dvornemu svetniku Kurandi - *zopet jih združuje sovraštvo*; pa še nekaj družega jih združuje: združuje jih tudi razredni in gospodarski interes. Mi Slovenci smo uboge reve, mi smo delavci, kmetje; pri nas ni ničesar iskati. Italijani -, to je meščanstvo, to je siromašneje in bogateje meščanstvo dočim Nemci v Trstu, vplivni krogi med Nemci, zastopajo veliki kapital, industrijo in uradništvo. Nemci imajo torej interes na tem, da so z gospodovalno stranko; saj so to njih odjemalci, oni žive od njih in jim dajajo za življenje. *Ne združuje jih*

torej narodna ideja, ampak gospodarski razredni interes. In zato smo prav veseli, da so se Nemci postavili na to stran. Mi se bomo potem veliko laglje borili za svoje interese, ne bo nam treba imeti nobenih ozirov do Nemcev v Trstu, če že nočejo tega; moremo svobodno razviti svojo belo-modro-rdečo zastavo, ne da bi se ženirali pred komur si bodi; tem laglje stopimo v volilni boj. Ali dokaz za to, da se Italijanom slabo godi - to ni. Nasprotno. Dokazuje le, da smo mi ubožen, a oni gospodarski močnejši.

Dalje je gospod posl. dr. Pitacco tudi omenjal, da vlada podpira Slovence na vse možne načine, da se slavizacija povspesuje na vse možne načine. Gospoda moja! Jaz sem izvajal že v enem svojih prejšnjih govorov, da to absolutno ni od vlade odvisno, če slovenska okolica pošilja slovenske delavce v mesto. To se more opazovati na Češkem; to se more opazovati sploh povsod, da mestno prebivalstvo degenerira in se pogublja, ter da stopa na njega mesto prebivalstvo z dežele. Če je prebivalstvo na deželi družega jezika, je samo ob sebi umevno, da prihajajo ljudje družega jezika v mesto. Ali v Trstu stvar ni taka, kakor morda, recimo v takoimenovanem, zaključenem nemškem ozemlju. Tla in gruda sta v Trstu *slovanska že stoletja*; ravno Slovenci so prvotno prebivalstvo tržaškega ozemlja; še danes, in danes bolj, nego popraj, so ravno Slovenci, ki imajo v Trstu domačinstvo, dočim so Italijani prišli iz vseh možnih krajev, celo iz Galicije, in so v par letih postali Italijani.

Sedaj pa nekaj družega. Vzlic temu, da prebivalstvo z dežele prihaja v večem številu v Trst - kar je pač samo od sebi umevno - vzlic vsemu temu ne napredujemo mi Slovenci. Prosim, da me ne razumete krivo! Gospodje mi porečete takoj: Volitve dokazujejo nasprotno. Da, število raste, to je res, ali na grudi izgubljam, kajti mesto se širi in kamor prihaja mesto, se širita tudi italijanski jezik, italijansko mišljenje. Zakaj? Ker Italijani pač množe italijanske šole, novih slovenskih pa nam ne dajajo, tudi če so ljudje ure hoda oddaljeni od mesta, kakor n. pr. v Gropadi. Mi se moramo boriti za svoje šole, sami ustanovljati in jih vzdrževati. Mi smo sicer v zadnji čas dobili nekaj podpore od vlade, ali,

če pomislimo, koliko stori vlada za Italijane, kaj stori - da se povrnemo k temu - za *Albance*, potem se to niti primerjati ne da z onim, kar daja nam? Seveda meni gospod kolega dr. Pitacco, da Italijani dajajo Slovencem, kar smejo ti zahtevati po zakonu. Da, on pravi: "Dali smo vse ljudske šole, ki smo jih bili dolžni dati po zakonu."

Temu nasproti bi jaz konstatiral pred vsem, *da v Trstu sploh nimamo ljudsko-šolskega zakona*, torej po zakonu ne gre ničesar njim in tudi ne nam.

Pri nas je še vedno v veljavi stara šolska uprava in ne zakon o ljudskem šolstvu, a deželnega ljudsko-šolskega zakona sploh ni. Ali gospoda moja, če bi bilo dajati le to, kar je dajati po šolskem zakonu, potem, gospoda moja, tudi italijanske univerze ne morejo zahtevati, ker po zakonu jim ne gre italijanska univerza. Prosim, naj se le poskusi, zahtevo po italijanski univerzi zahtevati in doseči pred upravnim sodiščem. To je enostavno nemožno, ker ga ni zakona, ki bi določal, da mora vsaka narodnost imeti svojo univerzo. To je pač postulat pravičnosti - prvi sem jaz, ki priznavam to - gotovo je, da Italijani dobe svojo univerzo; *ali ravno tak in še večji postulat pravičnosti je, da mi dobimo vsaj ljudske šole!* (Živahno odobravanje), kajti univerza je komaj 300 učencev, dočim so ljudske šole za tisoče in tisoče in brez univerze je možno živeti; brez ljudskih šol pa se danes ne more živeti - to mi bo pač vsakdo priznaval.

S tem bi se na kratko in kolikor možno uljudno ozrl na neko pripombo sicer jako visoko spoštovanega gospoda prof. Masaryka, ki nikdar ne opušča prilike, da ne bi se zavzemal za zahtevo Italijanov po univerzi... (Klici: V Trstu!), in sicer v Trstu, sicer pa je to vse eno. Že poprej ste čuli iz mojih ust, da brez družega priznavam opravičenost te zahteve. Ali dotlej, dokler Italijani tam, kjer imajo moč, možnost, da, moralično in zakonito dolžnost v to, ne dajajo nam niti ljudskih šol, *dotlej nimajo Italijani nikake pravice do zahteve po pravičnosti*, nikake pravice, zahtevati od nas, da bi pomagali na ustanovljenju italijanske univerze.

Saj je prav lepo in pri vseučiliškem profesorju samoobsebi u-
mevno, da nastopa za zahtevo po univerzi. Ali prosil bi jaz najljubše,
da bi gospod profesor Masaryk nastopal z isto vnemo tudi za naše ljud-
ske-šolske postulate in da bi klical Italijanom ob vsaki priliki: Kar hočeš,
da dado tebi, daj tudi ti nam! Potem bomo zadovoljni, ne bomo ničesar
očitali, če se kdo poteza za zahtevo Italijanov po univerzi.
(Odobranje.)

Dalje je omenjal g. poslanec dr. Pitacco - da bi dokazal zatiranje
Italijanov - kako da je bila pred kratkim ravno v Trstu ustanovljena
inženirska kamora, v katero sta pritegnena tudi Kranjska in Dalmacija.
Menilo bi se, da so s tem Italijani oškodovani. Veste-li, kdo je oškodo-
van? To smo vendar mi, kajti večina je zagotovljena Italijanom! Že na
podlagi izvršilne naredbe dobe oni večino: imeli bodo pet zastopnikov,
mi Slovani - Slovenci in Hrvatje - dva, a Nemci, ki imajo čisto neznatno
število inženirjev in arhitektov, tudi dva. Torej štirje proti petim! In tako
je po vseh institucijah: v delavski zavarovalnici proti nezgodam, kjer so
si s spremembo statuta zagotovili večino za večne čase, tako je v
penzijskem zavarovalnem zavodu - na kratko: povsodi imajo večino.
Vlada jim gre povsodi na roko, povsodi imajo vso moč v svojih rokah,
zbog česar absolutno ne more biti niti govora o kakem zatiranju.
Nasprotno.

Gospod dr. Pitacco trdi n. pr., da se uradi slavizirajo. Misliti bi
moral torej, da so uradi prenapolnjeni slovenskih uradnikov. Nu, jaz
konstatiram čisto enostavno, da so celo slovenski senati in referati na
deželni sodnji v Trstu in na tamošnji okrajni sodnji v italijanskih rokah.
Italijanski uradniki tvorijo slovenske senate in so jim poverjeni slovenski
referati. *Predsednik našega slovenskega senata sedi tu v tej zbornici ka-*
kor italijanski poslanec; je to gospod kolega Ussai, poslanec za Gorico.
To ni le priprost Italijan, ampak prononciran Italijan in vkljub temu
predsednik slovenskega senata! Saj jaz se ne pritožujem proti temu. -
Dokler gospodje slovenski razpravljajo z nami, je stvar v redu. Saj mi

nismo še tako daleč, kakor so na Češkem, kjer govore: v nemško ozemlje nikakih čeških uradnikov!

Ne, mi smo zadovoljniji že s tem, če ljudje vsaj nekoliko zanjo slovenski in slovenski razpravljajo; ali potem naj nam prihajajo in ne govore, da se uradi slavizirajo, ko je vendar nasprotno resnica!

Nočem se nadalje spuščati v pritožbe, ki jih je tu predložil poslanec Pitacco. Vidite že iz tega, kar sem povedal do sedaj, da so te pritožbe popolnoma brez podlage; da, resnično je ravno nasprotno od tega, kar se je trdilo tu. Dovolil bi si le prošnjo, da bi pri presojanju naših razmer imeli vedno pred očmi pregovor: *audiatur et altera pars!* Ravno pri Nemcih in včasih tudi pri družih narodnostih se dogaja, da se pri presojanju naših razmer misli le na veliko italijansko kulturo, na lepo italijansko zgodovino itd., a da na drugi strani vidijo le ubogo slovensko kmetstvo in delavsko ljudstvo, ki po naziranju izvestnih gospodov nima iste pravice, kakor narod gospode, narod z 2000letno kulturo!

Jaz sem gotovo brez družega občudovalec italijanske kulture in literature. Ali dandanes, ko ne bi smelo biti več nikakih herrenvolkov in privilegiranih stanov, se ne sme delati več te razlike pri presojanju političnih pravic in dolžnosti, posebno pa pri podeljevanju kulturnih sredstev narodom. - Če imamo pri plačevanju davkov in oddajanju krvnega davka iste dolžnosti kakor drugi, *potem pa naj uživamo tudi enake pravice!*

Naj se nam ne očita vedno, da smo sinovi siromašnega naroda! Da, res je, mi smo sinovi siromašnega naroda, ali vkljub temu ljubimo svoj materni jezik istotako kakor Italijani svojega, in mi bomo zahtevali, da tudi nam bodi naša pravica!

To se mora pripoznati pri presojanju naših razmer. Ni smeti postavljati se na stališča dveh treh stoletij za nami, posebno pa naj bi ne delal tega parlament, ki je izšel iz splošne volilne pravice, *ki zastopa najširše sloje in ki bi se moral zavzemati ravno za interese najubožnejših slojev.*

S tem zaključujem ta del svojih izvajanj.

V karakteristiko avstrijskih Nemcev! Komentar govora 29. maja 1913

(Edinost, 10. junija 1913)

Svojemu velikemu govoru (ki ga objavljamo te dni) v zbornici poslancev dne 29. maja je dr. Rybář dodal tudi nekoliko polemike proti socialističnemu poslancu - Leuthnerju, ki je v svojem sicer lepem govoru - kar je priznaval tudi dr. Rybář - sramotil Sokolstvo, očitajoč mu, da se svojimi vratolomnimi vajami tira najgrši - bizantizem! In ker je rečeni socialno-demokratski poslanec to absurdno očitaje izrekel v taki zvezi, kakor da je Sokolstvo odgovorno za glasovanje slovensko-hrvatskega kluba (Sokolstvo pa Susteršičeva stranka!) je naglašal dr. Rybář:

Odkrito moramo reči, da je to neslano, ako se za taktiko kake politične stranke dela odgovorno nepolitično organizacijo. To nima smotra, to je neslano. Ali gosp. posl. Leuthner menda niti tega ne ve, da Sokolstvo, v kolikor prihaja v poštev njegovo *politično mišljenje* - če ga sploh ima kakor nepolitična organizacija - absolutno ne stoji na strani hrvatsko-slovenskega kluba, marveč, da je ta klub v boju s Sokolstvom, ter da ima stranka, iz katere se rekrutira slovensko-hrvatski klub, svojo telovadno organizacijo - Orle. Gospod posl. Leuthner, ki je studiral rusko narodno dušo, in ki se sicer v vseh vprašanjih, za katerih se zanima in o katerih govori, informira na licu mestu ali vsaj iz dobrih knjig - ne pozna torej prav nič naših razmer. To je stvar, ki jo moremo konstatirati pri Nemcih sploh. - Če hoče govoriti o Hotentotih, bo avstrijski Nемеc čital, recimo, kako angleško knjigo, ki razpravlja o Hotentotih; ali, če hoče govoriti o Kitaju, priredi morda celo potovanje tjakaj in bo studiral kitajski jezik; da bi pa avstrijski Nемеc studiral slovanske razmere ali se celo učil kakega slovenskega jezika - tega, ne doživite. Nad to je vzvišen, pa naj je nacijonalec, liberallec, ali socijalen demokrat. Moral sem to reči, ker so taki slučaji res karakteristični. Dr. Rybář je zaklical posl. Leuthnerju: Če se hoče soditi o naših razmerah in jih obsojati, naj se jih tudi - studira!

PREZIRANJE MANJŠIH NARODOV

Med razpravo o predlogu podaljšanja veljavnosti provizoričnega poslovnika poslanske zbornice je Rybář izrazil svoje pomisleke in obenem ožigosal preziranje manjših narodov v javnem življenju v Avstriji.

V obrambo malih narodov. Govoril posl. dr. Rybář na seji državnega zbora 30. majnika t.l. (Edinost, 15. in 16. junija 1913)

Ogorčenje se polašča človeka, ki je videl, kako so svoj čas od vseh strani pritiskali na obstrukcijske stranke, kako so jim priporočali, naj v prilog parlamentarizmu odstopijo od obstrukcije, kako so navajali vse mogoče vzroke, da bi jih pripravili do tega, da bi bili ustavili to, kakor se je tedaj govorilo, konstitucionalnost in parlament oškodujoče obstrukcijsko gibanje; potem pa je moral doživeti, da so ravno tisti, ki so tedaj pridigali moralo, v češkem deželnem zboru nadaljevali obstrukcijo. To gotovo vzbuja ogorčenje in zato ponavljam: nikako se ne čudim, če je izšel iz tega ogorčenja sklep, da se vrne gospodom, kar so storili sami in nastopi proti predlogu, ki je v razpravi in glasuje proti njemu. Vzlic vsemu temu imam naj jaz povod, da bom takrat - poudarjam to - še glasoval za predlog. In tudi povem, zakaj.. dasiravno sem tudi tedaj glasoval zanj in v tem pogledu naj začnem z utemeljitvijo, ki jo je omenil predgovornik, namreč z odnošaji napram Nemcem. Sprava na Češkem se ni dosegla, Nemci ne popuščajo, temveč zahtevajo stvari, ki jih jim zastopniki češkega naroda ne morejo dovoliti.

V tej zbornici sem že enkrat v nekem govoru poudarjal, da bi bila po mojem mnenju stvar lažja, ko bi se reklo Nemcem: Isto, kar zahtevate na Češkem, bodo zahtevale tudi druge narodnosti v onih kronovinah, v

katerih imajo Nemci večino. Ko bi vedeli Nemci, da bi morali vse to, kar zahtevajo zase - in mi v onih dvojezičnih kronovinah niti ne zahtevamo toliko, kakor Nemci na Češkem - ko bi vedeli, da bi morali vse to dati Slovencem in pa Italijanom na Tirolskem, bi postali gospodje menda vendar popustljivejši. Vem prav dobro, kaj se ugovarja proti temu s češke strani. Pravijo, da je to vprašanje, ki se tiče češkega deželnega zbora, kraljestva češkega in se mora izvojevati tamkaj. To je popolnoma prav. Toda imeti moramo tudi tu v poslanski zbornici prilike, da moremo kazati na ta primer in reči Nemcem: Kar vi zahtevate zase, zahtevamo tudi mi zase! (Posl. dr. *Gregorin*: Kaj bi rekli Nemci, če bi mi zase zahtevali kako lex Kolisko?!) Tega niti ne zahtevamo. Toda Nemci vedo prav dobro, da se jim na Češkem godi popolnoma dobro in da jim nikakor ne manjka narodnostna enakopravnost. Saj imajo narodno enakopravnost, naj imajo še več nego narodno enakopravnost, imajo neuzakonjeni državni jezik in se vendar ve, da vzlic vsem prizadevanjem še vedno ni izveden češki notranji uradni jezik. To vedo prav dobro in zato so tako trdovratni v naših kronovinah, na Štajerskem, posebno pa na Koroškem in tudi na Tirolskem, kjer imajo večino, ker imajo opraviti s slovenskimi, oziroma romanskimi manjšinami. Če to konstatiram tu, morajo umeti, zakaj ne moremo želeti, da nastanejo tu izjemne razmere in da izgubimo edino tribuno, s katere še moremo zastopati in braniti naše koristi in naše pravice.

Kajti če se ne sprejme ta predlog, stopijo v veljavo zopet prejšnje določbe poslovnika. Kaj pa to pomenja samo za najmanjše stranke in narode, vemo to predobro. Kajti da je tu mogoče obstruirati, je treba najmanj dvajset glasov. In to, gospoda moja, je ravno v nacionalnih vprašanjih zelo težko. Saj smo čutili to na našem lastnem telesu - tedaj v prvi ljudski zbornici - da ravno v onih trenutkih, ko bi je bili potrebovali, nismo našli potrebne podpore. Kajti tudi nacionalna vprašanja so bolj ali manj lokalne narave in prišle so razmere, da tedaj, ko je en narod želel obstrukcije, to ni nikakor ugajalo drugemu narodu in ravno nasprotno, in v takih slučajih so bile ravno najmanjše stranke in najmanjši narodi

naravnost brez moči, niso imeli sredstev, ki jih sicer poslovnik daje na razpolago za obstrukcijo, niso mogle uporabljati teh sredstev. A kaj pomenja za nas absolutizem, to vemo ravno mi Slovenci najboljše.

Tekom stoletij absolutizma so nam germanizirali cele dežele in germanizacija se je ustavila šele tam doli ob Dravi in tudi tamkaj je mogoče boriti se proti germanizaciji šele odtedaj, odkar živimo ustavno življenje, dočim pa v časih absolutizma sploh nismo imeli nikakih obrambnih sredstev. Proti nam je bilo vse, proti nam je bila aristokracija, proti nam je bila država. (Posl. dr. *Gregorin*: Tudi plutokracija!) Te tedaj še ni bilo toliko. Imeli nismo nikogar. Edini kraj, kjer smo še slišali slovensko besedo, je bila cerkev.

Gospoda moja! Nisem klerikalec, to sem poudarjal že opetovano, toda resnica je, ki se ne da ovreči, da smo le še v cerkvi slišali javno slovensko govorico, sicer pa je bilo popolnoma nemogoče, s slovenščino javno nastopiti. In bojim se, da te razmere - moram poudariti to - morejo zopet priti, če se razveljavi konstitucija.

Češki narod ima tu popolnoma drugačno stališče, nahaja se v popolnoma drugačnem položaju. Češki narod je močan, velik narod, ki se je gospodarsko tako razvil, da se mu ni treba bati nikakega zatiranja; češki narod je že preživel in preстал najhujše zatiranje. Spominjam le takozvanega "meščanskega ministrstva" (Bürgerministerium). Tedaj so postopali proti češkemu narodu, kakor so postopali Turki proti krščanskim Slovanom, a vzlic temu niso potlačili češkega naroda, temveč je češki narod vzrastel, se okrepil, premagal vse svoje sovražnike, je kljuboval vsem in se nahaja danes v položaju, da se mu nikakor ni treba bati tudi izjemnega stanja ne. Isto pa ne velja za nas; za nas je stvar popolnoma drugačna.

Nikakor nočem trditi, da sem morda navdušen pristaš te reforme državnozbornskega poslovnika, ki naj bi sedaj sklenila že tretjič, da sem navdušen pristaš tega provizorija. Ne, nikakor ne, kajti priznavam brez nadaljnjega, da se je s to reformo morda storilo še večje zlo, vsaj v enem

oziru, nego je bilo ono, ki je tičalo v starem poslovniku. Mislim namreč *nujne predloge*.

Nujni predlogi so bili prej najvplivnejše sredstvo obstrukcije, in tisti, ki so hoteli odpraviti iz zbornice obstrukcijo, so mislili, da store to z odpravo nujnih predlogov. Stvar pa je taka: Resnica je, da je s tem manjšim strankam in manjšim narodom obstrukcija zelo otežkočena, toda velikim strankam, zlasti pa nemškim, pa se tudi s to reformo ne onemogoči obstrukcija. Saj jim bo prihajala na pomoč vlada; saj smo videli, da so celo krščanski socialci s soglašanjem, če ne celo po nalogu vlade, uganjali obstrukcijo. Ta namen se torej ni dosegel. Pač pa se je doseglo nekaj drugega, onemogočili so nujne predloge, oziroma osmešili so jih (Tako je!). Ali veste, kateri nujni predlog je sedaj v razpravi, oziroma na dnevnem redu? Nujni predlog posl. Fresla, ki je bil vložen v seji dne 12. oktobra l. 1911. To je bilo v 13. seji te zbornice - tudi nesrečna številka, kakor jo ima tudi letošnje leto - in zdi se mi, da je to tretji ali četrti nujni predlog. Za njim pa je še toliko nujnih predlogov, da pridejo morda na vrsto, če bi ta zakonodajna perijoda trajala sto let. To je naravnost smešno in ne samo smešno, temveč tudi sramotno. Ali ni vendar sramotno, če hočem kot predlagatelj utemeljevati nujnost predloga, ki je že dve leti na dnevnem redu, in ima poslanec Dnistriaúskyj popolnoma prav, ko zatrjuje, da na ta način inicijativni predlogi v tej zbornici sploh ne morejo priti do razprave - nočem nikakor reči nujni inicijativni predlogi, temveč inicijativni predlogi sploh, ki se bavijo z ljudskimi potrebami.

Nujni predlogi naj bi ne bili tako obstrukcijsko sredstvo, kakor morda žele nekatere stranke, toda obravnava nujnih predlogov mora biti mogoča in se mora v tem oziru napraviti izprememba. Kako, o tem se je že mnogo govorilo, bodisi, da se diskusija o nujnosti kolikor mogoče omeji ali kontingentira. Skratka, z nujnimi predlogi se ne sme podati se samo možnost, da se gotove stvari nujno spravijo v zbornico, temveč tudi, da se ti predlogi nujno obravnavajo. (Posl. *Heilmayer*: Morajo pa biti resni nujni predlogi!) Prosim lepo, če ne bodo resni, čisto enostavno

odklonite nujnost; to je vendar samoobsebi umevno. Reči moram seveda tudi to, da se kaže zelo malo nujnost perdloga, če vsi mogoči govorniki govore ure in ure dolge govore in to često prav govorniki ravno iste stranke, ki je predložila nujni predlog. Kajti, če je stvar zelo nujna, se razvidi to že iz govora predlagatelja samega in se gotovo prizna predlogu nujnost. Če pa ne, pa je tak predlog le navadno obstrukcijsko sredstvo, rabi samo obstrukcijskim namenom in potem ni nujni predlog.

Pa tudi v drugem pogledu je potrebna reforma poslovnika, da se tudi razpravlja o tej reformi, žal, da se pa razprava ne vrši dovolj hitro. Menim pred vsemi interpelacijsko pravo. Imamo pač pravico, staviti interpelacije, toda, kaj nam koristi to, če obleže naše interpelacije na mizi kakega referenta? Pravico imamo, gotovo! Toda ne koristi nam nič! Interpelacijski pravici se mora prirediti dolžnost vlade, da odgovarja na interpelacije.

Ne mislim s tem, da naj bi vlada na vsako interpelacijo obširno odgovarjala; zadostuje tudi, če odklone odgovor - tudi tak odgovor je v nekaterih slučajih odgovor - toda odgovarja naj. Vlada se sklicuje na to, da je to fizično nemogoče, češ, da se stavi toliko interpelacij, da je enostavno nemogoče, da bi odgovarjala na vsako.

Toda veliko interpelacij - to moramo priznati - se stavi samo zato, ker dotičniki vedo, da vlada ne odgovori nanje. Ko bi vlada odgovarjala na vsako interpelacijo in sicer prav, ne pa uporabljala raznih izgovorov, bi se mnogo interpelacij ne stavilo. (Prav res! - Posl. dr. *Gregorin*: Posebno take, ki so le agitacijsko sredstvo!) Da! Tu je torej pogrška! Imeti moramo pogum, da priznamo tudi svoje lastne pregreške, če vsak dan očitamo vladi njene. Pravica do odgovora je prav tako važna, kakor pravica do vprašanj, in to pravico si moramo priboriti.

“Edinost” je v članku “Za neodvisnost poslancev” objavila Rybářev poseg v zvezi s položajem parlamentarcev na Dunaju.

Za neodvstnost poslancev. Govoril posl. dr. Rybář v seji državnega zbora dne 30. majnika t. l.

(Edinost, 18. in 19. junija 1913)

Gospod poslanec dr. Rybář je izjavil, da bo glasoval za podaljšanje veljavnosti reformiranega državnozbornskega poslanika in je rekel: Storim to v interesu parlamentarizma in prav posebej z našega stališča, s stališča majhnega naroda. Obenem pa izjavljam - govorim vedno o svoji lastni osebi - da storim to poslednjikrat, ker nikakor ne gre, da bi se v resnici potrebna temeljita in definitivna reforma poslovnika zavlačevala še dalje. Odsek za reformo poslovnika v resnici dela, to vemo, toda ne štedi s časom, ker ve, da se podaljšanje vedno dovoljuje. To bi ne smelo biti. Vsaka resna stranka bi morala zahtevati definitivne in temeljite reforme poslovnika. (Poslanec *Seitz*: Saj je gotova!) Pa ne pride nikamor! (Posl. *Seitz*: Ker jo vlada obstruira!) Zahtevati bi bilo treba, in potem ne bo vedno potrebno prihajati zadnji trenutek s tem predlogom na podaljšanje, kakor je tudi sedaj slučaj. S tem se spravljajo stranke v enako zagato, kakor tedaj, ko je bila ta reforma sklenjena prvokrat. To je nevredno vlade in zbornice. Pravim nevredno vlade, ker zadeva vlado glavna krivda, da ne moremo delati. Ni resnica, da bi bila zbornica tako slaba in da noče delati. Ne! Zbornica bi delala, toda ne dajo jej delati. Meseči prehajajo, predno sklicujejo zbornico. Enkrat je vojna nevarnost, potem so deželnozbornska zasedanja, potem so zopet - in to je najnovejše - deželnozbornske volitve, kakor sedaj v Galiciji. Zaradi galiških deželnozbornskih volitev pojdemo sedaj zopet domov in bomo morali prekiniti naše seje. (Posl. *Choc*: "To zahtevajo le Poljaki!") So vedno le privilegirane stranke, ki imajo to pravico do upoštevanja svojih privatnih želja in na katerih želje se vlada tudi ozira. Mi na jugu imamo sedaj volitve v Trstu ter na Goriškem in Gradiščanskem. Toda nas ni vprašal nihče, ali hočemo ostati doma? Mi pa tudi nočemo, ne! Uvidevamo, da je potrebno, da dela tudi parlament in izvršuje svoje funkcije.

Ob koncu svojih izvajanj bi se dotaknil vprašanja, ki ga je zelo hvalevredno sprožil moj neposredni predgovornik. *To je dijetno vprašanje.*

Tovariš dr. Gregorin ve, da sem hotel omeniti tudi to vprašanje, da, nameraval sem celo, formulirati tozadevno resolucijo. Namignili pa so mi, da bi z ozirom na to, ker se to vprašanje ni doobravnilo v posameznih klubih, ne kazalo zbornice presenečati s tako resolucijo.

Dijetno vprašanje je kočljivo vprašanje, posebno napram javnosti. Javnost, posebno nekateri volilski krogi, mislijo, da poslanec ne misli na drugo, nego na dijete. "Lov za dijete" navadno predbaciva nasprotniška stranka kandidatom in poslancem. Zato je, kakor je omenil tovariš Dürich, v resnici odijozno, govoriti o tem. Pokazalo se je tudi, kako razburjenje je povzročilo pavšaliranje dijet na Francoskem. In vendar je ravno z demokratskega stališča potrebno, da se bavimo s tem vprašanjem *in napravimo poslance neodvisne.* (Tako je prav!) Nočem se niti sklicevati na to, da bi naj bilo, vsaj po modernih nazorih, plačano vsako delo. Reklo bi se morda, da to ni ročno delo, ki naj bi donášalo zaslužek. (Medklici.) Nočem govoriti o onih gospodih, ki prihajajo na Dunaj le za zabavo, govorim o onih - in takih je zelo veliko -, ki v resnici delajo tu. Toda, gospoda moja, z moraličnega stališča je, kakor se je poudarjalo popolnoma pravilno, naravnost zavržno, da smo v taki odvisnosti od vlade. Ne gre tu za denarno vprašanje, temveč za vprašanje ugleda in neodvisnosti poslanske zbornice. (Pritrjevanje.) Doživeli smo, da je vlada dala po svojih organih popolnoma jasno, neprikrito in despotično razumeti, da poslanci izgube dijete, če ne store tega ali onega; grozilo se je z odgoditvijo, oziroma zaključitvijo, v nasprotnem slučaju pa da se naznanitev seje izvrši primernim potem.

Gospoda moja! To so razmere, ki juh ne smemo trpeti več. Poslanec ni vladni podrejenec, imeti bi moral napram vladi enako neodvisnost, da, enako neodvisnost, kajti v resnici parlamentarno vladani državi bi morala biti vlada odvisna od parlamenta, ne pa obratno. Saj je vendar znano - mislim, da s tem ne zadenem nikogar - da je mnogo

členov naše zbornice - mislim vsaj -, ki ne bi mogli utrpeli, da bi ne bili plačani, da bi ne bili oškodovani. Saj so člani zbornice, ki so morali opustiti svoj poklic; ne govorim tu sam za sebe - mislim, da sem vzvišen nad ta sum, ker nisem, kar lahko rečem, navezan na dijete in ne govorim pro domo mea -, toda so pa drugi poslanci, ki se ne nahajajo v tem položaju, kar pa ni nobena sramota, saj ne more biti vsakdo bogat. Na te poslance, oziroma stranke, ki jim pripadajo ti poslanci, se izvaja potem pritisk z možnostjo odtegnitve dijet, se je izvajal, in se bo najbrž izvajal tudi če dalje. To je ne vredno poslanske zbornice.

Mi vemo, da se je v nemškem državnem zboru mnogo govorilo in debatiralo o tem, ali naj se sploh uvede kaka odškodnina ali ne, a končno smo prišli do tega, da ravno demokratični princip zahteva, da je poslanec neodvisen tudi od materialnih skrbi. In jaz bi opozoril še na neko drugo okolnost. Poslanec dobiva dnino, to se pravi, plačan je za svoje dnevno delo v interesu parlamenta. Ali, gospoda moja, poslanec vendar ni poslanec le tedaj, ko se nahaja na Dunaju in ko se vrše seje; nima dela le tedaj, ko so seje, ampak izgublja svoj čas ne le v interesu svojih volilcev, ampak često tudi v interesu države, mora potovati, prirejati študije, za kar pa po sedanjem stanju stvari nima pravice do kake odškodnine.

In vendar je ravno tisti poslanec, ki porablja tudi svoj svobodni čas v to, da zadostuje svoji dolžnosti poslanca, pravi poslanec, ne pa oni, ki le prihaja semkaj, da posluša govore, ali pa tudi ne, odhaja potem domov in prepušča ljubemu Bogu, da stori vse drugo.

Mnogo razlogov je torej, ki govore za to, posebno pa neodvisnost, ugled poslanske zbornice kakor take in vsacega posamičnega poslanca še posebej, ki zahtevajo, da se vprašanje dijet uredi na zadovoljliv način. Menim, če se poslanska zbornica povspne do toliko poguma, da si razloge, na katere sem tu le namignil odkrito usvoji, da bo tudi v javnosti razumevanja za to. (Živahno odobravanje.) Saj tudi volilcem mora biti ležeče na tem, da je poslanec, zaupnik volilcev, čim najbolj možno neodvisen in da se mu ni treba bati, da bi mu, ako ostreje nastopa proti vladi, višje obesili polico s kruhom. (Pritrjevanje.)

Gospoda moja! Namignil sem le na nekatere predmete, ki so potrebni reforme; je še mnogo drugih. Reforma poslovnika je potrebna, ta mora tudi kmalu priti, in ako bi imel nade, da se izvede v bližnjih mesecih, stavljal bi takoj predlog, naj se doba veljavnosti predstoječega zakona določi le na pol leta. Ali jaz vidim že danes, da težko pridemo do tega, da bi se skoro bavili s tem predmetom, vsaj v bližnjih mesecih ne. In zakaj? Sedaj, pridejo, gospoda moja, gališke volitve: to je prvo, ki nas čaka, in pošljejo nas domov. Potem imamo, če hočemo sedeti do konca julija, še toliko na dnevnem redu, kar nas čaka, kar se mora zgoditi, kar zahteva vlada, oziroma, kar zahtevajo uradniki, kar zahtevajo gotove stranke, da pridemo do tega pred počitnicami. Potem pridejo počitnice.

Počitnice morajo biti; bile so vedno doslej in jih bomo tudi to pot hoteli uživati. Potem bomo v jeseni; pridejo delegacije, potem pride proračun, potem morda deželni zbor, in tako dalje. Na kratko: do decembra ne dovršimo, to je prav gotovo. Morda je termin do konca 1914 predolg. Dolg je, vendar pa ne bi jaz to nič spreminjal, kajti vidimo, da ravno tedaj, če je določen kak termin, se nič ne stori, in da si pomagajo zopet s kakim provizorijem. Sedaj dajemo dovolj časa - ali vladi, ali poslovniškemu odseku, ali predsedstvu - na kratko: poklicanim faktorjem. Ta čas naj izkoristijo, da izvedejo temeljito, definitivno reformo poslovnika. Ako se ne zgodi to, potem pa vsaj jaz ne bom več glasoval za provizoričen poslovnik, in potem se njega nasprotniki, ki jih je danes morda še v malem številu, pomnože na način, da sploh ne bo več dovoljeno nikako podaljšanje. Vsaj stranka, ki drži kaj na-se in ki je uverjena, da je reforma poslovnika potrebna in nujna, ne bo potem več glasovala za podaljšanje veljavnosti provizoričnega poslovnika. (Živahna pohvala in ploskanje.)

VOLITVE V TRŽAŠKI MESTNI SVET 1913

Na volitvah v mestni svet leta 1913 so Slovenci ponovno dosegli dober volilni rezultat. V članku, ki ga je po volitvah prinesla "Edinost", so objavili tudi volilne izide prejšnjih volitev.

Sijajna zmaga na vsej črti (Edinost, 24. junija 1913)

Ni ga že bilo kmalu tako vročega, tako ljutega volilnega boja, kakor je bil včerajšnji in to posebno v II. okoličanskem volilnem okraju, na katerega je nemško-laška kamora navalila z vsemi svojimi silami. Ni ga bilo sredstva, ki bi ne bilo dobrodošlo kamorašem, samo da bi iztrgali iz naših rok naš Sv. Ivan in Rocol, da bi se ugnezdila tamkaj na naših slovenskih tleh ona lopovska kamoraška gamad in gnilad, ki že desetletja zastruplja Trst s svojo vnebokričečo korupcijo. Kupovali so glasove, trgali volilne legitimacije, plačevali volilcem, da ne bi šli volit, sleparili so na vse mogoče načine, toda ves njihov ogromni trud, vse one velikanske svote - govori se o 50.000 K - ki so jih potrosili v svoje sleparske namene, vse to je bilo zastonj: njihov silni napad je naletel na še silnejši odpor naših vrljih, zavednih okoličanskih volilcev, in zmaga je bila na vsej črti naša. Zmaga, sijanja zmaga!

Če preudarimo, v kaki veliki meri se je tekom zadnjih štirih let razširilo mesto v spodnjo okolico, če pomislimo, koliko novih hiš je zrastle pri Sv. Ivanu v in v Rocolu in to marsikatera prav z namenom, da se pomnoži število kamoraških volilcev, če upoštevamo, da je imela kamora na razpolago vsa, prav vsa sredstva, sukno in škarje, in da je šlo proti nam vse, Lahi, Nemci, in socijalni demokrati: potem smemo reči z vso upravičenostjo, da je to najlepša zmaga, ki smo jo izvoljevali nad

združenimi našimi sovražniki odkar se bije boj Slovenstva proti italijanstvu na Tržaškem.

Slava našim zavednim, našim vrlim okoličanskim volilcem, ki so na tako junaški način obvarovali sebi in svojem narodu svoja sveta slovenska domovinska tla, slava vsem našim borilcem za našega rodu in jezika sveta prava, ki se niso ustrašili silnega navala sovražnikovega, temveč so, kakor naši bratje tam doli na jugoslovanskem Balkanu, združili vse svoje moči in pobili v prah ljutega sovraga! Slava in čast pa prav posebej našim dičnim bojnim četam lonjerski, svetoivanski, kolonjski in rocolski, ki so se kakor levinja, ki brani svoje mladiče pred bližujočim se sovražnikom, neustrašeno postavili v bran najljutejšemu navalu združenih nasprotnikov in ga odbile tako sijajno, da se jim mora diviti ves slovenski svet. Tu se je pokazalo zopet enkrat, kaj zmora prava ljubezen do naroda, do kakih uspehov vodi navdušenje za resnico in pravico, kaj more doseči strogo disciplinirana, sama v sebi edina, le za enim skupnim vzvišenim ciljem, koristi naroda in domovine, stremeča narodna armada!

Sijajen uspeh, veličastna zmaga na vsej črti je ovenčala naše volilno delo, ki je zahtevalo ogromnih žrtev, ki pa so vse pozabljene sedaj, ko moremo po končanem delu slaviti svoje zmagoslavje, katero pa nam bodi obenem tudi vzpodbuda k nadaljnemu resnemu delu, da si za vso bodočnost zasiguramo neomajno posest naše slovenske okolice. Pritisk z nasprotniške strani bo čimdalje tem hujši, a zato mora biti tudi naš odpor tem bolj organiziran in tem silnejši. To bodi svrha našemu bodočemu delu.

V enakem številu, kakor je bila doslej, stopa naša slovenska delegacija v novi mestni občinski svet. Čaka je ogromno in težavno delo, a prepričani smo, da bodo možje, ki jih je postavilo zaupanje ljudstva na ta odlična a zato tudi tem odgovornejša mesta, storili v polni meri svojo dolžnost. Med njimi je več starih izkušenih naših prvoboriteljev, katerim bodo zvesto stale ob strani nove moči, ki prvokrat vstopajo v mestno svetovalnico, in tako smemo pričakovati, da bodo našo delegacijo prav tako,

kakor so jo kot kandidate v volilni, tudi v naporni in velikih žrtev zahtevajoči borbi v mestnem svetu spremljali najboljši uspehi. V to ime še enkrat slava naših vrlim volilcem, ki so tako sijajno izpolnili svojo dolžnost, naši novoizvoljeni delegaciji v mestnem občinskem svetu pa pogumno in neustrašeno na delo za razvoj in napredek našega naroda na naših domovinskih tržaških tleh!

V sledečem naj podamo **izid** volitev v I. okoličanskem volilnem razredu.

I. volilni okraj:

Vpisanih je bilo 572 volilcev, od katerih jih je volilo 523, torej 91.4%. Neveljavni glasovnici ste bili dve, praznih pa 24, veljavnih glasov 497. Dobili pa so:

Slovenska kandidata:

Sancin	300	glasov,
Dr. Wilfan	303	"

Laškoliberalna kandidata:

Dobrigna	186	glasov,
Morsani	179	glasov.

Razpršena glasova	2	
-------------------	---	--

II. volilni okraj:

Volilcev je bilo v pisanih 692, glasovalo pa jih je 646, 93.3%. Neveljavna sta bila 2 glasova, 34 glasovnic je bilo belih, veljavnih glasov 610, razpršenih 12.

Volišče v Rocolu:

Oddanih 247 glasov, 2 neveljavna, 18 praznih glasovnic, veljavnih glasov 227.

Slovenska kandidata:

Negode	112	glasov
Dr. Rybář	115	"

Laškoliberalna kandidata:

Dr. Lauro	105	glasov
Wagner	106	"

Raznih glasov 6

Volišče pri Sv. Ivanu:

Oddanih glasov 399, praznih glasovnic 16, veljavnih 383.

Slovenska kandidata:

Negode	203	glasove,
dr. Rybář	204	"

Laškoliberalna kandidata:

Dr. Lauro	171	glasov,
Wagner	173	"

Razpršenih glasov 6

Na obeh voliščih so dobili torej:

Slovenska kandidata:

Negode	315	glasov
dr. Rybář	319	"

Laškoliberalna kandidata:

Dr. Lauro	276	glasov
Wagner	279	"
Razpršenih glasov skupaj	12	

III. volilni okraj

Oddanih sta bila 702 glasa, 3 so bili neveljavni, 40 glasovnic je bilo belih, veljavnih torej 659. Dobili pa so:

Volišče v Rojanu:

Glasovalo je 397 volilcev, 3 glasovi neveljavni, 26 praznih glasovnic, veljavnih 368

Slovenski kandidatje:

Černigoj	219	glasov
Malalan	219	"
Renčelj	219	"
dr. Slavik	223	"

Laški liberalci:

Cumar	133	glasov
dr. Liebmann	134	"
dr. Polacco	138	"
dr. Rusconi	137	"
Razpršenih glasov	10	

Volišče v Bazovici:

Oddanih glasov 83, 1 glasovnica prazna, veljavnih 82.

Slovenski kandidatje:

Černigoj	77 glasov,
Malalan	77 "
Renčelj	77 "
dr. Slavik	77 "

Laški liberalci:

Cumar	5 glasov,
dr. Liebmann	5 "
dr. Polacco	5 "
dr. Rusconi	5 "

Volišče na Opčinah:

Oddanih glasov 64, 1 glasovnica bela, veljavnih 63.

Slovenski kandidatje:

Černigoj	45 glasov,
Malalan	47 "
Renčelj	45 "
dr. Slavik	45 "

Laški liberalci:

Cumar	16 glasov,
dr. Liebmann	16 "
dr. Polacco	16 "
dr. Rusconi	16 "

Volišče na Proseku:

Oddanih glasov 158, belih glasovnic 12, veljavnih glasov 146.

Slovenski kandidatje:

Černigoj	105	glasov
Malalan	108	"
Renčelj	106	"
dr. Slavik	109	"

Laški liberalci:

Cumar	38	glasov
dr. Liebmann	36	"
dr. Polacco	36	"
dr. Rusconi	37	"

Razpršeni glasovi 4

V vsem volilnem okraju so dobili:

Slovenski kandidatje:

Černigoj	446	glasov,
Malalan	451	"
Renčelj	447	"
dr. Slavik	454	"

Laški liberalci:

Cumar	192	glasov,
dr. Liebmann	181	"
dr. Polacco	185	"
dr. Rusconi	195	"

Razpršenih glasov je bilo 14

Če primerjamo izid letošnjih volitev v I. okoličanskem volilskem razredu z onim v letu 1909, prihajamo do sledečih zaključkov:

Leta 1909. je bilo oddanih v vseh treh okoličanskih okrajih 1360 glasov, od katerih so jih dobili naši kandidatje 913, kamoraši pa 305. Letos je bilo oddanih 1871 glasov in so dobili naši kandidatje 1076 glasov, kamoraši pa 660. Naši glasovi so torej narastli za 163, kamoraški pa za 355. Absolutni prirastek torej znaša pri nas 17.8%, pri kamoraših pa 11.8%. Relativno, v razmerju z oddanimi glasovi pa smo mi *nazadovali* od 67.1% pred štirimi leti na letošnjih 57.5, torej za 9.6%, dočim je kamora *napredovala* od 22.3% v letu 1909, na 35.2%, torej za 12.9%. Ta izpremema v razmerju glasov gre na račun razširjenja mesta in priseljevanja italijanskega mestnega prebivalstva v okolico in je vsekakor za nas jako poučen in najresnejši memento k najresnejšemu delu. Vsekakor je na prirastek kamoraških glasov mnogo tudi vplivalo dejstvo, da je kamora letos postavila oficijelne kandidate, česar pred 4 leti ni bilo.

Ta posamezne okraje pa imamo zabeležiti sledeče:

V I. okraju je bilo pred štirimi leti slovenskih glasov 271, kamoraških pa 91; letos so bili slovenski 303, kamoraški pa 186. Absolutno smo torej tu *napredovali* mi za 32 glasov, kamora pa za 95. Relativno smo *padli* od 70.7% vseh oddanih glasov leta 1909. na 58% letos, torej za 12.7%, dočim so Italijani *napredovali* od 23.7% v letu 1909. na 35.5% ali za 11.8%.

V II. okraju je bilo leta 1909. naših glasov 205, laškoliberalnih pa 160; letos je bilo slovenskih glasov 319 in smo torej *napredovali* za 114 glasov laškoliberalnih pa 279 in so torej *napredovali* za 119 glasov. Relativno smo *nazadovali* od 53.8% vseh oddanih glasov v letu 1909. na 49.4%, torej za 4.4%, dočim pa je kamora *napredovala* od 42% v letu 1909, na 43.2%, torej za 1.2%.

V III. okraju je bilo pred 4 leti 437 slovenskih in 114 kamoraških glasov, letos pa 454 naših in 195 kamoraških. Absolutno smo torej *napredovali* mi za 17 glasov, kamora pa 81. Relativno pa smo *nazadovali*

od 73.3% vseh oddanih glasov v letu 1909. na letošnjih 64.7% ali za 8.6%, kamora pa je napredovala od 19.1% na 27.7%, ali za 8.6%.

Največji relativni naš nazadek izkazuje torej I. okraj, namreč 12.7%, in prav tako največji relativni kamoraški napredek, t. j. 11.8%. Za njim sledi III. okraj z 8.6% našega nazadka in končno II. okraj z le 4.4% našega nazadka in malenkostnim kamoraškim napredkom 1.2%.

Vzrok tej izpremembi smo že navedli zgoraj in je ta naš nazadek popolnoma naraven, z ozirom na razvoj mesta proti periferiji in prav tako neustavljiv. Dosegljiv je pač nekoliko počasnejši tempo, toda ustaviti pa se ta nazadek nikakor ne da, pač pa nadomestiti drugje in to je v mestu. S tem pa je tudi popolnoma natančno začrtana pot našega bodočega delovanja.

Vsekakor pa ne pomenja ta nazadek nikakega posebnega zla in nikakor ne more krasiti sijajne zmage, ki smo jo dosegli pri letošnjih volitvah, kajti čim močnejši in čim nevarnejši je sovražnik, tem večjega pomena je tudi zmaga. Zato smo na letošnjo zmago v resnici lahko ponosni.

Izid volitev v I. mestnem volilskem razredu,

I. volilni okraj:

Vpisanih volilcev 214, oddanih glasovnic 168, 27 praznih, veljavnih 141.

Slovenski kandidati:

Cotič	10	glasov
Ivanišević	10	"
Dr. Slavik	10	"

Laški liberalci:

Gerolinich	127	glasov
Rusconi	122	"

Laški liberalci:

Venezian 121 "

Razpršenih glasov 11

II. volilni okraj

Vpisanih volilcev 89, oddanih glasov 80, belih glasovnic 7, veljavnih 73.

Slovenski kandidat:

Ivanišević 5 glasov

Laški liberalec:

Ravasini 67 glasov

En glas oddan za neoficijelnega kandidata.

III. volilni okraj

Vpisanih volilcev 389, oddanih glasov 317, 16 neveljavnih, 2 prazni glasovnici, veljavnih 299.

Slovenski kandidatje:

Mandić 24 glasov

Pinter 22 "

dr. Rybář 24 "

dr. Slavik 24 "

Laški liberalci:

Benvenuti 270 glasov

Bricchi 268 "

Laški liberalci:

Mordo	265	"
Scampicchio	270	"

Razpršenih glasov 11

IV. volilni okraj

Vpisanih volilcev 328, oddanih glasov 274, praznih glasovnic 18, veljavnih 256.

Slovenski kandidatje:

Bartelj	15	glasov
dr. Černe	15	"
Kravos	15	"
dr. Rybář	17	"

Laški liberalci:

Basilisco	234	glasov
Czorzy	235	"
Gasparo	238	"
Samala	228	"

Razpršenih glasov 10

V. volilni okraj

Vpisanih volilcev 220, oddanih glasov 187, 1 glasovnica neveljavna, 14 praznih, veljavnih 172.

Slovenski kandidatje:

Kotnik	9	glasov
dr. Slavik	10	"
dr. Wilfan	9	"

Laški liberalci:

Comisso	195	glasov
Mayer	153	"
Peterlini	156	"
Cerniutz	3	"
dr. Puecher	1	"
Pittoni	1	"
Oliva	1	"
dr. Senigaglia	1	"
dr. Rossetti	1	"

VI. volilni okraj

Vpisanih volilcev 79, oddanih glasov 64, prazne glasovnice 3, veljavnih 61.

Slovenski kandidat:

dr. Wilfan	14	glasov
------------	----	--------

Laški liberalec

Miani	45	glasov
-------	----	--------

Razpršeni glasovi	1	
-------------------	---	--

Leta 1909. je bilo za slovenske kandidate oddanih v I. okraju 17 glasov, v II. 6, v III. 31, v IV. 24, v V. 22, v VI. 9 glasov, skupaj 109, letos pa le 80 in smo torej v splošnem *nazadovali* za 29 glasov. Napredovali smo edino le v VI. okraju za 7 glasov. Kamora je napredovala od 706 glasov v letu 1909. na 903 pri letošnjih volitvah, torej za 197 glasov. V razmerju z oddanimi glasovi je bilo leta 1909. slovenskih glasov 11.5 odst. in se je *znižalo* letos na 7.3 odst., torej za 4 2 odst., dočim pa so kamoraški glasovi narastli od 75.2 odst. v letu 1909. na 82.8 odst., torej za 7 6 odst. Pripomniti je treba, da so l.1909. imeli Nemci 93 glasov, samostojni laški kandidat dr. Depangher pa 51 glasov. Če odštejemo one nemške glasove od letošnjih kamoraških, bi bilo pravih kamoraških samo 810, ali 74.3 odst. vseh oddanih glasov in je potemtakem kamora v resnici *nazadovala* za 0.9 odst.

PROTI KORUPCIJI IN ZA NEODVISNOST SODNIKOV

Podobno kot za avtonomijo poslancev se je Rybář zavzemal tudi za samostojnost sodstva in sodnikov.

**Govor držav. poslanca dra. O. Rybářa v seji poslanske
zbornice dne 13. nov. 1913
(Edinost, 19., 20. in 21. novembra 1913)**

Proti korupciji na polju sodstva - Za neodvisnost sodnikov

Visoka zbornica! Predno preidem k predmetu današnje razprave same, bi si dovolil omeniti prigodka, ki se je glasom vesti v časnikih

dogodil v včerajšnji seji. Glasom teh vesti v listih je prišla od vladne klopi predsedstvu zbornice direktna ali indirektna zahteva, naj se poslancu Lodgmanu izreče posvarilo radi - to priznavamo brez drugega - nekoliko ojstre, ali žal, le preopravičene kritike o naših najvišjih sodiščih. Treba tu naglasiti z zadoščenjem, da je predsedništvo - vsaj glasom vesti v listih - ostalo trdno in da je odklonilo to insinuirano. To je gotovo hvalevredno tem bolj, ker, žal, v zadnje čase opažamo le pregosto, da se hočejo zrušiti celo najmočnejše opore našega parlamentarizma in naše konstitucije, da - da so se deloma že zrušile. Po tej zavrnitvi se je dotični minister danes sam oglasil za besedo, da se v imenu vlade zavaruje proti taki kritiki. S tem njegovim zavarovanjem se je sicer že bavil g. kolega Seliger, ali jaz bi si vendar dovolil tudi se svoje stani opazko, ki se mi zdi umestna. Na vladni strani se kaže ogorčenje radi tega, da si je kdo dovolil kritikovati utemeljevanje višjesodne razsodbe, oziroma pravoreka upravnega sodišča, ker se hočejo menda sklicevati na to, da so sodniki neodvisni in da ni smeti govoriti kritike o njih razsodbah. Če pa vidimo sedaj, da tista oblast, ki bi jej morala biti neodvisnost sodnikov svetnija, ki bi bila naravnost poklicana, da varuje neodvisnost sodnikov, da si ta oblast, namreč pravosodno ministrstvo, dovoljuje kritikovati razsodbe neodvisnih sodnikov ter jim podeljevati ukore radi utemeljevanja, potem mislim, da ima tudi parlament pravico, da si ogleda take razsodbe (pohvala) in da ne sledi izgledu - slabemu izgledu, pravim -, ki ga je dal justični minister. (Mejklici.) Te pravice si ne bomo puščali jemati in pri tem ni nobene razlike, ali je razsodbo izrekel čisto navaden sodnik, mali sodnik, ali pa katero najvišjih sodišč. Kajti sodniki so neodvisni, pa naj so že dvorni svetniki, ali pa navadni sodniki! Vrhu tega, gospoda moja, moram, žal, konstatirati, da je bila kritika g. poslanca d.ra Lodgmana, žal, le preopravičena ter da treba - če tudi ne soglašamo z drugimi izvajanji gosp. dr. Lodgmana v vseh točkah - izjaviti, da je ravno on našel pravo besedo glede na *korupcijo, nastopivšo v zadnje čase* in to je dokazala tudi splošna pohvala, ki mu je donela od vseh strani. Saj je to v resnici neverjetno, kar smo v zadnje

čase doživeli v tem pogledu, ko vidimo, da se sodišča, da se znanost - kakor sem se izrazil poprej uklanjajo, - *uklanjajo iz političnih razlogov, da si justična uprava dovoljuje vplivati na sodnike in kritizirati rzsodbe sodnikov.*

Ker g. minister za notranje stvari, kakor se zdi, ni natančno informiran o tem, kar se je v zadnjih mesecih in v zadnjih letih zgodilo na tem polju, bi si jaz dovolil n. pr. dotakniti se čisto na kratko in le omeniti slučaja Fleischovega, ko je justično ministrstvo naravnost poslalo nekega uradnika k predsedstvu tukajšnjega deželnega sodišča, da se neki sklep, ki se ga more izpodbijati in ovreči le z rednimi pravnimi sredstvi, enostavno umakne in dotični prvi narok prekliče zato, *ker je bila tožba uložena proti tedanjemu ministru za vnanje stvari, Aehrenthalu!* Gospoda moja! Če si ministrstvo dovoljuje take stvari, potem ni nikako čudo, da se sodniki, žal, ne kažejo tako neomajne, kakor bi po pravici smeli pričakovati od njih.

Zgodilo pa se je tudi še drugih podobnih slučajev. Vemo prav dobro, da se je v zadnje čase vplivalo na sestavo senatov, ko so se za gotove pravne stvari ustanovljali Ad hoc-senati, kakor se je n- pr. zgodilo na Dunaju (Klici: Na Češkem! V Ljubljani!), kakor se je zgodilo tako celo pri najvišjem sodišču. Merituma enega teh slučajev sem že omenjal tu. Šlo je namreč za discipliniranje odvetnikov in odvetniških koncipijentov, ki so bili tako drzni, *da so pred nekim koroškim okrajnim sodiščem govorili slovenski, in ki so bili kaznovani, ker se niso pokorili pozivu sodnika, naj se poslužujejo nemškega jezika!* V tem slučaju je najvišje sodišče - kakor se o tem že razpravljaj svoj čas - izjavilo, da se je s tem oškodoval interes strank, ter da so sodišča poklicana, da varujejo interese strank celo tudi proti njihovim lastnim zastopnikom, da je torej dotični odvetnik zagrešil disciplinaren pregrešek. Rzsodba je bila tako neverjetna, da so je kritikovali celo tudi nemški juristični strokovni listi. A pozneje sem doznal, da za odločitev o tem disciplinarnem vprašanju na najvišjem sodišču in pri generalni prokuraturi *niso vzeli navadnih referentov* (Čujte! Čujte!), *ampak so sestavili poseben senat!*

Znanost s službi vladne politike

In kaj je z znanostjo? Z znanostjo ni pri nas, žal, tudi nič drugače. (Posl. Choc: Saj ta je svobodna!) Znanost je danes v tem pogledu, rekel bi, skoro presvobodna; dovoljuje si stvari, ki naj bi si jih ne dovoljevala! Čudno je namreč, da se v Avstriji ne more zgoditi nobena politična - kako naj bi se izrazil? - neprilichnost, ali, recimo, jasno: nobena politična lumparija, ne da bi se oglašal kak mož znanosti, ki to lumparijo opravičuje znanstveno. Pokazati bi hotel jaz le na nekaj slučajev, dogodivših se deloma v prejšnjih časih, deloma pa tudi iz zadnjega časa. Ko je n. pr. skupni vladi po okupaciji Bosne in Hercegovine šlo za to, da se po združenju teh dežela z avstro-orgsko monarhijo vzbudivše, ali okrepivše se nacionarno čustvo Jugoslovanov, posebno pa Hrvatov in Srbov, nekoliko uduši, ko je šlo za to, da v Bosancih in Hercegovcih, ki so, kakor znano, srbo-hrvatskega plemena - saj je hercegovsko narečje v podlago za današnji književni jezik Srbo-Hrvatov - ko je šlo za to, da v teh ljudeh ne oživi čut skupnosti z avstrijskimi in ogrskimi Jugoslovani: tedaj je iznašla skupna vlada *takozvano bosansko narodnost in bosanski jezik!* In med tem, ko je v vsem slovanskem svetu, posebno pa med Jugoslovani, zavladalo največje ogorčenje radi tega početja skupne vlade, se je našel, žal, mož znanosti, vseučilišni profesor, ki je znanstveno utemeljeval, da obstoji res bosanski jezik. To se je zgodilo, recimo, že v polpreteklem času. Ko pa je v najnovem času šlo za to, da bi dokazali, da na jugu monarhije med Srbi obstoje veleizdajska stremjenja, da, da je celo dokumentov, ki dokazujejo to nepobitno, in ko je ministrstvo za zunanje stvari storilo vse možno, da bi dokazalo pred vsem svetom, da je v interesu monarhije, če se nastopi proti veleizdajalskim srbskim stremljenjem, in ko so inscenirali v Zagrebu slavni, ali recimo raje prosluli veleizdajniški proces: se je zopet našel mož znanosti, tukaj na Dunaju, ki je dokazoval in dokazal z dokumenti, da na jugu v resnici obstoji taka konspiracija, dokler ni bilo dokazano sodnim potom, *da so dokumenti, na katerih je slonelo njegovo znanstveno delo, čisto navadni in celo jako slabi falzifikati!* (Poslanec dr.

Diamand: C. kr. lažnjiva znanost!) Da, kar se je zgodilo v tem pogledu, je lažnjiva znanost. Kar pa ti ljudje delajo sicer, je ob gotovih okolnostih in kar se je zgodilo ravno pri teh dveh možeh, znanost; je precej temeljita in uživa sloves v znanstvenem svetu. Omenjam tega, gospoda moja, zato, da bomo videli, da so besede gospoda d.ra Lodgmana, ki jih je izpregovoril toliko na naslov najvišjih sodišč, kolikor tudi na naslov znanosti, če tudi so bile, ponavljam, nekoliko trde, žal, vendar-le upravičene in utemeljene.

In ravno v tem navzočem slučaju smo doživeli, da je v obrambo odredbe vlade, da, v obrambo povsem neverjetne razsodbe upravnega sodišča, zopet nastopil mož znanosti, ki je skušal dokazati, da ta po vladi sami kakor protiustavna priznana odredba (suspendiranje deželne uprave na Češkem) odgovarja ustavi in pravici. Slučaj je res tako čuden, da se izplača pobližje se baviti žnjim.

Odprava deželne ustave na Češkem

Za kaj gre v tem slučaju? Gre za to, kar je priznано od vseh strani, in kar je minolega torka priznal gospod ministrski predsednik sam v svoji izjavi, *gre za protiustavno odredbo, z eno besedo: za kršenje ustave!* To kršenje ustave je povsem nedvomno in jaz bi si dovolil tu posebno opozoriti na izvajanja gospoda govornika iz poljskega kluba, ki je na res miren, ali temeljit in stvaren način pojasnil, da gre za protiustavno odredbo. To je bilo sicer dokazano že poprej, n. pr. v časopisu "Recht", kjer je bila na odločen in jasen način dokazana protiustavnost. (Posl. dr. Diamand: Značilno je, da je bilo to rečeno od najkonservativnejše strani!) Gotovo!

Kar pa je posebno grajevredno na tej odredbi - pravim to, tudi če bi imel naleteti na oporekanje - ni toliko vsebina odredbe sama in odredba sama na sebi, marveč nje oblika in, kar je še najvežnjeje, posledice, ki jih prinaša ta odredba. Ravno, kar se tiče reforme, treba se povračati k temu, če tudi se utegne reči: Ali, če je država, če je dežela v nevarnosti, ne prihaja forma več v poštev!

Vse naše ustavno življenje se odigrava, gospoda moja, v predpisanih formah, in, čim se te ne spoštujejo, nastopa enostavno protiustavnost! Kaj bi rekli n. pr., ako bi v kolegiju sodnikov, kjer je po zakonu predpisana navzočnost štirih sodnikov sodila le dva sodnika?! Gotovo je to le formaliteta, ali vendar je taka razsodba neveljavna, in jaz mislim, da ne bi se kasacijsko sodišče obotavljalo niti za trenutek, da ne bi proglasilo take razsodbe za neveljavno, vzlic vsem tistim neverjetnim razsodbam, ki smo jih že dobili od najvišjega sodišča v civilnih in kazenskih stvareh. Kaj takega bi si ne upalo. Za kaj gre v navzočem slučaju?

Vlada je ukrenila odredbo in sicer v neustavni obliki. S predpostavami te odredbe se nočemo baviti za sedaj, ker so govorili o njih že razni drugi govorniki, ali na eno bi vendar opozoril: Vlada ima pravico izdajati naredbe. Zakoni morejo pa nastajati le v ustavni obliki, namreč ob sodelovanju obeh zbornic in po sankcioniranju po Njeg. Veličanstvu. Kaj pa je napravila naša vlada? Saj nočem reči, da bi bila naredba, ki bi jo bila mogla izdati, zakonita, kajti nanašala bi se na stvar, ki se ne more urediti z naredbami. Ali ohranila bi bila vsaj formo in bi, kar je najvažneje, ona sama nosila pri stvari odgovornost. Pokazala bi bila vsaj poguma k izjavi: nastopila je sila - kakor se to tudi zatrja - in prisiljena sem, da posežem v to bedno stanje in odredim to, kar je potrebno v saniranje te nadloge.

Kaj pa je napravila vlada? Zagradila se je za avtoriteto Njegovega Veličanstva (Tako je!), a te pravice ni imela vlada. Ministrski predsednik pravi sicer v svojem govoru, ki ga je imel tu v torek (čita) "Dolžnost zadoščevanja pogojem za nadaljno ekzistenco dežele, je izpolnjena po omenjenem patentu. Sankcija za ta poseg je v odgovornosti vlade za razsojanje o meri sile in za izbero sredstev v pomoč."

Pred vsemi ustavno poklicanimi organi kakor tudi pred sodbo javnosti nosi vlada polno odgovornost za to, kar odreja in kar je smatrala za pravo in potrebno."

Prav lepo rečeno, ali vlada ni postopala temu primerno. Vlada ni stavila le svojih podpisov na ta patent, ampak je zahtevala tudi podpis Njegovega Veličanstva za svojo nezakonito odredbo; vlada ne nosi svoje lastne odgovornosti, ampak nalaga odgovornosti kroni, in to je tisto, kar moramo v tem slučaju grajati najbolj. Jaz nisem nikakor poklican, da bi tu morda zastopal in branil monarhistični princip, ali povsem neverjetno je, da se tu vlada, ki naj bi v resnici z lastno osebo pokrivala krono, pokriva z osebo monarha. (Poslanec dr. Renner: Ali na Ogrskem daje tudi največje tatvine pokrivati s podpisom krone!) Prosim lepo, ravnokar sem hotel govoriti o tem. Stvar je taka, v zadnjem času, da se ministri, toliko tu, kolikor tam črez, kadar ne morejo dalje, ko ne dobivajo večine v zakonodajnem zastopstvu, ko so s svojo latinščino pri kraju, obračajo do krone, pošiljajo krono v boj ter zahtevajo, da vse pade v prah pred krono. To se je tej vladi v tem slučaju tudi posrečilo; kajti, da je vlada tu izdala enostavno naredbo, ki bi, če tudi ne z ozirom na svojo vsebino, pa vsaj, kar se tiče forme, koncem konca odgovarjala ustavi, tedaj bi bilo upravno sodišče - o tem sem uverjen - izjavilo brez družega: naredba ni veljavna, ker se bavi s predmeti, ki se ne morejo urejati potom naredb. (Poslanec dr. Renner: To je odvisno tudi od senata!) Tako dobro mnenje moramo vendar imeti o upravnem sodišču.

Ali pred imenom Njegovega Veličanstva so gospodje dvorni svetniki pri upravnem sodišču padli na trebuh, na nos, in so to, česar ne bi mogel noben učitelj državnega prava proglasiti za zakon, proglasili za zakon! Jaz vprašam le, v katerih naših ustavnih listin bi našli določbo, po kateri bi se mogel ta cesarski patent *proglasiti za zakon*? Vse naše, ne historične, ampak obstoječe ustave ne poznajo cesarskega patenta; tega ni. Če podpis cesarjev zadošča, da njegova volja postaja zakon, potem pa sploh ni treba nič družega, *potem smo mi tu čisto odveč*, moremo iti čisto mirno domov, potem naj enostavno Njegovo Veličanstvo razglasi svojo voljo, se podpiše in stvar je s tem rešena. S tem, da ministri sopodpisujejo, stvar absolutno ni sanirana, kajti ministri vendar nimajo pravice, da v takem slučaju sopodpisujejo. Stvar je torej toli nevarna

zato, ker je vlada tu vso odgovornost zvrnila na krono. To se dogaja v zadnji čas tudi drugod. To se je zgodilo na Ogrskem, tako so napravili na Hrvatskem. Mari pozna hrvatska ustava kraljevega komisarja?! Gotovo ne! Ogrski ministrski predsednik si ni upal, da bi enostavno s svojim podpisom imenoval kraljevega komisarja. Ne, Njegovo Veličanstvo je moralo dati svoj podpis... (Poslanec dr. Renner: "Kraljevi" se mora imenovati!) Torej "kralj", kralj Hrvatske in Ogrske je moral še le dati svoj podpis, da se je mogel kraljevi komisar namestiti v banski palači v Zagrebu. No, ali ne umejo ti vladni gospodje, kaj prav za prav počenjajo s tem? Za nas, ki vemo, da je v resnici minister tisti, ki je vse napravil, za nas je pač minister tisti, ki je odgovoren. (Poslanec Kuranda: Želja grofa Stürgkha je mati misli dvornega svetnika Teznerja!) Vemo to in kritikujemo tudi odredbo vlade nasproti ministrom. Da, gospoda moja, mi vemo to dobro, *ali pri ljudstvu je stvar drugačna*. Za zakon, ki je nastal ustavnim potom, za tega nosi odgovornost v prvi vrsti zakoniti zastop, bodi državni zastop, bodi deželni zbor, in še le v zadnji vrsti prihaja Njegovo veličanstvo, ki izreka sankcijo. *Naredbe pa, ki jih je ukrenilo le Njegovo Veličanstvo, ki so pokrite le s podpisom Njegovega Veličanstva, vzbujajo v prebivalstvu razpoloženje, na katerem bi gospodje na ministrski klopi strmeli, ako bi je poznali!* (Pohvala in ploskanje.)

Žal pa, da so naši ministri predaleč od strela, njih ne zadevlje in vsled tega si dovoljujejo take stvari. Ako mi začenjamo govoriti o kroni, nas predsedstvo takoj kliče na red in pozivlja, naj ne vlačimo krone v debato, ker to ne odgovarja parlamentariškemu običaju. *Mi ne smemo tega, vlada pa sme*. Vlada ima to pravico, ne le da sme vlada vlačiti krono v debato, *marveč tudi tja doli na ulico*, kakor se je zgodilo v navzočem slučaju.

NAPAD NA TRŽAŠKE DIJAKE

Tudi napad na slovenske študente v Trstu je bil predmet interpelacije slovanskih poslancev.

Odmev tržaških laških nasilstev na Dunaju Intervencija pri vladi (Edinost, 14. marca 1914)

DUNAJ 13. (Izv.) Glasovi o snočnjih italijanskih napadih na jugoslovansko dijaštvo v Trstu in pa zlasti vesti o današnjih dogodkih na tržaški Revoltelli so silno razburile jugoslovanske parlamentarne kroge. Jugoslovanski poslanci so intervenirali pri vladi, da naj vendar enkrat ukrene primerne korake, da bo moglo biti tržaško Slovenstvo si vsaj svesto svojega življenja. Ko je došlo v parlament poročilo o današnjih popoldanskih dogodkih na Revoltelli, je šel poslanec dr. *Rybář* nemudoma k ministru za notranje stvari, bar. Heinoldu, da ga je informiral o teh dogodkih. Posl. dr. *Rybář* je poučil ministra tudi o razmerah na Revoltelli in ga opozoril na položaj, v katerem se sedaj nahajajo tržaški Slovenci. Zahteval je, da naj vlada stori vse primerne korake v varstvo slovanske mladine in slovanskega prebivalstva v Trstu. Minister je obljubil, da bo dal natančno preiskati vso stvar, ter je zagotovil posl. dr. *Rybá*fa, da store oblasti vse, kar so dolžne storiti po svoji službeni dolžnosti.

VOJNA RAZOČARANJ

Vojna je začasno prekinila delovanje parlamenta na Dunaju. Leta 1917 se je poslansko delovanje obnovilo. V poslanskih posegih in interpelacijah Otokarja Rybára iz tega časa prihaja vse bolj do izraza potreba po zaščitnih mehanizmih pravne države. Prav zaradi tega se je Rybár ponovno zavzel za neodvisnost poslancev in za spoštovanje poslanske imunitete. V ospredje je postavil vprašanje vpoklica parlamentarcev v vojsko.

Za neodvistnost poslancev. Govor državnega poslanca dr. Otokarja Rybára v II. seji drž. zbora, 5. junija 1917 (Edinost, 1. in 2. julija 1917)

Šlo je za drugo čitanje predloge o izpremembi državnozbornega poslovnika in poročevalec posl. Hummer je predlagal, da naj se črta § 7. predloge, ki je določal, da naj se poslanci **oprote** ("entheben") vojaške službe, ne pa da se onim, ki so v vojaški službi za čas zborovanja državnega zbora dovoli samo dopust. - Domobranski minister je opozoril poročevalca, da bi § 7., kot je predlagan, izpreminjal tozadevno določbo brambnega zakona, zakona o črni vojski in zakona o vojnih dajatvah, vsled česar bi bilo treba sporazuma z Ogrsko, da se tudi tam doseže enaka izprememba. Poročevalec je predlagal črtanje § 7. in pripomnil, da bo zbornica v kratkem imela priliko, da sklene tozadevno zakonsko določbo. Kot drugi govornik v podrobni razpravi je govoril poslanec **dr. Otokar Rybár**, ki je uvodoma poudarjal, da bi se glede na pomisleke, ki jih ima domobranski minister proti določbi § 7 znalo zavleči uzakonjenje

in sankcioniranje poslovnika. - Sicer je lepo, da je domobranski minister opozoril na potrebo soglašanja z ogrskimi tozadevnimi določbami, vendar pa je tudi resnica, da na Ogrskem niso bili nikdar tako tenkočutni napram nam, kot smo pa mi napram njim. Saj je znano, da so na Ogrskem zadnji čas celo v takih zakonih, kjer se je reklo pri nas, da se ne sme izpreminjati ali izpustiti niti ena sama vejica, izpremenili tebi nič meninič celo paragrafe. Tako so storili zlasti z vojaškim kazenskim redom, ki so si ga izpremenili popolnoma po svoje in ga predložili v potrdilo cesarju, ki ga je tudi potrdil (Čujte! Čujte! - Posl. Kalina: Ogrski kralj!), ki pa je obenem avstrijski cesar. Potemtakem pač ni treba pomislekov, da tudi naša zbornica izvede svojo voljo, ali jo vsaj skuša izvesti. Ne padajmo vendar na kolena pred vsako ministrsko besedo (pritrjevanje) in ne storimo onega, kar se nam ukazuje. Saj je res: mi, ki smo odrinili v vojaško službo, smo se morali in se moramo še danes pokoriti vsakemu vojaškemu povelju, toda tu smo poslanci, neodvisni poslanci (odobranje), ki naj govorimo, kakor najbolje vemo in znamo, in tudi glasujemo. To sem hotel povedati, ker sem smatral za potrebno, da poudarim to naše stališče, in sem hotel tudi za bodočnost nastopiti proti vsakemu poizkusu, da bi se vplivalo na nas v kaki smeri. (Bravo! Bravo!)

Govornik je izrazil nato upanje, da poročevalec sam v kratkem poskrbi za zakonski načrt, ki bo varoval v polni meri poslansko imuniteto glede vojaške službe.

Zakaj so določbe § 7 nezadostne? - Omenjal je že gospod tovariš Kalina, da poslanci, ki so poklicani v vojaško službo, niso dovolj zavarovani v svoji imuniteti, da trdil je celo, da je dr. Friderik Adler pri svoji kazenski razpravi užival večjo svobodo govora, kot jo pa uživajo poslanci tu. (Pritrjevanje.) Gospoda moja! Takoj po njem je na krščanskosocijalnih klopeh vstal gospod - bil je gospod poslanec **Wollek**, ki je izjavil, da bi prebivalstvo smatralo kot privilegium odiosum (mrzko predpravico), če bi se poslanci oprostili vojaške službe. Jaz pa opozarjam na to, da je velik razred državljanov, ki se nahajajo tudi

na odličnem mestu, in sicer mladi ljudje, oproščeni skoraj do zadnjega moža in poznajo strelski jarek samo iz Praterja; to je veliki razred državnih uradnikov, da celo občinskih in deželnih uradnikov, skratka javnih funkcionarjev. Zakaj so bili oproščeni ti ljudje? Zakaj niso bili poklicani? Zakaj so jim privolili te predpravice, ko mora vendar na prebivalstvo napravljati zelo neprijeten vtisk, če si pravi: Ti ljudje, ki jih plačujemo mi, ostajajo doma, dočim pa mi, davkoplačevalci, moramo pod orožje in moramo tvegati svoje življenje! Zakaj se dogaja to? To se dogaja, gospoda moja, priznati hočem lojalno, v javnem interesu, ker ti gospodje morajo opravljati službe, izvrševati posle, ki rabijo deloma za vzdrževanje reda, deloma za daljni obrat državnega stroja, za pobiranje davkov, skratka, ker morajo biti oproščeni v državnem interesu.

Gospod poslanec Wollek mora imeti o nalogah in dostojanstvu poslanca zelo čudne pojme, če nas ne postavlja niti na stopnjo majhnega državnega uradnika (odobravanje), če nam ne priznava niti te važnosti.

Gospoda moja! Gospod poslanec Wollek je pozneje izjavil, da je popolnoma prav, da poslanec, četudi parlament ne zboruje tri leta, vendar dobiva svojo plačo, kajti prebivalstvo da se ne ozira na to, da ne dobiva dijet, temveč se vseeno obrača nanj. Kaj se pravi to? Da prebivalstvo tudi v času, ko ni parlamenta, in tedaj menda še bolj, potrebuje poslanca in zahteva od njega vse mogoče. Dejstvo je tudi, da oni poslanci, ki so ostali doma, in bilo je takih veliko število, posebno poslanci iz ozemelj, ki jih je zasedel sovražnik, morajo v vojnem času veliko več delovati v javnem interesu in so tudi delali več, kot pa je bilo mogoče drugače v prejšnjih nesrečnih parlamentarnih časih, in več kot se je v resnici delalo tedaj. Opozarjam samo na begunške odbore, na razne dela, ki jih opravljajo poslanci v aprovizacijskih komisijah (klic: V vzdrževanjskih vprašanjih!), da, vzdrževanjskih vprašanjih, skratka, v vseh vprašanjih, ki so v najožji zvezi z življenjem in potrebami prebivalstva. Če se torej poslanec, edino svobodno izvoljeni zastopnik, odzame prebivalstvu v takem trenutku, če se mu onemogoči, da bi izpolnjeval svojo dolžnost, da bi opravljal svoje posle, se oropa tako prebivalstvo svojega naravnega in

zakonitega zastopnika. (Odobranje.) Prebivalstvo je v takem slučaju potem popolnoma izročeno samovolji oblasti, in da se pri oblastvih vrše samovoljnosti, mislim, mi ni treba dokazati.

Da, gospoda moja, šel bi še korak dalje. Trdil bi, da so se oni poslanci, ki so bili tako srečni, da so bili dobro napisani pri gotovih oblastih in poveljništvih, nahajali v veliko srečnejšem položaju kot pa oni, ki so ostali doma. Kajti ni se jim bilo treba izpostavljati, vršili so tam svojo službo, kot so jo vedeli in znali, dočim pa je poslanec, ki je ostal doma in je posredoval za svoje volilce pri oblastvih, moral riskirati, da ga internirajo. Zgodilo se je to mnogim, in sicer ne samo na tej strani, temveč tudi (kažoč na levo) na tej strani. (Klic: Tam samo malokaterim!) Toda zgodilo se je!

Mislim torej, da ni treba nadaljnega dokaza, da je častna služba, naloga poslanca, vsaj ravno tako važna in vredna upoštevanja, kot na primer služba kakega davčnega izvrševalca. (Veselost.) In če je le-ta oproščen v javnem interesu, imajo prebivalstvo in volilci posebno pravico, da se oprosti tudi njihov poslanec. Ne govorim pro domo mea. Izpolnil sem svojo dolžnost, odrinil sem tudi v vojaško službo, in sem danes v letih, da najbrž ne bom več moral reflektirati na take določbe - dasiravno je to tudi še dvomljivo -, toda nisem se odtegoval službi in bi se ji tudi ne odtegoval; smatral bi bil celo za strahopetstvo, če bi se bilo poizkusilo, odtegniti se službi, pravim torej, da ne smemo z osebnega stališča presojati stvari, temveč s splošnega stališča, s stališča javne koristi, in javna korist zahteva, da ostane poslanec ohranjen svojim volilcem tudi v najhujšem času. (Odobranje.)

Poslanec je poudarjal nato, da bo vsekakor obetani zakon bolje štivil poslansko neodvisnost, kot pa določbe poslovnikovega § 7, ki naj se črtajo. Vsekakor pa naj se z novim zakonom preskrbi, da se poslancev tekom vojne tudi sedaj ne sme izročiti vojaštvu, če se parlament odgodi ali celo razpusti. Saj se je celo v nemškem državnem zboru stavil in tudi sprejel v ustavnem odseku predlog, da se tekom vojne parlament ne sme zaključiti, ne odgoditi in tudi ne razpustiti.

Ta predlog ima namen predvsem, da se vzdrži parlament, oziroma vpliv ljudskega zastopa, torej ljudstva na vlado tudi tekom vojne, z drugimi besedami, njegov namen je izključenje absolutizma, ki se je pri nas šopiril tri leta; njegova posledica pa je tudi, da se poslanci tekom vojne ne morejo postaviti pod vojaško pravosodstvo. In to je potrebno. Gospod poslanec Wollek je izjavil, da si ne more predstavljati, da bi se po zaključitvi parlamenta mogel drzniti kak vojaški predstojnik, da bi se kak poslanec-vojak sploh na kak način zaradi svojega delovanja v parlamentu mogel poklicati na odgovornost. (Medklici.) Gospoda moja! Ta gospod tovariš je očitvidno prejel zelo čudne ali pa sploh nikakršne informacije o vsem, kar se je dogajalo. Ne bom nikakor poizkušal navajati tu slučajev, dasiravno bi se dali takorekoč naravnost stresati iz rokava, opozorim naj le na dejstva, zakonske določbe in predpise.

Gospoda moja! Častnik je podrejen častnemu svetu. Častnik je, če govori tu v zbornici, seveda kazenskopravno imun in ga ni mogoče klicati na odgovor pred kazenskim sodiščem, toda pred častnim svetom ga vedno lahko pokličejo na odgovor. (Medklici.) To je dejstvo, in mislim, da niti drugače ne more biti. Nočem s tem očitati ničesar. Častniški zbor, ki mu je do svoje časti in dostojanstva, ima naravno pravico, da postopa proti ljudem, ki se po njegovem mnenju (klic: Po njegovem mnenju!) - da, moj Bog, višjega sodnika nimamo tu - po njegovem mnenju pregreši proti pojmom in predpisom, ki vladajo tamkaj, in jih eventualno izključi iz zbora. In kaj se more zgoditi potem?

Navedem naj primer. Svojtčas je bilo v Nemčiji - kako naj rečem - takorekoč običajno pravo, da socijalnodemokratski poslanec ni mogel postati častnik. Ali pa vzemimo stvar drugače! Častnik, ki je postal socijalni demokrat, ni bil več vreden častniške šarže. Danes je stvar nekoliko drugačna - vzdržati se hočem vsakega namigavanja, gospoda me bodo pač razumeli - danes obstoje v tej stvari drugačni nazori. Tudi razmerje med socijalnimi demokrati in vlado je danes drugačno. Navajam ta primer, da navedem nekaj konkretnega. Vzemimo torej slučaj, da nastopi tu poslanec, ki je častnik, po svojem prepričanju in

govori govore, ki razodevajo njegovo stališče. Sedaj se pa najde častniški zbor, ki je mnenja, da je prepričanje, ki ga je poslanec zastopal tu v zbornici, nezdržljivo s častniškim dostojanstvom. To je lahko mogoče. Omenil sem socialne demokrate, samo da pokažem, da je nekaj takega že bilo. Mogel bi navesti vse drugačne primere iz Avstrije. Poslanca, ki torej po odgoditvi zbornice odrine pod orožje, postavijo čisto enostavno pred častni svet, mu odvzamejo častniško šaržo, in mož mora služiti dalje kot prostak. Kaj se pravi to, ve veliko naših tovarišev, ki so uživali radosti novinskega izveščavanja itd.

Pa še nekaj drugega. Saj ni niti potrebno, da bi se proti dotičnemu z dopusta se vrnivšemu poslancu - častniku ali vojaku - postopala z disciplinarnimi sredstvi, bodisi s častnosodnim postopanjem ali drugimi disciplinarnimi sredstvi. Menim, da višja poveljništva ravnajo po zakonih in predpisih. Toda v okviru teh predpisov ima vsak poveljnik toliko oblast, da jo more dati čutiti dotičniku. Treba ni nikakor, da ga kako pokliče na odgovor, saj zadostuje na primer, da poslanca-vojaka, ki je doslej recimo, opravljal svojo službo v kakem vojaškem oskrbovališču v Gradcu, da premestiti v okolico Skadrskega jezera ali pa h kakemu delavskemu oddelku, ki na Grmadi napenja bodičasto žico.

Tej nevarnosti - povedati moram odkrito - je izpostavljen poslanec. Tega, mislim, mi ne more utajiti nihče in proti tej nevarnosti je treba zavarovati poslanca, če naj ima pogum, da nastopa za svoje prepričanje in govori, kakor zna najbolje, in po svoji vesti. (Živahno odobravanje in ploskanje.) Mislim, da to ni samo v korist poslancev, temveč tudi v korist javnosti. Javnost ima pravico, da njen poslanec neodvisno vrši svojo dolžnost, in zbornica, ki je bila tri leta zlostavljana na znani način, ima sveto dolžnost, ne samo da varuje svoje pravice, temveč da tudi tako razširi svoje pravice, da absolutno ne bodo mogle shirati. (Pritrjevanje.)

Videli smo sicer, da se je kršil državni osnovni zakon, vse to smo gledali, doživljali smo neprijetne stvari, toda določbi, ki poslanca osvobaja v takem slučaju, se ne bo dalo izogniti. Eventualno se more

sprejeti v brambni zakon sam, kot se je zdelo, da je namigoval poročevalec. Če se sprejme ta določba, potem šele bomo mogli reči, da je poslanec v resnici imun. Dokler pa ne bo tega, je vsa imuniteta prevara, le nekaj navideznega, kar lahko prevrne vsak vetrič. (Pritrjevanje.)

Gospoda moja! S tem bi zaključil. Ne prihajam, kot sem že omenil v uvodu, do nikakršnega konkretnega predloga, pač pa bi si dovolil po izkušnjah, ki smo si jih pridobili doslej, kar najtopleje polagati na srca gospodom tovarišem, da se z vsemi sredstvi zavzemajo za imuniteto, za pravice poslancev, in sicer brez razlike strankarskega stališča, narodnosti in veroizpovedi. (Živahno odobravanje in ploskanje.)

Pripominjamo, da tega govora našega gospoda poslanca dunajski c. kr. korespondenčni urad ni omenil niti z eno besedico.

ZA PRISTNA KRAJEVNA IMENA

Tudi v tem obdobju lahko zasledimo govor, v katerem Rybář 6. junija 1917 postavlja v ospredje vprašanje slovenskih krajevnih imen in napisov.

**Interpelacija poslanca dr. Rybára, dr. Gregoriča, Fona in tovarišev na vseskupno ministrstvo glede uradne rabe italijanskih krajevnih imen za kraje, hribe in reke v slovenskem ozemlju
(Edinost, 1. julija 1917)**

Proti stremljenjem italijanske irredente, ki so merila na odtrganje vsega avstrijskega Primorja, je že enostavno dejstvo obstoja slovensko-

hrvatske večine v prebivalstvu tvorilo naravno oviro. Da se odstrani ta ovira in da bi se mogla na narodnostno načelo se opirajoča iredentska stremljenja opraviti pred svetom, je želela irredenta Primorsko v jezikovnem oziru izprenarediti v italijansko deželo ali pa vsaj pobuditi videz, da je dežela taka.

Prvemu namenu je rabilo v uradu, šoli in javnem življenju z vsemi silami izvrševano poitalijančevanje prebivalstva, zlasti mladine, dočim pa je med sredstvi v dosego drugega namena igralo veliko ulogo po načrtu izvrševano izpodrivanje slovenskih imen krajev, rek in hribov ter njih nadomeščanje z italijanskimi, večinoma šele z zadnjih letih samovoljno skovanimi. Zlasti je bilo takoimenovano italijansko nacionalliberalno časopisje, ki je odlično podpiralo razširjanje novih italijanskih krajevnih imen, toda tudi avtonomne oblasti so podpirale njih uporabo na najizdatnejši način.

Čisto nepojmljivo pa je, da so ta prizadevanja irredentske propagande podpirale tudi oblasti. Povsod so se v uradnem občevanju skoraj tudi za čisto slovenske kraje uporabljale izključno italijanske označbe. Ta imena se nahajajo na vseh zemljevidih in v veliki meri tudi v onih, ki jih izdaja c. in kr. vojaški zemljepisni zavod.

Potemtakem se ni čuditi, če ni samo v sovražnem, temveč tudi v nevtralnem inozemstvu vladalo mnenje, da gre za italijanska ozemlja, torej ozemlja, ki jih je treba "osvoboditi"; saj v tem pogledu celo zelo važne in vplivne avstrijske in skupne oblasti niso bile na jasnem.

Že v miru je povzročalo to zelo neprijetne posledice, kakor dokazuje zgodovina pogajanj, ki so se vršila z Italijo pred izbruhom vojne; sedaj pa, ko je veliko omenjenih krajev po junaštvih naše brezprimerne soške armade zaslovelo po vsem svetu, se mora čutiti tem bridkeje, da italijanska imena teh krajev vzbujajo v vsem svetu videz, kot da bi se Italijani borili za "osvoboditev" ozemelj, v katerih bivajo njihovi rojaki. In vendar leže Doberdò, Opacchiasella, Jamiano, Chiappovano, Auzza, Monte santo itd. v čisto slovenskem jezikovnem ozemlju, kjer ni niti enega Italijana, in jih pozna tamošnje, sedaj žal pregnano prebivalstvo

samo po slovenskih imenih: Doberdob, Opatjeselo, Jamlje, Čepovan, Avče, Sveta gora.

Čisto neumljivo je, da se v prevodih italijanskih vojnih poročil ohranjajo po Italijanih naravnost izmišljena italijanska imena Boscomalo (Hudilog), Duttogliano (Dutovlje), Cominiano (Komen), Frigido (Vipava) itd.

Dočim se glede južne Tirolske stremi za tem, da bi se celo za čisto italijanske kraje uvedla zelo čudna nemška imena, se v slovenskem delu goriškega Primorja prvotna slovenska imena, ki jih izključno uporablja prebivalstvo in so torej edino prava, nadomeščajo z italijanskimi.

Pripomniti je pri tem, da je na primer ime Doberdoba, ki se je povzdignil do svetovnozdgodovinskega pomena, v starejših specijalnih zemljevidih še navedeno v pravilni slovenski obliki.

Pač je skrajni čas, da ves svet izve že iz imen onih krajev, da gre za slovensko ozemlje, po katerem Italijani stegajo svoje poželjive roke.

Zato **vprašajo** podpisani:

“Ali je vlada voljna ukreniti takoj vse potrebno, da se bodo za kraje, hribe in reke, nahajajoče se v slovenskem ozemlju Goriške in Gradišanske, v uradnem občevanju civilnih in vojaških oblasti uporabljala izključno slovenska imena.”

Dr. Rybář, dr. Gregorčič, Fon, I. Biankini, Jaklič, Prodan, Brenčič, dr. Sesavdič, dr. Fr. Jankovič, Roškar, Demšar, dr. Benkovič, Pogačnik, Spinčič, Ivčević, dr. Krek, Čingrija.

VOJNA RAZOČARANJ

Rybář je v poslanski zbornici naglasil pomisleke glede vodenja države in državnih aparatov med vojno ter obsodil odtujenost posameznih ministrov od vsakdanjega življenja.

Govor v zbornici poslancev dne 28. junija 1917 (Edinost, 8. in 9. julija 1917)

Vojna razočaranj

Visoka zbornica! V predgovoru k neki vojni brošuri je pisatelj dr. Brückner sedanjó svetovno vojno označil kot vojno razočaranj. Opozoril je na to, da so se doživela velika razočaranja v mnogih pogledih. Kazal je na razočaranje med entento radi porušene nade o razpadu Avstrije, izbruha ustaj in revolucij v slovanskih deželah monarhije. Kazal je nadalje na razočaranje glede nesposobnosti angleškega brodovja, da bi zamoglo nemško brodovje. Kazal je na razočaranje, ki smo je doživeli z našo nekdanjo zaveznico Italijo in nekdanj prijateljsko nam Romunsko itd. In tako grenko razočaranje smo, gospodi moji, doživeli včeraj mi in z nami pač vsa monarhija in morda tudi ves svet - z razliko le, da je bilo to razočaranje v sovražnih deželah v veselo presenečenje. (Prav res!)

Pravice monarha in pravica narodov do soodločanja

Potem, ko je pred nekoliko meseci na vzhodu vzplamtel strašni planem revolucije, ki je z doslej nedoživljeno zmagovitostjo dovedel demokratično misel do veljave in gospodstva, zrušivši v najkrajšem času mnogo stoletij star prestol ter odstranivši samodržnega cara Rusov - je tudi naša, svetu tako odtujena diplomacija, odprla svoja trdno zaprta okna ter pustila svežega zraka v svoje prostore. Tedaj so od strani naše diplomacije, od strani našega urada za vnanje stvari, prijazno pozdravljali zmago demokracije; priznavali so jo takorekoč oficijelno; da, še več - ako so informacije, ki smo jih prejeli, resnične - je zasluga urada za vnanje stvari, da smemo tu zborovati, da je bil sklican državni zbor. In še več se je zgodilo! Habsburžan, pač prvi Habsburžan, je v slovesnem aktu, v prestolnem govoru izjavil, da hoče biti vladar v duhu prave demokracije. In sedaj primerjajte s temi izjavami, s temi antecedencijami, izjavo, ki jo je podal včeraj ministrski predsednik v

imenu in kot zastopnik ministrstva za vnanje stvari. Z malo besedami povedano: minister za vnanje stvari izjavlja, da v mirovni in vojni stvareh imajo narodi, imajo njih zastopniki molčati; odločitev o vojni miru da je odvisna izključno od volje monarha. Ako naj bi se s tem, gospoda moja - kakor se je to že naglašalo od neke strani - le konstatiralo dejstvo, ki izhaja iz državnih temeljnih zakonov, potem bi bila stvar pač formalno pravilna, toda le formalno. V stvari sami ni pravilna. Dokažem to. Ali pustimo to za sedaj! Kako se strinja z duhom prave demokracije, o katerem je govoril prestolni govor (Odobranje), ako naj narodi enostavno molčijo, čim gre za njih najvažnejše, za njih najkrvavejše interese?!

Visoka zbornica! Minister za vnanje stvari, oziroma urad za vnanje stvari, pa je prišel tudi v protislovje sam s seboj, desavriral in demontiral se je. Gospodje se bodo spominjali na - skoro bi rekel - slovesno izjavo z dne 14. aprila. Tedaj je korespondenčna pisarna vsled pooblaščenja izdala sledeče razglasilo:

“Vlada avstro-ogrške monarhije je doznala za izjavo provizorične vlade Rusije, priobčene dne 11. aprila t. l. Posnela je iz te izjave, da Rusija ne zasleduje namena, da bi zagospodovala nad drugimi narodi, da bi jim odvzela njih narodno dediščino in da bi z nasiljem zasedla tuje ozemlje, marveč da hoče dovesti do trajnega miru na podlagi pravice narodov, da si samo odločijo usodo. (Čujte! Čujte!) Avstro-ogrška vlada je izpoznala iz tega, da želi provizorična ruska vlada doseči cilj, ki se krije z onim (Čujte! Čujte!), ki ga je c. in kr. minister za vnanje stvari v svojem, dne 31. marca t. l. privoljenem razgovoru označil kot vojni cilj avstro-ogrške monarhije.”

Izjavo ministra za vnanje stvari je včeraj gospod poslanec Seitz zavrnil s tako plamtečim protestom, da bi jaz le oslabil vtis njegovih izvajanj, če bi hotel tudi s svoje strani pridodati kak protest. Ali, gospoda moja, ne moram se odreči temu, da na podlagi neke znanstvene knjige dokažem, da nazor ministrstva za vnanje stvari, kakor je podan v tej izjavi, ne odgovarja tudi stališču mirnih mož znanosti in citiram tu moža,

ki pač ni na glasu revolucionarnega pisatelja, marveč nasprotno: ki se včasih morda nekoliko preveč bliža stališču izvestnih državnikov. Je to Tenzner. V svoji knjigi "Der Kaiser" pravi: "Povedati moram najpraj, da pravica odločanja o vojni in miru spada naravno k prerogativam monarha; tudi poslanec Hauser jo je označil kot tako". Potem pravi (čita): "V konstitucionalni državi, v kateri govori ustava sama, da oblasti monarha niso nikake privatne pravice, marveč imajo državni značaj, je **izključeno, da bi monarhiške prerogative razumeli tako, da način njih izvajanja nima nič brigati ljudstva in njegovega zastopstva.** Tako, da bi se ljudski zastop ne smel izjaviti, kako da izvajanje prerogativ učinkuje na interese ljudstva celo v slučaju še tako težke zlorabe, povzročujoče največje nevarnosti za državo." In pravi dalje (Čita): "**Državni zbor ima pravico, da ob varovanju forme izjavlja svoje mnenje tudi napram činom cesarja.**"

Gospoda moja! Po tej ugotovitvi moža znanosti je pač odvisno, da bi dalje govoril o stvari. Le nekaj bi pridodal. Uverjen sem, da nazor včerajšnje izjave ravno z ozirom na besede prestolnega govora ne odgovarja tudi stališču našga monarha. Prepričani smo, da naš monarh, naš mladi cesar, ki si je tako naglo pridobil simpatije vseh narodov, noče vladati morda po vzgledu kakega samodržnega monarha, marveč da hoče biti ljudski cesar. S takimi izjavami mu gotovo ni ustreženo. (Pohvala in ploskanje.) Da, jaz bi celo izrekel svoje uverjenje, da niti ministrstvo za vnanje stvari ni mislilo tako hudo. Ne. Jaz si razlagam stvar tako, da je na tej - recimo, da se izrazimo blago - nespretni izjavi kriva odtujenost parlamentu, odtujenost svetu. Minister, ki ni odgovoren - in naš minister za vnanje stvari je sicer po besedah, v resnici pa ni nikomur odgovoren, razen cesarju - se ne briga za ljudstvo in ljudski zastop, za javno mnenje. Ne treba se mu brigati za to. Kakemu francoskemu, kakemu angleškemu ministru, ki se dnevno sestaja z ljudskim zastopom, se ne more dogoditi tak lapsus (pogreška); ne more se mu dogoditi, ker mora računati z razpoloženjem ljudstva in ljudskega zastopa. To je zopet dokaz, da ne more tako še dalje iti z današnjo ustavo, z delegacijami in z neodgovornostjo

skupnega ministra. Ako naj se Avstrija zgradi na novo, treba izpremembe tudi v tem pogledu. (Živahno pritrdjevanje.) Ako bi se pa prevarili v tem pogledu, ako je bilo v resnici tako mišljeno, potem pa, gospoda moja, je potrebno, da razglasimo jasno, razločno in glasno, da **danes narodi niso le objekt, marveč tudi subjekt vlade** (živahno pritrdjevanje) **ter da se o usodi narodov mora odločati po narodih in z narodi!** In posebno mi s svojega južnoslovenskega stališča izjavljamo povsem odkrito, **da si ne damo kratiti pravice do samoodločbe** (pritrdjevanje), **da ne bomo pritrdjali nobeni vladi, ki ne bi priznavala te naše pravice, in mislim, da tako vlada sploh ne bi dobila večine v tej zbornici.** (Pritrdjevanje.)

Pravica države in pravica narodov

Nu, gospoda moja, včeraj smo doživeli še drugo razočaranje, ki je tudi jako grenko občutim. Je to vedenje nemškomeščanskih strank, ali, da rečemo natančneje: nemškega Nationalverbanda. V imenu te zveze je govoril tu gospod poslanec dr. Stölzel. Ta gospod je gotovo med najsimpatičnejimi pojavi v parlamentu in jako žal mi je, da moram tu nastopiti proti njemu. Nočem biti oseben, marveč ga smatram le kot glasnika, kot eksponenta nemškega Nationalverbanda, ki je nastopil tu kot tak.

Gospod poslanec dr. Stölzel je v svojem govoru skušal obrazložiti vso strašno krivico, ki se nam je godila v teh treh letih, prelome ustave, protizakonitosti, da, še več: skušal jih je opravičiti. Smatral je izločenje parlamenta kot opravičeno, izjavivši, da parlament ne bi bil mogel votirati izjemnih odredb, ki so se ukrenile. Saj je res, da parlament ni uvedel vojaške judikcije za civilne osebe, toda potrebne izjemne odredbe in določbe bi bil notiral tudi ta parlament, kakor je v letu 1912. zakon o vojnih dajatvah, deželnobrambni zakon, vojni red itd., kakor je tudi dovolil vse militarične kredite, ki so se kdaj zahtevali od njega.

Gospod poslanec dr. Stölzel se sklicuje na pravico države v sili. Nu, pojem te pravice je v juridiški znanosti zelo dvomljiv in sporen. Toda, gospoda moja, parlament, ki se zaveda svojega dostojanstva, svojega položaja, svoje važnosti, bo priznaval le zakonito pravico države

v sili, ki se opira na zakone, nastale v parlamentu ustavnim potom, na zakone, ki za potrebo sile predvidevajo izjemne določbe ravno za slučaj sile; nikdar pa ne more in ne sme - ako se noče izneveriti samemu sebi - priznavati kake pravice v sili, ki namesto zakona postavlja samovoljo, na mesto pravice enostaven in gol absolutizem. In to, gospoda moja, se je zgodilo. (Živahno pritrdjevanje.)

Ali, iti moramo še dalje. Gospod poslanec dr. Stölzel je rekel, da država ima pravico do življenja in zato tudi pravico, da v slučaju sile ukrepa take odredbe. - Gospoda moja! Gotovo, država ima pravico do življenja, **ali tudi ljudstva, narodi imajo pravico do življenja!** (Živahna pohvala in ploskanje.) In če ima država po nazoru gospoda dra. Stözlzela pravico, da v slučaju sile porablja silo, potem imajo narodi v slučaju sile pravico do rabe sile. (Živahna pohvala in ploskanje.) Ta teorija ni morda le moja teorija; ne, gospoda moja, tej teoriji so pritrdili tudi naši državniki. Ko je izbruhnila ruska revolucija in se je ruski narod poslužil te pravice v sili, ter je odpravil carizem in tedanjo rusko vlado, tedaj so naši državniki priznavali to. Če priznavajo v Rusiji, potem bodo morali. Logično, priznavati tudi kje drugje. (Živahna pohvala.)

In sedaj vprašam: ali se hoče nemški narod v tem trenutku res identificirati s stališčem dr. Stözlzela in se-li hoče izlasti nemško meščanstvo, takozvano - danes ta izraz ni posebno priljubljen - svobodomiselnost meščanstvo identificirati s tem stališčem? Ali so gospodje pozabili vso svojo minolost ali so pozabili leto 1848. in pa vlogo, ki jo je igralo tedaj nemško svobodomiselnost meščanstvo? Ali ste pozabili na črno-rdeče-zlate barve - gospodje moji? Je-li potrebno, da vam jaz kot Slovan kličem k zavesti pomembnost črno-rdeče-zlatih barv? Nemci morajo vendar vedeti, kaj pomenja črno-rdeče-zlata zastava: "iz temne noči po krvavem boju k zlati luči svobode!" Je-li to svoboda, zlata svoboda (živahna pohvala in ploskanje), ki jo imajo pred očmi gospodje, ki še danes nosijo črno-rdeče-zlat trak na verižici ure? (Veselost in mejklici.)

Jako obžalovati je, da so se taki nazori izražali tu v tej zbornici. Na ta način bo sporazum nemožen, kajti, ako glede temeljnih pravic

ljudskega zastopa nismo edini in na jasnem, potem enostavno ni možno kako skupno delovanje. In, gospoda moja, že opetovano se je v tej zbornici - v tej debati in v prejšnjih - naglašalo, da moramo pripraviti pot do sprave, da moramo pripraviti pot do miru med narodi v Avstriji, če hočemo potem s potrebnim povdarkom nastopati napram inozemstvu in če hočemo zahtevati mir med narodi v inozemstvu. (Živahna pohvala in ploskanje.)

Hrepenenje po miru

Miru ne želi - menim jaz - nikdo tako silno kot ravno južnoslovanski narod; in sicer morem - ne da bi bil formalno pooblaščen v to, - izjaviti tu, da toliko na tej, kolikor na oni strani državnih mej. Danes ga ni morda nobenega južnega Slovana, ki bi ne hrepenel po miru. Mi Slovani smo bili pač vojevito ljudstvo do zadnjih časov - to je bila posledica razmer, zgodovinskega razvoja - toda, dovolj krvi smo prelili (pohvala), dovolj krvi za-se in za druge; hočemo priti slednjič do mirnega dela. Mi, ki smo tako dolgo stali kot trden zid proti navalom azijskih trum, dočim se je v istem času zapadna Evropa mogla mirno razvijati in si ustvarjati svojo kulturo - mi hočemo pokazati slednjič, da tudi mi moremo mirno delati, da imamo svojo lastno kulturo in da hočemo razvijati to kulturo. (Živahna pohvala.)

Mi pa imamo še nek drug razlog in to so grozote te vojne, ki niso morda nikogar zadele tako, kot nas južne Slované. Poljaki imajo prav, da se pritožujejo, ali poljska mesta stoje še danes taka, kakor so bila pred vojno (Klici: Tako je! - Oporekanje). Prosim, Lvov in Varšava stojita še tu. (Poslanec dr. Trylowskyi: Lvov ni poljsko mesto! - Veselost in mejklici.) Govorim čisto splošno, nikogar se nisem hotel dotakniti (Mejklici)!

Gospoda moja! Ta mesta in istotako tudi maloruska so danes še obljudena in v teh mestih se razvija življenje, morda živahneje, nego je bilo pred vojno. Sedaj pa pojte, gospoda moja, na Balkan, v sovražne dežele in našo Bosno in Hercegovino, v Dalmacijo, in videli boste, da od

nekdaj cvetočih naselbin, od nekdam cvetočih vasi in mest so le še ruševine. (Klic: Isto je v vzhodni Galiciji!) Da, v posameznih krajih. Pri nas je vse opustošeno in zapuščeno, in sicer ne le po sili in potrebi vojne, marveč se je zgodilo po samovlastnih činih naših lastnih oblasti, po besnenju proti vsemu, kar nosi slovansko ime, in na tak način, kakor ga pač od bitke na Kosovem polju Evropa ni videla več. In, gospodje moji, kam pridemo? Mož je ločen od svoje žene, otroke - tako se je zgodilo z mnogimi - mladeniče in starčke so odtirali v ujetništvo, ki spominja na rimske in grške čase. Omenjam le, da so iz Niša in okolice Bolgari odtirali 30.000 Srbov v Malo Azijo.

Predsednik je prekinil: Prosim, gospod govornik, odmerjen vam čas je potekel.

Poslanec dr. Rybář: Neham takoj.

Vodila se je proti nam direktno iztrebljevalna in uničevalna vojna in se obračamo tu do naše vlade in do vlade ententnih držav, naj se v interesu ohranitve južnega Slovanstva napravijo konec temu besnenju, temu prelivanju krvi. Ententine države pravijo, da so šle v vojno, da rešijo Srbijo, ali Srbov in južnih Slovanov ne rešijo; ne bo nikogar tu, ki bi mogel potem uživati blagoslove miru!

Gospoda moja! Zaključiti moram, ker je čas mojega govora potekel. Zaključiti hočem le z izjavo, oziroma z apelom, ki nadoveže tam, kjer sem začel: sedanja vojna je povratek v najhuje barbarstvo, mednarodno pravo ni več obstajalo, povsodi je nastopilo opustošenje, kakršnjega morda še ni videl svet. Porabljala so se najkrutejša bojna sredstva in bojne metode. Prepričan sem, da bodo v bodočih časih le z grozo mislili na to vojno in da pridejo do uverjenja, da do take vojne ne sme priti več, da se ne sme več ponavljati to, kar se je zgodilo tu. Močno jamstvo proti ponovitvi take vojne pa bi bilo dano že s tem, da bi odločitev o vojni in miru ne bila dana v roke poedinca, marveč v roke narodov. In ta misel je v poedinah državah že uresničena. Uveljaviti se mora povsod. **Demokracija je na pohodu.** Je na pohodu ne le v Rusiji, ampak tudi v centralnih državah. Demokracija zmaga - o tem sem

uverjen - in nam prinese potem tudi trajen mir. (Živahna pohvala in ploskanje. Govorniku so čestitali.)

POZORNOST DO SODSTVA

Tudi v tem poslanskem mandatu je bil Rybář pozoren do dogajanja na sodnem področju, še zlasti ker je vojno stanje bistveno spremenilo tudi notranja imenovanja in nastavitve.

Za naše sodne uradnike (Edinost, 17. julija 1917)

Posl. dr. Rybář je podal danes interpelacijo na voditelja pravosodnega ministrstva, v kateri je opozoril na dejstvo, da ni bilo že tri leta nikakega imenovanja **sodnih uradnikov** v območju tržaškega višjega sodišča, izvzemši imenovanje predsednika deželnega sodišča tržaškega. - Izpraznjena so ta-le mesta: predsednika okrajnih sodišč v Gorici in Rovinju, - preds. trgov. in pomorskega sodišča, šest mest svetnikov višjega sodišča, dve mesti deželnosodnih svetnikov, pet mest okrajnih sodnikov, štiri mesta sodnikov. Vrhu tega 11 novo ustanovljenih konceptnih mest in precej mest pomožnih uradnikov.

Z ozirom na škodo, ki iz tega zakasnenja izvira pravosodstvu, zlasti pa uradnikom in pred vsem avskultantom, za katere se pravica za avtomatično napredovanje začanja šele z imenovanjem za sodnika, vprašajo interpelantje:

Ali hočejo takoj razpisati natečaj in pospešiti vsa imenovanja?

SLOVENCİ, NEMCI, ITALIJANI

Medetnični napeti odnosi so se v vojnem času stopnjevali. Rybář je "majniško deklaracijo" uokviril prav v tem smislu.

Govor poslanca dr. Otokarja Rybářa v seji zbornice poslancev dne 2. oktobra 1917 (Edinost, 7., 9., 10. in 11. oktobra 1917)

Kako se je razvilo sovraštvo med Nemci in Slovani

Visoka zbornica! Naše sedanje opozicijsko vedenje se nam šteje v zlo od mnogih strani. Kažejo neko razočaranje, kažejo celo neko ogorčenje, razkačenost radi našega vedenja. Enostavno ne morejo razumeti, da mi v tem trenutku - tako moremo čitati vsak dan v listih - nočemo dajati državi, kar jej gre, da - celo naši armadi, da nočemo dovoliti najpotrebnejšega. S to stvarjo pa je tako kot z nekim drugim očitkom, ki ga moramo čuti ponovno tu in izven zbornice: da kažemo sovraštvo proti nemškemu narodu.

Gospoda moja! Je sedaj morda trenotek, da podamo tozadevno nekoliko pojasnil.

Kar se tiče imputiranega ali očitane ga nam sovražnega mišljenja proti nemškemu narodu, proti Nemcem kot takim, bi vprašal najprej, kako mišljenje pa kažejo Nemci napram našemu narodu? (Mejklici.) Mi, ki živimo doli na jugu ob meji, vemo prav dobro, od kakega mišljenja so prežeti tamošnji Nemci, od najvišjih do najnižjih plasti, nasproti našemu narodu. Našega naroda niti ne imenujejo z njegovim narodnim imenom; že označba našega naroda je v ustih naših nasprotnikov, in pomenja, seveda tudi za nas, sramotilko. Ne imenujejo nas Slovence, marveč nas imenujejo "windische"; niti pravice do rabe svojega narodnega imena

nam nočejo pripoznati. (Mejklici.) Priznati nam morate, gospoda moja, da je že to močan dokaz o sovražnem mišljenju Nemcev nasproti nam in potem se tudi ne smete čuditi, če naš narod nasproti takemu mišljenju tudi ni navdihnen po prijateljskem mišljenju, kajti le ljubezen ustvarja ljubezen na drugi strani, dočim pritisk ustvarja odpor.

Kako daleč gre sovražstvo Nemcev tudi v drugih pogledih proti vsemu, kar je slovansko, posebno pa proti vsemu slovenskemu, dokazuje iz zadnjega časa neraba slovenskih imen krajev, rek in gora. - Ravno tam, kjer se sedaj odigravajo najhujši boji, kjer se naša monarhija bori proti dednemu sovražniku - saj se ga označa kot najzavratnejega sovražnika - **tam so slovenska tla**; in vendar ne bi mogli, gospoda moja, sklepati tega iz poročil našega vojnega tiskovnega urada in naših listov, kajti vsi kraji se navajajo s tujimi, italijanskimi imeni, in kjer se slovanska imena sploh ne dajo potajevati, se navajajo z italijanskim pravopisom, v italijanski odevi. (Mejklici.)

Pritožili smo se proti temu, ni pa koristilo nič. In zakaj ne koristi nič? Ker se - vkljub temu, da se Italijane označa kot dedne sovražnike - še rajše rabi njihov jezik, nego pa naš. (Klici: Tako je!)

Jaz sem, gospoda moja, toliko objektiven, da pozdravljam z veseljem, da se je tista znana vojaška naredba, ki je zaukazala rabo nemških imen za južnotirolske kraje, razveljavila z najvišega mesta; kajti, to je gotovo gorostasnost, da so se za te kraje, ki so čisto italijanski, iznašla nemška imena, ali pa potegnili iz pradavnega časa. Da se pa pri nas, kjer so slovenska tla, kjer živi čistoslovensko prebivalstvo, tuja imena dalje rabijo, da - ta so posebno priljubljena, da, še več: da gre naš generalni štab tako daleč, da čisto nove iznajdbe italijanskega generalnega štaba sprejema v svoja poročila, in da označa naše kraje, kot Dutovlje z Dottogliano, Komen s Comiano itd., to kaže toliko mero sovraštva, da moramo res strmeti.

Nu, rekel sem, da se ne smete čuditi, ako mi takim čustvom odgovarjamo s sličnimi. Ali ni edino to. Ves naš zgodovinski razvoj je bil tak, da so Nemci nastopali proti nam vedno kot zatiralci, kot

gospodovalen narod. (Prav res!) Že od prvega zgodovinskega nastopa Slovencev v srednji Evropi, so bili Nemci, ki so udrli v naša ozemlja z ognjem in mečem, da so del prebivalstva iztrebili, a drugega podjarmili in so iz podjarmljenцев napravili potem služečo plast. Oni so bili gospodarji zemlje, Slovenci so bili sluge, tisti, ki so bili podvrženi davku, tisti, ki so morali delati za Nemce. Najbolji dokaz za to je, da je naše ime postalo v označbo za slugo, iz "Slave" so naredili "Sklave". Prišlo je torej k prejšnjemu narodnemu nasprotstvu še socialno in tako je ostalo skozi ves srednji vek. Gospodarji zemlje, plemenitaški posestniki, vsi so bili Nemci, in vse, kar je bilo okolo njih, je bilo nemško; rabili so le nemški jezik; tisti, ki so služili, so bili Slovenci. Umevno je torej, da se je iz tega narodnega in istočasno socialnega nasprotstva razvilo sovraštvo, ki se je nadaljevalo potem notri v najnovejši čas. Ali v novelem času je prišlo še novo netivo. Po revoluciji leta 1848, po svobodnostnem gibanju sploh, po takoimenovanih človeških pravicah, po odpravi lasti na osebo, po odpravi tlake se je sicer socialno nasprotstvo ublažilo, ali tem hujše je postalo narodno nasprotstvo; kajti, ljudstvo, ki je bilo sedaj v individualni posesti političnih pravic, to ljudstvo se je hotelo seveda povzpeti v višje razrede; ali nasproti mu je stal tu gospodujoči razred, obstajajoči iz Nemcev, ki mu je z vsemi sredstvi zabranjeval povzdigo v višje razrede. Vse do najnovejšega časa so bile vse naše oblasti, je bila večina šol, začetkoma sploh vse šole, je bilo vodstvo, z eno besedo: vse - nemško, ne le po imenu, ne le po jeziku, ampak tudi po duhu. To narodno zatiranje je občutil seveda v prvi vrsti inteligent, ki je bil opremljen z istim orožjem duha kot njegov nemški sosed; ni pa smel priti na nobeno višje uradniško mesto, ni smel v razred gospodujočih, v razred vladajočih. Še do današnjega dne so nam zaprta vsa višja uradniška mesta in če je kak slovenski uradnik s svojo pridnostjo, s svojo nadarjenostjo prišel tako daleč, da je prodril do najviših mest, do najvišjega mesta, na čelo kakega urada - tja mu je prihod zabranjen, preterirajo ga in na njegovo mesto prihaja nemški uradnik. Mogel bi navesti imena, ali nočem škoditi tem našim soplemenjakom.

Poreče se nam: Ali, saj ste vendar dobili ministra. (Mejklici: To je omenil ravnokar dvorni svetnik Kuranda!) Res je, saj sem to pričakoval - res smo dobili enega ministra. Prosim, že to, da smo, kar Avstrija obstoji, odkar mi Slovenci spadamo k Avstriji, že-le v letu 1917, po ruski revoluciji, dobili ministra našega plemena, našega jezika, že to, gospoda moja, in visokospoštovani gospod dvorni svetnik, govori cele knjige.

Ali, kaj se nam je dalo? Je-li soudeležba na vladni oblasti, en minister brez portfelja, minister, za katerega so morali iznajti čisto nove izraze, da sploh morejo opisati njegov delokrog. Razumel, mislim, ni nikdo, kako delo ima naš minister, kaj je njegov delokrog. Mi stojimo, seveda, temu gospodu simpatično nasproti, gotovo: ali, da bi to smatrali kot kakršnjekoli bližanje našim željam, našim stremljenjem, to je izključeno. Zdi se skoro, kakor da se nam je hotelo vreči košček sladkorja, da bi mislili: sedaj je tudi za nas napočila boljša era, sedaj bomo tudi mi napredovali v vrsto dvornih svetnikov in celo ekscelenc. Ne, gospoda moja, tako naivni nismo. Razumemo prav dobro, kako pomembnost ima to. Ponavljam: mi stojimo njegovi ekscelenci dru. Žolgerju seveda jako simpatično nasproti, ali kot kako izpolnitev naših upravičenih želja, posebno pa stremljenja, da bi bili soudeleženi na vladni oblasti, absolutno ne smatramo njegovega imenovanja.

Rekel sem: v prvi vrsti je inteligenca, ki je občutila to zatiranje, to zapostavljanje. Pa tudi kmet. In zakaj? Tudi kmet je pri vsakem koraku prihajal v stike s to nemško, ali po nemških uradnikih predstavljano avstrijsko državno oblastjo. Ko je plačal davek, je prihajal v urad, kjer so sedeli nemški uradniki in so postopali žnjim kot Nemci; istotako, če je imel opravka pri okrajnem glavarstvu. Okrajne glavarje slovenske narodnosti v slovenskih krajih bi mogli, menim, sešteti na prstih ene roke, in kjer so, ne smejo kazati nikakih simpatij do Slovencev, kajti takega okrajnega glavarja označajo takoj kot srbofila in tudi postopa se žnjim tako, kakor se je tudi zgodilo nekaterim političnim uradnikom. Tudi tu bi vam mogel zopet navesti imena, ali ne storim tega iz lahko umljivih razlogov. V uradnih sobah se daje kmetu vedno enostavno

občutiti, da pripada inferijorni narodnosti, da, ne redko ga obsipljejo s sramotilnimi besedami, med katerimi igra ravno "Windischer" glavno ulogo. Ko je prišel potem k vojaštvu, je označevanje z "windischer Trottel" istotako pogosto, kot - komis. Windischer Trottel je povsem enostavno vsak slovenski novinec.

Priznavam brez drugega: je častnikov, ki imajo tak pojmov o človeškem dostojanstvu, da se ne ponižujejo tako; ali, velika večina - in tudi sedaj v vojni - je ravno nasproti našim slovenskim in jugoslovenskim vojakom sploh postopala na način, da je izzivalo največje ogorčenje. Gospoda moja, jaz govorim iz izkustva in morem to, kar pravim, tudi dokazati.

Razumeti morete, da mora tako postopanje tam, kjer se plačuje najteži davek, davek krvi, izzvati največje ogorčenje. (Prav res!)

In kako je v šoli? V vseh obmejnih ozemljih in v prejšnjih časih celo na Kranjskem - notri do srca slovenske kronovine - so bile vse šole nemške in so še danes v velikem delu južne Štajerske; na Koroškem je sploh ena sama slovenska ljudska šola. V vseh teh šolah niso le učili nemščine, ampak se je tudi stremilo za tem, da bi se mlademu Slovencu zatrla ljubezen do maternega jezika. Na Koroškem gre to tako daleč, da v ljudski šoli niti latinice ne uče v nemškem jeziku zato, da ne bi otrok vzel tudi slovenskih knjig v roko. Raba slovenščine se je direktno prepovedala in niso bile redke šole, kjer je učenec, ki je izustil slovensko besedo, dobil na hrbet osla, ki ga je moral potem ves dan okolo nositi. Že v otroka so poskušali vcepiti sovraštvo proti lastnemu maternemu jeziku, dosegli pa so, seveda, nasprotno; vzbudili so reakcijo, vzbudili so sovraštvo proti šoli in ob enem proti tistemu, ki je storil vse to, proti Nemcu, istotako proti nemškemu učitelju, kakor proti nemškemu uradniku itd.

In kako je bilo sedaj v vojni? Že pred vojno je bilo vse to v našem ljudstvu, še pred vojno je občutilo naše ljudstvo to zatiranje, to zapostavljanje, to nespoštovanje od strani Nemcev. In potem je prišla vojna. In tedaj se je zgodilo, kar ni nemškemu narodu v čast. Vem prav

dobro in v privatnih pogovorih se mi je to večkrat očitalo, rekli so mi: Ali, gospoda moja! Zakaj obdolžujete ves nemški narod? Saj to so le posamezniki; nočemo se identificirati s temi nemškimi uradniki, ki so tam divjali proti vam. Prepričan sem, da so tisti, ki tako govore popolnoma bona fide in da jih v resnici boli, da so se vse te strašne grozovitosti izvajale tam doli in da so to grozote tudi za njih. Ali, za vsemi temi uradniki, s katerimi je naša dežela preplavljena - kajti, kjer je kak uradnik, tam sedi prav gotovo tudi nemški uradnik, in kjer ni vladnega urada, tam so železnice in te so domena Nemcev; in kak duh preveva te nemške železničarje, gospoda moja! Vsklik višega železničarja, našega tovariša Heinc-a tu v tej zbornici vam je pač še dobro v spominu, ta je značilen za ves razred nemških železničarjev - za vsemi temi uradniki torej, pa naj so že vladni uradniki, ali železničarji, **stoji povsodi nemški volksrat!** Vsak tak uradnik je nemško posestno stanje, za katerega se zavzemlje z vso močjo ves nemški volksrat tja gori do Doberniga! Da, v čisto slovenskih krajih, kjer ni domačih Nemcev, je vsaka službeno mesto, kjer je kdaj sedel kak Nemec, že nemško posestno stanje, ki se ne sme več iztrgati Nemcem. Ali, to ni še najhujše, da so Nemški uradniki divjali proti nam; saj to se je godilo po velikem delu - priznavam to do neke mere - zato, ker je bila želja od zgoraj, da, kar se je od izvestne strani celo ukazovalo.

Ali, kar najbolj zamerjamo Nemcem je, da se je nemška inteligenca dajala porabljati za denuncijantske posle, in tu ni bilo v nemški inteligenci v naših krajih nobene razlike, kajti učitelji, uradniki, trgovci, ali kdor bodi, so svoje kolege, svoje sosede denuncirali. Mogel bi, gospoda moja, navesti stotine in stotine slučajev, ali navedem le en slučaj, kako daleč je segalo to. Na eni nemških srednjih šol je bil nameščen neki Slovenec kot katehet; toda, ne smete misliti, da je bil to kak jugoslovanski hujskač. Ne; tovariši moji, ki ga prav dobro poznajo, potrde, da je pripadal k tisti smeri, ki celo do meke mere pobija narodni moment v politiki. Bil je enostavno katoliški duhovnik in nič drugega, katoliški duhovnik slovenske narodnosti, ne pa naroden razvnetež, za

kakršnega velja vsakdo, ki je pri nas narodno zaveden. Ko se je začetkom vojne nekak paraksizem polastil vseh in je bilo tudi v Trstu, kakor v drugih krajih, v navaden pozdrav "Bog kaznuj Anglijo!" - tudi v gostilnah je bilo čitati tak napis - je kot katoliški duhovnik smatral za svojo dolžnost, da je opozoril učence, da je tak pozdrav nepristojen in nekrščanski, ter jim rekel, naj bi se ne govorilo "Bog kaznuj Anglijo!", marveč "Bog bodi milostljiv nam ubogim grešnikom!", kajti vsi smo grešniki pred Bogom. Radi te izjave, ki hoče izraziti le katoliško misel, je bil suspendiran in se je uvedla proti njemu sodna preiskava (Čujte! Čujte!); zaprli so ga in je še danes suspendiran. In veste, gospoda moja, odkod se je izvedelo to?

Njegovi kolegi so bili ovaduhi, njegovi kolegi, kakor toliki drugi n. pr. v Gorici, na južnem Štajerskem, Koroškem itd. To je najžalostneje, kar smo doživeli v tej vojni, in ne smete se čuditi, če je v nas ostalo čustvo grenkobe in če se je v ljudstvu razvilo tudi čustvo sovraštva, ki, kakor veste, obstoji proti Nemcem po vsem svetu ravno zato, ker s takimi svojstvi prihajajo med tuje narode.

Vi, gospoda moja, navajate često proti nam izjave kmetov, ali - kakor nedavno neki tovariš - izjave svojega častniškega sluge in drugih infanteristov, s katerimi ste prišli v vojni v stike, da namreč ti sovražijo takozvane hujskače, da nočejo nič vedeti o vsem tem, da bi hoteli v miru živeti z Nemci, na kratko: da nikogar ne ljubijo bolj nego Nemcev in da nikogar ne mrzijo bolj, nego te takozvane hujskače - to smo namreč mi poslanci. Kaj bi rekli vi, gospoda moja, ako bi mi, da izvemo politično mnenje Nemcev, šli recimo v Stixneusiedl in bi tam vpraševali kateregakoli hlapca z imenom Sebastian Hinterhuber, kako misli o političnem položaju? - Smejali bi se nam najbrže in bi rekli: če hočete vedeti, kako mislijo Nemci, potem se obrnite do nas, do voditeljev naroda, ne pa do kakega častniškega sluge ali hlapca v Buxdehude, ali v Stitneusiedlu! Ali ni res? Nasproti nam pa se poslužujete take taktike! Če je kak revež, ki je ležal tam v strelskem jarku, ali pa je bil na vojaškem vežbališču, kjer ga je njegov častnik gonil sem in tja, v strahu in da bi se

prikupil častniku, zabavljal čez svoje poslance, se to predstavlja kot izjava slovenskega naroda, se obsoja poslance in njih stremljenja. Ali, gospoda moja, kako nam pojasnite potem, da ti ljudje, ko hodijo na volišče, ne volijo takoimenovanih Nemcem prijaznih Slovencev, marveč vedno ravno "hujskače"? To kaže vendar, da ljudstvo, če more in sme res govoriti tako, kakor misli v srcu, soglaša z nami in ne s tem, kar mu hočejo vtepti po Nemcih plačani agitatorji in agenti. (Mejklici.)

Gre za bodočnost naroda!

Če, gospoda moja, uvažuje to, boste morda polagoma razumeli, da ob takem duševnem razpoloženju ljudstva, ko gre za najvažnejše interese, da, za življenske interese, ne bomo tu na Dunaju morda za malo koncesijo, za eno šolo ali kako drugačno koncesijo **stavljali v nevarnost, ali prodajali vse bodočnosti svojega naroda!** Ne, gospoda moja, naše ljudstvo je postalo po vojni tako politično zrelo, da bi danes enostavno ne razumelo, ako bi podpirali take vlade, ki so izvedle take stvari, kot so te, kar se je zgodilo v vojni, in če bi mi - o tem bom še govoril - podpirali vlado, ki se je sovražno izrekla proti naši glavni zahtevi.

In sedaj prehajam ravno k tej zahtevi in to bi bil drugi del mojih izvajanj. Kako je prišlo do te zahteve, da te takoimenovane državnopravne deklaracije z dne 30. maja t. l.? V letu 1848, ko so se Slovenci vzbudili k političnemu življenju, so se, kot vsi drugi narodi, navduševali za politično svobodo in enakopravnost in so tudi zastavili zanjo vse moči. Politična svoboda se je tedaj izvoljevala in tudi enakopravnost se je tedaj utemeljila zakonito, kajti to, kar imamo danes v članku 19., je bilo ugotovljeno že v letu 1848. Nu, gospoda moja, razočarani smo bili mi ravnotako, kakor so bili razočarani delavci. Tudi delavci so se nadejali svoje blaginje od politične svobode, ali ta svoboda, politična in gospodarska svoboda, jim je prinesla tudi svobodo izžemanja od strani gospodarsko mogočnih. Tedaj so videli, da s svobodo samo ne morejo ničesar opraviti, in ravno tako se je zgodilo tudi nam. - Ukljub

članku XIX. in prejšnjim enakoglasečim se določbam je gospodarstvo tujstva ostalo isto.

Z začetka nismo mogli razumeti, ali bili smo tudi potem istotako kot prej izključeni od vseh političnih in narodnih pravic in prepuščeni gospodovalnemu plemenu na milost in nemilost, odkazani gospodujočemu razredu. Pozneje, ko smo prišli že kolikor-toliko do izpoznanja, so se navduševali naši zastopniki za deželno avtonomijo, sledeč v tem pogledu Poljakom in Čehom. Ali tu smo prišli z dežja pod kap, kajti z deželno avtonomijo smo dobili dva gospodarja, dočim nas je poprej tlačila le vladna oblast; tlačila nas je potem še deželna oblast, po tako imenovanih avtonomnih oblastih, ko so skoro v vseh naših kronovinah v tujih rokah, in so nam te kratile naše pravice. Tako doživljamo novo razočaranje in mi moramo razmišljati, po kaki poti bi vendar prišli do tega, kar nam gre, kako bi si mogli priboriti svojo samostojnost. Tako je počasi ali sigurno slednjič prodrlo prepričanje, da nimamo ničesar pričakovati od enakopravnosti, ničesar od deželne in občinske avtonomije, marveč, da treba nam **narodne avtonomije**, in sicer ne samo **narodne samouprave**, ampak tudi narodne samovlade, opremljene z vsemi pravicami in atributi državne neodvisnosti. To, gospoda moja, je bil vzrok, da smo prišli potem do svoje deklaracije. Čisto enostavno: Nočemo več služiti, nočemo biti pod gospodstvom, nočemo za vsako šolo, za vsako kulturno in narodno potrebo še apelirati na milost gospodujočih; nočemo prositi in prosjačiti, **marveč hočemo sami odločati o vseh teh naših potrebah.**

To je stališče, ki je zavzemano danes in ki je bodo končno razumeli tudi Nemci. Zamislite se, gospoda moja, v naš položaj, postavite se na naše mesto - kaj bi rekli k temu, ako bi v Kremsu, St. Pöltenu itd. sedeli slovenski ali češki uradniki, če bi bili vaši sodniki, vaši učitelji Slovenci in Čehi, če bi v vaših šolah ne učili po nemški, ampak slovenski ali češki, če bi na Dunaju, v katero-koli ministrstvo bi prišli, povsod naletali na tujce, na pripadnike druge narodnosti, ki morejo biti morda do neke mere objektivni, ki pa nikdar ne morejo čutiti z vami,

ki enostavno niso sinovi vašega naroda in zato ne morejo čutiti in razumeti psihologije in potreb vašega naroda?!

Nu, gospoda moja, vpraševali boste: Ali, kaj ima to opraviti s proračunskim provizorijem? Proračunski provizorij je, kakor pravi to že ime, nekaj provizoričnega, to je, v političnem življenju se glasovanju proračunskega provizorija ne pripisuje tiste pomembnosti, ki jo ima glasovanje o rednem proračunu. Ni to nikako vprašanje zaupanja. Dalje nam govorite: Kako morete le - omenjal se tega že v uvodu svojega govora - v tem trenutku vojsko, ki se za vas bori, ki vas ravno danes tam doli ob Soči ščiti pred vpadom Italijanov, kakor morete tej armadi odrehati, česar potrebujete za nadaljevanje vojne? Kako morete biti gluhi in slepi napram lepemu gospodarskemu in socialnemu programu, ki ga je tu predložil gospo. Ministrski predsednik v torkovi seji? Kako, da ne morete razumeti, da je to vse v interesu države, v interesu splošnosti?

Nu, gospoda moja, takoj vam odgovorim na ta očitek, na to vprašanje, z neko prisposodbo. Najemniku kake hiše je čisto vseeno, imali hišni gospodar veliko ali malo dolgov, ali so na njegovi hiši hipoteke ali ne. Solastnik, soupravitelj hiše ima pač svoj interes na tem, da se ti dolgovi poplačajo, da izginejo, najemniku pa je to, vseeno.

Še drugo prisposodbo bi navel. (Poslanec Kuranda: "najemnik", rabljen v tej zvezi v tej dvorani, je nevarna beseda!) Mi se ne smatramo na svojih tleh kot najemnike, **toda postopa se z nami kot s takimi** (Živahno odobravanje) in zato se branimo proti temu.

Iz te prisposodbe morete, gospoda moja, posneti, v kakem duševnem razpoloženju se nahajamo. Če se nam ne dopušča, da bi soupravljali in sovladali, če se postopa z nami kot z zatiranci, kot takimi, nad katerimi se gospoduje, potem nimamo seveda interesa na vsem tem. Kaj nas briga elektricitetni zakon, kaj na briga zakon o rudarstvu itd., če se moramo boriti za svojo nago ekzistenco, če se moremo še le zagotvljati **svojo bodočnost!**

Vi, gospoda moja, ne morete razumeti tega, kajti nikdar se niste nahajali v takem položaju. Kdor pa, kakor mi, skozi toliko let tu

brezvspešno trka, in vedno vidi, da sme ravno le trkati, le prositi in prosjačiti, da pa ne seme nikdar soodločati, ker drugi odločajo o tem, in sicer samo eno pleme v tej državi, ta mora priti do takega prepričanja.

Sicer pa to ni samo naš nazor. Če ste čitali "Arbeiter-Zeitung" od minole sobote, najdete tudi tam odgovora. (Predsednik je dal znamenje z zvoncem.) Vidim, da moram hiteti k zaključku in moram svoja nadaljnja izvajanja odložiti za drug moment. Ali na nekaj bi še opozoril. Naša **jugoslovanska deklaracija** je razglasila jasno in razločno pred vsem svetom, kaka je naša zahteva. To deklaracijo odklanja gospod ministrski predsednik, predstavlja jo kot nezdružljivo z avstrijsko državno mislijo, proglašajo jo, četudi ne expressis verbis, ali vendar precej jasno kot - veleizdajo. Sedaj pa mi dovolite, gospoda moja, da tu nekaj prečitam, kar daje odgovora na ta očitek (čita):

"Še enkrat, gotovo zadnjikrat, nam daje usoda priliko, da ujedinenje južnih Slovanov sami vzamemo v roko, da ustvarimo delo neizmerno velike kulturne in narodne dalekosežnosti in da pri tem - služeč blaginji milijonov - pospešimo tudi politične in narodno-gospodarske interese ostalih narodov Avstro-Ogrske. - Svoboden, ujedinen narod Jugoslovanov nastane in mora nastati iz te vojne. Vprašanje gre le za tem, **ali z Avstrijo, ali proti njej**, ali z Habsburžani, ali proti njim?! Prvo bi nas dovedlo do novih višin, drugo bi zapečatilo našo usodo."

Tega ni pisal morda kak srbofilski hujskač, kak jugoslovanski agitator in šoven; tako je pisal Nemeč Chlumetzky. Če je on prišel do tega izpoznanja, potem moremo ministrskemu predsedniku, ki je v svojem govoru od zadnjega torka izrekel bojazen, da bi se mu moglo očitati, da je velik čas našel majhen rod, zaklicati: ta očitek **ni neopravičen nasproti njemu!** (Živahna pohvala in ploskanje.)

MED INTERPELACIJAMI: 40.000 BENEŠKIH SLOVENCEV

V tem času je v aktih poslanske zbornice mogoče zaslediti več Rybářevih interpelacij tako v slovenskem izvirniku kot v nemškem prevodu. Vseh skupinskih poslanskih vprašanj, ki jih je Rybář podpisal s slovenskimi in drugimi poslanci, ne objavljamo.

Posebno zanimiva pa so tista, ki se dotikajo narodnostnih pravic, tudi kar zadeva Slovence v italijanski videmski pokrajini, ki je bila takrat pod avstro-ogrsko zasedbo.

Jugoslovanski klub za beneške Slovence (Edinost, 8. novembra 1917)

Dr. Rybář in tovariši so podali v današnji seji poslanske zbornice naslednje:

Vprašanje

na Njegovo ekscelenco ministrskega predsednika zastran priprav za narodnim razmeram odgovarjajočo upravo v slovenskem delu Videmske provincije.

Po velikih uspehah na jugozapadni fronti je večji del italijanske Videmske province (Provincia di Udine) v oblasti zmagonosnih vojsk. S tem je možna osvoboditev tistih Slovencev, ki prebivajo v Avstriji sosednjih občinah v številu okoli 40.000 in so prišli l. 1866 pod italijansko oblast.

Podpisanci si štejejo v dolžnost, da takoj opozorijo na obstanek teh Slovencev in na potrebo njihovi narodni posebnosti odgovarjajočega

ravnanja, in to toliko bolj, ker se zdi vsled dosedanjih izkušenj opravičena bojazen, da nastopi tudi tu avstrijska uprava v italijanski opravi, kakor je to storila tekom dolgega časa in do zadnjih dni v večjem delu Primorskega, in to celo v največjo škodo avstrijskim interesom.

Kako težko je grešila svoječasna absolutistična, z najhujšim policijskim duhom prežeta avstrijska uprava tudi nasproti beneškim Slovencem, je možno presoditi iz dejstva, da so se ti izrekli potom plebiscita l. 1867 z eno samo izjemo za pripadnost k Italiji, ki so jo smatrali za zaščitnico svobode. Kajpak, da je bilo njihovo razočaranje toliko večje, kajti "svobodomiseln" italijansko kraljestvo je pričelo poitalijančevati z najhujšim pritiskom.

Bila bi krvava ironija, ako bi hotela avstrijska uprava nadaljevati to politiko, namesto da bi z upravo, ki se bo ozirala na narodnostno posebnost, premagala naravno nezaupnost tega prebivalstva in pripravila pot popolnemu združenju z ostalimi Jugoslovani, kakor si žele najboljši možje tega ljudstva.

V to svrho bi se morali porabiti pri upravi teh slovenskih krajev tudi le slovenski ljudje, po možnosti iz avstrijskega Primorja, ki bi imeli nalogo, da takoj stopijo v dotiko z zaupniki beneških Slovencev in uvedejo kolikor možno avtonomno občinsko upravo. - Nato bi se morale ustanoviti brez odlašanja v večjih krajih slovenske šole, pozvati tje kaj slovenske duhovnike, kjer jih še ni, in se sploh osvoboditi ljudstvo duševnega robstva, v katerem so ga držali Italijani tekom tolikih let. V obče pa bi se morala vršiti uprava na človekoljuben način in trebalo bi izogniti se podobnim samosilnostim, kakor so bila sporočena iz drugih zasedenih dežel.

Življenjsko sposobnost tega dela slovenskega naroda dokazuje že okoliščina, da Slovenci, ki so že v 7. stoletju takoj po dohodu Longobardov vdrli v furlansko nižino od severa in vzhoda, segajo še danes do vrat Čedad in Humina (Gemon), dočim je najti sledove nekdanjih germanskih gospodarjev te dežele le še v muzejih.

Z veseljem je pozdravil slovenski narod po zmagah naših vojsk izvršeno zopetno prisvojitve Soške doline. Z zasedenjem ozemlja njegovih sorojakov v Italiji se mu odpira vrhu tega nada na trajno združenje s temi slovenskimi kraji, ki so se smatrali že za izgubljene, - združenje, ki je postulat narodnostnega načela, ki ga torej tudi Italija, ki se je pridružila vojni v imenu tega načela, ne more pobijati.

Slaba uprava bi to veselje kalila in take nade uničila. - V tej bojazni podpisani vprašajo:

Ali noče Nj. ekscelenca opozoriti c. in kr. vojno poveljstvo na Slovence, ki žive v Videmski provinci, in izposlovati v njihovem interesu njihovi narodnosti posebnosti odgovarjajočo in to pospešujočo upravo, ki bo sposobna, da utrdi zaželeno trajno združenje njihovih krajev z ostalim slovenskim ozemljem?

Na Dunaju, 6. novembra 1917

V naslednji interpelaciji je Rybář opozarjal na poitalijančevanje slovenskih krajevnih imen na Goriškem, poleg tega pa spet omenja slovensko prisotnost v Benečiji.

Vprašanje poslanca dra Rybára in tovarišev na c. kr. Vlado v obče v zadevi uradnega poitalijančevanja jugoslovanskih krajevnih imen in rabe italijanskega jezika v čisto slovenskih krajih

(43. seja XXII. sesije poslanske zbornice, 27. 11. 1917)

Ljubljanski "Slovenski Narod" od 16. t.m. je objavil, da ima zdaj goriški mestni pečat napis "Stadtmagistrat Görz - Regierungskommissär: Dandini". Tak pečat si da narediti vladni komisar v deželi, kjer nemščina ni v deželi običajen jezik. Zato pa izdaja ta nemški "Stadtmagistrat" za

čisto slovensko Prvačino ali Vipolže nemška dovoljenja za Prebacina ali Vipolzano.

Dalje čitamo tam: "Kaj pojdemo v Gorici po starem naprej? Mislimo, da ne marveč se bo morala izvršiti tam prav korenita izprememba. Goriški magistrat mora imeti slovenski pečat in uradovati s Slovenci slovensko. Tiste stare jezikovne krivice, pod katerimi smo toliko trpeli, morajo razpasti, kakor so razpadle mestne stavbe in kakor bo vzrastla iz razvalin nova Gorica, mora zrasti iz starih krivic pravica za Slovence v vsakem oziru.

Prvi so prihiteli Slovenci v mesto, med sedanjimi prebivalci so skoro sami Slovenci in v bodoče bodo tudi prevladovali. Zato pa hočemo pri vseh oblastih nemudoma, da se otresejo starega sistema, ki ni poznal slovenskega jezika v mestu, ter začno takoj izvajati ravnopravnost.

Našim poslancem pa priporočamo, da pazijo na naše pravice, takoj sedaj, ko klijejo prvi začetki življenja v Gorici.

Drugi ljubljanski dnevnik "Slovenec" od 15. t.m. popisuje, kako je italijanska uprava gospodarila v našem Kobaridu ob Soči. Poitalijančila je imena ulic in krajev, popolnoma poitalijančila šolo in naši slovenski otroci so morali često okraseni z italijanskimi trobojnicami v raznih svečanostnih prilikah. Vsepovsod so bili postavljeni italijanski napisi, a slovenske napise je odpravila.

Takoj po osvoboditvi Kobarida pa so domačini odpravili laške ulične napise in jih nadomestili s slovenskimi: Gregorčičeva ulica, ulica Cesarja Karla I., Erjavčeva, Volaričeva, itd. Poročilo dostavlja: "Po skaldiščih in bolnišnicah so poleg prej laških zdaj tudi nemški napisi. Tu in tam najdemo nalepljen tudi svarilni oglas generala Belowa, a ta je le nemško-laški, pač najboljši dokaz, da vojna svarila za naše vseskozi lojalno in pošteno prebivalstvo sploh niso potrebna."

Pripomniti je treba, da je Kobarid središče čisto slovenskega okraja, ki meji tudi na slovenski del Benečije (Videmske provincije) in da torej daleč naokoli ni Italijanov ali Nemcev, katerim bi bili namenjeni laško-nemški napisi.

Kakor so vrle Kobaridce srdili v dno duše laški napisi, a so vsled vojnih razmer morali molčati in vse pretrpeti, prav tako in še v pomnoženi meri jih dražijo, razburjajo, žalijo prejšnjim laškimi dodani - nemški napisi. Njihovo vročo željo, da bi bili čim prej odrešeni laškega gospodstva, so poplačali odrešitelji vrhu laških še z - nemškimi napisi.

Podpisanci *vprašajo*:

Ali namerava c.kr. vlada tudi v prihodnje po dosedanjem sistemu žaliti in prezirati jezikovne pravice slovenskega prebivalstva na Goriškem?

Ali c. kr. vlada ne meni še spoštovati dejstva, da nemščina v tej naši deželi ni deželen jezik?

Ali hoče c. kr. vlada spoštovati enakopravnost obeh deželnih jezikov na edino pravi način, da rabi italijanščino le v italijanskih krajih in za Italijane, - v slovenskem delu pa slovenščino?

Ali hoče c.kr. vlada odrediti, da c.kr. uradi in oblasti vendar enkrat že nehajo poitalijančevati naše slovenske kraje in na ta način nehajo podpirati tista stremljenja, ki se trudijo z dokazovanjem, da obstajajo neke "italijanske province" (province italiane), katere bi morala Italija "odrešiti izpod avstrijskega jarma"?

Na Dunaju, 20. novembra 1917

Jarc

J. Hladnik

J. Biankini

Prodan

Dr. Laginja

Perić

Dr. Janković

Dr. Rybář

Dr. Dulibić

Dr. Korošec

Dr. L. Pogačnik

Gostinčar

Demšar

Fon

V naslednji interpelaciji je prav tako v slovenskem jeziku predstavljen položaj slovenskega jezika v vsakdanji rabi v Gorici.

**Vprašanje poslanca dra. Rybářa in tovarišev na Njega
Ekelenco gospoda ministrskega predsednika glede
žaljivega in resničnim potrebam nasprotujočega
preziranja slovenskega prebivalstva v Gorici
(49. seja 22. sesije poslanske zbornice 5. decembra 1917)**

Že revizija ljudskega štetja v Gorici je pokazala, da sta si slovenski in italijanski živelj v Gorici po številu skoro enaka, dasi ob reviziji vsled znanih razmer ni bilo več mogoče dognati vseh mahinacij popisovalnih komisarjev na mestnem magistratu.

Zdaj pa, ko se ljudstvo vrača v Gorico, je poznavalcem razmer znano, da je tam velika večina, da skoro vseskozi slovensko ljudstvo, ki je pohitelo v ljubljeno domačijo, katero si hoče vsaj za silo vrediti s svojimi pridnimi rokami ter vstvariti nove življenjske pogoje.

Toda tamošnji vladni komisar, ki vodi magistratne posle, se obnaša tako, kakor da ima voditi čisto italijansko mesto. Kakor je poprej vedno in dosledno magistrat preziral slovensko prebivalstvo, tako dela tudi on, kar Slovence neizmerno draži, razburja in žali.

Pred nekaj dnevi pa je tudi c. in kr. armadno poveljstvo izdalo razglas, da se morajo vsi moški od 16. leta naprej zglasiti pri etapnem štacijskem poveljstvu, kjer dobé svoje legitimacije. Dasi je tam brez dvoma takih oseb, ki se jih ta razglas tiče, nad tri četrtine slovenske narodnosti, vendar je sestavljen v furlanskem, nemškem in italijanskem jeziku, - v slovenskem pa ne.

Nemščina na Goriškem ni in ne bo nikoli deželni jezik, in danes ni v Gorici morda niti enega Nemca, ki bi se ga ta razglas dotikal, vendar je armadno poveljstvo čutilo potrebo, izdati ga tudi v nemškem jeziku. A za peščico Italijanov je izdalo razglas poleg v italijanskem jeziku še v - furlanskem narečju.

Ker doslej furlanščina ni imela nikjer zavetja, ker so bile doslej povsod le italijanske šole, je praktična vrednost furlanskih razglasov zelo problematične vrednosti - in vendar je armadno vodstvo čutilo potrebo,

postreči celo Furlanom z razglasom v njihovem starodavnem narečju; slovensko večino pa je žaljivo prezrlo.

V Trstu izhajajoči slovenski dnevnik "Edinost" je dodal tej vesti naslednje pripomnje:

"Samo za slovenski jezik, za jezik večine prebivalstva v deželi ni prostora. Ta se ne pripozna! Gorica veljaj tudi nadalje kot italijansko mesto s privilegiji za nemški živelj; Slovencev pa nevidijo, jih ne pripoznajo; za njihov jezik ni mesta v uradnih razglasih! Potem pa se čudijo in morda tudi zgražajo nad drznostjo Italijanov, ki se oglašajo s svojimi aspiracijami na to deželo, sklicevaje se na narodni princip, na narodnost prebivalstva. Človek mora strmeti, ker ne more razumeti take državniške modrosti v časih, ko se toliko govori o pravičnosti do vseh narodov in o pravici samoodločbe.

Z ozirom na vse to *vprašamo*:

Ali hoče Njegova Ekscelenca kot šef celokupne vlade poskrbeti za to, da vsa resortna ministrstva ukrenejo vsa potrebno v svrhu izvrševanja popolne narodne enakopravnosti pri vseh državnih uradih in na goriškem magistratu?

Ali hoče storiti pri c. in kr. vojnem ministrstvu in armadnem po-veljstvu primerne korake v ta namen, da bodo tudi vojaške oblasti vpoštevale jezik večine deželnega prebivalstva?

Dr. Dulibić
J. Hladnik
Korošec
Jarc
Dr. Ravnihar

Dr. Rybář
Prodan
Dr. L. Pogačnik
Dr. Gregorič
Gostinčar

Pogačnik
Dr. Verstovšek
F. Demšar
Perić

BEGUNCI, REFORME, VOJNE RAZMERE

Rybář se je v poslanskem govoru 30.11.1917 zavzel za položaj vojnih beguncev ter za čimprejšnjo reformo gosposke zbornice.

Govor posl. dr. O. Rybáři v poslanski zbornici dne 30. nov. 1917

(Edinost, 9. in 11. decembra 1917)

Za begunce

Visoka zbornica! Kritika, ki se je virekala z maloruske strani o zakonskem načrtu, ki je v razpravi, je gotovo opravičena, in le obžalovati je, da prvi sklep poslanske zbornice ni postal zakon. Ali, gospoda moja, že zadnji ukrajinski govornik je izjavil, da bo v interesu uzakonjena določb o begunstvu njegova stranka glasovala za zakonski načrt, kakor ga imamo pred seboj; isto izjavo podajam tudi jaz vkljub temu, da sem vpisan na strani nasprotnikov. Tudi ne bom to predlagal pritožb o praksi, ki jo vrvajajo oblasti napram beguncem. Le dve točki bi spravil v razgovor, ki ste gotovo važni in zaslužujete zato, da ju omenjam.

Imamo v praksi napram beguncem že veliko število odločb najvišega sodišča v tej stvari: upravnega sodišča. V mnogih slučajih so bili namreč begunci prisiljeni, da so se proti odločbam nižih instanc obrnili na višje in celo na upravno sodišče in treba tu ugotoviti s priznanjem, da je upravno sodišče v največ slučajih odločilo v smislu, ugodnem za begunce. Ali, kaj se je zgodilo? Nekaj, kar bi povsod presenetilo, pri nas v Avstriji pa ne, kajti Avstrija je vendar dežela neverjetnosti: niže oblasti se enostavno ne drže odločb upravnega sodišča. (Čujte! Čujte!)

Stvar je prišla v razgovor in tu se je zgodilo nekaj še bolj neverjetnega: eden vladnih zastopnikov je v begunskem odseku povsem odkrito izjavil, da se v gotovih slučajih praksa - torej niže oblasti - ne bo ravnala po odločbah upravnega sodišča (Čujte! Čujte!), marveč da vlada poizkuša, da izzove kako njen ali vladnemu stališču bolje odgovarjajočo odločbo.

Gospoda moja! Če bi kak odvetnik nasproti opetovanim enakim odločbam najviših sodišč vkljub temu prišel s pritožbami na najviša sodišča, bi ga dotično najviše sodišče bržkone obsodilo v kazen radi objestnosti; na vsak način bi mi očitali tudi prepirljivost in nagajivost in obžalovalo bi sploh, da se dogaja kaj takega. Tu pa izjavlja vlada na usta enega njenih vladnih zastopnikov čisto odkrito, da se ne bo ravnala po teh odločbah, in sicer z utemeljevanjem, da vsaka odločba velja vendar le za dotični slučaj.

To je pač načelno pravilo, ali, čemu se potem zbirajo odločbe? Čemu se proučujejo te odločbe? Menda le zato, da se v analognih slučajih drže teh odločb in da se - to je sicer le razlog oportunitete, ali vendar razlog, - da se najviša sodišča ne nadlegujejo z brezkoristnimi in neopravičenimi pritožbami. Moramo torej, gospoda moja, zahtevati najodločnejše, da ministrstvo ne le da ne ukrepa proti odločbam načelne naravi upravnega sodišča, marveč, nasprotno, da se tem odločbam pokore in v analognih slučajih postopajo po tem. Saj je vendar samo obsebi umevno, da - če se to zahteva od navadnih državljanov, da se avtorita varuje in spoštuje - morajo to v prvi vrsti storiti oblasti, ne pa, da izpodkopavajo avtoriteto naših najviših sodišč.

Druga točka, ki bi se je dotaknil, se tiče repatriacije beguncev. V predloženem zakonskem načrtu se nahaja v § 8 določba, da imajo vojni begunci, ki so brez sredstev, pravico do brezplačnega prevažanja za-se in za njih premičnine, kakor tudi do prehrane med potjo. Enaka določba je bila ukranjena tudi v različnih - mislim, da so bile tri - ministerijalnih naredbah in naj bi se izvajala v praksi. Nu, gospoda moja, skoro dnevno prihajajo pritožbe, da oblasti izvršujejo tu povsem čudno prakso. Izjav-

ljajo namreč beguncem, ki se obračajo do njih radi teh transportnih olajšav, da imajo pravico do te olajšave le tisti begunci, ki so bili nameščeni v kakem begunskem taboru. Ali, takega razlikovanja med begunci v begunskem taboru in tistimi begunci, ki bivajo kje svobodno, zakon ne pozna in ga ne poznajo tudi te ministerijalne naredbe. Pač je rečeno v zakonu - in tako se je seveda glasilo tudi v ministerijalnih naredbah - da le begunci, ki so brez sredstev, imajo to pravico in zdi se, da hočejo dotične oblasti na ta način ugotoviti take begunce brez sredstev s tem, da preiskujejo, da-li je bil dotičnik v begunskem taboru, torej recimo, da je na ta način zahteval podporo vlade, ali ni zahteval. Ali, to je povsem krivo, ko imamo tudi mnogo beguncev, ki so našli dela, drugih, ki so našli sorodnikov itd., ki pa so vkljub temu istotako ubogi, ki so morda še bolj brez sredstev, nego tisti, ki so nameščeni v begunskem taboru. (Odobranje.) Stavil bi torej do visoke vlade nujen apel, da v teh stvareh in, kar se tiče repatriacije, opozori oblasti na to, da je ta praksa povsem neutemeljena in - rekel bi skoraj - protizakonita. (Prav res!)

Za reformo gosposke zbornice

Gospoda moja! Zaključil bi s tem ta del svojih izvajanj in če sem se oglasil proti, sem storil to le iz razloga, ker bi se hotel s par kritičnimi besedami dotakniti načina, kako pridemo do tega zakona. V današnji seji, začetkom seje, je ministrski predsednik pohvalno ugotovil, da je naš parlament med najdemokratičnejimi na svetu z ozirom na splošno, enako in tajno volilno pravico. Ta njegova konstatacija je le deloma resnična. Naša ljudska zbornica je pač sestavljena na podlagi jako demokratične volilne pravice, ali k našemu parlamentu pripada, in ta del našega parlamenta je v zasmeh vsem demokratičnim načelom in pojmom. (Odobranje in mejklici.)

Gospoda moja! Če bi bilo gosposki zbornici na tem, da na prav nazoren način poda nazornega pouka o škodljivosti sistema dveh zbornic, je podala ta pouk na najlepši način. Kajti v zadnjih mesecih gledamo ravno za nas poniževalen prizor. Vidimo, kako se zakoni, nastali

to po soglasnem glasovanju, po enodušni izjavi volje ljudske zbor-
ne, po gosposki zbornici na svojevoljen način izpreminjajo ali
odklanjajo ter se vračajo naši zbornici, ljudski zbornici. Doživeli smo, da
tako zakonski načrti že v tretjič vračajo poslanski zbornici in da se
glasna volja poslanske zbornice ne spoštuje na noben način. (Poslanec
Stinčar: Ali tudi od strani vlade ne!) Prav res, tudi od vlade ne! Ali
da ne bi imela te možnosti, ako ne bi imela v gosposki zbornici
moč. (Odobranje.) Vlada, ki bi stala le nam nasproti, ali pa gosposki
zbornici, ki bi bila tudi ljudska zbornica, ljudski zastop, taka vlada ne bi
imela poguma, da bi tu tako nastopala, kakor so nastopali posamezni
podje ministri.

Nu, gospoda moja, gosposka zbornica ima formalno pravico, da
zakone odklanja, ali izpreminja. Nima pa moralčne opravičenosti
to. Kajti, gospoda moja, mi tu, poslanska zbornica, smo izraz ljudske
volje, poslanska zbornica je zastop ljudstva. (Odobranje.) Gospodje
na pa so - kakor je naš pokojni tovariš dr. Krek povsem resnično omenil
da zastopniki - sebe! Ne zastopajo nikogar, razum sami sebe. Ti
podje so prišli v gosposko zbornico ali na podlagi njihovega rojstva,
ker gotovo ni nobena zasluga, ali na podlagi milostnega čina
monarjevega. Prišli so torej v zbornico le po milosti monarha, vladarja, ne
da bi imeli pravico za sklicevanja na katero-koli drugo pooblaščenje. Ti
podje torej nimajo pravice, da bi govorili v imenu ljudstva, najmanj
da nimajo pravico, da bi voljo ljudstva preprečali ali ovirali. (Pohvala.)
ljub temu, da stvari stoje tako, čujemo iz gosposke zbornice v več ali
v manj prikriti obliki očitanje, demagoštva, trmoglavosti in ne vemo, kako
še sicer glasi ti lepi izrazi. Da, gospodom je demagoštvo vse, kar se
deluje v interesu ljudstva. To, kar delamo mi, ni demagoštvo, marveč
da imamo potrebam ljudstva, za katere nimajo ti gospodje nikakega
razumevanja in ga tudi ne morejo imeti, ker potreb ljudstva ne poznajo.
(Pohvala.)

Nu, gospoda moja, če je naša ustava potrebna reforme in vlada
na je pripoznala to - gospodje se spominjate, te stvari z izpremembo

ustave, ki jo je vlada tako iznenada vrgla v javnost: če je kaka stvar potrebna reforme, je to parlament, in sicer v prvi vrsti gosposka zbornica. Te dni smo čitali v listih, da je celo na Pruskem, ki je v vsem svetu razkričano kot zavetišče najčrnejše reakcije, junkerstva itd., vlada izpoznala, da v današnjih demokratičnih časih taka gosposka zbornica ne more in ne sme več obstajati, in zato je predložila predlogo za reformo gosposke zbornice. In pri nas, gospoda moja, ne misli noben človek na to, posebno pa ne misli vlada.

Jaz bi tu mimogrede pokazal na nekem zgledu, kako gosposka zbornica malo odgovarja zahtevam demokratične ideje, a kako malo odgovarja tudi razmeram v Avstriji. Da tam niso zastopani nižji sloji prebivalstva, je pač samoobsebi umevno ob taki sestavi. Ali, karakteristično je, kar je omenil že načelnik našega kluba v nekem medklicu, da en cel narod v Avstriji ni zastopan v gosposki zbornici, in to smo ravno mi Slovenci. Imamo sicer nekaj cerkvenih knezov slovenske narodnosti, ki sede tam, ki pa niso bili poklicani v gosposko zbornico kot Slovenci, ampak ravno le kot cerkveni knezi, in tu se ne dela nikake razlike v narodnosti. Nimamo pa nikakega meščanskega - o plemenitaših ne govorim, ker mi, hvala Bogu, nimamo takega plemstva. - O pa tudi ne niti enega zastopnika našega naroda v gosposki zbornici. In v tisti zbornici se seveda razpravlja in sklepa tudi o interesih našega naroda. In zato, gospoda moja, porabljam priliko, da kličem po reformi gosposke zbornice. To ne gre, da bi se tudi v bodoče še razpravljali zakonski načrti na tak način, kakor jih je razpravljala gosposka zbornica v zadnjih mesecih. Prihaja enostavno do tega, da se naša volja ne uveljavlja, marveč da gosposka zbornica uveljavlja svojo voljo; kajti, žal, smo odjenjali v mnogih slučajih, kakor n. pr. v predležem slučaju. Pravijo sicer, da modreji odjenjuje - ne vem, ali bi bilo gospodom ta pregovor porabili za njih - ali od tega, da veljamo za modrejše in da moramo zato vedno odjenjavati - nimamo nič.

Tako stvar ne more iti dalje. Imamo pravico, da uveljavimo ljudsko voljo, in člani gosposke zbornice imajo, dokler obstoji veljavna

ustava, kvečemu to pravico, da preprečajo prestopke; nimajo pravice, da direktno posezajo vmes, da preprečajo našo voljo in jo uničujejo. Zaključujem torej svoja izvajanja z izrazom nade, da v resnici pride do izpremembe ustave, in sicer v prvi vrsti do reforme gosposke zbornice. S tem sklepam. (Pohvala in ploskanje.)

Decembra 1917 je Rybář skupaj z dr. Koroščem, dr. Benkovičem, dr. Ravniharjem in drugimi poslanci ostro nastopil proti skoraj nemogočim razmeram za osebni železniški prevoz na južni železnici, in sicer z interpelacijo, ki so jo naslovili na železniškega ministra.

Neznosne prometne razmere na Južni železnici (Edinost, 28. decembra 1917)

Prometne razmere na progi južne železnice so se razvile naravnost v prometni škandal; razmere so postale nevzdržljive, potrpežljivost prebivalstva je izčrpana. Opozarjamo le na najhujše neprilike, kakor so te-le: 1. Da se nenadoma, nenapovedano ustavljajo osebni vlaki ter morajo potniki sredi vožnje izstopati in po cele dneve čakati na dovoljenje, da smejo potovati dalje; 2. premajhno število vozečih vlakov, posebno osebnih in brzovlakov; 3. vsled tega so vagoni prenapolnjeni in na stotine potnikov, ki imajo plačane vozne listke, ostaja na mestu; 4. da se za kratke proge ne izdajajo vozni listki in se ob tem postopa z največjo samovoljnostjo; 5. strahovito stanje vozečega materiala, posebno osebnih vagonov; 6. nezakurjeni osebni vozovi; 7. naval pri maloštevilnih blagajnah itd.

V Avstriji in morda srednji Evropi ni proge, ki bi se tako zane-marjala, kakor proga Dunaj-Trst; vse pritožbe so zaman, uprava južne železnice se postavlja na stališče, da so potniki zaradi nje tukaj in ne

obratno. Gotovo je vojaška uprava sokriva na teh razmerah, kajti na nobeni progi se preko potreb prebivalstva ne prehaja na dnevni red s toliko ravnodušnostjo, kakor na progah južne železnice. Ob vsem upoštevanju armadnih potreb, bi se dalo vendar v mnogih točkah ustreči prebivalstvu, če bi se našla v to potrebna volja.

Posebno mučno je premajhno število vlakov za osebni promet, iz česar nastajajo druge nepravilike. Vsaj po dva para brzovlakov in po tri pare osebnih vlakov bi moralo direktno voziti na progi Dunaj-Trst, pri čemer bi morali ostati v prometu tudi krajevni vlaki za krajše proge; ravnokotno bi se moralo na stranskih črtah kakor Pragarsko-Čakovec, Zidani most-Zagreb, Maribor-Tirolsko, Št. Peter-Reka uvesti vsaj še po en par osebnih vlakov, da bi se vsaj nekoliko ustreglo potrebam prebivalstva. Na progi Zagreb-Zidani most vodi sedaj celo samo po en vlak v vsaki smeri, kar učinkuje na prebivalstvo kakor zasmeh. Izboljšanje prometnih ovir na Hrvaško tudi še sedaj ovira Ogrska; zdi se, da se naše železniške uprave pred ogrskim narekovanjem enostavno uklanjajo, namesto da bi nastopile s povračanjem. Uspeh ofenzive proti Italiji, posebno otvoritev dovažalne črte Pontafel in otvoritev bohinjske železnice, ki se v kratkem izvrši, pač dovoli, da se južna železnica v dovažalni službi razbremeni in se nujno zahtevane prometne izboljšave takoj uresničijo. Južna železnica je dovolj dolgo nosila glavno breme, sedaj naj pretežni del dovoza prevzame državna železnica, da se že more končno enkrat jemati ozir tudi na pozabljene "civiliste" ob južni železnici.

Vprašamo:

Ali je c. kr. vlada pripravljena v sporazumu v vojaško upravo (centralno transportno vodstvo) delati na to, da končno prenehajo grajane prometne nepravilike na progah južne železnice in posebno, da se uvedejo novi vlaki za osebni promet?

CENZURA NA POHODU

Zaplembe "Edinosti" so se dogajale tudi v tem času, zato je Rybář protestiral proti temu z domislico, da je interpelaciji dodal še celotno vsebino cenzuriranega teksta. Interpelacija se nahaja tako v slovenskem izvirniku kot v nemškem prevodu med stenografskimi protokoli zbornice.

Interpelacija poslanca dra. Rybářa in drugov na gospoda trgovinskega ministra glede neznosnih tazmer na c. kr. poštnem in brzojavnem ravnateljstvu v Trstu (Poslanska zbornica, 58. seja 22. sesije 6. februarja 1918)

Razmere na c. kr. poštnem in brzojavnem ravnateljstvu in na glavni pošti postajajo od dneva do dneva neznosnejše. Tatvine se množijo v neverjetni meri, ekspedicija poštnih pošiljatev je skrajno počasna in pomanjkljiva; zlasti dostavljanje slovenskega političnega dnevnika "Edinost", izhajajočega v Trstu, je tako pomanjkljivo, da prejemajo zunanji naročniki list komaj po enkrat na teden. Mnogo številčk se popolnoma zgubi, potem pa dobijo naročniki po štiri do pet številčk h kratu. Nепrestane so pritožbe iz vseh krajev Primorskega zaradi nerednega dostavljanja tega lista: naročniki žugajo upravi, da lista ne bodo več naročivali. Eden naročnikov iz Prage je decembra meseca 1917 dobil sploh le tri številčke.

Graški listi "Grazer Tagespost" in "Grazer Tagblatt" pa se dostavljajo v Trstu z največjo natančnostjo. V Trst dospevajo isti dan, ko izidejo in se vže predpoludne dostavljajo, ljubljanski dnevniki "Slovenski narod" in "Slovenec" od prejšnjega večera pa prihajajo in dostavljajo se šele popoldne ali celo šele drugi dan.

Duh, ki vlada na ravnateljstvu, je pangermanski in Slovencem skrajno sovražen. Od kar je prišel v Trst gospod dvorni svetnik Kammler se preganja v uradnem poslovanju vsaka slovenska ali hrvaška beseda z največjo srditostjo. Poštarjem na istrskih otokih, ki so od nekdaj pisali ravnateljstvu hrvatski, so odgovorili, da morajo pisati ali nemški ali laški. Dopisovanje v jeziku verolomnega našega bivšega zaveznika je torej dovoljeno, a jezik cesarju in državi zvestih Hrvatov je po gospodu Kammlerju zabranjen.

Sovraštvo proti slovenskemu jeziku gre tako daleč, da je dobil ukor uradnik, ki je na zapisniku, sestavljenem s slovensko stranko v slovenskem jeziku, podpisal kot "c.kr. komisar" češ, da je službeni jezik nemški in da mora tudi na slovenskem zapisniku podpisovati le kot "k.k. Kommissär".

Najbolje se razvidijo razmere na tem ravnateljstvu iz članka, ki je bil objavljen v prej omenjenemu dnevniku "Edinost", ki pa je zapadel zablembi, ker je gotovo bila objava resnice gospodu Kammlerju neprijetna.

Članek sledi tu:

"Edinosti" - mesto odgovora poštnega ravnatelja Kammlerja

Poštni uradnik sem in vzljubil sem našega ravnatelja, dvornega svetnika dra. Kammlerja, kakor vsi drugi uradniki, pak mu hočem s temi par črticami prištediti trud, ki bi ga stal odgovor na vprašanje in pritožbe, ki mu jih stavlja "Edinost" v zadnem času. Vem, da se je po četrtkovem vprašanju, ki mu je "Edinost" odkrito poslala, toliko interesiral za stvar, da je dal vse skupaj prevesti. Vi se boste morda čudili, da mora gospod ravnatelj dajati do šele prevajati, da-si je poštni ravnatelj treh pokrajin, v katerih tvorijo Slovenci $\frac{3}{4}$ prebivalstva. Ali, če vam pravim, da ima naše poštno ravnateljstvo sedem oddelkov in da v nobenem teh oddelku ne zna šef slovenski, potem boste sami razumeli, da be treba tega znati tudi poštneemu ravnatelju!

Ako vas interesira, morem vas seznaniti s to gospodo. Oddelek 1: Pfeiffer, došel pred par leti z Dunaja, pak mislim, da niti ne ve, da obstoji kak slovenski jezik. Oddelek 2: dr. Teumel. Ta je že dve desetletji tu in se je naučil nekaj italijanščine. Ako ostane še četrstoletja, morda se nauči tudi slovensko. Oddelek 3: dr. Wrezounigg - nedavno došel k nam. Če bi bil mlajši, bi se mogel s časom naučiti tudi slovenski, ker - zdi se mi - ima neke početke. Oddelek 4: dr. Hummel. Ta je samo 30 let tu, a kakih 10 let je potoval kot komisar po Kranjski, pa se je zvrstno naučil.....mrziti Slovence. Oddelek 5: Sedaj je neki Italijan, ki bo nekega dne zamenjan z nekim Nemcem iz Gradca (dr. Streicher). Oddelek 6: Faktični šef je podravnatelj dr. Tobiasch, ki je bil slednjič šel tudi v Italijo, da se nauči italijanščine; slovenščine ne potrebuje, ker zna menda - češki. Oddelek 7: Ing. dr. Seitner, ki je sedaj odsoten, morda dotlej, ko se nauči slovenski.

Med to gospodo je 6 višjih svetnikov in 2 svetnika. Kako je prišlo do tega, da so ravno vsa najvišja mesta zasedena po Nemcih ter da ni med njimi enega Slovana in enega Italijana - da-si skoro sami Slovenci in Italijani obljудujejo področje tega poštnega ravnateljstva: te je, vidite, tisto veliko vprašanje! Eni bi morda odgovorili na to "austriaca", drugi pa bi rekli "kolonija." "Jaz pa bi dal drug odgovor, kajti, kje se je videlo še, da bi v kolonijah urojenci imeli glavno besedo?!"

Ali vse to skupaj ne spada v odgovor gospoda hofrata "Edinosti". Njegov odgovor bo po priliki tak-le:

Slavna gospoda okoli "Edinosti"! Ali ste mi naivni! Mari ne poznate vi tiste "de minimis non curat pretor"? Jaz imam tudi drugega posla, nego da bi se brigal za to. Da se ne bo izgubljalo na pošti dnevno 50 ali 100 tistih paketov vašega lista. Ko so me z Dunaja poslali sem doli v to kolonijo dobil sem povsem druge napotke. Rekli so mi: Pojdi tja doli in napravi red na pošti! In jaz sem prišel in izčistil pošto od precej Italijanov in kakega Slovana; a da so me poslali že prej, bi bil odpravil še več Slovanov, kajti ugoden čas za to so bila leta 1914, 1915 in 1916.

Ko sem prišel jaz, je bilo že nekoliko prekasno.

Ne drže oni mene tu za nič z mojo hofratsko plačo, z mojim lepim stanovanjem, z mojim mastnim pavšalom in še mastnejšimi dietami! Res je, da iznašajo te dijete samo 21 K na dan, ko sem tu, ali 32 K na dan, ko sem na potovanju: ali, ako je država žrtvovala samo za moje dijete 16.000 K, a naše državne finance trebajo štedjivosti, pomenja to, da sem jaz edini človek, ki je tu na svojem mestu: drugače bi me imenovali za kazen - definitivnim ravnateljem pa bi izgubil dijete!

Ali vse to vas menda malo zanima. To bi morda bolj interesiralo kakega poslanca. Zato prehajam k vaši stvari. Verujte mi, da tudi meni ni prijetno, da me listi napadejo. Človek izgublja na ta način še tisto malo simpatij, ki jih še uživa pri ljudeh, ki ga - ne poznajo. Jaz bi torej najraje napravil red v vašem vprašanju. Ali - kako? Kaj more biti vzrok, da se vaš list tako često izgublja? Dolgo sem študiral in vpraševal pri prometnih uradnikih, a nikdo mi ni znal reči!

Slednjič mi je te dni došlo pismo, v katerem mi neki uradnik brez podpisa - pravijo, da se boje, odkrito govoriti mi resnico - razlaga, da je vsemu kriva ignoranca mojega personala v poznavanju pravih (slovanskih) krajevnih imen. Sedaj priznavam, da je temu tako. In prav se vam godi! Ko nimate spoštovanja napram amtssprachi, da rabite "Novomesto" mesto "Rudolfswert", "Gorica" mesto "Görz", da si veste dobro, da je uradni pečat samo "Görz" in da naslavljate v Postojno, Metliko, Brno, Zadar, Split, Zagreb, Dubrovnik, Karlovac itd. a ne veste, da so nam personalu to terrae incognitae, ker se v mojem poštnem kursu (ki se je otvoril ravno te dnij uči samo Adlsberg, Möttling, Brünn, Zara, Agram, Spalato, Ragusa, Karlstadt itd.: potem res ni moja krivda, da se tako dogaja z vašim listom! Mari zahtevate od mene, da bi uvel v kurs poučevanje geografije - v pravih krajevnih imenih? Vlada, ki me je poslala, je imela dovolj posla, da je izkovala lepe spakedranke, posebno na Kranjskem, pak na Goriškem in v Istri. In jaz naj bi sedaj kaj popravljaj?! Jaz sem napravil red s personalom, pometel sem tudi z doktorji, inženirji, prometnimi uradniki in služabniki: izmetal sem mnogo tujih besed: pometal sem vizitnice z vrat gospodov konceptnih

uradnikov, ker so ravno vaši slovenski uradniki imeli imeli poguma, da so svoja krstna imena izpostavljali slovenski: zamašil sem usta slovanskim uradnikom, ki so mislili, da smejo slovanski občevati med seboj. A dotične lekcije so dobili tudi vaši poštarji (s 60 K mesečno!), ki so se drznali slovenski pisati ravnateljstvu, mesto italijanski in nemški; izmetal sem tudi nekoliko italijanščine iz uradov, kjer se je moglo; pobrigal sem se, da je bilo odlikovanih mnogo uradnikov: a da je bilo med njimi malo Slovanov, so sami krivi, ker so imeli to smolo, da sem jih rabil na najbolj izpostavljenih točkah, kamor pa nisem prišel, pak nisem mogel znati, so-li zaslužili kako odlikovanje ali ne. Izmetal sem torej dovolj tega in kaj zahtevate še več od mene?! Jaz naj bi odpravljaj naša lepa imena za vaše slovanske kraje? Mari naj odpravim Oppacchiasella, Prebacina, Cernizza, Auza, Castegnevizza, Biglia, Ranziano, Merna, itd.?! Ako so vaši junaki mogli pometati Italijane iz Oppacchiasella in Auza, pa naj vaši poslanci vržejo še ta italijanska imena, pak tudi mene žnjimi če - morejo! Ne zahtevajte torej vsega od mene!

Odpustite, ako sem vam v tem odgovoru jasno govoril: a na koncu naj vam povem, da se v tej državi povsod dela po starem in da se novacije ne trpe, pak ne morem tudi jaz drugače, ker nisem le star uradnik, ampak tudi dvorni svetnik. A, ko bi nekoliko moderniziral poštni urad po potrebah in razmerah teh krajev, kakor bi bilo to potrebno - kaj bi koristilo to? Jaz bi npr. mogel naložiti, da se mladi naraščaj nauči, da je Novomesto na Dolenjskem. Ali, ako je ta mladi naraščaj mojega mnenja, da tisti, ki zahtevajo neke pretvezne pravice tudi v praksi, pak imenujejo slovanske kraje s slovanskimi imeni, zaslužujejo primerno - kazen, in ako ta mladi naraščaj misli kakor jaz, da je za Slovence mesta v Ljubljani a ne v Trstu (zato sem jaz tudi premestil nekatere Slovence od tu v Ljubljano), potem vam ne preostane nič drugega, nego da se preselite v Ljubljano, ker bo sicer vaš list tudi nadalje romal po Češki ali Galiciji, iskaje kako Nove Miasto ili Nove Mesty. - In na koncu se tudi drugim dogaja na pošti to in ono. Saj je te dni neki gospod dobil dve

brzovjavki vrnjeni, ker je bil tako nepreviden, da je rabil na njih slovanska imena mest, a ne nemška, pa vendar ni toliko kričal kakor vi, ker vas take malenkosti stanejo po par sto kron mesečno. Pojte v Ljubljano, ali ne definitivno. Morda dobite tam dijete, kakor jaz tu, pak se morete kasneje povrniti, ker tudi jaz ne bom večno tu. Pride enkrat tudi nekdo, ki bo znal tudi v poštni prometni službi mapraviti red. - Za dvornega svetnika, nečitljiv podpis.

Ta v obliki fingiranega ravnateljevega odgovora sestavljeni članek podaja točno, žalibog le pretočno sliko o mišljenju in delovanju gospoda dvornega svetnika Kammlerja, kateremu je germanizacija prva, red na pošti pa zadnja skrb.

Podpisani usojajo se torej staviti sledeča *vprašanja*:

So-li Vaši Ekscelenci poštne razmere na Primorskem znane?

Ali je Vaša Ekscelenca voljna čimprej imenovati stalnega ravnatelja, ki bo poznal jezik velike večine prebivalstva tržaškega poštnege okrožja?

Zakaj se ni do sedaj izvršilo to imenovanje, ki bi bilo prihranilo 21 K dijet na dan, torej skupaj vže prek 16.000 K?

Dr. Benković
Fon
Dr. Ravnihar
Dr. Vukotić
Dr. Čingrija
Dr. Gregorič
Smoldlaka

Dr. Rybář
Spinčić
Dr. Fr. Janković
Pišek
Gostinčar
Dr. Laginja
Hladnik

VELEIZDAJA IN IRENTIZEM

Rybář je v poslanski zbornici zagovarjal, kot "prepričan nacionalist", pravico vseh narodov do avtonomije in zavračal vsak očitek veleizdaje in irentizma.

Govor posl. dr. Rybára v seji državnega zbora

23. januarja t. l.

(Edinost, 26., 27. in 28. januarja 1918)

Visoka zbornica, staro ustavno načelo je, da se vladarjeva oseba ne sme zavlačevati v razpravo. Monarh, vladar je nedotakljiv in neodgovoren; odgovornost za vladarska in vladna dejanja v ustavni državi ima vlada, ki mora varovati vladarjevo osebo. Po tem načelu se ravna tudi v naši zbornici in so se z zelo redkimi izjemami ravnali vsi poslanci vseh strank. Ne pa tako tudi vlada. Žalibog je navada pri nas, in sicer prav tako na tej kot na oni strani Litve, da se ministri, zlasti ministrski predsedniki, če se nahajajo v parlamentarni stiski, če ne morejo več dalje, če si ne zaupajo dovolj poguma, skrivajo za cesarjevo osebo, da porivajo cesarja v ospredje, da naj s svojo avtoriteto pokriva njihovo nemoč. Tako je storil včeraj tudi naš ministrski predsednik. V svojem odgovoru na interpelacijo se sklicuje na voljo najvišjega činitelja v državi, na najvišje pooblaščenje.

Pred kratkimi tedni se je nekaj podobnega zgodilo na oni strani Litve, kjer se je ministrski predsednik dr. Wekerle nasproti našim stremljenjem, in sicer, to poudarjam, proti našim zakonitim stremljenjem tudi skliceval na vladarjevo avtoriteto, da bi obeležil ta stremljenja za nevarna in sovražna državi in jih pobijal. Izjavil sem že, da je to strahopetstvo, kukavno strahopetstvo, ki gotovo ni v čast dotičnemu ministrskemu predsedniku. Zakaj torej dela vlada tako? Predvsem je to

nezaupanje v lastno avtoriteto, v lastno moč. Sama si ne zaupa toliko avtoritete, da bi varovala svojo voljo in jo izvedla. To je neustavno, je pa tudi nevarno.

Mi parlamentarci znamo razlikovati med ministrovo nespretnostjo, nezmožnostjo in nedotakljivo cesarjevo osebo, toda med ljudstvom pa more tako počenje porajati najhujše posledice. (Prav res!) Je pa tudi še drug vzrok, in prepričan sem, da je ta vzrok tudi merodajen. In tudi takoj povem ta vzrok.

Iz svoje prakse se spominjam nekega kazenskega slučaja, šlo je za obtožbo zaradi zločina razžaljenja veličanstva. Obtožen je bil neki kraški slovenski kmet. Kraševci so sicer nekoliko robati, toda kar se tiče patrijotizma in dinastičnega čustva, ne zaostajajo za nikomer. Nimajo sicer Avstrije in hurapatrijotizma vedno na jeziku, kajti zanje je to nekaj samo po sebi umljivega. Čudno je torej, kako je ta slovenski kmet prišel do obtožbe zaradi razžaljenja veličanstva. Sedel je v gostilni z drugimi kmeti - bilo je v nekem malem kraju na Krasu - in za sosednjo mizo so sedele tri uradne osebe, in sicer neki davčni praktikant, neki sodni pisar in še neka taka visoka uradna oseba. Kmet je popil nekoliko več vina, vino mu je zlezlo v lase in postal je nekoliko glasnejši. To je motilo visoko oblastvene osebe, ki so pozvale kmeta, naj miruje, in ko se le-ta ni zmenil za to, so se obrnile na krčmarja ter zahtevale enostavno, naj kmete vrže pod kap. Krčmar je od spoštovanja napram tem visokim oblastvenim osebam storil, kar se je zahtevalo. Seveda pa se tako stvar ni izboljšala, nasprotno, kmetje so bili zato še bolj ogorčeni in so začeli zunaj zabavljati proti tem takoimenovanim uradnim osebam. In kaj se je zgodilo potem? Namesto da bi bil pustil kmete, da mirno zabavljajo dalje, se je v davčnem praktikantu vzbudil čut državne avtoritete. Stopil je k vratom in začel kričati na kmeta. Kmet je seveda odgovoril po svoje precej robato, in tedaj je dejal davčni praktikant: "Ali vendar ne veste, kdo sem?" Kmet je dejal nato zelo robato: "To mi ni nič mar, lahko ste, kar hočete, vi ..." In potem je sledil znameniti citat iz "Götza von Berlichingen". (Veselost.) Na to pa je dejal davčni praktikant: "Ali ne

vidite vendar, čigavo čepico nosim?" "To mi ni nič mar, vi ..." Ponovno. (Veselost.) "Kaj, ali velja to tudi cesarju?" Na to je dejal kmet, ki je bil že tako izzvan in razburjen: "Tudi njemu!" Seveda: razžaljenje veličanstva. Sedaj pa vprašam in sem vprašal tudi pred sodiščem: Kdo je pravzaprav žalilec veličanstva, kmet, ki je bil potegnjjen za jezik, ali ta nesrečni, nespretni in kukavi davčni praktikant, ki je zaradi gostilniškega prepira zavlekel cesarjevo osebo v prepir? Sodni dvor, ki je po črkah zakona moral obsoditi kmeta zaradi razžalitve veličanstva, ga je obsodil v zelo majhno kazen, toda na predsednikova usta je primerno poučil tudi davčnega praktikanta, kako je treba spoštovati cesarjevo osebo.

In tako se mi zdi stvar tudi tu. Z vladne klopi se vlačí cesarjeva oseba v razpravo, stiskajo se za cesarjevo osebo, da naj bi blato, ki se meče na ministrsko klop, padala na cesarjevo osebo in da potem more vlada dotičnega govornika in nepredvidneža zunaj med narodom, ki ponavlja to, dolžiti protidinastičnega mišljenja, da se more pritiskati na male duhove in dokazati, kako njegovi zastopniki hujskajo in zapeljujejo ljudstvo, kako je zavajajo v protidinastična čustva.

Gospoda moja! Visoka vlada in zlasti gospod ministrski predsednik se zelo motita, če mislita, da se vsedemo na te limanice. In res, v vsej razpravi do danes še ni bila izrečena oseba, ki naj bi na kakršenkoli način kršila spoštovanje, ki smo je dolžni cesarjevi osebi, in mi tudi ne storimo kaj takega. Prvič čutimo preustavno, kar žal zelo pogrešamo pri ministrskih predsedniških tostran in onostran Litve - čutimo tako ustavno, da nočemo, da naj bi cesar trpel za ono, kar so zakrivali njegovi odgovorni, svoje odgovornosti pa se žal ne zavedajoči svetovalci - in drugič imamo tudi osebni vzrok: mi poznamo osebo našega mladega cesarja, vemo, da ima dobre namene, in da je, žal, kot je že omenjal neki govornik pred menoj, nesrečne roke v izbiri svojih ministrov, v izbiri svojih svetovalcev in svojih zastopnikov v ljudski zbornici. Spremlja ga ista zla sreča, ki je spremljala tudi starega cesarja od njegovega 18. leta do njegove smrti, da nikdar ni našel dobrega, nikdar odkritosrčnega, nikdar pravega svetovalca. In zato ostane cesar za

nas izven razprave. Odgovarjali pa bomo vladi in nasprotniškim strankam.

Gospod ministrski predsednik je včeraj očital vsemu zastopništvu češkega naroda in indirektno tudi češkemu narodu samemu sovražnost proti državi, da, celo veleizdajsko početje, sporazum s sovražnikom, in sicer neprikrito in nedvoumno. Ravno tako neprikrito in nedvoumno se je v izjavah alpskih Nemcev s strani profesorja Waldnerja, potem s strani gospoda tovariša Marckhla in že prej s strani grofa Barbota in grofa Auersperga očitala nam sovražnost proti državi, državi sovražna stremljenja in veleizdajsko mišljenje. Čitajte le najnovejšo interpelacijo, ki jo je zopet včeraj vložil tu gospod tovariš Marckhl: tam je vse polno takih obrekovanj. (Medklici.) Torej, gospoda moja, izjavljam tu popolnoma mirno in ne da bi me razburjala ta obrekovanja, da nas to očitjanje ne skrbi prav nič. Ne, gospoda moja, mi smo hladni napram temu očitjanju. Jaz sicer nisem poklican, da bi govoril v imenu češkega naroda, toda mislim, da morem reči tu: proti narodu, proti kateremu je v husitski dobi papež vodil križarske vojne drugo za drugo, proti narodu, ki je kljuboval vsej Evropi, vsej posvetni in duhovniški moči, in ne samo kljuboval, temveč organiziral zmagovit odpor, proti narodu, ki celo po bitki na Beli gori, po kateri se je plemstvo iztrebljalo ter meščanstvo ponemčevalo in zatiralo, ni izgubil svoje narodnosti, svojega jezika, proti narodu, ki je za časa meščanskih ministrstev prebil najhujša politična preganjanja, in jih ne samo prebil, temveč je rastel od desetletja do desetletja, se ojačeval in stoji danes tako krasotno pred svetom, kot češki narod, takemu narodu se ni treba bati tako nezasluženega, neverjetnega in tako kukavnega očitjanja, kot je bilo včeraj vrženo proti temu narodu z ministrske klopi. (Živahno odobravanje in ploskanje. - Medklici.)

In, kar se tiče nas Jugoslovanov, kaže že vsa naša zgodovina, vsa zgodovina našega trpljenja - saj je to zgodovina trpljenja - da nismo nikdar zatajili svoje zvestobe napram prirojeni vladarski hiši, da smo vsikdar vršili svojo dolžnost - **tudi v tej vojni!** (Odobravanje.) Ravno slovenski, bosenski in hrvatski polki so na vseh bojiščih največ krvaveli,

celo tam, kjer je šlo proti našim plemenskim bratom, proti našim soplemenjakom. (Medklici.)

Ali, gospoda moja, in če tudi ne bi bilo temu tako, pa imamo še en važen razlog, ki deluje, da ne klonemo pred tem obrekovanjem, pred tako obdolžitvijo. Kje živimo vendar? Živimo v Avstro-Ogrski, v monarhiji, ki je pač dežela veleizdaje. Saj ga v Avstriji ni naroda, ki ne bi ga bili kdaj z vladne klopi ali od nasprotnih strank označili kot veleizdajalskega. (Mej-klici.)

Gospoda moja! Pojdimo povrsti in začnimo pri najmanjšem narodu tu v Avstriji, pri Italijanih. Italijani so vendar iredentisti par excellence. Sedaj, v tej vojni pomenja "Italijan" isto kot iredentist, in seveda "veleizdajalec". O Romunih govore na Ogrskem istotako: Romuni so pač tudi veleizdajalci in irredentisti - ali ni res? In kar se tiče Poljakov (Mej-klici), kake cilje imajo Poljaki, kake ideale imajo, to so nam vendar povedali neprikrito; samo da nimajo na ministrski klopi in nasprotnih strankah poguma, da bi jim rekli, da je to eventualno veleizdaja - in zakaj? Ker se še vedno nadejajo, da se Kongresna Poljska izjavi za krono Avstrije; in zato si enostavno nočejo pokvariti igre s Poljaki in bi hoteli dovesti do tega, da Poljaki pridejo k nam. Da, gotovo, to bi bilo jako lepo, ali, če se bo s Poljaki in drugimi nenemškimi nemadjarskimi narodi tako postopalo, kakor se postopa, potem Poljakov gotovo ne bo mikalo, da bi se nam priključili, marveč porečejo: če nam priznavate našo pravico do samoodločbe, potem jo hočemo polno izkoristiti. In prav imajo!

In kar se tiče Ukrajincev, se jih tudi označa kot take. Mislim, da mi ni treba dalje govoriti o tem. Kar se tiče nas Jugoslovanov, smo v najnovejem času tudi veleizdajalci, smo srbofili, se navdušujemo za kralja Petra, na kratko rečeno: ves jug je repoličen, ves jug treba držati na uzdi z orožniki in vojaštvom; ne sme biti nobene veje na kakem drevesu, ne da bi visel na njej kak mrlič, kakor se je to zgodilo v Bosni, Hercegovini in v Dalmaciji.

In sedaj boste, gospoda moja vpraševali: in Madjari in Nemci? To sta vendar državna naroda, to sta vendar državo vzdržujoča naroda, stebra države! Kar se tiče Madjarov, je pač znano, da njihova zgodovina ni nič drugega, nego nepretrgana veriga puntov proti prirojeni vladarski hiši, da so Madjari celo tedaj, ko je turška nevarnost ogrožala vso Evropo, sklenili zvezo s Turki proti svojemu prirojenemu, svojemu izvoljenemu vladarju iz hiše habsburške. (Mej-klici.) In tako je šlo dalje. Saj ga ni bilo stoletja brez punta in tako je bilo tudi v 19. stoletju. V letu 1848 so ti kralju zvesti, ti državo vzdržujoči Madjari dekretirali čisto enostavno, hiša habsburška se odstavlja! In to, gospoda moja, so tisti patrijotje, ki nam jih postavljajo kot izgled, kot uzor. (Klic: In v letu 1866!) Povsem resnično: Madjari so se v letu 1866 borili pod italijanskimi zastavami in Madjari so ob vsaki priliki in sedaj zopet pokazali, da bi bili najraje čim oddaljeni od nas in naše vladarske hiše. (Mej-klici.)

Nu, gospoda moja, ostajajo še Nemci, ki so danes, kakor je bilo razglašeno celo na usta gospoda Karla Hermanna Wolfa, državo ohranjajoč element, o katerih se je reklo, da so stebri avstrijske države, da so oni tisti, ki so cesarju zvesti, da so krvaveli za veličino Avstrije. Da, ti gospodje morajo imeti zelo kratek spomin. Mnogo poslancev je tu, ki se še spominjajo časov Taaffe-a in časov Badenija itd., ko je ta pesem vse drugače zvenela iz ust gospoda Karla Hermanna Wolfa in njegove Compagnia bella; tedaj ni zvenelo "Hoch Habsburg!", ampak "Hoch Hohenzollern" (Mejklici). Saj nočem niti govoriti o vseh tistih Bismarckovih in Lipskih slavnostih, in vem, kako so se vse te patrijotične - med "ušesci" seveda - slavnosti imenovala, ko je vsenemška misel, vsenemška ideja naravnost orgije slavila, ko je celo mestna policija dobila pikelhaube, ko se niso več nosili črno-rdeče-zlati, marveč črno-belo-rdeči trakovi.

Ničesar ne očitam gospodom radi tega - saj jaz sem tudi nacijonalist, in sicer prepričan nacijonalist - ne očitam jim torej ničesar radi tega; konstatiram le dejstvo. Saj treba le nekoliko čitati liste in naše

stenografske zapisnike, da se prepričamo, kako je izgledal avstrijski patrijotizem teh gospodov.

Vkljub temu pa ne le da se gospodom ni nič zgodilo - označali so jih tudi kot veleizdajalce, izdajale so se tajne naredbe in tudi javne naredbe in svarila in ne vem, kaj vse še, proti tem ljudem, ki so bili označeni kot državi nevarni, veleizdajalski itd. - marveč je gospod Karl Hermann Wolf postal celo zaupnik pokojnega grofa Stürgkha - saj se je sam bahal s tem - in danes ima veliko besedo pri vladi, danes je on tolmač čustev nemškega prebivalstva, njega stremljenj itd.

In Ogrri? Na Ogrskem je bilo še hujše. Sin upornika je postal minister in Andrassy, **ki je bil obešen in effigie kot veleizdajalec, je postal celo skupen minister.** Torej, gospodje moji, ta očitek veleizdaje ni tragičen in ga ni - kar je najžalostneje - smatrati resnim, ker vlada prav dobro ve, da temu očitku ne gre resnosti in da ni utemeljen. Ali, politični položaj zahteva, in zato se mora naenkrat strogi obraz pokazati tja na desno, da se ljubi nestrpni Nemci nekoliko potolažijo. In res - sredstvo je učinkovalo. Danes smo čitali v listih, da so se prej nesložni Germani zopet zložili in so ustanovili zvezo nemškonacionalnih strank. Vlada se torej sedaj lahko zopet mirno vede, kajti ustvarjena je zopet podlaga, noge stola ne gredo narazen, marveč drže stol, na katerem sedi vlada.

Ali še ena stranka - do sedaj smo govorili le o narodih - je tu, ki je bila državi nevarna in državi sovražna kat' eksohen, in to so socijalni demokratje.

Gospoda moja! Če zopet čitate naredbe iz Taaffejevih časov in meščanske in oficijozne liste, boste videli tam, da so socijalni demokratje, posebno pa agitatorji, voditelji ali hujskači, kakor so jih imenovali, anarhistiški, v najvišji meri državi nevarni elementi, sovražniki domovine, prevratniki, kakor so se že glasili vsi ti lepi naslovi. Vsi ti tedanji hujskači so sedaj ministrabel in nemškim socijalnim demokratom se je ponujal celo portfelj. To pot so sicer sramežljivo zardevaje odklonili; toda, gospoda moja, ne more se vedeti, kaj more še prinesiti bodočnost. Na vsak način je že značilno, da se

gospode smatra za ministrabel. Toda, še več, gospoda moja! Ti voditelji, voditelji, ki so bili proglašeni kot hujskači in zavajalci, so dobili od visoke strani kaj posebne pohvale. (Poslanec Kadičak: Od moravskega namestnika!) Ne, bil je njegova ekselenca minister Toggenburg, ki je izjavil nedavno povodom štrajka (čita): "Ako motrimo s tega stališča, se pač ne more govoriti o kaki kapitulaciji državne avtoritete, če stopa v pogajanja s tistimi možmi, ki so po svoji najbolji vednosti in z vsemi močmi prizadevajo, da potisnejo gibanje v zakonite ograje, da je tam vzdrže in pomirijo čim prej možno." Torej: voditelji niso več hujskači in zapeljivci, ampak so tisti, ki gibanje navajajo v zakonite ograje in pomirjajo mase. (Poslanec Schnegl: ki so izsilili spoštovanje vlade!) Tako pravite vi. Saj jaz le citiram le besede ministra. Pa še od neke druge strani ste bili deležni pohvale in pripoznanja, ki mora gotovo zelo presenetiti. Nikdo manj ni bil nego šef generalnega štaba Arz, ki je baje izjavil v nekem razgovoru (čita): "Ravno zato občudujem organizacijo delavcev, ki zna zabranjati vsak resen nemir (Posl. Schnegl: Ali vam to ni prav?). Prosim, dovolite, da izpregovorim. Spominjali se boste še, da je bilo časov, ko je bila že pripadnost sama h kaki organizaciji zločin, ko so se tisti, ki so pripadali h kaki organizaciji, odpuščali iz svoje službe in so bili postavljeni v črne liste. In danes izjavlja šef generalnega štaba, da je ta organizacija občudovanja vredna, to se pravi, da je vsem delavcem le priporočati naj vstopijo v organizacijo. - (Posl. Schnegl: Popolnoma prav! - Mej-klici.) Gospodje socijalni demokratje me ne razumejo. (Posl. Reifmüller: Prosim, ne razbijajte si naše glave!) Jaz si nikakor ne razbijam Vaše glave, marveč sem hotel le pokazati na različnih izgledih, kako kaka stranka, kak narod, ki je bil prej označen kot državi nevaren, kot veleizdajalski, more pozneje zadobiti celo pripoznanje od strani vlade, da torej nimamo nikakega razloga, da bi se razburjali radi včerajšnje izjave gospoda ministrskega predsednika in njegovih nemških strankarjev iz nemško-nacionalnega tabora, in istotako malo razloga imajo gospodje socijalni demokratje za razburjanje, če jaz konstatiram dejstva.

Sedaj pa bi vprašal: V čem obstoji prav za prav naša nevarnost za državo? Očita se nam dvojno. Najprej pravijo: mi hočemo Avstrijo raztrgati, hočemo cela ozemlja odtrgati od Avstrije, veleizdajalstvo! V drugič: slabimo državo s svojim vmešavanjem v mirovna pogajanja, slabimo položaj pogajalcev v Brestu Litovskem ter jačimo voljo za vojno entente.

Kar se tiče očitka raztrganja avstrijske države, bi si dovolil vprašanje: Ali, kdo je vendar prvi napravil razpoklino v avstrijski državi? Ali so bili morda to Slovani? O ne! V letu 1867 so bili Madjari - in tu moram reči - s cesarjem. Cesar je proti volji avstrijskih narodov, ne da bi bili avstrijski narodi poprej povprašani, dosegel, da so se Madjari odtrgali od Avstrije; da, gospoda moja, moramo rabiti besedo: "odtrgali".

Tedaj si morebiti niso predstavljali stvari tako, mislili so, da je samo črta, ki nas deli od Ogrske, toda avstrijsko cesarstvo, cesarstvo pa ostane. Toda od te črte je nastala razpoka, ki postaja od dne do dne večja. Mi doživljamo, kako se državnopravno razmerje izpreminja od leta do leta, od nagodbe do nagodbe, od dneva do dneva, in sicer vedno v prid večji neodvisnosti in samostojnosti Ogrske. Danes smo prišli že tako daleč, da Ogrji že zahtevajo carinsko mejo, da zahtevajo bančno ločitev, da, da se hočejo dotekniti celo paladija - namreč v očeh vsakega pravega Avstrijca, kakor se imenujejo - da se hočejo dotikati celo armade. Nam pa se govori vedno: nemški službeni jezik, nemški armadni jezik je nekaj o čemer se ne da niti razpravljati, najmanje pa transigirati. To je potrebno za varstvo obstoja monarhije.

Sedaj pa čujemo, da se v merodajnih krogih niti ne protivijo, da vsaj deloma ugone tej madžarski zadevi. Deloma se je to že storilo. Vsemu honvedu se ne poveljuje več nemški, temveč madžarski. In kaj se je zgodilo tekom vojne.

Tekom vojne, ko so naši vojaki, ki so prisegli na avstrijsko zastavo, na črnorumeni zastavo, ko so jih pozvali, da naj za to zastavo, ta simbol države in cesarja zastavijo vse, kar imajo, svoje življenje, so te, kakor jih imenujejo, proslavljene črnorumeni armadne zastave vrgli v

muzej, torej v ropotarnico, in dobili smo neko belopisano zastavo, ki spominja na harlekina. Če bi bili storili mi kaj takega, če bi bili mi zahtevali kaj takega, kaj bi se nam očitalo vse? Da smo se dotekali najsvetejšega, kar ima vojak, njegove zastave, in jo oskrunili, in kaj vem, kaj bi se nam očitalo še več! Tu pa ni bilo prav nobenega pomisleka, ko se je odvezel vojaku ta simbol. Naj bi bili le slišali, kakor sem slišal jaz od častnikov in vojakov, kako so mislili o tej odredbi, od častnikov, ki so čutili v resnici avstrijski. To se prenaša ve čisto mirno, to ni raztrgavanje, ne odtrgavanje, in ni kršenje enotnosti monarhije.

Tako, gospoda moja, kateri je torej drugi činitelj, oziroma drugi narod, ki misli na raztrganje in odtrganje od Avstrije? Čudili se boste morda. (Klic: Poljaki!) Ne, omenil sem že prej. Nemci. Slišali ste včeraj. Saj je nastopil tu poslanec iz Češke in je tu izjavil z brezprimernim zanosom, da naj se češko kraljestvo - in tu morem reči z vso pravico - slavno češko kraljestvo raztrga, iztrgalo naj bi se iz njega nekoliko capic in ustvarila naj bi se nova provinca Nemška Češka. Dokler nismo mi

Podpredsednik **Simionovici** (Prekine): Opozarjam gospoda govornika, da je potekel čas za njegov govor. Prosim, da zaključí.

Posl. **dr. Rybář**: Takoj končam. Dokler nismo mi Slovenci in Italijani v Trentinu zahtevali odtrganja, temveč samo avtonomijo, so nas označali za veleizdajalce, ki se pregrešajo na posvečenih tleh te dežele. Sedaj, ko zahtevajo to Nemci, je stvar umljiva sama po sebi. Da oni gredo še veliko dalje; v linškem programu izjavljajo, da naj se Galicija in Dalmacija odtrgata. In kaj se je zgodilo pred izbruhom vojne? Nemčija je ponudila Italijanom Trentin in Furlanijo, in ali to ni odtrganje?

Podpredsednik **Simionovici** (Zvoni).

Posl. **dr. Rybář**: Vidim, da ne morem nadaljevati. Zaključujem z ugotovitvijo: iz teh mojih izvajanj je razvidno torej, da odtrganje in raztrgavanje nikakor ni veleizdaja, če gre za dežele, ki so nekoliko bolj oddaljene za Nemce, da pa je takoj veleizdaja, če gre za dežele, ki leže območju Nemcev, za dežele, ki jih hočejo Nemci ohraniti v svoji oblasti in jih germanizirati. (Pritrjevanje.) Zato gospoda moja, ker smo trdno

prepričani, da so naša stremljenja po neodvisnosti naperjena ravno proti temu poželenju nemške birokracije, nemške aristokracije in nemške plutokracije po gospodstvu, nas očitaneje veleizdaje nikakor ne skrbi, nas ne straši, in mi bomo vztrajali v svojih stremljenjih. (Živahno odobravanje in ploskanje.)

POŠTA V BORŠTU

Poleg načelnih vprašanj v zvezi s prihodnostjo države je Rybář v dunajskem parlamentu predstavil tudi pritožbo prebivalcev Boljunca glede razmer na pošti v Borštu.

Interpelacija posl. dr. Rybáři, Spinčiča in tov. na c. kr. ministra notranjih stvari in c. kr. trgovskega ministra radi nerednosti na c. kr. pošti in c. kr. orožništvu v Borštu in pri c. kr. orožništvu istotam (Edinost, 25. marca 1918)

Iz Boljunca nam neprestano dohajajo pritožbe glede razmer na pošti v Borštu. Vložene so tudi pritožbe, a vse brez uspeha. Pritožil se je n. pr. Lovrenc Ota in Boljunca h. št. 214, in navajamo pritožbo iz ljubljanskega "Napreja":

"Visoko c. kr. poštno ravnateljstvo v Gradcu, Vdano podpisani Lovrenc Ota iz Boljunca h. št. 214, vojak c. in kr. vojne bolnišnice št. 1114, sedaj na dopustu, sem dne 27. in 28. oktobra 1917 poslal iz Weiza na Štajerskem koš sadja svojemu sinu Stanislavu Ota v Boljuncu h. št. 214, pošta Boršt v Istri. Ker mi je moja sestra sporočila, da moj sin

poslanega koša ni dobil, sem pisal jaz iz Bukovine, vojna pošta 131, na orožniško postajo v Dolino in prosil, da zadevo preiščejo. Med tem sem dne 19. januarja 1918 prišel na dopust in doznal, da je moj sin dobil pošiljatev dne 18. januarja 1918. Ko sem prišel domov, sem konstatiral sledeče: Jaz sem poslal svojemu sinu jabolka in hruške, pod pokrovom koša je bil močan papir, dočim ni bilo nobenega časopisá. Moj sin pa je dobil 18. januarja isti koš, v njem so bila sama jabolka v manjši množini in manjši vrednosti, jabolka tudi niso bila taka kot moja, in je bil v košu časopis "Domoljub" št 51 od decembra 1917, torej tiskan dva meseca kasneje, kakor je bila oddana pošiljatev na pošto. Interesiral sem se za zadevo in doznal, da je prazni koš, v katerem sem jaz poslal sadje mojemu sinu, našel neki Jakob Družina iz Boršta pod zidom dvorišča hiše, kjer se nahaja poštni urad in ga spravil doma. Ko je vsled moje dopisnice doznal orožniški stražmojster Mučič za nerednost, je šel k zgoraj imenovanemu družini, kjer je dobil doma samo ženske, katere je pregovoril, da so mu koš izročile. Rekel jim je tudi, da naj o zadevi molče, bo že on vse uredil in vse pošteno poplačal. Morda on sam ali c. kr. poštarica v Borštu sta kupila jabolka in napolnila koš ter odposlala mojemu sinu. Slišal sem tudi, da se je dogodilo na poštнем uradu v Borštu več slučajev, ko so zmanjkale poslatve in so se znašli ovitki pošiljatev pod že navedenim zidom. O tem kaj lahko izpove Anton Žerjal iz Boršta h. št. 70. - Prosim in predlagam, naj visoko c. kr. poštno ravnateljstvo v Gradcu, pod katerega področjem je bil oddan koš na pošto v Wolzu (št. 174) vse potrebno ukrene, da se zadeva sodnjisko preišče, da se ne poveri preiskave c. kr. orožniški postaji v Dolini, ker tam je v službi Alojzij Mučič in ker navedeni Mučič goji proti meni osebno sovraštvo že od leta 1908. Mene je navedeni Mučič vedno zasledoval in za vsako malenkost preganjal, uverjen sem pa, da v današnjem slučaju ne bo ukrenil nobene ovadbe, ker je bodisi direktno bodisi indirektno prizadeta njegova soproga. - Prosim tudi, da se me obvesti pismenim potom o tem, kar bo preiskava dognala. Iz kakšnega razloga je c. kr. orožništvo postajevodstvo v Dolini na mojo pritožbo

poverilo ravno gosp. Mučiču preiskavo, ker je on tako rekoč prizadet pri celi zadevi in ne more nepristransko preiskati? Boljunec, dne 22. januarja 1918. - Ota Lovrenc, s. r.“ - Da ni slučaj osamljen, naj mi bo dovoljeno navesti še sledeče: Peter Zafran iz Ricmanj h. št. 77, je v novembru 1917 oddal na pošto v Borštu zavoj na Ivanko Zafran, Spitelberggasse št. 20, Dunaj, ki ni dobila pošiljatve. Zavitek se je našel pred hišo, ker je poštni urad v Borštu. - Josip Glavina, je poslal iz Radgone zavitek (vrečico) semena, ki je ni dobila njegova žena, našla pa se je vrečica na istem mestu v Borštu. - Pri Antonu Žerjalu v Borštu št. 70 se nahaja več takih zavitkov. Kje tiči tukaj krivda, je sedaj še uganka. Vsekakor pa mora stvar na dan, ker to ne gre, da bi bili pošiljatelji in pošiljalke na ta način oškodovani.”

Vkljub temu ni preiskave. Nezaupanje ljudstva je toliko večje, ker bi slučaje preiskovala c. kr. orožniška postaja v Dolini, kjer je uslužben soprog poštarice, Alojz Mučič. Le ta je bil med vojno reaktiviran kot orožnik, od enem pa je podjetnik vojne pošte med Borštom in Dolino. Baje z dovoljenjem c. kr. glavarstva Koper je rekviriral v Borštu in Ricmanjih za 1500 kg sena. Razen tega je še raznim strankam na lastno pest zaplenil in spravil na svoj dom za svojega konja še več sena. Tako je n. pr. dne 24. januarja 1918 Mučič zaplenil en voz sena, ki je bil na Auerjevem dvorišču; on tedaj ni bil niti v službi, ampak na dopustu. Tudi ubogim ženskam odjemlje posamezne butare krme. Nikakor ne gre, da orožnik Mučič zaplenjuje za-se krmo, izrablja službeno moč, službeno oblast sebi v korist; torej ima njegova služba sebične namene. Konj Mučičev ima krme v izobilju, domače kravice pa lakote crkajo.

Poroča se nam dalje sledeče: Mučičeva soproga je c. kr. poštarica, posestnica nezadolženega kmetijskega lepega posestva, njen mož je aktiven (reaktiviran) orožnik, a ona dobiva preživitno podporo.

Orožniki v Dolini so leta 1916 in 1917 zaplenjevali raznim strankam vino. Ako je bilo vino prvovrstno, so ga enostavno pridržali za se, če jim ni ugajalo, pa ga izročili županstvu, oziroma aprovizacijski komisiji. Zaplenili so celo pri gostilničarjih vino, ko je bilo že zadačeno

in postavljeno v obrtnih prostorih v razprodajo in sicer: pri Ivanu Žerjalu v Borštu h. št. 1 in pri Antonu Senici v Ricmanjih h. št. 6. Neštetokrat so pritiskali na predsednika aprovizacijske komisije č. g. Alojzija Res-a, da jim odstopi večje množine zaplenjenega in aprovizaciji izročnega vina. Na ta način so bili gmotno oškodovani: Ivan Žerjal iz Boršta h. št. 1, Senica Anton iz Ricmanj h. št. 6, Ivan Botac v Zabrežcu h. št. 42, Zobec Anton iz Zabrežca h. št. 4, Sancin Marija, žena od Luka iz Doline h. št. 141, neka Čok iz Lonjerja, dalje tudi razne stranke iz občin Buj, Izola i. dr., ki so nesle male množine vina v Trst svojim sorodnikom ali celo bolnikom v mestni bolnišnici.

Zaplenjevali so ženskam jajca in fižol ter drugo blago z izgovorom, da je blago za bolne vojake ali za Rdeči križ, v resnici pa so rabili za svoj živež in celo prodajali.

Da zamorejo razne ženske dobiti potne legitimacije, si orožniki dopuščajo prinašati razne darove, n. pr. jajca, moko, krompir, itd., torej zlorablajo svojo uradno oblast.

Občini enostavno ukazujejo, da jim mora preskrbovati drva.

Zgodili so se tudi slučajji, da so izsilili od predsednika c. kr. kmetijske zadruge, g. Franca Jereba, da jim je odkazoval koruzo, fižolovo in drugo semenje, namenjeno za razdelitev kmetom za posetev, a so ga orožniki uporabljali za živež. Nato je stražmojster Močivnik še žalil zgoraj navedenega predsednika in mu grozil z ovadbo.

Zahtevajo za se in za vse člane svojih družin, da jim mora aprovizacijska komisija nakazovati dvojne odmerke živil, dočim pa ubogo ljudstvo strada in lakote umira. Nekoč se je izjavila soproga stražmojstra Močivnika v občinski pisarni v pričo obč. Svetovalca g. Frana Košutnika: "Moj mož je dober, a gorje tistemu, ki se mu pusti zameriti. Glejte, da nam bodete dali dvojno mero živil! Sicer Sancin je šel k vojakom in gre lahko še kateri drugi!"

Stražmojster Močivnik je odredil dva popoldneva v tednu za izdajanje in podaljševanje legitimacij, dočim druge orožniške postaje izdajajo vedno ob uradnih urah legitimacije. Ubogo ljudstvo mora čakati

in stati po cele popoldneve zunaj na prostem, na mrazu, snegu, vetru in dežju izpostavljeno vsem vremenskim nezgodam. Dogodili so se slučaji, da so posamezne osebe zbolele, si nakopale dolgotrajno bolezen in celo smrt (Josip Žerjal, Boljunec 202). Odrekli so posameznim osebam legitimacije, češ, da niso politično zanesljivi. Znan je slučaj gospe soproga g. nadporočnika dr. Lotriča.

Orožniki v Dolini sploh tako postopajo, da je ljudstvo izročeno njihovi strahovladi.

Čas bi bilo, da se napravi tem gnjilim razmeram enkrat konec.

Vprašujemo c. kr. ministra notranjih zadev, ali hoče s točno preiskavo poskrbeti za red pri orožništvu, c. kr. trgovinski minister pa za red na c. kr. pošti v Borštu.

Dunaj, dne 8. marca 1918.

OVADUŠTVO

Proti politični zlorabi ovaduštva in denuncijacij, ki je doletela tudi dr. Korošca, so se slovenski poslanci zavzeli z interpelacijo.

Ovaduštvo proti dr. Korošču (Edinost, 11. oktobra 1918)

Poslanci dr. Rybář, dr. Pogačnik, dr. Ravnihar in tovariši so vložili nujno interpelacijo, ki pravi:

C. kr. kranjska deželna vlada je razposlala sledečo tajno okrožnico: "Zelo važno. C. kr. deželno predsedništvo za Kranjsko. Št.

4965/Praes. Rovanje poslancev in voditeljev strank. Ljubljana, 31. avg. 1918. **“Zelo nujno!” “Strogo zaupno!”** Vsem gospodom predstojnikom c. kr. okrajnih glavarstev na Kranjskem. Izvedel sem, da državni poslanec dr. Korošec baje vneto agitira zoper vojno posojilo in zoper izvršitev rekvizicij. Vašemu blagorodju se naroča, da strogo zaupno poizvedujete v omenjenih smereh in o uspehu **zanesljivo poročate do 15. septembra t. l.** V poročilu naj Vaše blagorodje tudi naznani, ali dr. Korošec razen propagande za ustanovitev jugoslovanske države, ki jo je delal na raznih shodih na Kranjskem, tudi sicer kako agitira proti enotnosti države, pri čemer naj se navedejo konkretni podatki. V obeh smereh naj se morda potrebne informacije ali poizvedbe dobe na **najstrožje zaupen način**, zlasti naj se opusti kakršnokoli dopisovanje z orožniškimi poveljstvi, predstojniki občin itd. Za c. kr. predsednika: **“Laschan l. r.”**

Interpelacija nadaljuje: Če se dvigajo proti voditelju celega naroda tako težke obdolžitve in če se uvaja tako dalekosežna preiskava, ki se ne da spraviti v sklad z imuniteto poslancev, se moramo predvsem vprašati, kaj je dalo povod za ta sovražni korak. Dognalo se je, da je ta korak posledica **višjega naročila**. Na podlagi verodostojnih informacij se je moglo dognati, da je izšel poziv za uvedbo omenjene preiskave **od c. kr. ministrstva za notranje stvari** in da je v zadnji vrsti **posledica denunciacije** po naročilu c. kr. finančnega ministrstva za vojno posojilo delujočega profesorja dr. Peerza.

V vojen času je c. kr. finančno ministrstvo poverilo dr. Peerzu **agitacijo za vojno posojilo** ter je omenjeni **zlorabljal** svojo službo za to, da je na eni strani uganjal **najustudnejšo nemškonacionalno propagando**, na drugi strani pa se odlikoval **kot vohun in denuncijant** zlasti proti Jugoslovanom. Kot tak je predložil, kakor smo zanesljivo informirani, **situacijsko poročilo o političnem položaju na jugu države**, ki obsega brez navedbe kakoršnihkoli dokazov najtežje pa tudi najbolj nespametne obdolžitve proti Slovincem in njih voditeljem. Predvsem dolži dr. Korošca, da agitira proti vojnemu posojilu in proti

rekvizicijam. Niti enega kraja ne navaja, kjer bi se bilo to zgodilo in nobena oseba ne ve povedati, ki bi mogla to potrditi.

O neki ženski (kateri?) v bližini Ptuja (v katerem kraju?) trdi, da je grozila sosedi (ime?), da jo bo ubila, če podpiše vojno posojilo. Popolnoma splošno, brez navedbe kraja, ali osebe trdi dr. Peerz, da služijo propovednice na Sp. Štajerskem in na Kranjskem samo propagandi proti državi. O nekem duhovniku, čigar imena ne pozna, trdi, da je odklonil delovanje v državi prijaznem smislu, z motivacijo, da bi ga, v slučaju da se uda, njegov škof preganjal. Jugoslovanske škofo dolži, da ne nameravajo samo ustanovitve jugoslovanske države z lastno dinastijo, marveč, da žele tudi prestop k pravoslavni cerkvi. Ker bi v tem slučaju odpadel tudi celibat, bi ugodili osebnim željam duhovščine.

Toda dr. Peerz se ne zadovoljuje s tem, da brez dokazom sumniči, marveč kot pravi rešitelj države priporoča tudi protikorake. Predvsem zahteva, da se pokličejo jugoslovanski škofo pred cesarja. Nato zahteva državni pritisk na državne uradnike, nadalje zahteva strogo postopanje proti jugoslovanskemu časopisju, o katerem trdi, da stoji skoz in skoz v službi entente. Dr. Peerz predlaga eventualno ustanovitev patriotično pisanega lista. Nadalje predlaga dr. Peerz prepoved vseh zborovanj in narodnih društev, gotovo vladne korake s trdnim kurzom, ki more biti očitno le zloglasni nemški kurz in končno zahteva veliko-potezno propagando v besedi in tisku.

Značilno za vestnost naših oblasti je, da so bili kljub temu, da obrekovanja ne prinašajo nobenega dokaza, kar je razvidno že iz dejstva, da so se odredile preiskave o resničnosti teh navedb žele sedaj, vendar ukazani vsi od dr. Peerza predlagani protikoraki že do zadnje pičice in da so se tudi izvedli ter da se vlada celo pripravlja odrediti tajno preiskavo proti dr. Korošču.

V tem oziru je treba še omeniti, da smo dognali, da je c. kr. notranje ministrstvo zadnji čas naravnost **pozvalo oblasti, da naj takoj vložijo kazenske ovadbe proti poslancem**, če bi se ti drznili javno govoriti na način, ki bi vladi ne bil po volji. Zlasti je **direktno naročilo**,

da naj se vloži kazenska ovadba proti dr. Korošču zaradi njegovih govorov, ki jih je govoril meseca junija na Vrhniki.

Ta sovražni nastop vlade, zlasti dr. Korošču nasproti, ne pripušča druge razlage, kakor da skuša vlada, uporabljajoč omenjena sumničnja in denuncijacije, diskreditirati na zgoraj in na spodaj v popolnoma zakonitih mejah se gibajočo propagando za jugoslovansko državo in nastopiti v boju proti tej ideji.

Kar nas mora pri tem postopanju posebno ogorčiti je dejstvo, da se ne prikrivajo samo denuncijacije, marveč da se naroča tudi, da naj ostanejo te preiskave o resničnosti obdolžitev tajne. Vlada si je torej v svesti zavrženosti svojega nastopa ter je kljub temu ni sram nastopiti proti ljudskim zastopnikom s tajno inkvizicijo.

Vprašamo torej, kako more c. kr. vlada opravičiti, da se odejajo na podlagi očitnega obrekovanja in edino od besnega narodnega sovraštva narekovanih denuncijacij obsežne in dalekosežne preiskave ter da se prepreči možnost dati pojasnila, kar ni razžaljivo samo za osebo dr. Korošča samega, marveč tudi za dostojanstvo in ugled poslancev?

ZADNJI GOVOR

V zadnjem poslanskem govoru se je Rybář ponovno odločil, da začne poseg v slovenskem jeziku, v nadaljevanju pa je v bistvu zaključil poglavje slovenskih tržaških poslancev v dunajskem parlamentu. Čas je namreč že odločil, da novega slovenskega poslanca na cesarskem Dunaju ne bo več.

Govor posl. dr. Rybára v seji državnega zbora 8. t. m. (Edinost, 13. oktobra 1918)

Govornik je pričel slovenski:

Visoka zbornica! Na predlog našega predsednika se sicer nima vršiti sedaj razprava o izjavi ministrskega predsednika, vendar moram pri tej priložnosti takoj izjaviti, da mi gotovo pozdravljamo vsak poizkus, da se napravi mir, da se zopet vrnejo normalne razmere; ali obenem moram tudi izjaviti, da pričakujemo od bodočega miru izpolnitvo naših želja, da pričakujemo od miru uresničenje vseh naših idealov. Želimo tak mir, in le tak mir bo trajen mir, le tak mir more napraviti konec borbe med narodi. To nado izrekam in v tem smislu pozdravljam tudi ponudbo za premirje in mir.

Nadaljuje nemški:

Dogodki, katere doživljamo v teh dneh, čustva, katera nas prevevajo, se ne dajo izraziti v nujnem vprašanju: veliki so ti dogodki, svetovni. V tej debati se ne moremo omejiti na to, da iznesemo svoje pritožbe. Naj torej poizkusimo povedati, zakaj je tako prišlo, zakaj so ti dogodki bili neizogibni. To ni samo igrača diplomatov, to je nekaj več: usodepolno je, to je **likvidacija stare Avstrije**, da, morda še več. To danes ni več samo pobožna želja, to je prepričanje povsod, ne samo v Avstriji, ampak tudi na Ogrskem, brez razlike narodnosti in stranke, vsi tako mislijo. Izpočetka si je to prepričanje delalo le težko pot, v zadnjih dneh pa si slede dogodki nepričakovano. Nepoučenega opazovalca lahko to preseneti. Kdor pa razmere v tej stari Avstriji pozna, ne more biti presenečen. Bilo je vse laž in prevara pri nas. Gospoda! Ali se spomnite, kako se je početkom vojne govorilo in pisalo o pomlajenju države? Kako se je pisarilo, da so narodi države pozabili vsa nasprotja, da se vsi družijo navdušeni okoli vlade? Tako smo slišali govoriti! To pa je bila **laž in prevara**, s katero se je hotelo le delati razpoloženje. Predvsem trditev, da so šli vsi narodi z navdušenjem v vojno, je laž! Morda so bili kateri, ki so res radi šli na boj; pri teh pa ni bilo to nič drugega kakor poželenje po

ropu, želja, dati si duška, bilo je to razpoloženje kakor v nedeljo v kmetški krčmi. Pri večini narodov **navdušenja ni bilo**.

Bil je tudi čudež, če bi, predvsem slovanski narod, v prvi vrsti pa še jugoslovanski narod, šel v boj z navdušenjem. Prosim samo, da si predočite razmere od izbruhu vojne! Evropska vojna je sledila balkanski vojni, v kateri je šlo za uničenje Turčije. Ne samo v Srbiji in Črnigori je vladalo veselje nad obračunom s starim sovražnikom, Turčijo. Tudi pri nas, tudi Jugoslovani v monarhiji niso le simpatizirali z balkanskimi narodi, ko so se borili za svojo svobodo, bili so Jugoslovani navdušeni za ta uničevalni boj našega rodu proti Turčiji. Tu pa je prišel kakor mrzel curek ukaz, da se borimo proti Slovanom, da se borimo proti Srbom in Črnogorcem, proti svojim narodnim bratom, in pri tem, naj kar odkrito priznam, vrhu tega na strani onih, katerih uničenje smo pozdravljali, katerih preganjanja iz Evrope smo se veselili. Gospoda, ako bi se vam ukazalo, da morate v boj proti Nemcem, morda bi bili sledili ukazu, ali navdušenje za kaj takega bi bili vi zavrnilo kot nekaj nizkotnega, protestirali bi bili. Toda od nas ste to zahtevali! Vkljub temu so naši vojaki povelju sledili; ali v zahvalo so nas zasledovali in preganjali, ker svojih čustev nismo mogli zatreti. **Potem** pa govore in pišejo Nemci o svojim žrtvah na krvi in blagu! Tudi to je laž. Ničesar niste storili za obstoj države, navduševali ste se **za Nemčijo in ne za Avstrijo**. Spomnimo se na prva stoletja naše zgodovine: Huni in Avari so vdrli v deželo; prebivalstvo so odvedli s seboj, da so se morali za nje boriti. Na isti način so se gnali naši slovanski narodi sedaj v vojno, da naj se bore za tujo nadvlado. Ali se potem čudite, da nismo vedeli, zakaj gre? Saj je Bethmann Holweg jasno priznal: To je **boj Germanstva proti Slovanstvu**.

Ali se ni isto reklo morda tudi v Avstriji? Prosim, spomnite se na "Soldatenzeitung" na Tirolskem. Ta časopis je bil določen za vse vojaštvo. V tem nemškem vojaškem listu je bila pesmica, katere refren se je glasil: "Nemška Avstrija je panir!" Za nemško Avstrijo naj torej naši vojaki žrtvujejo kri in imetje. (Dr. Korošec: In urednik sedi sedaj v cesarjevi vojaški pisarni!) Čisto prav, urednik sedi sedaj v vojaški pisarni Nj.

veličanstva. In vendar se je pela neprestano pesmica o edinosti in solidarnosti narodov Avstrije, o edinstvenem in navdušenem nastopu narodov, o prostovoljnih žrtvah za obstoj te monarhije.

To ni bila samo laž, ampak zavedna laž! Gospodje so vedeli, kakšno je razpoloženje pri nas. Ali se je morda z državljani slovanskih narodnosti pri nas ravnalo tako, kakor da bi bili za vojno vneti? Ne!

Zasedovanje in preganjanje, ki se je utemeljevalo z vojno potrebo, je bilo na dnevnem redu. Res je, gospoda, da izredni časi zahtevajo tudi izredne odredbe; vendar kar je storila Avstro-Ogrska, presega stokrat vse, kar se je zgodilo v drugih državah. Zatrlo se je polno časopisov, gojil se je denuncijantski sistem do skrajnosti. Mirne državljane, na katere je padel le sum, da niso dobri patrijotje, so pometali v ječe, mučili so jih radi mišljenja, ne radi pozitivnih dejanj. Večletna ječa, da, smrt jih je doletela; pa še več, tudi brez sodišča in brez sodbe so jih enostavno obešali in streljali. To je smel storiti prvi feldvebel, ki je bil pri rokah. In še hujše! Rabilo se je nasilje, katero je v navadi le proti sovražniku: pobirali so talce v lastni deželi; postavljali so jih na stroje pri vlakih in jim grozili, da jih ustrelje na mestu, ako prifrči le kamenček v stroj.

Ta sistem, ki je rodil največje ogorčenje, pa naj sedaj zopet oživi nanovo! Čuje se, da se nameravajo iznova pobirati talci v Bosni in Hercegovini. (Medklici: Čujte, čujte!) Ali teh nečlovečnosti še ni zadosti!

Ako bi bilo res, da hočejo novo Avstrijo, čemu potem vsa ta nasilstva? Vidi se, da so bile to le besede, ki naj bi napravile vtis v inozemstvu. Da bi nevoljo avstrijskih narodov potlačili, so tako govorili. To ni pomlajenje Avstrije, gospoda, to je **vrnitev stare predmarčne Avstrije**.

Vsi načrti za mučenje, kakor je bilo nekdanj v Italiji, so se poiskali iz arhivov v vojnem ministrstvu: ne le brez postave, ampak proti postavi se je postopalo. Ob takem postopanju naj bi mi potem kazali ljubezen za to monarhijo! Bil bi čudež, ako bi naši narodi ne bili proti temu. To sleparstvo z navdušenjem pa ni moglo dolgo držati. Končno so masko

vrgli proč. Ni se več govorilo o pomlajenju Avstrije, nič več o tem, da morajo imeti vsi narodi enake pravice, da so vsi doprinesli enake žrtve, izjavilo se je: Vzpostaviti se mora **nemška nadvlada v Avstriji**.

Označila se je enostavno nemška hegemonija za vladni program.

Kaj takega pa se v Avstriji brez nasilstva na drugih narodih ne da izvesti. Mi smo v absolutni večini; tukaj izvedba takega programa ni mogoča, vsaj ne brez nasilstva. Ob otvoritvi parlamenta je preganjanje pričelo malo pojemati; toda povrnili so se pozneje zopet na staro pot. Ni zadostovalo več črtanje neprijetnih mest v časopisju, ampak časopisi so se kratkomalo ustavili. Prepovedali so nam izdajanje "Jugoslovana", "Domovine" itd., prepovedali so izdajanje "Narodnih Listov". Zatrlo se je vsako prosto politično gibanje, prepovedalo vsako zborovanje. Sedaj pa se imenuje kot posebna naklonjenost, ako se nam najmilostliveje dovolijo shodi, na katerih naj se govori o davčnih predlogah, na katerih naj priporočamo ljudem davke (Veselost, medklici, smehi!). Le še propagando za podpiranje vojnega posojila bi nam morda dovolili.

Na ta način in s takimi sredstvi hočejo pri nas utrditi nadvlado Nemcev. V zadnjem času so se pričela, kar se sicer uprave tiče, **naravnost neverjetna nasilstva**.

Naj omenim le nekatere slučaje. Tako n. pr. zadeva upokojitve obeh šolskih ravnateljev na Kranjskem, ravnatelja Corf v Ljubljani in ravnatelja dr. Lončarja v Idriji. Corf je Nmec. Tega ni nikdar tajil in tudi ni postal morda renegat. Toda, ker je uvedel red, ker je skušal neznosne razmere na nemški realki v Ljubljani odpraviti, ker se ni pokoril, ko je hotel šolski nadzornik Belar vplivati v prilog nacijonalnih protežejev in svojega sina, ker se je pokazal vztrajen in se ni vdal vplivom, so ga čisto enostavno, brez preiskave, brez kakega postopanja ostavili. (Klici: Čujte, čujte!) In dr. Lončar je moral žnjim deliti usodo, vsled čisto navadnega osumljenja, obrekovanja, ki se je gotovo izkazalo že kot neutemeljeno. Tudi on se je moral umekniti, tudi on je moral čutiti, da je bil proklamiran v Avstriji nemški kurz.

Šlo pa je še dalje. Zadovoljili se niso s tem, da so premeščali naše uradnike v tuje kraje oziroma vkljub obljubi niso premestili nazaj v njih domača službena mesta (posl. Gostinčar: Pregarjanje železničarjev!); posebno kar se tiče železničarjev, se je storilo vse, da se odstranijo iz domovine in se jim onemogoči vrnitev. Pa še več, uporabljajo se **naravnost sramotna sredstva**:

podpirajo se časopisi, ki delujejo v narodnosovražnem smislu. Oproščajo se v to svrhu častniki, o katerih se je reklo, da so pri vojakihi nenadomestljivi; in ti se postavljajo v uredništva listov. To se je zgodilo v Bosni se misli morda, da se na ta način pridobi ljubezen naroda; to se je zgodilo tudi na Kranjskem. Mislijo, da bodo na ta način vzbudili navdušenje, katerega pač ni.

Naravno je, daje zadel ta sistem pri vladnih krogih na neki gotov odpor in enako tudi pri nemških krogih. Občutljivejše narave čutijo kot sramotno, da se poslužuje država takih sredstev nasproti lastnim državljanom. Čuti se neprijetno, da se dela na tak surov način za **uničenje celih narodov**.

Zato so iznašli druge parole: Staatsraison, državna potreba, da, pričelo se je govoriti o nemškem hrbtišču države. To so prevedli potem nemški radikanci in nemški nacionalci z izrazom: **Avstrija mora biti nemška**, ali je pa sploh ne bo več. In v smislu tega gesla so se potem cele stranke, ki so poprej govorile o Avstriji le z zaničevanjem, razkrile naenkrat kot cvet patriotizma in opora dinastije. Nastopali so in govorili le o interesih Avstrije, interesih dinastije ter trdili, da se zavzemajo za oboje. Ravno danes sem čital v vsenemškem dnevniku "Alldeutsches Tagblatt" uvodnik, ki označa Čehe za veleizdajalce, zlomlja nad njimi palico in jih denuncira kot veleizdajalce, in to dela vsenemška stranka, ki si je vendar zapisala v prvo točko svojega programa veleizdajstvo, ki od veleizdajstva živi. Tu se ravno vidi, da tudi te nemške parole niso bile nič drugega kot laž in sleparstvo. Ne gre jim torej za interese Avstrije, ampak za interese Nemčije. Do najvišjih krogov si je dobila ta misel: **mi smo le vazali Nemčije**.

Razume se, da se dela v Ogrski enako; tudi tam se govori o državnem rezonu, državni potrebi; tudi tam vlada **program preganjanja nemadžarskih narodov**.

Ko vse to vidimo in na lastni koži izkušamo, ali se more od nas zahtevati, da se ogrevamo za to državo, ali je čudež, ako se glasi, da s tako državo nočemo imeti nič opraviti? Očita se nam, da pričakujemo rešitve od inozemstva; očita se nam **prijaznosti z entento**.

Ako mirno premislimo, kaj se je vse v tej vojni zgodilo, kaj se je uganjalo v krogih nemškonacijonalcev, da je vlada z nemškimi nacijonalci vred vedno prilagajala svoj program dogodkom na bojišču, potem se ni treba čuditi, ako se je isto zgodilo tudi na naši strani. Začetkom vojne, kakor sem že omenil, je vladalo prepričanje pri Nemcih, da prinese ta vojna **obračun s Slovani**, toda ne samo s Slovani v inozemstvu, ampak tudi z avstrijskimi Slovani. Bili so prepričani, da je prišla ura, ko bodo Slovane, če že ne uničili, vsaj napravili nenevarne. In to prepričanje je vladalo tako dolgo, dokler ni izbruhnila ruska revolucija. Toda tudi pred rusko revolucijo, pri menjavi vlade celo pri Ciam-Martiničevi vladi so se hoteli nemški belangi z nasiljem uresničiti, na protiuštaven način uresničiti v postavi. Tu je dokaz, da se je zaupalo v dogodke na bojišču, da so upali z njih pomočjo uresničiti nemške zahteve brez posebnega upora. Šele ruska revolucija je gospode pripravila na druge misli, ker so se zbal, da bi se tudi pri nas lahko kaj takega zgodilo. To je gospode spravilo do tega, da so sklenili **sklicanje parlamenta**.

Tukaj v parlamentu se je hotelo potem na druge strune igrati. In to ne zato, ker bi bili ti ljudje prišli do mnenja, da je njihovo ravnanje vredno zaničevanja, ampak zato, ker so jih v to prisilili zunanji dogodki. Kakor hitro je pa imela ruska revolucija za posledico oslABLJENJE ruske armade, kakor hitro je bila ruska ofenziva ustavljena, že so govorili zopet drugače: o nemških belangih, o nemškonacijonalni Avstriji itd. Vlada je našla oporo pri tem svojem ravnanju v ofenzivi proti Italiji. Da, Seidler je imel tako trdno upanje, da bo mogel ustreči vsem željam Nemcev, da je izključil za več mesecev parlament. Šele dogodki na bojiščih, šele ne

ravno ugodni položaj naše in nemške armade na bojiščih je povzročil izpremembo razpoloženja, šele vse to je nagnilo vlado, da se nam je približala z nekimi obljubami avtonomije itd. In ko se je nazadnje položaj na frontah vsak dan slabšal, ko je bilo jasno, da **miru zmago ne dosežemo**, tedaj so prišli celo s ponudbo samostojne jugoslovanske države v okviru monarhije. Tu se obljublja celo, da hočejo združiti vse hrvatske in srbske zemlje v okviru monarhije v državno obliko. Ali pri tem še vedno upajo, da naših zahtev ne bo treba popolnoma izpolniti. Kajti, kakor slišimo, hočejo nas Slovence in Hrvate v Istri izključiti, **mi naj ne spadamo k jugoslovanski državi**.

Omeniti moram kratko, da je upanje, da se bo jugoslovanski narod dal s tako ponudbo zadovoljit, enostavno varanje samega sebe. (Odobravanje.) Danes ni zavednega Jugoslovana, naj si bo Slovenec, Hrvat ali Srb, ki bi bil zadovoljen s tako rešitvijo. (Zelo dobro!) Ako se namerava res to izvesti in ako se upa s tem napraviti v inozemstvu vtis, je to velika prevara. Nasprotno, Hrvate in Srbe v imenovanih deželah, s tem ne bodo zadovoljili, nas pa razdražili **do obupa in upora**.

S tem ne bo doseženega nič drugega kakor to, da inozemstvo izve, kako nezadovoljni smo v tej državi. (Pritrjevanje.)

Ko sem navedel, kako so se vlada in nemški nacijonalci vedno ravnali po fronti, se ne smete čuditi, da končno tudi mi gledamo na fronto in delamo odvisno svoje ravnanje od vojnega položaja, da kratko pravimo, da **nimamo nobenega zaupanja do vas**.

Kajti, kar vi obljubljate v neugodnem trenutku, zopet preklicujete, ko se položaj na fronti izpremeni. V take ponudbe ne moremo zaupati.

Skušalo se je tudi na druge načine vplivati na nas. Hoteli so nas vzgojiti patrijotično ne samo z nasilstvom, ampak tudi s kulturnimi sredstvi. Znano je, kako so **kastrirali naše šolske učne knjige**, da so iz njih odstranili vse, kar spominja na našo zgodovino. Ali to je brezuspešno podjetje. Tudi ako vse odstranijo iz šolskih knjig, kar spominja na našo zgodovino, ne morajo tega nadomestiti z ničemer, kar nas bi navduševalo za to državo. Jeli zgodovina Avstrije res tako slavna,

da bi se mogli za njo ogrevati? Nasprotno; kar je v avstrijski zgodovini v resnici kot velikan in ki je v **boj proti slovanskim narodom ali svobodnemu gibanju**.

(Pritrjevanje!) Že ustanovitelj naše monarhije je postal slovit s tem, da se je bojeval in ubil največjega Přemislovca, kralja Otokarja; torej boj proti češkemu narodu. Dalje slavna husitska doba, ko se je prvič pojavila misel o prostosti v Evropi. Tudi iz te dobe zgodovina ne ve nič drugega povedati, kakor da je nastopila Avstrija proti temu gibanju z vsemi sredstvi. Ali morejo biti Čehi za avstrijsko zgodovino navdušeni? Tudi v današnji dobi vidimo neprestano boj proti svobodnemu mišljenju; n. pr. v Italiji, kjer se je zatiralo gibanje v dosego politične svobode s policijskimi sredstvi na krvav način. Da, celo cesar, ki stoji v avstrijski zgodovini v resnici kot velikan in ki je v resnici veliko storil, celo cesar Jožef II. se ne slavi v Avstriji radi velikih reform na polju svobode, temveč ga slave kot germanizatorja. Zakaj so nemška mesta in trgi imenovali ceste po tem cesarju? Ne morda radi oprostivte kmeta, ne radi njegovega svobodomiselnega mišljenja, temveč ker ga smatrajo za prvobojevnika, za prototip germanizacije. In pri tem naj se mi navdušujemo za avstrijsko zgodovino? Mislim, da se celo med Nemci ne navdušujejo za to, marveč se navdušujejo Nemci nasprotno na bojih Nemčije, na velikosti Nemčije.

Tudi sedanja vlada ni opustila prejšnjega sistema. Šele v zadnjih dneh se malo podaja, šele v zadnjih dneh nas skuša zadovoljiti. Kakor vedno, prihaja tudi sedaj prepozno. Mi kratkomalo ne moremo več imeti nobenega zaupanja, nobene vere več, potem ko so nas vedno varali, potem ko se je vladni sistem vedno zopet izpreminjal, kakor se je pač ravno izpreminjal notranji in zunanji položaj. Zato tudi od avstrijske vlade, od avstrijskih faktorjev sploh ne moremo več pričakovati rešitve našega vprašanja. To dokazujejo ravno govornice, katere sem preje omenjal, da se misli na delno rešitev vprašanja, da hočejo zopet rezati narazen, da bi nas Slovence tem lažje zatrli. Odrezati hočejo Dalmacijo, hočejo odrezati tudi Galicijo, da bi mogli nam potem napraviti konec.

Ako zahtevamo posebno razmerje, smo takoj veleizdajalci; ako hočejo Nemci, ako vlada hoče odstopiti Dalmacijo Ogrski, če je treba Galiciji dovoliti posebno razmerje, potem ni to nikako veleizdajalstvo, ampak je to najvišja državna pamet, ampak seveda samo v interesu Nemcev. Prišli smo do tega prepričanja, da se naše vprašanje enostavno ne da rešiti tukaj, predvsem radi Bosne in Hercegovine.

Vprašanje Bosne in Hercegovine je postalo mednarodno vprašanje, tudi vprašanje naše morske obale je mednarodno vprašanje. Da, bil je čas, ki niti ni tako daleč, ko je bila rešitev našega vprašanja mogoča s strani naših vladnih faktorjev; mi smo jih kazali pot, izrekli smo v majniški deklaraciji jasno, kako si želimo rešitev tega vprašanja. Kako pa je bila sprejeta **majniška deklaracija!**

Izpočetka nas sploh niso smatrali za realne, mislili so, da je to le fraza, da je to le prapor, pod katerim se hočemo nadalje bojevati, ne da bi hoteli vztrajati na izpolnitvi svojih zahtev. Kasneje, ko so videli, da je ves narod prešinjten tega gibanja, da si je priborila edinost slovanskih rodov zahteva po zedinjenju in državni samostojnosti, da ves narod počenši na Koroškem pa doli do Vardarja stremi za tem zedinjenjem, so nas imenovali veleizdajalce in ravnali z nami kakor z veleizdajalci in so mislili, da nas bodo diskreditirali na ta način na zdolaj in na zgoraj in nam napravili vse mogoče. Toda to predbacivanje nam ne le ni nič škodovalo, temveč ob današnjem razpoloženju ljudstva zelo koristilo. Danes se vprašanje ne da več tako rešiti, kakor so si to svoj čas gospodje predstavljali: danes se z majhnimi koncesijami ne more več zadovoljiti; **danes zahtevamo popolno in celotno rešitev našega vprašanja.**

Pa še v zadnji uri prihaja vlada z novo in topot zelo grdo namero, čeprav je morala že uvideti, da s tem špiceljskim in denuncijacijskim sistemom tako mogočnega ljudskega gibanja ne more zatreti. Vlada, in sicer vlada ekselence sedanjega ministrskega predsednika je izdala naredbo, s katero se političnim oblastim nalaga, takoj ovaditi vsakega poslanca, ki govori na kakem shodu na način, ki vladi ni prijeten, in da se

mora takoj zahtevati izročitev sodišču. Gre **torej naravnost proti poslancem.**

Hočejo jih na ta način ostrašiti. In pri tem si je vlada svesta, da se poslužuje obsodbe vrednega sredstva; kajti vlada opozarja v dotični odredbi oblasti na to, da postopanje ne bo privedlo do nikakega posebnega uspeha, ker ni pričakovati pri praksi glede izročitve, kakor je v navadi tukaj v hiši, da bi se izročil poslanec radi svojega političnega delovanja sodišču; ovadba naj se pa vkljub temu vloži. Glede našega vesplošovanega klubovega načelnika je direktno bil izdan nalog, da se mora napraviti proti njemu ovadba radi nekega govora, ki ga je imel na Vrhniki (Klici: Čujte!) ter da se mora tamošnji orožniški stražmojster pozvati na zagovor, ker sedaj še ni napravil kazenske ovadbe.

Na ta način mislijo, gospoda, da bodo rešili Avstrijo, na ta način mislijo da bodo zatrli gibanje, (*op.: ena vrstica cenzure*) Zastonj je, ako gospodje mislijo, da bodo s takimi malenkostnimi, pa grdimi sredstvi koga ostrašili. In ako mislijo, da bodo vplivali s tem na naše ljudstvo, se motijo.

Vlada bo s takimi dejanji izzvala odpor, upor, ki bo vse dosedaj znano prekosal. Narod si prvič kaj takega ne da več uganjati, in drugič, (*op.: štirinajst vrstic cenzure*) **igra z ognjem v najnevarnejši uri.**

Vlada se je bila pri izdaji te odredbe celo svesta, da se s tem ne žalijo samo naša čustva, marveč je mislila, da se s tem žali čut cele zbornice, da se namreč zbornica celotno upre proti temu postopanju, in je zato izdala nadaljne omejujoče odredbe a vkljub temu vztraja na tem, da se vlože kazenske ovadbe.

Pri tem nam ne ostane nič drugega, kakor da ohranimo mirno kri in čakamo, da pride ura, ki tudi nam prinese **rešitev iz takega stanja**, take vlade. Kakšna bo rešitev, tega danes ne moremo vedeti. (*op.: deset vrstic cenzure*) lahko mirno rečemo: **Tudi mi polagamo svojo usodo v roko Wilsona, tudi mi upamo in pričakujemo od nastopa Wilsonovega srečno in ugodno rešitev našega vprašanja.** (Živahno pritrdjevanje; govorniku čestitajo.)

KNJIGE KROŽKA VIRGIL ŠČEK

Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček je v tem nizu priročnikov že izdal naslednje knjige:

1991

1. *Občinski upravitelji pred novimi nalogami: statuti občin in jezikovne manjšine.*
2. *Zakon št. 142/1990: Reforma krajevnih uprav. Prevod v slovenščino in slovar upravnih izrazov.*
3. *Deželni zakon o prispevkih za naše kulturne ustanove. Kako do odobritve, kaj vsebuje, kako se ga bomo posluževali.*
4. *Za pravičen zaščitni zakon. Pripombe k vladnemu osnutku zakona za zaščito slovenske manjšine.*

1992

5. *Deželni zakon št. 52/1991: Urbanistični zakon. Prevod v slovenščino.*
6. *Zakon o Krasu.*
7. *Statuti krajevnih uprav in slovenska manjšina.*

1993

8. *Adrijan Pahor: Il crepuscolo del TLT e i partiti autonomi sloveni (1952-1954).*
9. *Bruna Ciani: Trieste 1954-1956: il Memorandum d'Intesa e i gruppi politici autonomi sloveni.*
10. *Narodnopolitični seizmograf. Dokumenti o samostojnem političnem nastopanju Slovencev v Italiji 1975-1992.*
11. *Tutela delle minoranze e standard internazionali (I parte).*

1994

12. *Nadja Maganja: Trieste 1945-1949: Nascita del movimento politico autonomo sloveno.*
13. *Aleš Breclj: I gruppi politici autonomi sloveni a Trieste 1949-1952.*
14. *Tutela delle minoranze e standard internazionali (II parte).*
15. *Marko Tavčar: Virgil Šček v parlamentu - Discorsi parlamentari dell'on. Virgil Šček.*

1995

16. *Rafko Dolhar: Leva sredina in tržaški Slovenci - I. del.*
17. *Irena Šumi - Salvatore Venosi: Govoriti slovensko v Kanalski dolini.*
18. *Posvet o kraškem parku / Convegno sul Parco del Carso.*
19. *Piero Purini: Trieste 1954-1963. Dal Governo Militare Alleato alla Regione Friuli-Venezia Giulia.*

1996

20. *Robi Sturman: Le associazioni e giornali sloveni a Trieste dal 1848 al 1890.*
21. *Egon Pelikan: Engelbert Besednjak v parlamentu - Discorsi parlamentari dell'on. Engelbert Besednjak.*

1997

22. *Rafko Dolhar: Leva sredina in tržaški Slovenci - II. del.*
23. *Boris Bandelj: Katoliška socialno politična misel Virgila Ščeka.*
24. *Egon Pelikan: Josip Vilfan v parlamentu - Discorsi parlamentari dell'on. Josip Vilfan.*

1998

25. *Vida Valenčič: Evropa narodov.*
26. *Ivo Jevnikar: Slovenija in manjšine.*
27. *Milica Kacin Wohinz: Lavrenčič, Podgornik in Stanger v parlamentu - Discorsi parlamentari degli on. Lavrenčič, Podgornik e Stanger.*

1999

28. *Peter Rustja: Med Trstom in Dunajem. Ivan Nabergoj v avstrijskem državnem zboru (1873-1897). (Soizdajatelj: Zgodovinski časopis, Ljubljana.)*
29. *Vida Valenčič: Politica e minoranze: amore o indifferenza? (I parte)*
30. *Vida Dolhar: Kanalska dolina in slovenska kultura.*

2000

31. *Mario Gariup: Opcija za tretji rajh v Kanalski dolini. (Soizdajatelj: Zadruga Dom, Čedad.)*
32. *Vida Valenčič: Politica e minoranze: amore o indifferenza? (II parte)*
33. *Erik Dolhar: Prelomnost Osimskih sporazumov.*

2001

34. *Peter Rustja: Otokar Rybář v dunajskem parlamentu - I. del. (Soizdajatelj: Zgodovinski časopis, Ljubljana.)*
35. *Narodnopolitični seizmograf - II. del. Dokumenti o samostojnem političnem nastopanju Slovencev v Italiji 1992-2001.*

2002

36. *Erik Dolhar: Boj za slovenstvo Kanalske doline. Od TIGR-a do volitev 1946. (Soizdajatelj: Zgodovinski časopis, Ljubljana.)*

2003

37. *Peter Rustja: Otokar Rybář v dunajskem parlamentu - II. del. (Soizdajatelj: Zgodovinski časopis, Ljubljana.)*
38. *Viktor Papež: Katoliška Cerkev o narodnih manjšinah. (Soizdajatelj: Mladika, Trst.)*

ZBIRKA ZGODOVINSKEGA ČASOPISA

Na upravi *Zgodovinskega časopisa* (SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, telefon (+386-1) 2411 200, e-pošta: zgodovinski.casopis@uni-lj.si) lahko naročite naslednje zvezke knjižne zbirke ZČ:

1. **Edvard Kardelj-Sperans in slovensko zgodovinopisje.** Zbornik razprav. 1980, 44 str. – 320 SIT.
2. **Franc Šebjanič: Šolnik in domoljub Adam Farkaš (1730-1786).** 1982 (ponatis 1999), 28 str. – 320 SIT.
3. **Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem.** Zbornik razprav. 1987, 134 str. – 960 SIT.
4. **Dušan Kos: Bela krajina v poznem srednjem veku.** 1987, 76 str. – 600 SIT.
5. **Janez Cvirn: Boj za Celje. Politična orientacija celjskega nemštva 1861-1907.** 1988, 88 str. – 640 SIT.
6. **Predrag Belić: Prva tri desetletja jezuitov in Slovenci (1546-1569).** 1989, 40 str. – 320 SIT.
7. **Marta Verginella: Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju.** 1990, 36 str. – 280 SIT.
8. **Rajko Bratož: Vpliv oglejske cerkve na vzhodnoalpski in predalpski prostor od 4. do 8. stoletja.** 1990, 72 str. + pril. – 560 SIT.
9. **Petra Svolfjšak: Slovenski begunci v Italiji med prvo svetovno vojno.** 1991, 56 str. – 400 SIT.
10. **Bogo Grafenauer: Oblikovanje severne slovenske narodnostne meje.** 1994, 44 str. – 320 SIT.
11. **Peter Štih: Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem.** 1994, 266 str. – 2000 SIT.
12. **Rajko Bratož: Bitka pri Frigidu v izročilu antičnih in srednjeveških avtorjev.** 1994, 48 str. – 400 SIT.

13. Miha Kosi: **Templarji na Slovenskem. Prispevek k reševanju nekaterih vprašanj srednjeveške zgodovine Prekmurja, Bele Krajine in Ljubljane.** 1995, 48 str. – 480 SIT.

14. Marjeta Keršič Svetel: **Češko-slovenski stiki med svetovnima vojnama.** 1996, 88 str. – 800 SIT.

15. Olga Janša-Zorn: **Historično društvo za Kranjsko.** 1996, 320 str. – 4000 SIT.

16. Tamara Griesser Pečar France Martin Dolinar: **Rožmanov proces.** 1996, 317 str. – 4000 SIT.

17. Andrej Pleterski: **Mitska stvarnost koroških knežjih kamnov.** 1997, 60 str. – 680 SIT.

18. Rajko Bratož: **Grška zgodovina. Kratek pregled s temeljnimi viri in izbrano literaturo.** 1997, 268 str. – pred ponatisom.

19. Rok Stergar: **“Vojski prijazen in zaželen garnizon”: Ljubljanski častniki med prelomom stoletja in prvo svetovno vojno.** 1999, 88 str. – 880 SIT.

20. Peter Rustja: **Med Trstom in Dunajem: Ivan Nabergoj v avstrijskem državnem zboru (1873-1897).** 1999, 336 str. – 2800 SIT.

21. Herbert Grundmann: **Zgodovinopisje v srednjem veku. Zvrsti – obdobja – posebnosti.** Prev. Janez Mlinar. 2000, 84 str. – 1600 SIT.

22. Ivan Vogrič: **Slovenski književniki in 1. svetovna vojna.** 2001, 46 str. – 880 SIT.

23. Božo Repe: **Slovenci v osemdesetih letih.** 2001, 86 str. – 2000 SIT.

24. Peter Rustja: **Otokar Rybář v dunajskem parlamentu. I. del.** 2001.

25. Erik Dolhar: **Boj za slovenstvo Kanalske doline.** 2002, 368 str. – 3600 SIT.

26. Rajko Bratož: **Grška zgodovina. Kratek pregled s temeljnimi viri in izbrano literaturo.** (Druga, dopolnjena izdaja) 2003, 304 str. – 4800 SIT.

27. Janko Pleterski: **Koroški plebiscit 1920 : Kärntner Volksabstimmung 1920.** 2003, 64 str. – 800 SIT.

28. Peter Rustja: **Otokar Rybář v dunajskem parlamentu. II. del.** 2003.

Za celotno zbirko je cena znižana. Članom ZZDS priznavamo 25%, študentom pa 50% dodatnega popusta. Možnost obročnega odplačevanja.

To publikacijo je omogočila tudi
ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA

Zgodovinski časopis redno finančno podpirata

Ministrstvo RS za kulturo in

Ministrstvo RS za šolstvo, znanost in šport

Pred nami je še drugi in zadnji del študije tržaškega zgodovinarja mag. Petra Rustje Otokar Rybář v dunajskem parlamentu.

V prvem delu smo objavili uvodno študijo akademika prof. dr. Vasilija Melika, življenjepis dr. Otokarja Rybářa skupno s kopico portretov in družinskih slik ter uvod Petra Rustje v problematiko, nadalje povzetke celotne izdaje v slovenščini, italijanščini, nemščini in češčini.

V tem obsežnem zvezku pa so, skupno s komentarjem mag. Petra Rustje, ki je zbral in uredil gradivo, vsi Rybářevi govori v dunajskem parlamentu in nekatera poročila o njegovih nastopih.

Dragoceno in malo znano gradivo iz časa največjega vzpona tržaških Slovencev ponatiskujemo, kot je sprti izhajalo v tržaški Edinosti, z izvirnimi naslovi vred. Jezikovne patine časa se nismo dotaknili.

S to knjigo se končuje niz "belih priročnikov", ki smo jih posvetili najprej delu primorskih poslancev v rimskem parlamentu med obema vojnama (štiri knjige), nato pa delu zastopnikov tržaških Slovencev v dunajskem parlamentu v času Avstro-Ogrske Ivanu Nabergoju (1873-97) in Otokarju Rybářu (1907-18).

Nadaljuje pa se plodno sodelovanje z Zvezo zgodovinskih društev v Ljubljani, saj je ta knjiga 37. zvezek knjižne zbirke Krožka za družbena vprašanja Virgil Šček iz Trsta in obenem 28. zvezek Zbirke Zgodovinskega časopisa, ki jo v Ljubljani izdaja uredništvo osrednje slovenske historične revije Zgodovinski časopis.

